

PAMARCH, s.r.o. , Štefánikova trieda 4/7, 949 01 Nitra

SLIAČ – KÚPELE S AREÁLOM

Pamiatkový objekt „PARK“

Číslo ÚZPF č. 1119/5

ARCHITEKTONICKO – HISTORICKÝ VÝSKUM

Ing. arch. Peter Hudák, PhD.

Ing. Denisa Halajová, PhD.

November 2021 – Január 2022

OBSAH :

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIAATKE	2.
B. ÚDAJE O ZADANÍ, METÓDE, SPRACOVANÍ A ORGANIZÁCII VÝSKUMU	3.
C. POPIS KULTÚRNEJ PAMIAATKY VRÁTANE JEJ STAVEBNO-TECHNICKÉHO STAVU	5.
D. INVENTARIZAČNÝ SÚPIS HODNOTNÝCH DETAILOV A PRVKOV	29.
E. VYHODNOTENIE VÝSKUMU A ANALÝZA VÝVOJA KULTÚRNEJ PAMIAATKY	65.
F. CHARAKTERISTIKA PAMIAATKOVÝCH HODNÔT KULTÚRNEJ PAMIAATKY	74.
G. NÁVRH OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE KULTÚRNEJ PAMIAATKY	79.
H. POŽIADAVKY NA VYKONANIE PRÍPADNÝCH ĎALŠÍCH ŠPECIALIZOVANÝCH VÝSKUMOV S URČENÍM ROZSAHU A S ODÔVODNENÍM	86.
I. FOTOGRAFICKÁ A GRAFICKÁ DOKUMENTÁCIA (HISTORICKÉ MAPY, HISTORICKÉ FOTOGRAFIE, FOTOGRAFIE SÚČASNÝ STAV)	87.
J. ÚDAJE O PODKLADOCH A POUŽITEJ LITERATÚRE	252.
K. INÉ SÚČASTI	256.
L. STANOVISKO PÚ SR K VÝSLEDKOM VÝSKUMU	256.

Samostatne tlačené prílohy sú:

Vyhodnotenie analýzy literatúry a archívneho výskumu

Spracovateľ: Ing. arch. Patrik Baxa, PhD.

Kúpele Sliach – kúpeľný park: Dendrologický prieskum – stromy a porasty

Spracovateľ: Rudbeckia s.r.o., Svätoplukovo 449, 951 16

A. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O NÁRODNEJ KULTÚRNEJ PAMIAATKE

Geografické údaje	Kraj	Banskobystrický
	Okres	Zvolen
	Obec, mesto	Sliač
	Mestská časť	Kúpele Sliač
	Katastrálne územie	Rybáre
Údaje o NKP	Unifikovaný názov NKP	KÚPELE S AREÁLOM
	Unifikovaný názov PO	PARK
	Bližšie určenie PO	kúpeľný
	č. ÚZPF NKP	1119/5
	Adresa	962 31 Sliač - kúpele
	Stará adresa	Halasz (1249), Piscatorum (1263), Halaz (1293), Halazy (1424), Ribar (1773), Rybáry (1808); maď. Halászsizliacs, Garamhalászi
	Parcelné číslo	422, 423(len pozemok),424, 426, 427/1, 427/2-3(len pozemok), 427/4-5, 428, 429, 430, 432, 436/1-2 (len pozemok), 437, 438/1 (len pozemok), 438/2, 439, 440-441 (len pozemok), 442,4 43, 450/2, 456/2-4, 457(len pozemok), 458/1-2, 458/3-5(len pozemok), 458/6, 458/7(len pozemok), 459/1, 459/2(len pozemok), 460 (len pozemok), 461, 462(len pozemok), 464/1-2, 465, 466, 467, 468(len pozemok), 469, 470, 471/1-2, 472 (len pozemok), 473 (len pozemok), 474/1-3, 477, 481 (len pozemok), 482/1, 482/2 (len pozemok), 483 (len pozemok), 484/1-2, 485 (len pozemok), 486, 487, 488/1, 488/2 (len pozemok), 489, 490,845/1-2, 856/1, 856/8, 857, 858, 859, 860, 862/1-2, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 876, 1435/11,
	Zaužívaný názov NKP	kúpeľný park
	Dátum vyhlásenia za KP	27. 09. 1963, SKK ONV ZVOLEN 53/63

B. ÚDAJE O ZADANÍ, METÓDE, SPRACOVANÍ A ORGANIZÁCIÍ VÝSKUMU

Meno a adresa realizátora výskumu:

Ing. arch. Peter Hudák, PhD., Jaskyňová č. 12, 949 01 Nitra

Osvedčenie o osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie pamiatkového výskumu v odbore architektonicko-historický výskum, **č. 249, 1.6. 2017**

Ing. Denisa Halajová, PhD., Cintorínska 395/19, 951 01 Nitrianske Hrnčiarovce

Osvedčenie o osobitnej odbornej spôsobilosti na vykonávanie pamiatkového výskumu v odbore architektonicko-historický výskum v zúženom rozsahu – objekty krajinárskej architektúry (objekty historickej zelene), **č. 236, 12. 7. 2021**

Archívny výskum: Ing. arch. Patrik Baxa, Ing. arch. Silvia Cejpková, PhD.

Dendrologický prieskum: Ing. Júlia Straňáková, Rudbeckia s.r.o., Svätoplukovo

Meno (názov) a adresa objednávateľa výskumu, dátum zadania a termín plnenia úlohy s jej presným pomenovaním :

Objednávateľ: Kúpele Sliač a. s. , 962 31 Sliač - kúpele

Zadanie výskumu: 23. 9. 2021

Termín plnenia úlohy: 28. 2. 2022

Pomenovanie úlohy:

„SLIAČ – KÚPELE S AREÁLOM, Pamiatkový objekt „PARK“ (č. ÚZPF č. 1119/5 ARCHITEKTONICKO – HISTORICKÝ VÝSKUM“

Meno (názov) adresa vlastníka NhNKP (PO):

Kúpele Sliač a. s. , 962 31 Sliač - kúpele

Rozsah, charakter a cieľ výskumu:

AH výskum kúpeľného parku Sliač (PO 1119/5) bol stanovený v zmysle rozhodnutia Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici **KPUBB – 2021/1703-3/5611/L'UP zo dňa 21. 1. 2021**. Podľa bodu 77. je pre obnovu parku potrebné vykonať **pamiatkový výskum architektonicko-historický, predstihový, ktorého súčasťou bude dendrologický prieskum**. Miesto a rozsah vykonania výskumu bol zadán ako komplexný výskum pamiatkového objektu „Park“.

Spôsob vykonania výskumu : archívnymi a zisťovacími metódami, pričom výskum má kláť dôraz na definovanie skladby drevín, ich zdravotného stavu, poškodenia a ich vhodnosti výsadby pre obnovu parku (štandardné dendrometrické veličiny, predpokladaný vek stromu a určenie fyziologického veku (vývojové štádium), jej význam v porastovej štruktúre, sadovnícka hodnota, hodnotenie fyziologického a biomechanického aspektu vitality dreviny a popis poškodenia na základe vizuálneho hodnotenia s návrhom na eventuálne doplnenie prístrojového hodnotenia stability a návrh sanačných opatrení prípadne výrubov (technológia a naliehavosť zásahu).

Charakter výskumu možno definovať ako komplexný, zameraný na celé územie v súčasnosti vymedzeného ako PO „Park“. Informácie, ktoré sú v ňom uvedené boli zistené na základe archívnych údajov, dostupnej literatúry, ďalších prameňov, dôkladných obhliadok a dendrologického výskumu.

Cieľom výskumu je vyhodnotenie urbanistického vývoja a koncepcie parku v jeho jednotlivých vývojových historických etapách. Cieľom výskumu tiež bolo definovať krajinársku a dendrologickú hodnotu parku. Na základe výsledkov výskumu bola stanovená rámcová metóda pamiatkovej obnovy a spracovaný návrh pamiatkovej obnovy s parciálnym stanovením ochrany jednotlivých chránených prvkov, ktoré sú súčasťami kultúrnej pamiatky.

Predmet a zameranie výskumu

Predmetom výskumu bol komplexný výskum pamiatkového objektu „park“

Výskum parku bol vykonaný na parcelách číslo 422, 423 (len pozemok), 424, 426, 427/1, 427/2-3 (len pozemok), 427/4-5, 428, 429, 430, 432, 436/1-2 (len pozemok), 437, 438/1 (len pozemok), 438/2, 439, 440-441 (len pozemok), 442, 443, 450/2, 456/2-4, 457 (len pozemok), 458/1-2, 458/3-5 (len pozemok), 458/6, 458/7 (len pozemok), 459/1, 459/2 (len pozemok), 460 (len pozemok), 461, 462 (len pozemok), 464/1-2, 465, 466, 467, 468 (len pozemok), 469, 470, 471/1-2, 472 (len pozemok), 473 (len pozemok), 474/1-3, 477, 481 (len pozemok), 482/1, 482/2 (len pozemok), 483 (len pozemok), 484/1-2, 485 (len pozemok), 486, 487, 488/1, 488/2 (len pozemok), 489, 490, 845/1-2, 856/1, 856/8, 857, 858, 859, 860, 862/1-2, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 876, 1435/11.

Výskum nebol vykonaný na parcelách 1433/1, 1433/3, 1433/4, ktoré sú súčasťou lesoparku.

PO č. 1119/5 „Park“ je súčasťou NKP „Kúpele s areálom“ zapísanej v ÚZPF pod č. 1119/1-7. V areáli parku sa nachádzajú ďalej tieto samostatné pamiatkové objekty: PO č. 1119/1 „Liečebný dom Detva“, PO č. 1119/2 „Kaplnka sv. Hildegardy“, PO č. 3. „Liečebný dom Slovensko“, PO č. 1119/4 „Tabuľa pamätná“, PO č. 1119/6 „Prameň“ a PO č. 1119/7 Altánok, pre ktoré je predpísaný samostatný architektonicko-historický a umelecko-historický predstihový výskum.

Metóda výskumu

Architektonicko-historický výskum bol realizovaný obhliadkovou metódou, ktorú doplnili informácie z archívneho výskumu spracovaného Ing. arch. Patrikom Baxom a Ing. arch. Silviou Cejpkovou, PhD. a tiež dendrologického prieskumu vypracovaného Ing. Júliou Straňákovou, Rudbeckia s.r.o. . Svätoplukovo. Pre pamiatkový architektonicko-historický výskum parkov, ktoré sú zaradené ako kultúrne pamiatky v súčasnosti neexistuje záväzná metodika spracovaná PÚ SR, preto spracovatelia vychádzali z metodiky štandardného spracovania architektonicko-historického výskumu a z výskumov iných autorov pri obdobnom type pamiatok a pri prezentácii historickej a kompozičnej hodnoty stromov sme použili aj vlastnú metodiku

Spracovanie a organizácia výskumu

Objekt bol prístupný, okrem objektu kúpaliska a okolia rozostavaného skeletu. Architektonicko-historický výskum parku bol realizovaný od októbra 2021 do decembra, a to súbežne s dendrologickým prieskumom (Rudbeckia s.r.o.) a archívnym výskumom (Baxa, Cejpková) parku. Súbežne prebiehal historicko-architektonický výskum stavebných objektov v areáli parku, ich výsledky sa však nepodarilo zapracovať. Poznatky získané z archívneho výskumu možno pokladať za relevantné a možno na nich stavať. Väčšina fotografickej dokumentácie bola realizovaná v priebehu októbra a novembra 2021. Zameranie skúmaného územia bolo si zabezpečil objednávateľ, Kúpele Sliač a. s. v októbri 2021.

C. POPIS KULTÚRNEJ PAMIATKY VRÁTANE JEJ STAVEBNO-TECHNICKÉHO STAVU

Prírodná štruktúra územia a situovanie

Geologické pomery

Geologické pomery charakterizujú základné geologické štruktúrne jednotky riešeného územia, pričom horninové prostredie vo veľkej miere ovplyvňuje aj iné zložky krajiny a tiež súčasné možnosti jej hospodárskeho využitia tak pre technické ako aj bioprodukčné činnosti (ako napr. pôdotvorný substrát). Záujmové územie sa nachádza v zmysle regionálneho geologického členenia Západných Karpát (VASS et al., 1988) v nasledovných jednotkách: 9 vnútrohorské panvy a kotliny, 9EG Zvolensko-slatinská kotlina a 10 neovulkanity, 10AF stratovulkán Poľany, 10AFA lieskovský ostrov. Podľa uvedenej regionálnej pozície sa vo vymedzenej oblasti nachádza široké zastúpenie rôznych litologických typov hornín v stratigrafickom zaradení od paleozoika až po kvartér. Prevažná väčšina územia je budovaná vulkanickými a vulkanosedimentárnymi horninami (KONEČNÝ et al., 1976 in BONDARENKOVÁ et al., 1986). V rámci riešeného územia kryštalinikum reprezentuje výstup vulkanogénneho horizontu Harnobisu na JV okraji k.ú. Sliač – Rybáre (ryolity, dacity, ich vulkanoklastiká a vulkanoklastické sedimenty).

Geomorfologické pomery

Podľa geomorfologického členenia Slovenska (Mazúr, Lukniš, 1980 a Kočický, Ivanič, 2002) patrí k.ú. Sliač – Rybáre do geomorfologickej provincie Západné Karpaty, subprovincie Vnútrotné Západné Karpaty, oblasti Slovenské stredohorie, celku Zvolenská kotlina a do dvoch podcelkov: Sliačska kotlina a Zvolenská pahorkatina.

Typy reliéfu

Do podcelku Sliačska kotlina patrí západná časť územia (Brázdy, Rybáre – stred, Pod kúpeľmi, Za družstvom), tvorená prevažne mierne zvlnenou rovinou ľavostrannej nivy Hrona, ležiaca v nadmorských výškach od 290 do 310 m n. m., so sklonitosťou reliéfu prevažne do 3°. Vyššie položené časti v podobe rozplavených zvyškov riečnych terás a náplavových kužeľov sa nachádzajú na východnom okraji, kde tvoria miernejší prechod do pahorkatiny. Väčšia časť kontaktnej zóny je však výrazná, sledujúc zlomovú líniu v SV-JZ smere. Do podcelku Zvolenská pahorkatina patrí zvyšná, východná časť územia (Sliač – kúpele, Za kúpeľmi), v nadmorských výškach od 305 do 455 m n. m., ktorá sa na vzdialenosť približne 1 km od nivy Hrona dvíha o viac ako 150 výškových metrov. Územie má charakter silne členitej pahorkatiny až stredne členitej vrchoviny. Najvyššie polohy tvorí plochý rozvodný chrbát medzi povodiami Hrona a Slatiny. Členitosť reliéfu dotvára (predovšetkým v časti Sliač – kúpele) pomerne rozsiahly výskyt svahov postihnutých v minulosti svahovými deformáciami.

Vybrané geodynamické javy v riešenom území

Riešené územie a jeho okolie patrí medzi oblasti vážnejšie postihnuté geodynamickými javmi (zosuvy a iné svahové deformácie). V bezprostrednom kontakte s kúpeľným areálom (svahy na SV až JV) sú evidované viaceré potenciálne rizikové lokality tohto typu (podľa Registra zosuvov Geofondu). Samotný areál leží na stabilizovanom blokovom poli fosílného zosuvu. Hrozba urýchlenej vodnej erózie pôdy v území nie je vysoká. Plošná erózia je limitovaná spôsobom využitia krajiny v pahorkatinnej a vrchovinatej časti (Lesy, TTP, bez ornej pôdy). Možno predpokladať zvýšenú intenzitu lineárnych foriem (výmoľová erózia).

Klimatogeografické pomery

Najnižšia časť Zvolenskej kotliny patrí do teplej klimatickej oblasti, vyššia pahorkatinná časť do mierne teplej klimatickej oblasti. Hlavným klimatickým znakom Zvolenskej kotliny je malá veternosť s prevládajúcimi severnými, v dolnej časti kotliny severozápadnými smermi vetra. Typická je menlivosť všetkých klimatických prvkov od centra kotliny smerom k okolitým horstvom a väčšie ročné amplitúdy teplôt oproti kotlinám západného Slovenska vplyvom chladných zím. Priemerné januárové teploty sa pohybujú od -4 do -5°C, priemerné júlové teploty sú v rozmedzí 17 až 18,8°C. Ročne spadne priemerne 670 až 850 mm zrážok. Kotlina

má v pahorkatinných častiach 60 – 80 dní so snehovou pokrývkou. Priemerná mesačná relatívna vzdušná vlhkosť je pre parkový a lesný areál kúpeľov po celý rok vysoká, maximum pripadá na december (87 %) a minimum na apríl (69 %). Denný chod relatívnej vzdušnej vlhkosti sa vyznačuje tým, že minimum v priemere dosahuje v popoludňajších hodinách a hlavne v letnom období tu treba rátať s pôsobením suchého vzduchu (Hensel, Petrovič, 1976). Z hľadiska reliéfu si treba uvedomiť, že kúpele ležia spravidla v blízkosti vodného toku, často veľmi stiesnené, lemované výraznými svahovými polohami. Táto konfigurácia ovplyvňuje vzdušné prúdenie (hlavne v prízemných vrstvách), umožňuje tvorbu inverzných situácií, sedimentáciu častíc a pod. Táto situácia úzko súvisí s hľadiskom klimatickým (hlavne mezo a mikro). To všetko musíme mať na pamäti pri navrhovaní hmôt zelene, kde nesmieme brániť prevetrávaniu priestoru, môžeme usmerňovať vzdušné prúdenie a tým do istej miery ovplyvňovať vlhkosť a teplotu ovzdušia a pod. Tieto okolnosti treba sledovať a zvažovať. Veľmi významné je to hlavne v kúpeľoch klimatických (Otruba, 2002).

Pedologické pomery

Priestorová rozmanitosť prírodných podmienok má vplyv aj na priestorovú rozmanitosť pôdných pomerov v krajine. Kvalita a stav pôdneho fondu sú závislé od ich prirodzených vlastností, od prírodných a antropogénne vyvolaných procesov a od vykonaných melioračných opatrení a vplyvu ľudskej činnosti.

V rámci riešeného územia k.ú. Sliač – Rybáre prevažujú v západnej časti (Sliačska kotlina, niva Hrona) hlinité až ílovito-hlinité fluvizeme glejové so sprievodnými glejmi, vo Zvolenskej pahorkatine sú to zväčša hlinité luvizeme modálne a kultizemné z tenkých prekryvov polygenetických hĺn a vyššie vo vrchovinej časti piesčito-hlinité kambizeme nasýtené zo skeletnatých, prevažne terciérnych sedimentov.

Hydrologické pomery

Povrchové vody

Katastrálne územie Sliač – Rybáre z hydrologického hľadiska spadá do *povodia Hrona*, do 2 základných povodí. Rozvodnice povodí nie sú totožné s hranicou katastrálneho územia:

1) *Hron od Čierneho Hrona po Slatinu* - číslo hydrologického poradia 4-23-02

2) *Slatina* - číslo hydrologického poradia 4-23-03

Do povodia Slatina patrí východná časť k.ú. Rybáre – Za kúpeľmi (čiastkové povodie 4-23-03-074), ktorá tvorí pramennú oblasť Lieskovského potoka (4-23-03-1609) a bezmenného vodného toku 4-23-03-1610.

Podpovrchové vody

Katastrálne územie Sliač spadá do nasledujúcich útvarov podzemných vôd:

a) Vrstva útvarov podzemných vôd v kvartérnych sedimentoch

b) Vrstva útvarov podzemných vôd predkvartérnych hornín

c) Vrstva útvarov geotermálnych vôd

Minerálne vody

V komplikovanej geologickej stavbe boli vyčlenené viaceré typy vôd. *Studené uhličitý vody, termálne vody s oxidom uhličitým do 1g.l-1 a termálne vody s oxidom uhličitým nad 1g.l-1.*

V Sliači sa v súčasnosti nachádzajú dve pramenné sústavy minerálnych vôd. V hornej pramennej sústave je len jeden zdroj - Kúpeľný I.A (372,44 m n. m.). V dolnej pramennej sústave sa nachádzajú 4 zdroje - Adam, Bystrica, Lenkey a Štefánik (343,71 až 347,59 m n. m. v kúpeľnom parku Kolonáda. Všetky sú uznané za prírodné liečivé zdroje. Na liečebné účely sa využíva len jeden a to Kúpeľný I.A.

Zdroje minerálnej vody základné technické údaje	I.A	Adam	Bystrica	Lenkey	Štefánik
<i>Rok vzniku (rekonštr.)</i>	1936	1985	1985	1985	1985
<i>Pôvodná hĺbka (m)</i>	58,8	14	25,15	41	11,5
<i>Druh výstroje</i>	AKV	kam. zvon	medená r.	bronzové r.	kam. zvon

<i>Filtre od - do (m)</i>	40-51,65	6-14	18,8-25,15	39,5-41	7,7-11,5
<i>Kolektor</i>	kremence	vulkanity	kremence	kremence	vulkanity
<i>Výdatnosť (l.s-1)</i>	5	0,02	0,06	0,09-0,10	0,04
<i>Teplota vody (°C)</i>	33	22	22,2	22,4	12-13
<i>Mineralizácia (mg.l-1)</i>	3 861	3 273	3 243	3 304	552
<i>Obsah CO2 (mg.l-1)</i>	1193-1300	1100-1375	1025-1375	1075-1380	2340-2576

Ochrana prírodných liečivých zdrojov a prírodných minerálnych zdrojov

Ochrana prírodného liečivého zdroja a prírodného minerálneho zdroja upravuje *Zákon č. 538/2005 z. Z. o prírodných liečivých vodách, prírodných liečebných kúpeľoch, kúpeľných miestach a prírodných minerálnych vodách* a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Vykonávaním tohto zákona sa zabezpečuje ochrana pred činnosťami, ktoré môžu nepriaznivo ovplyvniť chemické, fyzikálne, mikrobiologické a biologické vlastnosti vody, jej zdravotnú bezchybnosť, množstvo vody a výdatnosť prírodného liečivého zdroja a prírodného minerálneho zdroja definovaním ochranných pásiem prírodných liečivých zdrojov a prírodných minerálnych zdrojov.

Ochranné pásma sa určujú v dvoch stupňoch:

- ochranné pásmo I. stupňa - pre územie výverovej oblasti alebo pre územie zabierajúce okolie prírodného liečivého zdroja a prírodného minerálneho zdroja
- ochranné pásmo II. stupňa - chráni hydrogeologický kolektor minerálnej vody, jeho tranzitno-akumulačnú, prípadne infiltračnú oblasť alebo ich častí, prírodné liečivé zdroje a prírodné minerálne zdroje.

Krajinná vegetácia

Podľa fytogeograficko-vegetačného členenia Slovenska (Plesník, 2002) patrí riešené územie do bukovej zóny, v rámci nej do sopečnej oblasti, okresu Zvolenská kotlina, južný podokres.

Potenciálna prirodzená vegetácia

Poznanie prirodzenej potenciálnej vegetácie územia je dôležité najmä z hľadiska rekonštrukcie, obnovy a ďalšieho prirodzeného vývoja vegetácie (lesnej aj nelesnej) s cieľom jej priblíženia sa či úplného prinávratu do prirodzeného stavu, aby sa tak zabezpečila ekologická stabilita územia. Poznanie vegetačných typov v širšom meradle umožňuje rekonštruovať vegetáciu aj na miestach, kde je dnes náhradná prirodzená vegetácia (lúky, pasienky) alebo kultúrna vegetácia (agrocenózy, buriny, ruderaly).

Potenciálnu prirodzenú vegetáciu v riešenom území tvoria nasledovné geobotanické jednotky:

- **Lužné lesy nížinné** – Ulmenion OBERD. 1953. - Jaseňovo-brestovo-dubové lesy v povodiach veľkých riek (tvrdé lužné lesy) - *Ulmus minor*, *Ulmus laevis*, *Quercus robur*, *Sambucus nigra*, *Allium ursinum*, *Anemone ranunculoides*)
- **Dubovo-hrabové lesy karpatské** - Carici pilosae-Carpinenion betuli J. ET M. MICHALKO 1985, syn. Querco-Carpinetum medioeuropaeum (*Quercus petraea*, *Carpinus betulus*, *Tilia cordata*, *Acer campestre*, *Carex pilosa*, *Dentaria bulbifera*, *Tithymalus amygdaloides*)
- **Dubové nátržníkové lesy** - Potentillo albae-Quercion JAKUCS IN ZÓLYOMI 1967 (*Quercus robur*, *Quercus pedunculiflora*, *Populus tremula*, *Betula pendula*, *Potentilla alba*, *Serratula tinctoria*)

Súčasná krajinná vegetácia

Reálny stav vegetácie je výsledkom prírodného potenciálu a dlhodobého ovplyvňovania prirodzenej vegetácie človekom. Súčasná vegetácia riešeného územia odráža typickú kompozíciu biotopov poľnohospodársko-lesnej krajiny v prechodnej zóne medzi fluviálnou rovinou a pahorkatinou až vrchovinou.

Lesy

Na lesnom pôdnom fonde (LPF) z hľadiska lesníckej typológie v riešenom území prevládajú 4 skupiny lesných typov: dominujú živné dubové bučiny (311) a živné bukové dúbravy (211), ktoré dopĺňajú vlhké bukové dúbravy (213) a ojedinele sprasové bukové dúbravy (208). Takmer

všetky jednotky sú klasifikované v kategórii účelové lesy (230,68 ha z celkovej rozlohy lesov 238,78 ha). Z nich je 95% zaradených do subkategórie *Lesy v ochranných pásmach prírodných liečivých zdrojov*. Zvyšok tvoria lesy určené na lesnícky výskum a lesnícku výučbu (Arborétum Borová hora). Hospodárske lesy sa pestujú len na ploche 8,10 ha, t.j. 3,4% z celkovej výmery. V drevinovom zložení lesa dominujú hrab, dub, smrek a borovica (spolu 83% z celkovej výmery lesov), významnejšie ich dopĺňajú lipa a buk (spolu 11%).

Mimolesná drevinová vegetácia

V predmetnom území sa nachádzajú rozsiahle porasty vysokej a zapojenej vegetácie, ktoré podľa zákona nepatria k lesným pozemkom a sú zaradené k nelesnej drevinovej vegetácii. Tieto plochy často predstavujú ekologicky i krajinársky veľmi hodnotné časti územia. Sú tvorené priestorovo širokými a biologicky bohatými ekotónovými spoločenstvami, ktoré by pri konvenčnom lesnom hospodárení stratili svoje špecifické vlastnosti. V týchto porastoch sa vyskytuje rôzna zmes drevín ako smrek obyčajný (*Picea abies*), buk lesný (*Fagus sylvatica*), topoľ osikový (*Populus tremula*), breza previsnutá (*Betula pendula*), viaceré druhy vrb (*Salix* sp.), jelší (*Alnus* sp.), zriedkavejšie sa vyskytuje borovica a výnimočne aj ďalšie druhy. V alúviách potokov sa môžu sekundárne vyvíjať aj hodnotné typy biotopov prítlačných lužných lesov jelší a vrbových krovín. Najbežnejším typom biotopov reprezentujúcim nelesnú drevinovú vegetáciu sú trnkové a lieskové kroviny (Kr7). Ich rozšírenie je podmienené nedostatočným využívaním trávnych porastov. Miestami sa viažu na bývalé medze a terasy a vytvárajú veľmi zaujímavé líniové spoločenstvá. V porastoch biotopu dominujú slivka trnková (*Prunus spinosa*), lieska obyčajná (*Corylus avellana*), ruže (*Rosa* sp. div.) a hlohy (*Crataegus* sp. div.). Charakteristickým biotopom vyskytujúcim sa pozdĺž vodných tokov a kanálov sú vrbové kroviny na zaplavovaných brehoch riek (Kr9). Dominujú v ňom vrby, hlavne vrba krehká (*Salix fragilis*) a jelša lepkavá (*Alnus glutinosa*). Aj keď ide o pomerne bežný typ biotopu, cenný je v Sliačskej kotline, kde predstavuje posledné zvyšky mokradí obklopené poliami (niva Hrona).

Trávnato-bylinná vegetácia

V riešenom sú vo väčšej miere zastúpené sekundárne, poloprirodzené nelesné biotopy, predovšetkým kosné lúky a pasienky. Väčšina ich výmery spadá do poľnohospodárskeho pôdneho fondu.

K najrozšírenejším typom patria nížinné a podhorské kosné lúky (Lk1). Nachádzame ich na rovnejších alebo mierne sklonených miestach s hlbšími a vodou priemerne zásobovanými pôdami. Charakteristické sú bohatým zastúpením trávnych i bylinných druhov. Pre vhodný charakter reliéfu i schopnosť veľkej produkcie biomasy boli využívané najmä na kosenie, viaceré lokality sa však aj extenzívne prepásajú. V snahe zvýšiť ich produkciu boli práve vďaka dostupnosti pre techniku na mnohých miestach agrotechnicky upravované, čím značne poklesla ich floristická hodnota.

Na miestach dlhodobovo ovplyvňovaných podpovrchovou vodou sa vyskytujú vysokobylinné spoločenstvá na vlhkých lúkach (Lk5). Porasty sa vyskytujú ostrovčekovite a predstavujú cenné mokradné refúgiá, ktoré si vyžadujú pozornosť. Vyskytujú sa tu ohrozené a chránené druhy ako kosatec sibírsky (*Iris sibirica*) a žltohlav najvyšší (*Trollius altissimus*). Psiarkové aluviálne lúky (Lk7) predstavujú biotop s dominujúcou vysokou trávou psiarka lúčna (*Alopecurus pratensis*) v bylinnom poschodí. Vytvárali sa na alúviách potokov a riek, ktoré ich pravidelnými záplavami prirodzene zásobovali živinami. Vďaka tomu ide o bujné porasty s veľkou produkčnou schopnosťou. Ľahká dostupnosť často viedla k ich premenám buď na orné plochy, alebo ku rekultiváciám zameraným na prisievanie kultúrnych tráv.

Živočíšstvo

Zoogeografické členenie

Riešené územie patrí v rámci zoogeografického členenia do provincie listnatých lesov (podkarpatský úsek) v terrestrickom biocykle, a do severopontického úseku pontokaspickej provincie (podunajský okres) v limnickom biocykle (Hensel 2002, Hensel & Krno 2002, Jedlička & Kalivodová 2002a, b). V zoogeografickom členení Karpát patrí územie do južného okrsku vnútorného obvodu Západných Karpát (Čepelák 1980). V rámci regionalizácie území európskeho významu (Natura 2000) patrí územie do alpínskeho bioregiónu, pričom viacero druhov je typických aj pre panónsky bioregión.

Živočíšstvo hlavných skupín biotopov

Krajina riešeného územia je charakteristická typickou kompozíciou biotopov poľnohospodársko-lesnej krajiny v prechodnej zóne medzi fluviálnou rovinou a pahorkatinou až vrchovinou. Rozsiahle plochy tvoria lesné biotopy, trávno-bylinné porasty s prímiesou líniovej a plošnej nelesnej drevinovej vegetácie, biotopy polí a poľnohospodárskych monokultúr a v menšej miere vodné a urbánne biotopy.

Územný systém ekologickej stability

V rámci riešeného územia k.ú. Sliač – Rybáre sa nachádza (alebo do neho zasahuje) viacero existujúcich významných krajinoekologických prvkov:

- Biocentrum regionálneho významu Bakova jama (RBc 2)
- Biokoridor nadregionálneho významu Hron (NRBk 1)
- Biokoridor regionálneho významu Bakova jama – Poľana-západ (RBk 5)
- Biokoridor regionálneho významu Bakova jama – Slatina (RBk 6)
- Genofondová lokalita Pod Borovou horou (GL 19)
- Genofondová lokalita Sliač Ovsené (GL 21)
- Genofondová lokalita Rybáre – Pri laze (GL22)
- Genofondová lokalita Rybáre – povýše kúpeľov (GL 23)

Ochrana prírody a krajiny

a) V riešenom území sa podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny uplatňuje územná ochrana pre:

- Chránený areál Borová hora, kde platí 3.stupeň ochrany v zmysle zákona

b) Druhovú ochranu rastlín, živočíchov, nerastov, skamenelín, ako aj ochranu drevín, sa uplatňuje podľa zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny a súvisiacich právnych predpisov:

- chránený strom **Borovica Ľudmily Podjavorinskej v katastrálnom území Rybáre**

Z hľadiska záujmov ochrany prírody a krajiny sa v riešenom území (intravilán aj extravilán) ďalej nachádzajú resp. do neho zasahujú:

a) Chránené biotopy európskeho významu:

- Lk 1 Nížinné a podhorské kosné lúky (6510),
- Lk 5 Vysokobylinné spoločenstvá na vlhkých lúkach (6430),
- Ra 3 Prechodné rašeliniská a trasoviská (7140),

b) Chránené biotopy národného významu:

- Lk 3 Mezofilné pasienky a spásané lúky,
- Lk 6 Podmáčané lúky horských a podhorských oblastí,
- Lk 7 Psiarkové aluviálne lúky.

c) Lesné biotopy, ktoré sa v zmysle zákona dajú všetky považovať za chránené (okrem lesných spoločenstiev s nadmerne zmeneným drevinovým zložením),

d) Z ohrozených a vzácných druhov (druhy z červeného zoznamu rastlín a živočíchov Slovenska) sú v rámci nelesných plôch evidované druhy *Allium sphaerocephalon*, *Juncus squarrosus*, *Nigella arvensis*, *Peucedanum carviifolia* a *Thalictrum flavum*.

V riešenom území sa vyskytujú nasledovné ekologicky významné krajinné segmenty:

- - ekologicky významný prvok s výskytom mokradného biotopu (VMP),
 - VMP 8 Za kúpeľmi (k.ú. Rybáre),
- - ekologicky významné líniové spoločenstvo vodných tokov (EPL),
 - EPL 8 rieka Hron (k.ú. Hájniky – Rybáre), EPL 9 potok v časti Brázdy – Kopaniska (k.ú. Rybáre),

Podľa zákona č. 543/2002 Z.z. uvedené krajinné segmenty možno využívať len takým spôsobom, ktorý nenaruší ich štruktúru, neohrozuje alebo neoslabuje ich ekologickostabilizačnú funkciu.

Vymedzenie ochranných pásiem a území podľa osobitých predpisov

Vodné hospodárstvo

Na celé katastrálne územie mesta Sliač sa vzťahuje legislatívna ochrana vyplývajúca zo zákona NR SR č.277/1994 Z.z. o zdravotnej starostlivosti v znení neskorších predpisov, stanovená Vyhláškou Ministerstva zdravotníctva SR č.22/2000 Z.z. z 10.1.2000, ktorou sa vyhlasujú ochranné pásma prírodných liečivých zdrojov v Kováčovej a v Sliači.

- ochranné pásmo I. stupňa prírodných liečivých zdrojov v Sliači (Príloha č.2 k vyhláške č.22/2000Z.z.) chráni výverovú oblasť.
- ochranné pásmo II. a III. stupňa prírodných liečivých zdrojov v Kováčovej a v Sliači (Príloha č.3 a 4 k vyhláške č.22/2000 Z.z.) zaberá celé katastrálne územie Sliač
- ochranné pásmo I. stupňa jestvujúcich vodojemov Sliač kúpele 1.000 m³ – oplotené

Návrhy opatrení na zvýšenie ekologickej stability krajiny

V rámci návrhu RÚSES okresu Zvolen boli pre riešené územie (k.ú. Sliač – Rybáre) navrhnuté tieto ekostabilizačné opatrenia:

- rozčleniť makroštruktúry ornej pôdy na menšie bloky vhodným dotvorením siete líniových prvkov nelesnej drevinovej vegetácie, resp. osevnými postupmi a striedaním plodín,
- podporovať tradičné spôsoby obhospodarovania trvalých trávnych porastov a ornej pôdy pri zachovaní mozaikovitosti súčasnej štruktúry krajiny,
- eliminovať výskyt a šírenie invázných rastlín, zabezpečiť pravidelný monitoring a ich odstraňovanie.

Širšie vzťahy

Areál kúpeľov Sliač sa nachádzajú východným smerom od mesta Sliač, v miestnej a katastrálnej časti Rybáre. S mestom sú kúpele spojené miestnou prístupovou komunikáciou, Kúpeľnou ulicou, ktorá končí záchytným parkoviskom pre automobilovú dopravu a konečnou autobusovou zastávkou pre kyvadlovú autobusovú dopravu, osobná doprava je možná až po objekt Hotela Palace v severnej časti areálu.

PO „Park“ je súčasťou areálu kúpeľov v Sliači, nachádza sa na celej jeho rozlohe. Areál kúpeľov je na svojom západnom okraji prepojený s mestskou štruktúrou, na severe, východe a juhu je areál kúpeľov ohraničený lesným porastom, ktorý je na východe a juhu upravený do formy lesoparku.

Areál nie je oplotený a ani nijakým iným spôsobom odčlenený od okolitých pozemkov. V pôdoryse má areál, resp. park nepravidelný tvar a kúpeľné objekty sú situované v súčasnosti najmä v jeho strede a čiastočne aj v juhovýchodnej časti. Celý areál je situovaný v miernom svahu, nad kúpeľnými objektami terén v smere na východ prudšie stúpa. Stúpanie terénu je evidentnejšie aj na juhu územia, kde park prechádza do lesoparku.

V areáli kúpeľov sa nachádzajú nasledovné NKP:

A. Dom liečebný – Palace, súp. Č. 714. č. ÚZPF 11211/1

B. Kúpele s areálom. č. ÚZPF 1119/1-7

a. Liečebný dom Detva, č. ÚZPF 1119/ 1

b. Kaplnka sv. Hildegardy, č. ÚZPF 1119/2

c. Liečebný dom Slovensko, č. ÚZPF 1119/3

d. Tabuľa pamätná, na fasáde liečebného domu Slovensko, č. ÚZPF 1119/4

e. Park, č. ÚZPF 1119/5

f. Prameň, č. ÚZPF 1119/6

g. Altánok, č. ÚZPF 1119/7

C. Pomník padlým letcom v SNP, č. ÚZPF 2887/1

Vymedzenie riešeného územia a vlastnícke vzťahy

Riešené územia sa nachádzajú v Banskobystrickom kraji, v okrese Zvolen, v obci Sliač v rámci katastrálneho územia Rybáre (856304). Výskum parku bol vykonaný na parcelách reg. C: 422, 423 (len pozemok), 424, 426, 427/1, 427/2-3 (len pozemok), 427/4-5, 428-430, 432, 436/1-2 (len pozemok), 437, 438/1 (len pozemok), 438/2, 439, 440-441 (len pozemok), 442-443, 450/2, 456/2-4, 457 (len pozemok), 458/1-2, 458/3-5,7 (len pozemok), 458/6, 459/1, 459/2 (len pozemok), 460 (len pozemok), 461, 462 (len pozemok), 464/1-2, 465, 466-467, 468 (len pozemok), 469, 470, 471/1-2, 472 (len pozemok), 473 (len pozemok), 474/1-3, 477, 481 (len pozemok), 482/1, 482/2 (len pozemok), 483 (len pozemok), 484/1-2, 485 (len pozemok), 486, 487, 488/1, 488/2 (len pozemok), 489, 490, 845/1-2, 856/1+8, 857-860, 862/1-2, 863-872, 876, 1435/11, ktoré sú súčasťou NKP PO 1119/5 „Park“.

Typologický druh

Z hľadiska typologického druhu možno skúmaný objekt zaradiť ku kúpeľným parkom. Z hľadiska funkčného patrí skúmaný objekt k objektom kúpeľov s liečivými minerálnymi vodami, s kúpeľnými domami a rekreačným zázemím kúpeľov ako sú napr. kúpalisko a tiež širším krajinným zázemím v lesnom prostredí. Využitie územia sa od čias založenia kúpeľov nezmenilo, kúpele sa aj v súčasnosti využívajú na kúpeľnú liečbu.

Slohové zaradenie

Kúpeľný park má dominantne slohový výraz prírodno-krajinárskeho parku so zvyškami jeho staršieho vývoja a mladšími doplnkami, ktoré dokladajú jeho komplikovanejší architektonicko-historického vývoj. V dôsledku úprav v závere 19. storočia a v priebehu 20. storočia bolo viackrát do urbanistickej aj parkovej dispozície zasiahnuté, pričom tieto úpravy výrazne zasiahli najmä do usporiadania budov, cestnej siete a kompozičných osí, ale pozmenili čiastočne aj celkový štýlový výraz areálu kúpeľov. Parková plocha si až do súčasnosti zachovala celú svoju pôvodnú najväčšiu výmeru, 311550 m², a to vrátane časti lesoparku v južnej polohe. Základná dispozícia objektov a funkčné členenie parku sú stále čiastočne zachované. Kompozícia parku sa menila najmä v historickom jadre parku a to v súvislosti so zmenami pôvodných kúpeľných stavebných objektov. Stavebné objekty, pôvodne najmä z horľavých materiálov, prechádzali počas vývoja parku veľmi častou obnovou, prestavbou, ale aj úplným nahradením novými budovami. Najväčšími zmenami prechádzali teda také sadovnícke úpravy, ktoré boli kompozične viazané na stavebné objekty a reagovali tak na časté zmeny prevádzky, dispozície, funkcií a významnosti objektov. Menšie zmeny prebiehali v okrajových, prírodnejších častiach parku, mimo stavebných objektov kúpeľov, kde je stále zachovaný ich prírodný ráz.

Najstaršie stopy formovania celkovej urbanistickej situácie možno odhadovať už v 13. storočí, kde možno predpokladať jednoduché a viac-menej utilitárne upravovanie prvých žriediel vody tak, aby ich bolo možné využívať na individuálne využitie (v súvislosti so začiatkami poznávania liečebných účinkov). S tým súviselo aj vytváranie prvých prístupových chodníkov a cestičiek, ktoré vytvorili v krajine základnú sieť, ktorá sa neskôr modifikovala na jasnejšie trasy. V závere tohto obdobia, ktorý možno datovať do 18. storočia došlo k budovaniu prvých doložených stavieb, o ktorých by mohol priniesť lepšie informácie plošný archeologický výskum realizovaný v srdci dnešných kúpeľov. Obdobie týchto prvých zásahov človeka možno ohraničiť rokom 1819, kedy bola realizovaná už koncepcná výstavba kúpeľného domu Buda (dnes Bratislava) a následne hotela Pest (dnes Detva) s prvou spoločenskou sálou. S týmito aktivitami súvislo aj formovanie hlavnej prístupovej cesty k uvedeným budovám a neskoršie vysadenie aleje po jej stranách. Vybudovanie kaplnky sv. Hildegardy pri pitných prameňoch napomohlo architektonicky definovať úvodné priestory pri vstupe do areálu kúpeľov. Po roku 1859 nastala ďalšia II. etapa, ktorá predstavovala „zlatý vek“ rozkvetu kúpeľov. Toto obdobie trvalo až do záveru I. svetovej vojny a súviselo s výstavbou hlavného kúpeľného domu a množstva ďalších objektov. V rámci tejto činnosti boli v území vytvorené ďalšie dve promenádne aleje a sformovaná celková urbanistická logika celého územia, do ktorej zapadali

aj početné úpravy plôch s partermi, chodníkami, vodnými prvkami a vyhliadkovými bodmi s altánmi. Medzivojnové obdobie predstavovalo pre kúpele obdobie druhého zlatého veku, keď existujúcu urbanisticko-krajinársku situáciu doplnil komplex hotela Pallace a nová príjazdová cesta, ktorá logicky odklonila automobilovú dopravu z promenádnej staršej (južnej) časti areálu. Následné povojnové obdobie a celú druhú polovicu 20. storočia možno v jednoduchosti charakterizovať ako obdobie viacerých koncepcne nezvládnutých zásahov, ktoré viedli k vzniku rozporuplných krajinárskych a aj urbanistických situácií. Asanácie v srdci kúpeľov pripravili územie o jeho tradičné identifikačné body. Nelogické preťatie hlavnej prístupovej cesty rozostavaným a dnes už aj schátraným komplexom Sliač/Cor vnieslo do územia chaotickú orientáciu v trasách (kde peší návštevník často ani nemôže nájsť cestu do jadra kúpeľov ak si ju vopred nenaštuduje). Následné obdobie stagnácie na začiatku 21. storočia by malo ukončiť vyhlásenie architektonicko-urbanistickej súťaže, ktorej podkladom je aj tento výskum a následná realizácia celkovej rehabilitácie celého komplexu kúpeľov.

Dispozícia a priestorová skladba parku

V súčasnosti je pre územie parku je zaužívané funkčné členenie plôch zelene, ktoré bolo prvý krát vypracované v roku 1986 v dokumente „Pasportizácia zelene v areáli kúpeľného parku Sliač“, a to Pôdohospodárskym projektovým ústavom Bratislava, projektovou a inžinierskou organizáciou, pobočka Banská Bystrica. Z pôvodnej dokumentácie je zachovaný len výkres „Pasport porastu drevín“ – časť A, ktorý vypracoval Ing. Zajac. Výkres znázorňuje rozmiestnenie drevín a ich porastov v rámci riešeného priestoru na základe terénneho prieskumu v mesiacoch september – október 1985. Štúdia „Program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliač“ bola spracovaná v roku 1994 (Maník, Sládek, Lupták, Škrinár, Harachová). Prvá časť štúdie bola zameraná na prieskum porastov drevín, zhodnotenie a koncepciu vývoja. Druhá časť štúdie riešila spevnené plochy, malú architektúru (lavičky, odpočívadlá, odpadkové koše a pod.) vrátane parkového osvetlenia. Zachovali sa dokumentácie len niektorých častí kúpeľného areálu.

Na členenie plôch z týchto dokumentácií nadväzuje aj najnovší pasport zelene vypracovaný v roku 2021 v rámci dokumentu Prieskumy a rozboru prírodno-krajinárske „Kúpele Sliač“, vypracované f. Rudbeckia s.r.o. Hranice jednotlivých plôch vychádzajú najmä z katastrálnych máp a situácie existujúcich objektov, každá plocha má svoje identifikačné číslo a názov. Park je rozdelený na 15 pasportizačných plôch. Pasportizácia predstavuje prehľad a základné údaje o plochách zelene a o rozmiestnení a charaktere vegetačných prvkov na nich.

Areál kúpeľného parku Sliač je rozdelený do 15 pasportizačných plôch:

- Plocha 1 – Riaditeľstvo
- Plocha 2 – Detva
- Plocha 3 – Palace
- Plocha 4 – Poľana
- Plocha 5 – Pomník letcom
- Plocha 6 – Pod kurtami
- Plocha 7 – Kúpalisko
- Plocha 8 – Partizán
- Plocha 9 – Ku prameňom
- Plocha 10 – Pramene
- Plocha 11 – Kaplnka
- Plocha 12 – Hoľa
- Plocha 13 – Kúpeľný les
- Plocha 14 – Paseky
- Plocha 15 – Kozák

Pri popise dispozície a priestorového členenia parku, inventarizácii prvkov a hodnotení drevín preto vychádzame z tohto v súčasnosti zaužívaného členenia na 15 pasportizačných plôch. Nami stanovené historické funkčné a kompozičné celky kúpeľného areálu môžu pozostávať z viacerých pasportizačných plôch, keďže tieto sú vymedzené najmä na základe rovnakého charakteru zelene s rovnakou intenzitou údržby.

Funkčné a kompozičné členenie areálu kúpeľného parku vychádza z jeho historického funkčného členenia, ktoré však v procese jeho vývoja prešlo viacerými lokálnymi zmenami. Preto súčasné funkčné členenie areálu odráža dnešnú vybavenosť a prevádzku viazanú na súčasné hlavné stavebné objekty.

Kompozičný celok A „Pramene“

(pasportizačné plochy č. 10 Pramene, č. 11 Kaplnka, č. 1 Riaditeľstvo)

Do areálu parku sa vstupuje z mesta Sliač na juhozápade a to v stope pôvodnej hlavnej príjazdovej cesty smerujúcej zo západu od mesta smerom na juhovýchod okolo prameňov ďalej do jadra kúpeľov k najstarším kúpeľným domom. Cesta začína pri komplexe hospodárskych objektov (11.01) kúpeľov. Dnes je pôvodná historická cesta peším ťahom, ktorým prichádzajú návštevníci smerom od mesta Sliač ku prameňom. Cesta je vydláždená drobnou kamennou dlažobnou kockou ukladanou vejárovite. Cesta je lemovaná po ľavej strane (severným smerom) stromoradiím pagašťanov (11.02) **p. č. VD.01**, po pravej strane (južným smerom) porastom listnatých drevín.

Z prístupovej komunikácie sa vstupuje vpravo (smerom na juh) na sa plochu č.10 Pramene. Ide o juhozápadnú časť parkovej plochy, situovanú nad pôvodnou hlavnou prístupovou komunikáciou a je tvorená priestranstvom s tromi prameňmi – Štefánik (pôvodne Jozef) (10.01), Banská Bystrica (pôvodne Dorota) (10.02) a Lenkey (pôvodne Lenkey) (10.03). Centrálna plocha je spevnená veľkoformátovou travertínovou kamennou dlažbou doplnenou betónovými lavičkami. Všetky tri pramene sú situované v rámci spevnenej plochy, stvárnenie výberov vody je rovnaké, kamenný kubus na ktorom je nerezová misa so 4 vývodmi vody. Nad prameňom Štefánik (10.01) je postavený betónový prístrešok, v podhlade doplnený s výtvarné dielo stvárňujúce lietadlo, na troch pilieroch rovnako s výtvarnými dielami v podobe keramickej mozaiky **p. č. 512**, ktorých autorom je výtvarník Milan Laluha. Pri prameni Lenkey (10.03) sa v dlažbe nachádza trvalkový záhon. Zvyšná plocha okolia prameňov je zatravnená, so stromovou skupinovú výsadbou stromov (lipy, agáty a pod.). Za plochou prameňov je v južnom smere situovaná otvorená lúčna plocha **p.č. VD.02**. Po jej okraji sa vinie chodník smerujúci do lesoparku lemovaný stromoradiím pagašťanov (10.4).

Z prístupovej komunikácie vedúcej ku prameňom sa vstupuje vľavo (severne) na plochu č. 11 Kaplnka. Prístupová komunikácia je sprevádzaná stromoradiím (11.02). Ide o otvorenú lúčnu plochu, výrazne zamokrenú, na rázcestí (na západe) s komplexom hospodárskych budov (11.01). Nad lúkou, po ľavej strane (na severe), v polohe oproti trojici prameňov, je situovaná kaplnka s. Hildegardy (11.03) z roku 1855, pred ktorou sa nachádza prameň Adam (11.04). Prameň je v súčasnosti rovnako stvárnený ako ostatné tri pramene. Plocha svahu severozápadne od tejto komunikácie bola centrom prírodne-krajinárskeho parku najstaršej časti parku. V súčasnosti sa na ploche nachádza už zapojený stromový porast s náletovými drevinami. Sieť peších komunikácií je len čiastočne zachovaná, výrazne redukovaná. Na otvorenej lúčnej ploche, na severe, sa nachádza výčnelok strmého pahorku s porastom drevín, na vrchole ktorého je zachovaný drevený altánok (11.05) **p.č. 503** s prístupovou komunikáciou vedúcou od kúpeľných domov. Tento altánok je vyznačený už na historickom mapovom podklade z roku 1844. Prístupová komunikácia k altánku vedúca po hrebeni pahorku je lemovaná alejovou (11.06) **p.č. VD.03** s výsadbou pagašťana konského (*Aesculus hippocastanum*). Vo svahu pod altánkom sa nachádza dnes nefunkčný kaskádový vodný prvok

(11.07), vo forme prírodne stvárneného kaskádového kanálu vyhlbeného v skalnom podloží. Zapojený stromový porast tejto časti siaha na severozápade až k súčasnej hlavnej cestnej komunikácii.

Plocha č.1 Riaditeľstvo sa nachádza severne od altánka na hrebeni a pokračuje v smere na sever až k centrálnemu parkovisku. Na ploche sa nachádza budova riaditeľstva (1.01) z roku 1972. Pod ňou vo svahu sa nachádza bývalá kolkáreň (1.02) s fontánou s vodotryskom s kvapľovou výzdobou. Plocha aj objekty sú vo veľmi zlom technickom stave. Ide o plochu pod hlavnými kúpeľnými objektmi, kde sa v minulosti nachádzal objekt Bellevue. Plocha na sever od riaditeľstva má sadovnícku úpravu z r. 1973 podľa návrhu Petrika. Ide o dláždené kamenné kruhové odpočívadlá s lavičkami vo svahovitom teréne (1.03) pospájané kamennou komunikáciou so schodmi. Plocha je ukončená v mieste jednej z pôvodných prístupových komunikácií smerujúcich do jadra kúpeľov, ktorá je čiastočne zachovaná v forme pagaštanovej aleje (1.04) p.č. **VD.04**, ale dnes v nej nevedie komunikácia. Táto zanikla postavením spoločensko-reštauračnej časti Hotela Palace, kedy bola aleja preseknutá telesom cesty vedúcej do reštauračnej časti od budovy kúpeľného domu Slovensko.

Kompozičný celok B „Historické jadro parku“

(pasportizačné plochy č. 9 Ku prameňom, č. 2 Detva)

Plocha č.9 Ku prameňom je pôvodnou, najstaršou časťou prírodne-krajinárskeho parku, ktorou prechádzala historická príjazdová komunikácia smerujúca zo západu od mesta Sliač. V polohe nad prameňmi sa komunikácia stáčala na sever a smerovala medzi pôvodné kúpeľné objekty Buda a Pešť. Trasa komunikácie je v súčasnosti zachovaná len čiastočne, keďže trasu prešla stavba kúpeľného domu z 2. polovice 20. storočia, ktorá ale nebola dokončená a v súčasnosti je v stave chátrajúceho skeletu (9.01). Okolie stavby je v súčasnosti ohradené od okolia so zákazom vstupu a husto zarastené náletovou vegetáciou. Súbežne s touto komunikáciou, smerom na východ, vo väzbe na os nádvorja kúpeľných domov v jadre kúpeľov, je situovaný pôvodný promenádny chodník (9.02) s alejovou výsadbou lipy malolistej (*Tilia cordata*) a pagaštanu konského (*Aesculus hippocastanum*), nazývaný Alejou Terézie Vansovej, p.č.**VD.05**. Promenádny chodník prepájal jadro parku s prameňmi a na juhu v ose promenády pokračoval cez mostík ponad vodný tok a ďalej cez kamenné schody strmo do lesoparku. Promenádny chodník je s menšími zmenami zachovaný dodnes, prerušený je však pohľad z chodníka smerom na nádvorie kúpeľných domov a to prístavbou prepájacieho tunela medzi kúpeľným domom a hotelom Detva (Pest). Chodník je asfaltový, dvojité, v strede so zeleným pásom trávnik s výsadbou ihličnatých a vždyzelených krov. Na trase promenády je zachované kamenné odpočívadlo (9.03), zrejme na mieste kde sa v minulosti na promenáde nachádzala jedna z troch fontán areálu. Komunikácia je osvetlená a nachádzajú sa popri nej hydranty. Medzi pôvodnou hlavnou príjazdovou cestou a promenádnou cestou, ktoré boli prepojené peším chodníkom, sa nachádzal v dobe najväčšieho rozkvetu kúpeľov parter so spleťou cestičiek a záhonmi letničiek a ruží. Dnes je táto plocha čiastočne zabratá skeletom a náletovými drevinami okolo neho. Technický stav prvkov a údržba zelene na ploche je nedostatočná. Za južnou hranicou parkovej plochy sa nachádza pôvodný lesopark (9.06), založený pravdepodobne koncom 19. storočia. Hranica parku a lesoparku je vo východnej časti tvorená miestnym malým vodným tokom. Lesopark je vo východnej časti prístupný strmým kamenným schodiskom (9.05), ktoré je pohľadovým ukončením osi promenády. Ku schodisku sa prechádza po mostíku ponad vodný tok (9.04). V lesoparku je zachovaná pôvodná chodníková sieť vyznačená na historickej katastrálnej mape z konca 19. storočia. Časť lesoparku pravdepodobne nebola súčasťou pôvodne vyhlásenej NKP, a preto nie je súčasťou vymedzenia NKP Park. Plocha lesoparku je však navrhovaná na vyhlásenie v rámci vrstvy potenciálna zeleň.

Plocha č.2 Detva je pôvodným historickým jadrom parku, ktoré bolo situované v časti s dnešnými objektami kúpeľných domov Slovensko (2.03), Bratislava (2.02) a Detva (2.01)

(pôvodne kúpeľné domy Hungaria, Buda, Pešť). V tejto časti, pod kúpeľným domom Pešť, končila pôvodná príjazdová cesta. Pôvodné bohaté kvetinové záhony v okolí objektov sú zaniknuté, súčasné úpravy pochádzajú prevažne z 2. polovice 20. storočia. Dnešné úpravy pozostávajú na východ od kúpeľných domov z novozníknutého nádvorja (2.06) vymedzeného kúpeľnými domami Slovensko, Bratislava a Detva na západnej strane a novšími objektmi Kúpeľného domu I (2.04) a Balneoterapie (2.05) z východnej strany. Nádvorie má na ose budovy Bratislava (na jej zaniknutom vstupe) centrálnu spevnenú časť s fontánou (2.07) **p.č. 511**. Po oboch stranách nádvorja sú skupinové výsadby pagašťanov v trávnikových plochách, ale aj solitérne smrek, magnólie a jedľovec. Objekt Kúpeľného domu I. je doplnený pred fasádou o výsadbu ihličnatých drevín a nachádza sa tu aj kúpeľný prameň (2.08) (**p.č.508**).

Svah západne pod kúpeľnými domami Detva a Bratislava je riešený prírodne sústavou kľukatých kamenných cestičiek klesajúcich k jazierku s termálnou vodou (2.12) **p.č. VO.04**, ktorá vyteká na úrovni komunikácie pred riaditeľstvom vo forme malého kamenného vodopádu do prepadu. Celá úprava svahu je romantická štylizovaná úprava z druhej polovice 20. storočia s rastlinami zbierkového charakteru. Najmä v chladnom období, keď stúpa z teplého jazierka para, vytvárajú sa na pozadí tmavých ihličnanov zaujímavé romantické kompozície. V tejto časti sa nachádzajú na svahu aj tvarované ihličnany v tvare gule a tiež japonské javory.

V časti pred kúpeľnými domami Bratislava a Slovensko rastie chránený strom Borovica Ľudmily Podjavorinskej (borovica lesná) (2.09), **p.č. VD.10**. Pod ňou je strmší svah riešený sústavou terás s opornými kamennými múrikmi (2.10), vysadené pôdopokryvnými borievkami, pod masou ktorých sú už múriky schované. Plocha je zakončená rovinkou so spevnenou kamennou plochou pod kúpeľným domom Slovensko v centre s betónovou fontánou (2.11) hviezdovitého tvaru natretou modrou farbou. Ide o nevhodnú nepôvodnú úpravu fontány zrejme z konca 20. storočia, Okolo fontány sú pekné solitérne jedince smrekov či previslého buku. V tejto časti ide o úpravy z druhej polovice 20. storočia. Za objektmi Balneoterapie a Tatra je ruderalný porast s náletmi drevín. V poraste drevín vedľa objektu Amália (2.13) sú zaujímavé solitéry (pagašťan, buk). Technický stav plochy je dobrý, údržba je intenzívna okrem plochy v okolí kúpeľného domu Amália.

Kompozičný celok C „Kúpalisko a Partizán“

(pasportizačné plochy č. 7 Kúpalisko, č. 8 Partizán)

Plocha č.8 Partizán je plochou na východnom okraji kúpeľov, vo svahu nad historickým jadrom. Ide o časť kúpeľného areálu okolo objektov hospodárskeho zázemia kúpeľov (kotolne, pracovne) (8.03), skleníkov (8.04) a bývalých kúpeľných domov Starý Partizán (8.01) a Nový Partizán (8.02), ktoré boli prebudované na ubytovanie zamestnancov. Územie je na svojom východnom okraji v kontakte s lesoparkom. Sadovnícka úprava areálu je prírodného charakteru. Hospodárske objekty a budova Starý Partizán sú v súčasnosti nevyužívané, preto aj údržba zelene je nedostatočná. Budova Nový Partizán slúži naďalej ako bytový dom. V priestore sa nachádza niekoľko hodnotných listnatých stromov (lípy, duby), ktoré sú pravdepodobne pozostatkom pôvodných parkových resp. krajinných úprav. V okrajových častiach plochy, na strmých svahoch a v areáli bývalého záhradníctva sú nálety drevín (baza, plamienok a pod.). V okolí bytovky sú vysadené menšie okrasné a ovocné dreviny. Na strmom svahu v západnej časti je porast drevín tvorený prevažne listnatými stromami (hrab, javor, lipa a pod.). Pred budovou záhradníctva je vysadená zaujímavá vždyzelená drevina (cezmína).

Plocha č.7 Kúpalisko sa nachádza vo východnej časti kúpeľného areálu, vo svahu pod lesoparkom. Areál kúpaliska (7.01), ktorý je oplotený a prístupný verejnosti vo vyhradenom čase. Priestor kúpaliska je udržiavaný, plochy v južnej časti mimo areálu kúpaliska sú zarastené náletmi drevín. V priestore kúpaliska prevláda výsadba listnatých stromov (buky, javory a pod.) doplnených o solitéry ihličnatých stromov príp. menšie skupiny ihličnatých stromov (borovice). Okolo bazéna sú živé ploty. Pri ceste ku kúpalisku je aleja listnatých stromov (pagašťanov). Pod kúpaliskom (na západe) sú nálety agátov. Nad objektom

balneoterapie a LD Tatra (na východ od budov) je trávnik a ovocné stromy (jablone, orechy). Smerom na juh, pri ceste ku objektom Partizán, sa vyskytujú nálety našich pôvodných druhov drevín (trnka), ale aj nepôvodných druhov drevín (agát) a tiež inváznych druhov (javorovec jaseňolistý). V lesnom poraste, na cestičke vedúcej od kotolne a práčovne smerom na východ do lesoparku, nad technickým objektom (7.02), sa nachádza drevený altánok (7.03), **p.č. 501**, s výhľadom na mesto Sliač.

Kompozičný celok D „Hotel Palace“

(pasportizačné plochy č. 6 Pod kurtami, č.4 Poľana ,č. 3 Palace, č. 14 Paseky)

Severná časť parku je najmladšou plochou parku, ktorá vznikla v súvislosti s výstavbou nového kúpeľného objektu, Hotela Palace, v 30-tych rokoch 20. storočia, s ďalšími úpravami parkovej plochy v 2. polovici 20. storočia.

Plocha č. 6 Pod kurtami sa nachádza na severovýchodnom okraji areálu, vo východnom svahu nad kúpeľnými domami Poľana a Palace. Plocha je stvárnená ako parkovo upravená plocha prírodne-krajinárskeho charakteru, ktorá prechádza na východnom a severnom okraji do lesoparku. Plocha je komponovaná ako otvorená trávniková plocha (6.01) po obode lesného porastu predsaďená skupinami okrasných drevín s podsadbou kruhovitých skupín ihličnatých pôdopokryvných drevín, **p.č. VO.02**. V ploche sa nachádza niekoľko pekných jedincov solitérnych listnatých drevín, napr. dub. Na južnom okraji plochy, pod lesoparkom, oproti kúpalisku na juhu, sa nachádzajú v súčasnosti tenisové kurty (6.02) , okolo nich je pôvodná líniová výsadba listnatých stromov (pagaštany), **p.č. VD.12**. Nad kurtami (na východe), na okraji lesného porastu, sa nachádzajú zvyšky dreveného altánu (6.03), **p.č. 502**. Plocha je intenzívne udržiavaná. Miestami (hlavne v rámci výsadbí pôdopokryvných krov v blízkosti solitérneho agátu, ale aj na okrajoch lesa) sa vyskytujú nálety agátov.

Plocha č. 4 Poľana prilieha ku kúpeľnému domu Poľana (4.01) (pôvodne Pannonia) a tiahne sa smerom na sever, východne od vstupu do Hotela Palace, kde je bohatá parková úprava s vodnými prvkami. Dominantným prvkom priestoru je promenáda s lipovou alejou (4.02), nazývanou aj Aleja Boženy Nemcovej, vedúca zo severu od Hotela Palace, popod kúpeľný dom Poľana a končiac na juhu pred kúpeľným domom Slovensko. Pôvodná lipová aleja je v mieste vypadnutých jedincov líp malolistých (*Tilia cordata*) doplnená výsadbou výsadbou ľaliovníka tulipánokvetého (*Liriodendron tulipifera*), **p.č. VD.06**. Nad Hotelom Palace (východným smerom), priamo pred vstupom, je nástup do parkovej plochy z druhej polovice 20. storočia, **p.č.VO.02**, a to cez drevený mostík ponad plochu okrasného bazéna s vodomietmi (4.03). Plocha je doplnená o sochu Maríny (4.04), **p.č.510**, a drevené umelecké prvky. Celá plocha je tvorená spleťou vlnitých chodníčkov s prírodne stvárnеныmi kamennými obrubníkmi, ktoré vedú k viacerým kamenným odpočívadlám (4.05 a 4.06) a vyvýšeným záhonom. Výsadba je druhovo pestrá, až zbierkového charakteru, s mnohými tvarom či farbou zaujímavými kultivarmi rastlín, medzi ktorými sú aj vzácné jedince javora dlaňolistého (*Acer palmatum 'Atropurpureum'*). Na ploche výrazne prevažujú ihličnaté dreviny a to najmä vo forme ihličnatých krov. Sadovnicke úpravy rovnakého charakteru pokračujú aj južným smerom, k objektu kúpeľného domu Poľana (pôvodne Pannonia), avšak s väčším zastúpením stromového porastu, prevažne smrekov obyčajných (*Picea abies*) a borovice lesnej (*Pinus sylvestris*). V okolí LD Poľana sa nachádzajú zaujímavé solitéry listnatých (pagaštan) a ihličnatých (borovica) stromov a výsadby kvitnúcich listnatých (ruže) a vždyzelených (rododendrony) krov. Plocha je pravidelne udržiavaná.

Plocha č. 3 Palace je tvorená predpolím západnej (3.05) a východnej fasády (3.04) Hotela Palace (3.01) a priestorom nádvorja hotela (3.02). Predpolie východnej fasády (3.04) je vymedzené zo severu prístupovou komunikáciou, ktorá končí parkoviskom pred vstupom do hotelovej časti a pokračuje v smere na juh kolonádou, súbežne s ňou pokračuje promenáda s lipovou alejou, ktorá je na hranici tejto plochy. V priestore kolonády sú letničkové kvetinové záhony a mobilné nádoby. V spojovacej časti hotelovej časti a reštauračnej časti objektu je

nádvorie (3.02). Nádvorie má spoločenskú funkciu, nachádza sa tu tanečný parket a hudobný altánok (3.03). Časť nádvoria s tanečným parketom je tvorená rastrom pôvodných pagaštanov, **p.č.VD.11**, v ploche s nespevneným povrchom (štrk). Druhá časť nádvoria je formálna parková úprava s prevahou trávnik, výsadbou solitérnych drevín a tvarovaných živých plotov. Stredná časť nádvoria pred altánom má reprezentačnú funkciu, nachádza sa tu letníckový záhon, záhon je komponovaný na podhľad zhora, z centrálneho schodiska a terasy. Nádvorie je od časti parku pod západnou fasádou hotela oddelené trelážou, ktorá má drevené výplne umiestnené medzi betónovými stĺpkami. Na nádvorí sa nachádzajú betónové lavičky. Plocha pod západnou fasádou (3.05) je ukončená chodníkom prebiehajúcim rovnobežne s komplexom budov, popri ktorom sú vysadené prevažne ihličnaté stromy, ako smrek obyčajný, pred altánkom hlohy. Svah medzi chodníkom a úrovňou hotela je vysadený kríkmi, prevažne pôdopokryvnými skupinami borievok. Priestor je pravidelne udržiavaný, v zachovalom technickom stave.

Plocha č. 14 Paseky je vymedzená z východnej strany prístupovou komunikáciou popod Hotel Palace, zo západu a severu hlavnou príjazdovou komunikáciou vedúcou k Hotelu Palace. Ide o mierne svahovité územie zvažujúce sa smerom od hotela, s prírodne-krajinárskou úpravou s otvorenou lúčnou plochou (14.01), so skupinami a solitérmi ihličnatých drevín, terénymi modeláciami a malebnými komponovanými pohľadmi, **p.č. VO.01**. Cez plochu vedie chodník v smere od reštauračnej časti Hotela Palace, z juhovýchodu, na severozápad ku vyhládke, ktorý je lemovaný zvyškom historickej aleje zo smreka obyčajného (14.02), **p.č.VD.07**. Pod celým priečelím vedie chodník rovnobežný s budovou hotela, ktorý je lemovaný výsadbou ihličnanov (najmä smrekov obyčajných) a tvorí hranicu tejto plochy. Plocha je predelená brezovou alejou (14.03) rastúcou popri pešej komunikácii vedúcej od centrálneho parkoviska (14.04) na západe, smerom na východ ku hudobnému altánu na nádvorí Hotela Palace. V tejto časti je umiestnené detské ihrisko (14.05). Na parkovisku je umiestnený drevený kiosk (14.06), **p.č. 505**. Južná hranica tejto časti je vymedzená chodníkom vedúcim od centrálneho parkoviska do centra kúpeľov medzi objekty Palace a Slovensko. Chodník je povrchovo upravený vejárovito kladenou dlažbou. Priestor je pravidelne udržiavaný, v dobrom technickom stave.

Kompozičný celok E „Pod prístupovou komunikáciou“

(pasportizačné plochy č. 5 Pamätník letcom, č.13 Kúpeľný les, č. 12 Hoľa, č. 15 Kozák)

Územie na svahu pod súčasnou prístupovou komunikáciou, smerom na západ prepája areál kúpeľov s mestom a smerom na sever s krajinou.

Plocha č. 5. Pamätník letcom sa nachádza po ľavej strane hlavnej prístupovej komunikácie, smerom na sever. Plocha začína v spodnej časti (na západe) vyhládkou, **p.č.VO.05**, s altánkom (5.02), **p.č.504**, a končí na úrovni hotela Palace Pamätníkom letcom (5.01), **p.č.509**, odkiaľ je možný prechod do príľahlých lesov. Parková úprava severného svahu, pochádzajúca z obdobia výstavby kúpeľného domu Palace (3.01), je tvorená polkruhovými kamennými múrikmi (5.03) sprevádzajúcimi asfaltové a čiastočne kamenné komunikácie. Do tejto parkovej úpravy bol v roku 1971 vložený Pamätník československých letcova pomoci sovietskeho letectva v Slovenskom národnom povstaní (5.01) **p.č.509**. V priestore okolo pomníka prevláda výsadba listnatých stromov, nachádzajú sa tu zaujímavé solitéry buku a duba, a tiež skupiny borovic lesných. Priestor je udržiavaný, v zlom technickom stave sú najmä kamenné múry a schody a čiastočne mobiliár. Prístupová komunikácia je v severnej a severozápadnej časti lemovaná jednostrannou líniovou výsadbou topoľa čierneho (*Populus nigra* 'Fastigiata') a pagaštanu konského (*Aesculus hippocastanum*) (5.04) **p.č.VD.08**. V blízkosti severozápadnej časti komunikácie je situovaný vyhládkový altánok (5.02) **p.č.504**, pôvodne vybudovaný koncom 19. alebo začiatkom 20. storočia, nazývaný aj Víchorec. Z altánku je výhľad na Banskú Bystricu, dnes čiastočne zarastený drevinami.

Plocha č.13 Kúpeľný les, medzi zastavaným územím mesta a kúpeľným areálom, je tvorená svahovitým terénom stúpajúcim zo západu od mesta smerom na východ ku kúpeľom. V západnej časti, bližšie k mestu, medzi zmiešanou prístupovou alejou (12.02) a prístupovou cestou ku cintorínu (13.01) sa nachádza trávnatá plocha, ktorá je podmäčaná a je tvorená bylinným spoločenstvom mokrade (13.02). Nad lúčnou plochou sa nachádza tzv. kúpeľný les (13.03), cez ktorý prechádza odvodňovací rigol s termálnou vodou. V severnej časti kúpeľného lesa sa nachádza cintorín s objektom obradnej siene a „altánkom“. Porast drevín v tzv. Kúpeľnom lese tvoria hlavne listnaté dreviny - pravdepodobne pochádzajúce z náletu. Na okrajoch porastu v kontakte s lúkou alebo plochou cintorína je viditeľné rozširovanie náletových drevín agátov. V priestore cintorína je výsadba ihličnatých stromov (tuje, smrek) a listnatý živý plot pozdĺž severnej hranice. Priestor cintorína je pravidelne udržiavaný, ostatné plochy sú prírodného charakteru bez údržby. Na brehoch vodného toku sú viditeľné navážky zeminy pochádzajúcej zrejme z čistenia toku, ktoré sú navršené na brehoch a zasypali kmene drevín rastúcich pri toku, čím ich poškodzujú.

Plocha č. 12 Hoľa je charakteristická rozvoľnenou parkovou dispozíciou, tzv. štylizovanou „pasienkovou krajinou“ s prevažujúcou otvorenou plochou s lúčnym trávnikom (12.01) a rozvoľnenými skupinami stromov a solitérnymi drevinami, ktoré sú prevažne ihličnaté a nepôvodné (*Picea omorika*, *Picea abies*, *Picea pungens*, *Larix decidua*), zrejme podľa projektu Ing. Zajaca z r. 1973. Popri prístupovej komunikácii sú vysadené súvislejšie izolačné pásy ihličnatých stromov. Na opačnej severnej strane je plocha vymedzená alejou zmiešaných listnatých stromov (najmä pagaštan a lipa) (12.02) **p.č.VD.09**, ktorá vedie od mesta na západe smerom na východ k parkovisku. Ide o hlavný peší prístupový chodník z mesta do kúpeľov. Chodník v aleji je dláždený z drobnej kamennej kocky, na komunikácii je niekoľko odpočívadiel s kamennou dlažbou a lavičkou. Technický stav prvkov je dobrý, obnovu vyžadujú niektoré úseky kamennej dlažby chodníka. Zdravotný stav drevín je zhoršený najmä v aleji, dreviny v lúčnej časti sú zdravé.

Plocha č. 15 Kozák sa z väčšej časti nachádza mimo riešeného územia parku. Plocha susedí na severe so záhradkárskou osadou. Ide o lesný porast, v ktorom sa nachádza tzv. srdiečková cesta, vychádzkový okruh chodníkov, ktorý nadväzuje na priľahlý lesopark. Terén je najprv rovinný, postupne prechádza do svahu.

Komunikácie a spevnené plochy

Povrchy spevnených plôch a komunikácií sú v parku z rôznorodých materiálov. Z kamennej dlažby sú najmä komunikácie pre peší pohyb. Z drobnej kamennej kocky čadičovej ukladanej vejárovito sú komunikácie v aleji pod prameňmi (11.02) (pôvodná príjazdová komunikácia), komunikácia v aleji smerujúcej z parkoviska do mesta (12.02), komunikácia v brezovej aleji smerujúca z parkoviska k hudobnému altánu (14.03) a tiež komunikácia smerujúca z parkoviska ku reštauračnej časti Hotela Palace popri pagaštanovej aleji (1.04). Z kamennej dlažby väčších nepravidelných prírodných formátov (najmä z travertínu) sú najmä spevnené plochy odpočívadiel, napr. spevnená plocha pri prameňoch (10.01 – 10.03), odpočívadlá vedľa budovy riaditeľstva (1.03) pospájané aj kamennými chodníkmi, spevnená plocha s fontánou kúpeľným domom Slovensko a odpočívadlá (4.05, 4.06) a chodníky v parkovej ploche pred Hotelom Palace. Asfaltové plochy sú prevládajúcim povrchom v kúpeľnom areáli. Nachádza sa na príjazdových komunikáciách do areálu, obslužných komunikáciách, na väčšine chodníkov a parkovacích plôch. Asfalt je však aj nevhodne použitý aj na tak exponovaných a významných peších komunikáciách a spevnených plochách ako sú obe promenády (na ceste ku prameňom 9.02 a pred Hotelom Palace 2.06) a tiež na kúpeľnom námestí (2.06). Betónové plochy sa nachádzajú pred budovami ako vstupné priestory, betónové panely sú použité na pojazdnej komunikácii pod kúpaliskom v smere k bytovke. Betónové chodníky s kamennými okrúhliakmi sú použité v parkovej ploche pred Hotelom Palace, kde sú kombinované s kamennou dlažbou, na tejto ploche sú použité kamenné obrubníky z prírodného nepravidelne lámaného kameňa ukladaneho na hranu. Betónová dlažba je v areáli použitá v minimálnej miere, je použitá napr. na chodníku k Balneo pavilónu, popri hoteli Palace, pri

kolárni, na kúpalisku. Nespevnené povrchy sú použité len v okrajových častiach, mimo areálu kúpeľného parku a to v lesoparku.

Systém vodných prvkov

Pramene - v areáli kúpeľov sa nachádza 5 prameňov.

Prameň Štefánik (pôvodne Jozef) (10.01) je v súčasnosti samostatným PO a nie je súčasťou výskumu parku. Dnešná podoba prameňa pochádza zo 70-tych rokov 20. storočia. Ide o altán trojuholníkového pôdorysu, so strechou uloženou na pilieroch zdobených keramickou mozaikou akad. mal. Milana Lалуha. Pod stropom je antikorová plastika (konštruktivizmus), sochára a šperkára Antona Cepku. Samotné stvárnenie pitnej fontánky je v súčasnosti rovnaké pre všetky 4 pramene, ide o kamenný kubus na vrchu s nerezovou miskou so 4 vývodmi vody.

Prameň Banská Bystrica (pôvodne Dorota) (10.02) bol v 70-tych rokoch stvárnený ako pícia fontánka na povrchu, spojená s prameňom Štefánik spevnenou plochou.

Prameň prameň Lenkey (10.03) bol v 70-tych rokoch stvárnený ako pícia fontánka na povrchu, spojená s prameňom Štefánik spevnenou plochou

Prameň Adam (11.04) v polohe oproti trojici prameňov, pri kaplnke s. Hildegardy (11.03) z roku 1855, je rovnako stvárnený ako pícia fontánka.

Kúpeľný prameň (2.07) bol pôvodne zrejme v budove kúpeľov. V 70-tych rokoch bol vybudovaný v exteriéri, stvárnený a je ako kamenná plastika z travertínu. Technický stav prameňov je dobrý, úpravu vyžaduje najmä okolie prameňov (spevnené plochy).

Prírodný vodný tok sa nachádza v južnej časti kúpeľov, kde prichádza z lesného porastu a preteká ponad pramene smerom k príjazdovej ceste, kde sa pripája na systém odvodnenia. Vede cez neho aj kamenný mostík (9.04).

Zamokrené lúčne plochy sa prirodzene nachádzajú v terénnych depresiách, v rámci riešeného územia je ich viacero. Najväčšia sa nachádza na lúke pri vstupe do kúpeľov, nad hospodárskymi budovami (11.01) a tiež na lúke pri cintoríne (12.01). Ďalší viditeľný výver je pod tenisovými kurtami.

Systém odvodnenia

Systém odvodnenia v parku zachytáva povrchovú vodu z územia a je riešený rôznymi rigolmi v teréne alebo zatrubnením pod terénom.

Jazierko pred Hotelom Palace (4.03) je umelo vytvorený vodný prvok, stvárnený ako plytký bazén nepravidelného tvaru s rovnými okrajmi, betónový povrch je v súčasnosti potiahnutý modrou bazénovou fóliou. Ide o úpravu z 2. polovice 20. storočia. Pôvodne bol bazén doplnený dvomi tryskami, v súčasnosti sú odstránené.

Kaskádové jazierko s vodopádom (2.08) pod kúpeľným domom Detva (nad budovou riaditeľstva) je umelý vodný prvok, prírodne stvárnený, v troch výškových úrovniach s prepadmi, brehy má jemne modelované do kriviek a sú obrúbené kamennými balvanmi. Do jazierka priteká voda z viacerých smerov a vyteká smerom na západ vo forme malého vodopádu, ktorý končí prepadom do odvodňovacieho kanála pod telesom cesty.

Zaniknutý kaskádový vodný prvok (11.07) na hrebene výčnelku pod altánom, podľa zachovaných kamenných prvkov, bol tvorený systémom kamenných prepadov a kanála, ktoré boli stvárnené prírodne. Voda tam mohla byť privádzaná po vrstevnici kamenným kanálom.

Fontána pod kúpeľným domom Slovensko (2.11) v súčasnej podobe hviezdicovitého tvaru betónového bazéna natretého modrou farbou s kruhovým vodotryskom pochádza z úprav v druhej polovici 20. storočia. Pôvodne vznikla v 30-tych rokoch pri výstavbe kúpeľného domu Slovensko ako kruhový vodotrysk s bazénom s vyvýšeným okrajom kruhového pôdorysu, okolo

s formálnou parkovou s mlatovým chodníčkom a trávnikom. Neskôr v druhej polovici 20. storočia bola obruba bazénu znížená do úrovne terénu, priemer bazénu bol zväčšený, okraj bazéna bol tvorený kamennými blokmi v úrovni terénu. Súčasná podoba fontány je nepôvodná, dátum prestavby nie je zistený, ale ide zrejme o koniec 20. storočia.

Fontána na kúpeľnom nádvorí (2.07) pochádza k druhej polovici 20. storočia a je stvárnená ako betónová misa nad terénom, s nadstavcom zo skla.

Fontána pred kolkárňou je umiestnená v plytkom bazéne a stvárnená kvapľový výver a je nefunkčná.

Drobné stavby

Altány

Najvýznamnejšou drobnou stavbou v parku je hudobný altán na nádvorí Hotela Palace, ktorý je samostatnou PO č. 1119/7. Ide o dvojpodlažnú stavbu zapustenú do terénu, postavenú v 30-tych rokoch 20. storočia. V roku 1953 bola prestavaná na bufet uzatvorením poschodia. Objekt nie je predmetom výskumu parku.

V parku, alebo jeho širšom území sa nachádzajú v súčasnosti sa nachádzajú štyri zachované drevené altánky, ktoré slúžia ako vyhladkové body. Všetky sa nachádzajú na okrajoch kúpeľného areálu, na vyvýšených miestach s výhľadmi a v krajinnom prostredí, v poraste stromov. Okrem samotného architektonického stvárnenia altánov, hodnotné je najmä ich umiestnenie na pôvodných miestach. Najstaršie na mapách zachytené miesto vyhladky s altánkom je drevený **Altán III. položka 503** (11.05) s prístupovou komunikáciou smerujúcou z východu jazierka pod kúpeľným domom Detva, ktorý je vyznačený už na historickom mapovom podklade z roku 1844. Prístupová komunikácia zrejme nadväzovala aj na pôvodnú príjazdovú komunikáciu, dnes však ústi pri oplotení nedostavaného skeletu kúpeľného domu. Altán je novodobou náznakovou rekonštrukciou a pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená z ôsmich stĺpikov. Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie s lavičkami. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán je novodobou ponáškou na historický altán, ktorý sa tu nachádzal. Zachoval sa vo výraze drevenej konštrukcie opatrený hnedým moridlom a s transparentným lakom

Z historického hľadiska má význam aj **Altán IV. položka 504** (5.02) pri súčasnej hlavnej príjazdovej ceste pod Hotelom Palace, s výhľadom na Banskú Bystricu, pôvodne vybudovaný koncom 19. alebo začiatkom 20. storočia. Altán je novodobou náznakovou rekonštrukciou staršej stavby a pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená z ôsmich stĺpikov. Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie s lavičkami. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán je novodobou ponáškou na historický altán, ktorý sa tu nachádzal. Zachoval sa vo výraze drevenej konštrukcie a je opatrený hnedým moridlom a s transparentným lakom.

Ďalšie dva altánky sa nachádzajú na východnom okraji parku, v poraste lesoparku. Ide o Altán I. nad Starým Partizánom (7.03) a Altán II. nad tenisovými kurtami (6.03).

Altán I. položka 501 pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená zo šiestich dekoratívne vyrezávaných stĺpikov (po tri na oboch dlhších stranách). Medzi stĺpikmi sú bloky zábradlia vytvorené z drevenej konštrukcie. Stĺpiky nesú sedlovú strechu s dvoma štípmi členenými rezbou. Presah strechy členia dekoratívne rezané krokvy. Na streche je plechová krytina. Altán sa zachoval s viacerými novodobými drevenými náhradami pôvodných prvkov a s viacerými vrstvami zeleného olejového náteru.

Altán II. položka 502 pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená zo stĺpikov . Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán sa zachoval s viacerými novodobými drevenými náhradami pôvodných prvkov a s viacerými vrstvami zeleného a hnedého olejového náteru.

Stavebno- technický stav altánkov je rôzny, **Altán III.** a **Altán IV.** sú v dobrom stave, prešli obnovou. V zlom stave sú najmä altánky nad tenisovými kurtami a nad Starým Partizánom, ide zrejme ešte o pôvodné objekty.

Kiosk položka 505 (14.06) je umiestnený na centrálnom záchytnom parkovisku. Kiosk, pôvodne pokladňa plateného parkoviska pozostáva z betónovej základne a drevenej nadzemnej časti. Nadzemná časť je členená drevenou hrádzenou konštrukciou s výplňou tvorenou z dosák. Na frontálnej strane sa nachádza okienko na predaj parkovacích lístkov a na zadnej strane pravouhlé kazetové dvere. Objekt má sedlovú strechu, ktorej štíty dotvára predĺžený námetok. Štíty sú členené doskami. Na streche je plechová krytina. Kiosk sa zachoval vo výraze drevenej konštrukcie opatrenej viacerými vrstvami zeleného olejového náteru.

Altán nad prameňom Štefánik (pôvodne Jozef) (10.01) je v súčasnosti samostatným PO a nie je súčasťou výskumu parku. Dnešná podoba prameňa pochádza zo 70-tych rokov 20. storočia. Ide o altán trojuholníkového pôdorysu, so strechou uloženou na pilieroch zdobených keramikou mozaikou akad. mal. Milana Lалуha. Pod stropom je antikorová plastika (konštruktivizmus), sochára a šperkára Antona Cepku.

Skleník (8.04) v čase výskumu nebol prístupný, je súčasťou hospodárskeho zázemia parku nad promenádou. Nejde však o pôvodný skleník z konca 19. storočia, ktorý sa nachádzal pôvodne na ploche nad súčasným skeletom kúpeľného domu.

Odpočívadlá a múriky sú súčasťou drobnej architektúry v parku, najmä v podobe múrikov.

Odpočívadlo na promenáde ku prameňom (9.03) sa nachádza zrejme v mieste, kde sa v minulosti nachádzala jedna z troch fontán. Odpočívadlo zo západnej strany tvorí kamenný múrik, ktorý vytvára terasu odpočívadla. Kamenný múrik vyčnieva aj nad terén odpočívadla, múrik je ukončený kamennou nádobou pre výsadbu kvetín. Pod terasou odpočívadla rastie stena z ihličnatých drevín *Thuja occidentalis*, teda nie sú možné výhľady smerom na západ.

Múriky z blokov pravidelne tesaného kameňa na terasách na svahu pod kúpeľným domom Bratislava a Slovensko (2.10), zrejme tiež z druhej polovice 20. storočia, tvoria terasy, ktoré sú vysadené pôdopokryvnými drevinami. Na tomto mieste sa pôvodne začiatkom 20. storočia nachádzal svah s výsadbou ruží a ornamentálnych letničkových záhonov.

Polkruhové odpočívadlo (4.05) pred Hotelom Palace, sa nachádza na parkovo upravenej ploche s vodnými prvkami. Ide o polkruhový kamenný múrik z naplocho skladaného kameňa, s operadlom z kameňa. Na múriku sú umiestnené sedadlá z dosiek z kompozitného materiálu, pôvodne drevené. Na fotografiách z 2. polovice 20.storočia je viditeľná nad odpočívadlom aj drevená pergola, ktorá sa nezachovala. V spevnenej ploche pred ním je vyvýšený kamenný záhon polmesiacovitého tvaru. Polkruhové odpočívadlo (4.06) pred Hotelom Palace, je rovnako kamenné a polkruhové, ale na ploche pred odpočívadlom je kruhový vyvýšený záhon a to dvojetážový.

Polkruhové konvexné odpočívadlo (5.03) pri altánku s vyhlídkou na Banskú Bystricu je tvorené nízkym betónovým múrikom s travertínovým obkladom. Múrik bol zrejme v minulosti ukončený dreveným sedákom, v súčasnosti je ukončený betónom.

Treláže sa nachádzajú na terase nádvorja Hotela Palace, po oboch stranách hudobného altánka. Drevené výplne z latiek tvoria štvorcový vzor a umiestnený v betónových stĺpoch. Treláže nepochádzajú z doby výstavby komplexu hotela, boli doplnené v polovici 20. storočia.

Súbor mozaiek pri prameni Štefánik, položka 512 (10.01) zo 70-tych rokov 20. storočia je na troch pilieroch zdobený keramickou mozaikou akad. mal. Milana Laluhu a pod stropom je antikorová plastika (konštruktivizmus), sochára a šperkára Antona Cepku.

Starý prameň, položka 508 (2.07) v tvare stély pozostávajúca z dolnej časti s priehlbínou na vytekajúcu vodu a hornou časťou stvárnenou ako abstraktné dielo oblých tvarov v strede s vertikálnym radom troch poglobúl. Pod nimi sa nachádza mätko tvarovaný chrlič, z ktorého vyteká voda. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi.

Socha Sládkovičovej Maríny, položka 510 (4.04) socha zobrazujúca realistickú ženskú postavu stojacu v kontraposte na hranolovitom sokli z červenej žuly. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi. Je spomienkou na pobyt básnika Andreja Braxatorisa Sládkoviča, ktorý bol v rokoch 1844-1848 vychovávateľom v Rybároch. V týchto miestach sa zrodila jeho poéma Marína. Socha Marína na Sliači je dielom Tibora Bártfaya zo 60. rokov 20. storočia.

Drevené sedadlá sa nachádzajú na lúčke pred Hotelom Palace, hneď vedľa sochy Maríny (4.04). Ide o tri drevené sedadlá v podobe sediacej ľudskej figúry, zrejme z prelomu 20. a 21. storočia.

Pomník padlým letcom v SNP, položka 509 (5.01) je samostatný PO v severnej časti parku. Pomník padlým letcom v SNP bol odhalený v roku 1971. Je vytvorený v kubistickom slohu. Autori diela sú Chrobák Jozef, Ksandr Miroslav, Žáry Štefan.

Vázy (2 ks) kúpeľnom nádvorí, položka 513 na kúpeľnom námestí pri fontáne. Abstraktné modelovaná váza s hranolovitou plintou a vrchnákom podloženými hranolovitými podložkami. Vrchnák z hora ukončuje guľa. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi. Na diele sú badateľné lokálne tvarové úbytky.

Nástavec fontány, položka 511, na kúpeľnom nádvorí 2.06 je abstraktné sochárske dielo voľne pripomínajúce striekajúce prúdy vody. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi.

Mobiliár a vybavenosť

Lavičky

Lavičky v areáli sú veľmi rôznorodé, všetky však pochádzajú z druhej polovice 20. storočia, alebo sú ešte novšie. Okrem rôznych typov lavičiek v kombinácii betónových podnoží alebo kovových konštrukcií s drevenými sedákmi a operadlami, sa tu nachádzajú aj betónové ležadlá, ktoré sú jediným netypovým mobiliárom. Ležadlá sú umiestnené na nádvorí hotela Palace, pri kúpalisku a pri prameňoch.

Smetné koše

V areáli sa nachádzajú smetné koše, plechové, plastové a betónové, so strieškou alebo bez striešky. Pochádzajú najmä k obdobia poslednej rekonštrukcie v 2. pol. 20. storočia. Pri objekte Hotela Palace sú pôvodné smetné koše betónové, s 5-uholníkovým obvodom, zakryté plechovou strieškou.

Tabule

Tabule nachádzajúce sa v areáli sú rozličnej funkcie: tabule informačné, náučné a pamätné. Tabule sú v rôznom materiálovom prevedení, väčšina pochádza z konca 20. storočia. Najstaršie sú tabule pamätné, umiestnené na budovách kúpeľných domov, ktoré sú kamenné

a pripomínajú pobyt významných osobností v kúpeľoch. Najvýznamnejšia je pamätná tabuľa partizánskej nemocnice z r. 1954 na kúpeľnom dome Slovensko, ktorá je samostatným PO (č. ÚZPF1119/4).

Detské ihriská

V areáli sa nachádzajú dve detské ihriská. Staršie ihrisko, z druhej polovice 20. storočia pri bytovom dome Nový Partizán, je nevyužívané a v zlom technickom stave. Novšie detské ihrisko sa nachádza v priestore nad centrálnym parkoviskom pri brezovej aleji (14.03), ide o zostavu so šmykačkou v štrkovej dopadovej ploche, ktorá je ohraničená drevenou guľatinou.

Mobilné nádoby a kvetináče

V parku sa nachádzajú na spevnených plochách mobilné nádoby, najmä z druhej polovice 20. storočia z betónu, obdĺžnikového alebo štvorcového pôdorysu. Nádoby zväčša už nie sú využívané na výsadbu a nie sú v dobrom technickom stave. Pri vstupe do budovy Palace sa nachádzajú 2 kvetináče z doby výstavby (30-te roky), ktoré sú stále používané a sú v dobrom technickom stave.

Osvetlenie

Parkové osvetlenie je v areáli umiestené najmä pri hlavných komunikáciách a objektoch. Ide o vysoké stĺpy osvetlenia. Najhodnotnejšie sú stĺpy so svietidlami pred Hotelom Palace a Kúpeľným domom Slovensko z 30-tych rokov 20. storočia. Pred kúpeľným domom Slovensko (2.03) je **Súbor kandelábrov, položka 507 A** v tvare zrezaného kužeľa. V dolnej časti sú dvierka na obsluhu inštalácie a pravouhlý odvetrávací otvor. Primárne ho ukončovala kovová násada so štyrmi ramenami, z ktorých viseli svietidlá. Kandeláber sa zachoval bez hornej násady, ale so zachovanou železobetónovou dolnou časťou takmer bez tvarových úbytkov a vo výraze materiálu. Druhý **súbor kandelábrov, položka 507 B**, sa nachádza pri centrálnom parkovisku. Kandeláber pozostáva z hranolovitej časti so základňou v tvare trojuholníka so skosenými rohmi. Na nej je nasadená železná rúrka, ktorá nesie novodobé svietidlo. Kandelábre sa zachovali s vymenenými hornými svietidlami. Povrch kandelábrov je s minimom tvarových poškodení a je zachovaný vo výraze materiálu.

Hydranty

Súbor hydrantov, položka 506, Hydrant tvorí valcovité teleso s geometrickou reliéfnou výzdobou ukončené zhora stupňovitým poklopom s guľou. Pod ukončením členia valec otvory so závitmi na napojenie požiarnych hadíc. Hydranty sa zachovali funkčne bez tvarových úbytkov s viacerými vrstvami náterov (na povrchu so svetlým zeleným náterom a strieborným náterom)

Dreviny

Aleje a stromoradia

V kúpeľnom areáli sa nachádza zachovaných 9 alejí a stromoradií rôzneho datovania. Väčšina alejí však pochádza z obdobia najväčšieho rozkvetu parku z konca 19. a začiatku 20. storočia. Z hľadiska druhového zloženia alejí, výrazne dominuje druh pagaštan konský, ktorý sa nachádza vo formách stromoradií, alejí a aj rastra stromov. Druhým najpočetnejším druhom je lipa malolistá, ktorá je dominantná v promenádnych alejách Terézie Vansovej aj Boženy Nemcovej. Druhové zloženie alejí založené na dvoch druhoch drevín a tiež približne rovnaký vek alejí je zásadným problémom obnovy kúpeľného areálu.

Hlavná aleja ku prameňom, položka VD.01, priestor 11.02

17 jedincov pagaštanu konského v úseku pod prameňmi a to len po ľavej strane v smere ku kúpeľom, po pravej strane je už aleja tvorená jedincami iného druhu v poraste na príľahlom svahu.

Stromoradie do lesoparku, položka VD.02, priestor 10.04

22 jedincov pagaštanu konského vo forme stromoradia popri komunikácii, ktorá vedie od prameňa Štefánik na západe smerom na východ do lesoparku.

Aleja ku altánku, položka VD.03, priestor 11.16

5 jedincov pagaštanu konského v úseku od altánka na hrebeni pahorku po odpočívadlo pod jazierkom s termálnou vodou.

Pagaštanová aleja, položka VD.04, priestor 9.02.

15 jedincov pagaštanu konského v úseku od parkoviska ku nástupu do spoločenskej časti komplexu Palace.

Promenádna aleja Terézie Vansovej, položka VD.05, priestor 9.02

32 jedincov stromov, z toho lipa malolistá 21 jedincov, 7 jedincov pagaštanu konského a 4 javory mliečne. Aleja je kompaktná hlavne v severnej polovici pri kúpeľných domoch, smerom na juh k lesoparku aleja zaniká.

Promenádna aleja Boženy Nemcovej, položka VD.06, priestor 4.02

33 jedincov lipy malolistej, 4 ľaliovníkov tulipánokvetých. Aleja je pomerne kompaktná, miestami sú pôvodné jedince lipy nahradené novou výsadbou ľaliovníka.

Smreková aleja ku vyhládke, položka VD.07, priestor 14.02

15 jedincov smreka obyčajného, aleja je zachovaná kompaktnjšie len v západnej časti, po celej pôvodnej dĺžke sú však zachované pôvodné jedince.

Stromoradie prístupovej cesty, položka VD.08, priestor 5.03

16 jedincov pagaštanu konského a 13 jedincov topoľa čierneho. Stromoradie je čiastočne zachované v úseku od pamätníka ku parkovisku, miestami s väčšími výpadkami stromov. Výsadba druhov sa strieda pravidelne.

Prístupová aleja k železničnej stanici, položka VD.09, priestor 12.02.

Zmiešaná aleja z lipy malolistej (23 jedincov) a pagaštanu konského (24 jedincov) s prímiesou brestu hrabolistého (16 jedincov), ale aj agátu bieleho (5) a javoru mliečného (2). Výsadba druhov sa strieda nepravidelne.

Stromoradie okolo tenisových kurtov, položka VD.12, priestor 16.02.

Stromoradie pagaštanov konských okolo tenisového ihriska. 10 jedincov

Raster pagaštanov na nádvorí komplexu Palace, položka VD.11, priestor 3.02.

Raster stromov na nádvorí spoločensko-kultúrnej časti komplexu Palace, 5 jedincov pagaštanu konského, 3 jedince lipy malolistá.

Chránený strom, položka VD.10, priestor 2.09

Borovica lesná (*Pinus sylvestris*) je chráneným stromom z dôvodu kultúrno-výchovného a z dôvodu historickej väzby na Ľudmilu Podjavorinskú. Vek stromu je približne 150 rokov s obvodom kmeňa cca 350cm, výškou cca 25 m s priemerom koruny cca 20m. Ochrana stromu je v pôsobnosti organizačného útvaru ŠOP SR – Správa CHKO Poľana v 2. stupni ochrany.

Zapojené porasty drevín

Zapojené porasty drevín sa nachádzajú v prevažnej miere po obvode kúpeľného parku a v okolí rozostavanej stavby. Tieto porasty postupne splyývajú s okolitým lesným porastom, nachádzajú prevažne domáce druhy stromov s podrastom krov

Rozvoľnené porasty drevín

Rozvoľnené porasty drevín sa nachádzajú v bližšom okolí budov vo vnútri areálu kúpeľov a tiež na otvorených lúčnych plochách ako Paseky, Palace a Kaplnka. Sú to plochy s trávnikmi, na ktorých sa nachádzajú solitéry, alebo menšie skupiny stromov prevažne ihličnatých alebo listnatých. Cez rozvoľnené skupiny je možné pozorovať priehľady a výhľady do okolia.

Ostatné vegetačné prvky

Parkový trávnik

Parkové trávniky sa v súčasnosti nachádzajú takmer na celej rozlohe parku. Sú to rozsiahle plochy trávnikov so strednou intenzitou údržby najmä v centrálnej časti kúpeľov. Na západnej a východnej strane prechádzajú až ku hranici územia z dôvodu prechádzkových trás a výhľadov.

Lúčny trávnik

Lúčne trávniky sú definované ako trávniky s menej intenzívnou s kosbou 2 x ročne. Nachádzajú sa v odľahlejších častiach areálu mimo hlavných peších trás. Vo väčšine lemujú zapojené porasty v území.

Okrasné záhony

Okrasné záhony sa nachádzajú prevažnej miere v centrálnej časti kúpeľov v blízkosti oddychových plôch, popri promenádach, alejách stromov a v bezprostrednej blízkosti liečebných domov, hotelov a pridružených stavieb. Záhony letničkové, trvalkové, ale aj zmiešané s prevahou ihličnatých a vždyzelených skupín krov.

Stavebno-technický stav

Areál parku ako celok je síce kontinuálne užívaný, ale je tu vykonávaná najmä základná údržba zelene a základné opravy. Najviac udržiavané sú plochy zelene okolo komplexu Palace, kde prebieha aj údržba 1. intenzitnej triedy v podobe údržby letničkových záhonov. Taktiež plocha „Detva“ je kontinuálne udržiavaná. Náletové dreviny alebo invázne dreviny sa v centrálnej časti kúpeľov vyskytujú minimálne, čo je výsledkom kontinuálneho kosenia areálu. Výnimkou je časť areálu v okolí rozostavaného skeletu a tiež okraje areálu s hospodárskymi budovami a technickým zázemím, kde je výskyt náletových drevín. Keďže okrem kúpeľného domu a komplexu Palace, nie sú ostatné hlavné kúpeľné budovy už rôzne dlho využívané, odráža sa to negatívne na technickom stave ich okolia. Kúpeľný areál približne od 90-tych rokov chátra.

Komunikácie a spevnené plochy, sú buď v pôvodnom stave z druhej polovice 20. storočia, ktorý je už nevyhovujúci, alebo boli nahradené novšími nevhodnými asfaltovými plochami. Z peších komunikácií sú v dobrom stave, vyžadujúcom si menšie opravy, iba komunikácie z drobnej kamennej čadičovej kocky, ktoré boli rekonštruované. Nespevnené mlatové povrchy z prelomu 19. a 20. storočia v parku zanikli.

Vodné prvky si vyžadujú všetky kompletnú rekonštrukciu. Čiastočné opravy v priebehu rokov nevhodne zmenili vzhľad vodných prvkov a viaceré fontány nie sú funkčné. Pramene sú v prevádzke.

Stavebno-technický stav drobných stavieb je rôzny, rekonštrukciou zrejme prešiel najstarší drevený altánok (pol.č.: 501) a aj altánok Kiosk (5.02) (pol.č.: 505) pri súčasnej hlavnej prízjazdovej ceste pod Hotelom Palace, s výhľadom na Banskú Bystricu. Ďalšie dva altánky, na východnom okraji parku (pol.č.: 502, 503, 504) treba upraviť podľa tabuliek a datovania))

v poraste lesoparku sú v zlom technickom stave, ide zrejme ešte o pôvodné objekty. Rovnako v zlom technickom stave je kiosk na parkovisku. Zachovalý je altán nad prameňom Štefánik, ale tiež vyžaduje obnovu. Skleník je v zlom technickom stave. Rovnako odpočívadlá a múriky vyžadujú obnovu, drevené prvky sa nezachovali alebo vyžadujú obnovu, napr. treláže.

Lavičky, smetné koše, osvetlenie či mobilné nádoby sú veľmi rôznorodé dizajnom aj vekom, vyžadujú obnovu alebo odstránenie.

V súvislosti s prípravou obnovy kúpeľného areálu je možné zhrnúť stavebnotechnický stav väčšiny objektu ako nevyhovujúci, schátraný s potrebou realizácie stavebných opráv. Najmä priestory bývalých kúpeľných domov Slovensko, Bratislava a Detva či Starý Partizán sú nefunkčné, rovnako priestor okolo rozostavaného skeletu je nemožné využívať pre návštevníkov. V celom areáli prebiehali minimálne posledných 40 rokov len rôznorodé provízorne opravy a areál vyžaduje rozsiahlu opravu všetkých prvkov parku.

Analýza stavu drevín

Hodnoteniu stavu drevín v dendrologickom prieskume podliehali najmä územia s rozvoľnenými porastmi drevín, ktoré sa nachádzajú v smere od budov v centrálnej časti kúpeľov smerom do okolia. Sú to plochy s intenzívne kosenými trávnikmi, na ktorých sa nachádzajú solitéry, aleje alebo menšie skupiny stromov ihličnatých alebo listnatých. Dreviny nachádzajúce sa v uzamknutých oplotených areáloch inventarizované neboli. Medzi tieto územia patrí areál kúpaliska a skleníkov. Spolu bolo na území kúpeľného parku jednotlivo zinventarizovaných 1938 kusov jedincov. Identifikovaných bolo 77 taxónov, čo vypovedá o pomerne pestrej druhovej skladbe.

Druhové zloženie

Najviac zastúpenými druhmi z hodnoteného počtu drevín sú *Picea abies*, *Aesculus hippocastanum*, *Tilia cordata*, *Fraxinus excelsior* a *Picea pingens*. Každý s týchto druhov má výskyt nad 100 kusov. S výskytom v počte medzi 100 a 50 jedincov sú druhy *Tilia platyphyllos*, *Prunus sylvestris*, *Betula pendula*, *Pseudotsuga menziesii* a *Carpinus betulus*. S výskytom pod 50 jedincov je zvyšných 67 taxónov. Z uvedeného vyplýva, že kostra parku je tvorená 20 taxónmi, ktoré spolu tvoria až 83 % všetkých drevín.

Zvyšných 17 % drevín je zastúpených 57 druhmi, napr. *Pinus nigra*, *Alnus incana*, *Larix decidua*, *Populus alba*, *Abies concolor*, *Liriodendron tulipifera*, *Prunus subhirtella*, *Taxus baccata*, *Magnolia soulangiana*, *Tsuga canadensis*, *Quercus rubra* a mnohé ďalšie.

Tab. 1. Druhové zastúpenie drevín v parku (Rudbeckia, 2022)

P.Č.	TAXÓN	POČET	%
1	<i>Picea abies</i> (L.) H. Karst.	268	13,8
2	<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	208	10,7
3	<i>Tilia cordata</i> Mill.	166	8,6
4	<i>Fraxinus excelsior</i> L.	144	7,4
5	<i>Picea pungens</i> Engelm.	117	6,0
6	<i>Tilia platyphyllos</i> Scop.	93	4,8
7	<i>Pinus sylvestris</i> L.	91	4,7
8	<i>Betula pendula</i> Roth	75	3,9

9	<i>Pseudotsuga menziesii</i> (Mirb.) Franco	71	3,7
10	<i>Carpinus betulus</i> L.	65	3,4
11	<i>Acer platanoides</i> L.	49	2,5
12	<i>Acer campestre</i> L.	44	2,3
13	<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	42	2,2
14	<i>Acer pseudoplatanus</i> L.	32	1,7
15	<i>Pinus strobus</i> L.	29	1,5
16	<i>Negundo aceroides</i> Moench	28	1,4
17	<i>Picea glauca</i> 'Conica'	27	1,4
18	<i>Abies alba</i> Mill.	21	1,1
19	<i>Alnus glutinosa</i> (L.) Gaertn.	21	1,1
20	<i>Ulmus minor</i> Mill.	19	1,0
	druhy s výskytom pod 1%	328	17,0

Samostatne boli hodnotené boli porasty drevín, kde výrazne prevažujú náletové listnaté dreviny ako *Fraxinus excelsior*, *Acer platanoides* a *Robinia pseudoaccacia*.

Veková štruktúra drevín

Z pohľadu vekovej štruktúry sa v parku nachádzajú v prevažnej dreviny v štádiu dospelosti a to až 89% drevín rozvoľnených porastov a solitér. Najmenej sa vyskytujú nové výsadby, čo vypovedá o veľmi slabej obnove vegetácie v posledných desaťročiach. Tento jav smeruje k prestarnutiu drevinovej vegetačnej zložky parku.

Tab. 2. Veková štruktúra drevín v parku (Rudbeckia, 2022)

VEKOVÁ ŠTRUKTÚRA	POČET	%
1 - nová výsadba	11	0,5
2 - dospievajúca drevina	167	9
3 - dospelá drevina	1724	89
4 - senescentná drevina	36	1,5

Sadovnícka hodnota

Hodnotený atribút sadovníckej hodnoty je komplexnou veličinou, ktorý posudzuje tak estetické kvality drevín ako aj ich zdravotný stav a perspektívu drevín. Viac ako polovica drevín je z pohľadu sadovníckej hodnoty zaradená podľa výsledkov hodnotenia v kategórie sadovnícky priemernej hodnoty.

Naopak najmenej zastúpené sú stromy s nadpriemernou hodnotou, takto hodnotených jedincov je 18 kusov. Patria sem napríklad: *Tilia cordata* s obvodom 353 cm, *Picea abies* a *Fagus sylvatica* s obvodom 305 cm, *Aesculus hippocastanum* s obvodom kmeňa až 339 cm a v

neposlednom rade *Pinus sylvestris* s obvodom 312 cm. Všetky tieto dreviny sú veľmi hodnotnými prvkami v území a je nutné ich zachovať.

Stromy podpriemerné až veľmi málo hodnotné spolu tvoria až 47% drevín v parku, čo vypovedá o zanedbanom stave stromovej etáže parku.

Tab. 3. Sadovnícka hodnota drevín v parku (Rudbeckia, 2022)

SADOVNÍČKA HODNOTA	POČET
1 - veľmi málo hodnotný	188
2 - podpriemerný	727
3 - priemerný	1005
4 - nadpriemerný	18

Z uvedených údajov vyplývam, že v parku je nutná tak adekvátne starostlivosť o dospelé dreviny, ktoré sú dlhodobu perspektívne, tak aj doplnenie novej výsadby a prestavby porastov.

Výsledky hodnotenia drevín a porastov sú spracované v samostatnom dokumente dendrologického prieskumu, ktorý je súčasťou výskumu.

C. INVENTARIZAČNÝ SÚPIS HODNOTNÝCH DETAILOV A PRVKOV

OstatnéPoložka číslo **501**

1. názov prvku, detailu	ALTÁN I.
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor vyhlíadky „ nad kúpaliskom“ 7.03, kompozičný celok C, pasportizačná plocha č. 7 Kúpalisko
3. typ, druh	drobná architektúra
4. sloh, datovanie	historizmus, 1883 - 1900
5. materiál, technika	drevená konštrukcia na betónovom základe
6. rozmery	na pôdoryse v tvare obdĺžnika so stranami asi 2,2 m x 3,2 m a výškou asi 3 m
7. popis a stav	Altán pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená zo šiestich dekoratívne vyrezávaných stĺpikov (po tri na oboch dlhších stranách). Medzi stĺpikmi sú bloky zábradlia vytvorené z drevenej konštrukcie. Stĺpiky nesú sedlovú strechu s dvoma štítlmi členenými rezbou. Presah strechy členia dekoratívne rezané krokvy. Na streche je plechová krytina. Altán sa zachoval s viacerými novodobými drevenými náhradami pôvodných prvkov a s viacerými vrstvami zeleného olejového náteru.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Altán zachovať. Umelecko-remeselne obnoviť. Prezentovať vo výraze so zeleným pigmentovaným náterom.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Altán tvorí integrálnu súčasť historického parku a v minulosti tvoril aj lokálnu dominantu v teréne kde sa nachádza. Patrí k najstarším zachovaným dreveným prvkom drobnej architektúry, ktoré sa v areáli kúpeľov zachovali ešte z II. etapy spájanej s pôsobením G.A. Lenoira.

historická fotografia

súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **502**

1. názov prvku, detailu	ALTÁN II.
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor vyhlíadky „ pri tenisových kurtach“ č. 6.03, kompozičný celok D, p.p.č. 6 Pod kurtami
3. typ, druh	drobná architektúra
4. sloh, datovanie	historizmus, 1900 - 1918 a po r. 1950
5. materiál, technika	drevená konštrukcia na betónovom základe
6. rozmery	na pôdoryse v tvare štvorca so stranami asi 2,5 m a výškou asi 3 m
7. popis a stav	Altán pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená zo stĺpikov . Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán sa zachoval s viacerými novodobými drevenými náhradami pôvodných prvkov a s viacerými vrstvami zeleného a hnedého olejového náteru.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbáť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Altán zachovať. Umelecko-remeselne obnoviť. Prezentovať vo výraze so zeleným pigmentovaným náterom.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Altán tvorí integrálnu súčasť historického parku a v minulosti tvoril aj lokálnu dominantu v teréne kde sa nachádza. Patrí k najstarším zachovaným dreveným prvkom drobnej architektúry, ktoré sa v areáli kúpeľov, ktoré pripomínajú charakter stavieb z II. etapy.

historická fotografia
súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **503**

1. názov prvku, detailu	ALTÁN III.
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor vyhliačky „ pri vodných kaskádach “ 11.05, kompozičná plocha A, p.p. č. 11 Kaplnka
3. typ, druh	drobná architektúra
4. sloh, datovanie	historizmus, okolo r. 1900 a okolo r. 1980
5. materiál, technika	drevená konštrukcia na betónovom základe
6. rozmery	na pôdoryse v tvare osemuholníka so stranami asi 1,5 a výškou asi 3 m
7. popis a stav	Altán je novodobou náznakovou rekonštrukciou a pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená z ôsmich stĺpikov. Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie s lavičkami. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán je novodobou ponáškou na historický altán, ktorý sa tu nachádzal. Zachoval sa vo výraze drevenej konštrukcie opatrený hnedým moridlom a s transparentným lakom.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Altán v hmote zachovať. Je možnosť nahradiť ho replikou , ktorá bude realizovaná umelecko-remeselne. Prezentovať vo výraze so zeleným alebo hnedým pigmentovaným náterom.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Altán je pripomienkou staršieho altánu historického parku a v minulosti tvoril aj lokálnu dominantu v teréne kde sa nachádza. Patrí k pripomienkam zaniknutých architektúr, ktoré sa tu zachovali až do druhej pol. 20. storočia z II. etapy vývoja areálu.

Súčasný stav

Ostatné

Položka číslo **504**

1. názov prvku, detailu	ALTÁN IV.
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor vyhliadky „ Víchorec “ 5.02, kompozičný celok E, p.p.č. 5 Pamätník letcom
3. typ, druh	drobná architektúra
4. sloh, datovanie	historizmus, okolo r. 1900 a okolo r. 1980
5. materiál, technika	drevená konštrukcia na betónovom základe
6. rozmery	na pôdoryse v tvare osemuholníka so stranami asi 1,5 a výškou asi 3,5 m
7. popis a stav	Altán je novodobou náznakovou rekonštrukciou staršej stavby a pozostáva so základovej časti, ktorú tvorí vybetónovaná plocha s podlahou a hornej časti, ktorú tvorí drevená konštrukcia vytvorená z ôsmich stĺpikov. Medzi stĺpikmi je zábradlie vytvorené z drevenej konštrukcie s lavičkami. Stĺpiky nesú strechu v tvare ihlanu. Na streche je plechová krytina. Altán je novodobou ponáškou na historický altán, ktorý sa tu nachádzal. Zachoval sa vo výraze drevenej konštrukcie a je opatrený hnedým moridlom a s transparentným lakom.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbáť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Altán v hmote zachovať. Je možnosť nahradiť ho replikou , ktorá bude realizovaná umelecko-remeselne podľa zachovaných fotografií. Prezentovať vo výraze so zeleným alebo hnedým pigmentovaným náterom.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Altán je pripomienkou staršieho altánu historického parku a v minulosti tvoril aj lokálnu dominantu v teréne kde sa nachádza. Patrí k pripomienkam zaniknutých architektúr, ktoré sa tu zachovali až do druhej pol. 20. storočia z II. etapy vývoja areálu.

historická fotografia

súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **505**

1. názov prvku, detailu	KIOSK
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor záchytného parkoviska, kompozičný celok A, p.p.č.1 Riaditeľstvo
3. typ, druh	drobná architektúra
4. sloh, datovanie	historizmus, po r. 1950
5. materiál, technika	drevená konštrukcia na betónovom základe
6. rozmery	na pôdoryse v tvare obdĺžnika so stranami asi 3,5 x 3,5m a výškou asi 2,5 m
7. popis a stav	Kiosk, pôvodne pokladňa plateného parkoviska pozostáva z betónovej základne a drevenej nadzemnej časti. Nadzemná časť je členená drevenou hrádzenou konštrukciou s výplňou tvorenou z dosák. Na frontálnej strane sa nachádza okienko na predaj parkovacích lístkov a na zadnej strane pravouhlé kazetové dvere. Objekt má sedlovú strechu, ktorej štíty dotvára predĺžený námetok. Štíty sú členené doskami. Na streche je plechová krytina. Kiosk sa zachoval vo výraze drevenej konštrukcie opatrenej viacerými vrstvami zeleného olejového náteru.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Kiosk zachovať. Umelecko-remeselne obnoviť. Je možné ho aj premiestniť na iné miesto. Prezentovať vo výraze so zeleným pigmentovaným náterom.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Kiosk je prvok charakteristickej drobnej architektúry, ktorá sa v areáli kúpeľov nachádzala až do druhej polovice 20. storočia. Je dielom tradičného tesárskeho remesla s umelecko-remeselnými detailmi.

Súčasný stav kiosku

OstatnéPoložka číslo **506**

1. názov prvku, detailu	SÚBOR HYDRANTOV (asi 70 ks)
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	pozdĺž historickej cesty vedúcej okolo prameňov a vo východnej časti areálu pozdĺž zachovaných starších ciest
3. typ, druh	hydranty , kovolejársky výrobok
4. sloh, datovanie	historizmus, vyrobený okolo r. 1920
5. materiál, technika	Kov, liatina
6. rozmery	S pôdorysom v tvare kruhu o priemere asi 32 cm a výške asi 60 cm
7. popis a stav	Hydrant tvorí valcovité teleso s geometrickou reliéfnou výzdobou ukončené zhora stupňovitým poklopom s guľou. Pod ukončením členia valec otvára so závitmi na napojenie požiarnych hadíc. Hydranty sa zachovali funkčné bez tvarových úbytkov s viacerými vrstvami náterov (na povrchu so svetlým zeleným náterom a strieborným náterom)
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Hydranty zachovať. Remeselne obnoviť povrchový náter podľa usmernenia odborného metodika KPÚ v tóne zelenej.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Súbor hydrantov je autentickým inžinierskym a dizajnerským dielom a dokladá dobový prúd historizmu, ktorý bol akceptovaný aj v medzivojnovom období. Súbor hydrantov dotvára kolorit promenádnych ciest, ktorým v čase ich osadenia dominoval ešte historizujúci výraz celého areálu.

hydrant typ „Böhm Praha“ - súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **507 A**

1. názov prvku, detailu	SÚBOR KANDELÁBROV (asi 3 ks)
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	V okolí hotela Slovensko
3. typ, druh	kandeláber , výrobok z liateho železobetónu
4. sloh, datovanie	funkcionalizmus, okolo r. 1930
5. materiál, technika	železobetón, odlievanie do formy
6. rozmery	S pôdorysom v tvare kruhu (na kruhovej základni) o priemere asi 30 cm a výške asi 10 m
7. popis a stav	Kandeláber v tvare zrezaného kužela. V dolnej časti sú dverka na obsluhu inštalácie a pravouhlý odvetrávací otvor. Primárne ho ukončovala kovová násada so štyrmi ramenami, z ktorých viseli svietidlá. Kandeláber sa zachoval bez hornej násady, ale so zachovanou železobetónovou dolnou časťou takmer bez tvarových úbytkov a vo výraze materiálu.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Kandelábre zachovať. Remeselne ošetriť povrch transparentným konzervačným prostriedkom na železobetón a doplniť o hornú násadu, ktorá bude vytvorená podľa návrhu, ktorý bude usmerňovať odborný metodik KPÚ.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Súbor kandelábrov je autentickým inžinierskym a dizajnerským dielom a dokladá dobový prúd funkcionalizmus medzivojnového obdobia. Súbor dotvára kolorit verejných priestorov a po doplnení typickej násady s osvetľovacími telesami bude dopĺňať verejné priestory o charakteristický detail funkcionalistickej architektúry.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **507 B**

1. názov prvku, detailu	SÚBOR KANDELÁBROV (asi 10 ks)
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	V okolí hotela Pallace
3. typ, druh	kandeláber , výrobok z liateho železobetónu
4. sloh, datovanie	funkcionalizmus, okolo r. 1930
5. materiál, technika	železobetón, odlievanie do formy
6. rozmery	S pôdorysom v tvare valca (na kruhovej základni) o priemere asi 30 cm a výške asi 4 m
7. popis a stav	Kandeláber pozostáva z hranolovitej časti so základňou v tvare trojuholníka so skosenými rohmi. Na nej je nasadená železná rúrka, ktorá nesie novodobé svietidlo. Kandelábry sa zachovali s vymenenými hornými svietidlami. Povrch kandelábrov je s minimom tvarových poškodení a je zachovaný vo výraze materiálu.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Kandelábry zachovať. Remeselne ošetriť povrch transparentným konzervačným prostriedkom na železobetón a udržiavať funkčné aj horné svietidlá. V prípade potreby výmeny svietidiel postupovať podľa usmernenia odborného metodik KPÚ.
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Súbor kandelábrov je autentickým inžinierskym a dizajnerským dielom a dokladá dobový prúd funkcionalizmus medzivojnového obdobia. Súbor dotvára kolorit verejných priestorov a po doplnení typickej násady s osvetľovacími telesami bude dopĺňať verejné priestory o charakteristický detail funkcionalistickej architektúry.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **508**

1. názov prvku, detailu	STARÝ PRAMEN
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor „srdce kúpeľov“ 2.08, kompozičný celok B, p.p.č.2 Detva
3. typ, druh	socha , výtvarné dielo
4. sloh, datovanie	abstraktná výtvarná tvorba, okolo r. 1960
5. materiál, technika	kameň, vápenec
6. rozmery	na pôdoryse v tvare obdĺžnika so stranami asi 120 x 80 cm a výškou asi 2,2 m
7. popis a stav	Socha v tvare stély pozostávajúca z dolnej časti s priehlbínou na vytekajúcu vodu a hornou časťou stvárnenou ako abstraktné dielo oblých tvarou v strede s vertikálnym radom troch poglobí. Pod nimi sa nachádza mätko tvarovaný chrlič, z ktorého vyteká voda. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbať aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Je možné ho aj premiestniť na iné miesto. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom výtvarnej tvorby 60.tých rokov a snahy po humanizáciu priestoru pred kúpeľným domom pri jeho dokončení okolo roku 1960. Je nositeľom výtvarných kvalít slovenskej sochárskej tvorby 60. rokov.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **509**

1. názov prvku, detailu	PAMÄTNÍK
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor severnej časti parku 5.01, kompozičný celok E, p.p.č.5 Pamätník letcom
3. typ, druh	socha, výtvarné dielo
4. sloh, datovanie	abstraktná výtvarná tvorba, r. 1971, akad. soch. Miroslav Ksandr
5. materiál, technika	Kameň a plech, žula a zváraný železný plechy
6. rozmery	na pôdoryse v tvare obdĺžnika so stranami asi 3,5 x 3,5 m a výškou asi 1,5 m
7. popis a stav	Socha – teleso s dynamickou abstraktnou kompozíciou umiestnené na nízkej žulovej hranolovitej základni. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi. Základňa sa v dôsledku zlého založenia začína rozpadávať.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbať aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Základňu opätovne osadiť na nový základ. Je možné dielo aj premiestniť na iné miesto. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom výtvarnej tvorby 70.tych rokov a snahy po doplnení ideovej hodnoty časti areálu parku. Má výtvarné kvality a je aj dokladom dobovej ideológie.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **510**

1. názov prvku, detailu	SLÁDKOVIČOVA MARÍNA
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor východne od komplexu Pallas 4.04, kompozičný celok D, p.p.č.4 Poľana
3. typ, druh	socha, výtvarné dielo
4. sloh, datovanie	Socialistický realizmus, okolo r. 1955, akad. soch. Tibor Bartfay
5. materiál, technika	Kameň a bronz, bronzová plastika na žulovom podstavci
6. rozmery	na pôdoryse v tvare obdĺžnika so stranami asi 70 x 70 cm a výškou asi 250 cm
7. popis a stav	Socha zobrazujúca realistickú ženskú postavu stojacu v kontraposte na hranolovitom sokli z červenej žuly. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi..
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Je možné dielo aj premiestniť na iné miesto. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom výtvarnej tvorby v prúde socialistického realizmu Tibora Bártfaya.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **511**

1. názov prvku, detailu	NÁSTAVEC FONTÁNY
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor „srdca kúpeľov,“ západne od kúpeľného domu 2.06, kompozičná plocha B, p.p.č.2 Detva
3. typ, druh	socha, výtvarné dielo
4. sloh, datovanie	Individuálna abstraktná tvorba, r. 1960,
5. materiál, technika	Sklo, liate a za tepla modelované sklo
6. rozmery	na pôdoryse v tvare kruhu s priemerom asi 70 cm a výškou asi 60 cm
7. popis a stav	Abstraktné sochárske dielo voľne pripomínajúce striekajúce prúdy vody. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi..
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Je možné dielo aj premiestniť na iné miesto. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom výtvarnej tvorby v individuálnych prúdoch abstraktnej tvorby 60.rokov. Dielo má výtvarnú hodnotu.

Súčasný stav

Ostatné**Položka číslo 512**

1. názov prvku, detailu	SÚBOR MOZAIOK
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor „studených prameňov,“ súčasť architektúry prameňa „Štefánik“ 10.01, kompozičný celok A, p.p.č. 10 Pramene
3. typ, druh	mozaika, výtvarné dielo
4. sloh, datovanie	Individuálna abstraktná tvorba, r. 1972, akad. mal. Milan Laluha
5. materiál, technika	mozaika,
6. rozmery	na troch valcovitých plochách a jednej hranolovitej ploche ako súčasti architektúry s pôdorysom v tvare pravouhlého trojuholníka s pôdorysom o stranách asi 10 x 10 m a výškou asi 6 m.
7. popis a stav	Súbor abstraktných farebných kompozícií voľne pripomínajúcich ľudské figúry. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi. Na diele sú badateľné aj lokálne tvarové úbytky.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom výtvarnej tvorby v individuálnom prúde akad. mal. Milana Laluhu. Dielo má výtvarnú hodnotu.

Súčasný stav

OstatnéPoložka číslo **513**

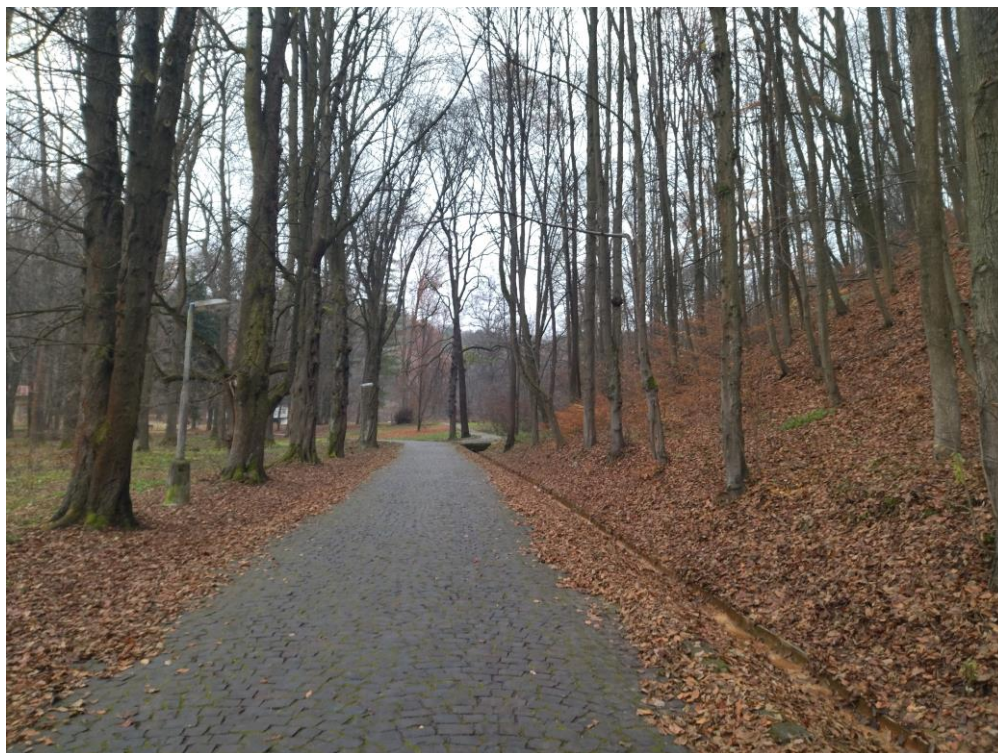
1. názov prvku, detailu	VÁZA (2ks)
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor „srdca kúpeľov“ 2.06, kompozičná plocha B, p.p.č.2 Detva
3. typ, druh	Odliatok z betónu , dielo dizajnu a architektúry
4. sloh, datovanie	moderna , okolo r. 1930, pravdepodobne návrh arch. R. Sockara
5. materiál, technika	betón, odliatok
6. rozmery	na štvorcovej základni so stranami o veľkosti asi 1 m a výškou asi 1,3 m valcovitých plochách a jednej hranolovitej ploche
7. popis a stav	Abstraktné modelovaná váza s hranolovitou plintou a vrchnákom podloženými hranolovitými podložkami. Vrchnák z hora ukončuje guľa. Dielo sa zachovalo bez zjavných sekundárnych zásahov s povrchom ktorý je znečistený depozitmi. Na diele sú badateľné lokálne tvarové úbytky.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Dbieť aby nedošlo k mechanickým poškodeniam a kontrolovať stav.
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dielo zachovať. Reštaurátorsky obnoviť. Dielo je možné premiestniť aj na iné miesto. Prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
10.iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Dielo je dokladom prúdu dizajnu individuálnej moderny , ktorý ovplyvňovala tvorba J. Plečnika a kubistická tvorba architekta J. Kotěru. Dielo má výtvarnú hodnotu.

Súčasný stav

Vegetačné prvky – dreviny**Položka číslo VD.01**

11. názov prvku, detailu	Hlavná aleja ku prameňom
12. situovanie	priestor č. 11.02, kompozičný celok A „Pramene“, pasportizačná plocha č. 11 Kaplnka
13. typ, druh	aleja jednoradá
14. sloh, datovanie	klasicizmus, 1. polovica 19.storočia
15. materiál, technika	pagaštan konský
16. rozmery	200 m, 17 stromov
17. popis a stav	17 jedincov pagaštanu konského v úseku pod prameňmi a to len po ľavej strane v smere ku kúpeľom, po pravej strane je už aleja tvorená jedincami iného druhu v poraste na príľahlom svahu . Dreviny sú dospelé, majú už prejavy rozpadu koruny, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
18. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
19. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a následne úplná obnova
20. iné (autor, funkcia, autenticita), nápis, pôvod,	Najstaršia aleja kúpeľného areálu dokladovaná už na mape 3. vojenského mapovania v podobe jednoradej aleje pôvodne zrejme z topoľov čiernych (<i>Populus nigra Italica</i>). Dodnes sa zachovala aleja len v úseku od pod prameňmi a to v podobe 17 jedincov pagaštanu konského a to len po ľavej strane cesty v smere ku prameňom. Pagaštany nie sú pôvodnými drevinami, tieto jedince pochádzajú zrejme z konca 19. alebo začiatku 20. storočia.

Pohľad na aleju zo západu smerom na východ ku prameňom.

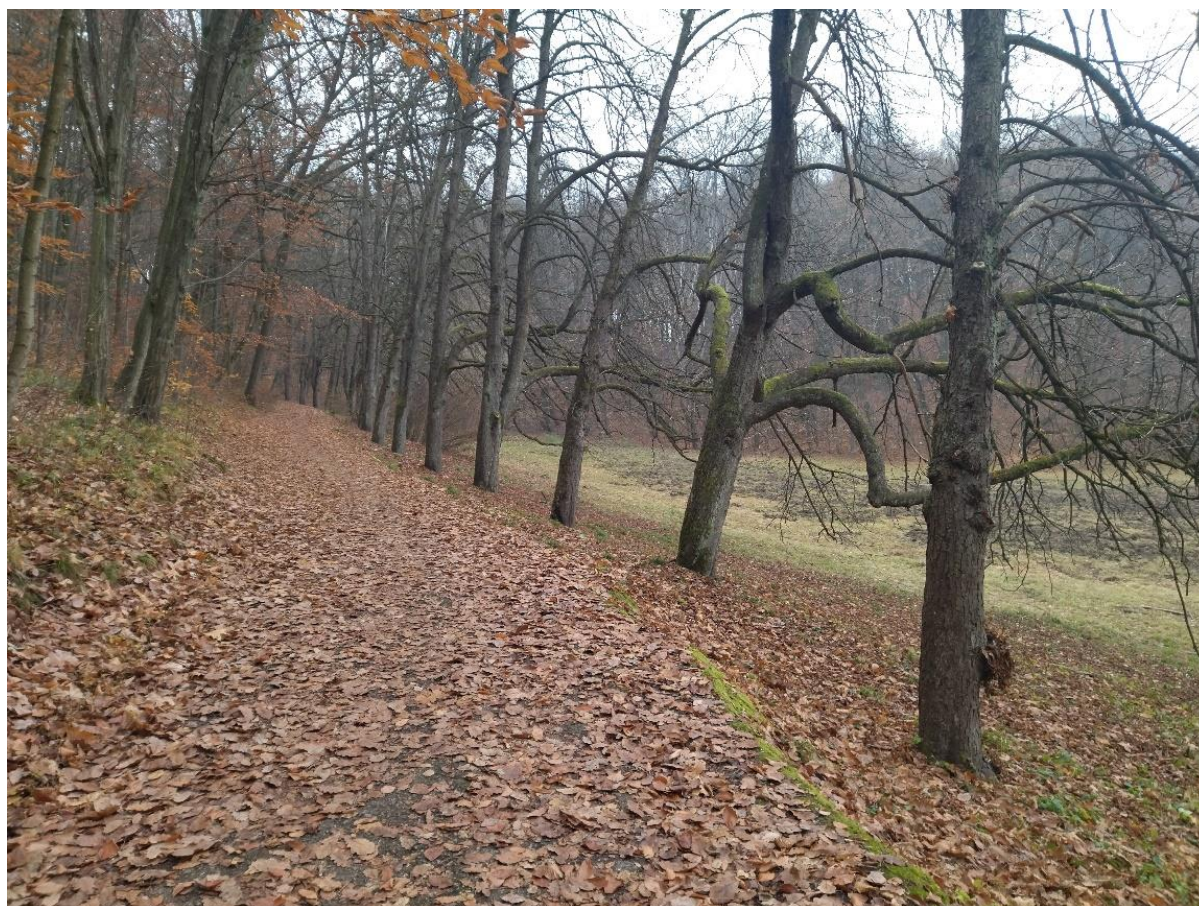
Pohľad na aleju z východu na západ smerom ku rázcestiu pri hospodárskej budove. Vľavo porast stromov, vpravo jedince pagašťanov.

Pohľad na aleju z východu na západ vyššie pri prameňoch.

Položka číslo **VD.02**

1. názov prvku, detailu	Stromoradie do lesoparku
2. situovanie	priestor č. 10.04, kompozičný celok A „Pramene“, pasportizačná plocha č. 10 Pramene
3. typ, druh	stromoradie
4. sloh, datovanie	2. polovica 19. storočia
5. materiál, technika	pagaštan konský
6. rozmery	130 m, 22 stromov
7. popis a stav	22 jedincov pagaštanu konského vo forme stromoradia popri komunikácii, ktorá vedie od prameňa Štefánik na západe smerom na východ do lesoparku
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a následne úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Aleja nie je dokladovaná na mapách, ale zrejme bola vybudovaná v dobe budovania lesoparku

Pohľad na stromoradie v smere od prameňa Štefánik na západe do lesoparku na východe, stromoradie pagaštanov po pravej strane, vľavo už porast stromov lesoparku

Položka číslo **VD.03**

1. názov prvku, detailu	Aleja ku altánku
2. situovanie	priestor č. 11.16, kompozičný celok A „Pramene“, pasportizačná plocha č. 11 Kaplnka
3. typ, druh	aleja jednoradá
4. sloh, datovanie	Najneskôr 2. polovica 19. storočia
5. materiál, technika	pagaštan konský
6. rozmery	60 m, 15 stromov
7. popis a stav	15 jedincov pagaštanu konského v úseku od altánku po odpočívadlo pod jazierkami. Dreviny sú dospelé, majú už prejavy rozpadu koruny, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a následne úplná obnova
10. iné (autor, funkcia, autenticita), nápis, pôvod,	Vyhliadka je dokladovaná už na mape 3. vojenského mapovania, avšak samotná aleja nie je potvrdená, skôr išlo o cestu v poraste stromov. Aleja je viditeľná na katastrálnej mape z r. 1860, kde vidieť obojstrannú aleju k altánku vedenú po hrebeni pahorku, ukončenú rondelom stromov okolo altánku. Dodnes sa zachovala aleja len v počte 15 jedincov pagaštanu konského po oboch stranách prístupového chodníka ku altánku.

Pohľad na aleju z východu na západ smerom ku altánku.

Položka číslo **VD.04**

1. názov prvku, detailu	Pagaštanová aleja
2. situovanie	priestor č. 1.04, kompozičný celok A „Pramene“, pasportizačná plocha č. 1 Riaditeľstvo
3. typ, druh	Jadnoradá aleja
4. sloh, datovanie	2. pol. 19.storočia
5. materiál, technika	pagaštan konský
6. rozmery	200 m, 15 stromov
7. popis a stav	15 jedincov pagaštanu konského v úseku od parkoviska ku nástupu do spoločenskej časti komplexu Palace. Dreviny sú dospelé, majú už prejavy rozpadu koruny, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Aleja kúpeľného areálu dokladovaná najmä na fotografiách a pohľadniciach z konca 19.storočia a začiatku 20. storočia. Viedla od západu smerom na východ k Hotelu Slovensko. Je viditeľná hlavne na fotografiách slnečného kúpeľa pod Hotelom Poľana, kde už v začiatkom 20. storočia majú jedince habitus takmer dospelých stromov. Pri dostavbe komplexu Palace bola alej prerušená príjazdovou vyvýšenou komunikáciou a tiež chodník v aleji zanikol a presunul sa viac severne. Dodnes sa zachovala aleja v podobe 15 jedincov pagaštanu konského a to obojstranne. Dva jedince na východe mali miesto pre rozvoj, preto majú pekný habitus a sú mohutnejšie ako ostatné.

Pohľad na aleju zo západu od parkoviska na východ ku hotelu Slovensko.

Položka číslo **VD.05**

1. názov prvku, detailu	Promenádna aleja Terézie Vansovej
2. situovanie	priestor č. 9.02, kompozičný celok B „Historické jadro parku“, pasportizačná plocha č. 9 Ku prameňom
3. typ, druh	Jednoradá aleja
4. sloh, datovanie	2. pol. 19.storočia
5. materiál, technika	lipa malolistá, pagaštan konský, javor mliečny
6. rozmery	180 m, 33 stromov
7. popis a stav	32 jedincov stromov, z toho lipa malolistá 21 jedincov, 7 jedincov pagaštanu konského a 4 javory mliečne. Aleja je kompaktná hlavne v severnej polovici pri kúpeľných domoch, smerom na juh k lesoparku aleja zaniká. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, funkcia, autenticita), nápis, pôvod,	Aleja kúpeľného areálu dokladovaná už na mapách z roku 1860. Ide o aleju súbežnú s pôvodnou prístupovou cestou. Dodnes sa zachovala aleja v podobe 32 jedincov z troch druhov drevín, pričom prevláda lipa malolistá, ktorá bola zrejme aj pôvodným druhom pri zakladaní aleje.

Pohľad na aleju z juhu, zaniknutý úsek.

Pohľad na aleju z juhu, zachovaný severný úsek aleje.

Pohľad zo severu na juh na zachovaný úsek aleje, vľavo jedince pagaštanov, vpravo lipy.

Položka číslo **VD.06**

1. názov prvku, detailu	Promenádna aleja Boženy Nemcovej
2. situovanie	priestor č. 4.02, kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 4 Poľana
3. typ, druh	jednoradá aleja
4. sloh, datovanie	koniec 19.storočia
5. materiál, technika	lipa malolistá a ľaliovník tulipánokvetý
6. rozmery	42 stromov, 178 m
7. popis a stav	33 jedincov lipy malolistej, 4 ľaliovníkov tulipánokvetých. Aleja je pomerne kompaktná, miestami sú pôvodné jedince lipy nahradené novou výsadbou ľaliovníka. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Aleja dokladovaná na mape z konca 19. storočia, keď bol postavený Hotel Poľana, popod ktorý prechádzala. Ide o pôvodnú lipovú aleju, z ktorej sa zachovalo 33 pôvodných jedincov lipy malolistej. Na fotografiách z polovice 20. storočia je viditeľné, že po dostavbe hotela Palace bola aleja predĺžená na severe až ku vchodu do hotela a teda severná časť aleje je mladšia.

Pohľad do aleje zo severu.

Položka číslo **VD.07**

1. názov prvku, detailu	Smreková aleja ku vyhliadke
2. situovanie	priestor č. 14.02, kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 14 Paseky
3. typ, druh	jednoradá aleja
4. sloh, datovanie	1. pol. 20.storočia
5. materiál, technika	smrek obyčajný
6. rozmery	220 m, 15 stromov
7. popis a stav	15 jedincov smreka obyčajného aleja je zachovaná kompaktnjšie len v západnej časti, po celej pôvodnej dĺžke sú však zachované pôvodné jedince. Zdravotný stav stromov je dobrý.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov
10. iné (autor, funkcia, autenticita) nápis, pôvod,	aleja dokladovaná na fotografiách 1. polovice 20. storočia, viedla k vyhliadke na Banskú Bystricu, pri výstavbe komplexu Palace bola čiastočne prerušená a nastupovalo sa do nej aj z nádvorja s hudobným altánom.

Pohľad do aleje z východu smerok k vyhliadke

Položka číslo VD.08

1. názov prvku, detailu	Stromoradie prístupovej cesty
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 5.03, kompozičný celok E „Pod prístupovou komunikáciou“, pasportizačná plocha č. 5 Pamätník letcom
3. typ, druh	stromoradie
4. sloh, datovanie	2. pol. 20.storočia
5. materiál, technika	Pagaštan konský, topoľ čierny Italica
6. rozmery	350 m, 29 stromov
7. popis a stav	16 jedincov pagaštanu konského a 13 jedincov topoľa čierneho Stromoradie je čiastočne zachované v úseku od pamätníka ku parkovisku, miestami s väčšími výpadkami stromov. Výsadba druhov sa strieda pravidelne. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	stromoradie dokladované na fotografiách z 2. polovice 20. storočia

Pohľad na stromoradie zo severu od vyhlíadky

Položka číslo **VD.09**

1. názov prvku, detailu	Prístupová aleja k železničnej stanici
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 12.02, kompozičný celok E „Pod prístupovou komunikáciou“, pasportizačná plocha č. 12 Hoľa
3. typ, druh	jednoradá aleja
4. sloh, datovanie	Polovica 20. storočia
5. materiál, technika	lipa malolistá, pagaštan konský, jaseň štíhly, agát biely, brest hrabolistý
6. rozmery	74 stromov, 300 m
7. popis a stav	Zmiešaná aleja z lipy malolistej (23 jedincov) a pagaštanu konského (24 jedincov) s prímiesou brestu hrabolistého (16 jedincov), ale aj agátu bieleho (5) a javoru mliečneho (2). Výsadba druhov sa strieda nepravidelne. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Zmiešaná aleja viditeľná na mapách z 1. polovice 20. storočia, na ortofotosnímke z r. 1950 je už viditeľná vzrastlá aleja vedúca až k železničnej stanici, dodnes zachované pagaštany aj na ulici v meste pri stanici. Aleja sa zachovala kompaktné v úseku od mestskej zástavby po parkovisko kúpeľov pomerne kompaktné.

Pohľad na aleju od cintorína na severe.

Pohľad na západnú časť aleje od parkoviska.

Pohľad na západnú časť aleje od parkoviska.

Položka číslo VD.10

1. názov prvku, detailu	Borovica Ľudmily Podjavorinskej
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 11.02, kompozičný celok A „Pramene“, pasportizačná plocha č. 11 Kaplnka
3. typ, druh	chránený strom
4. sloh, datovanie	klasicizmus, koniec 18. storočia
5. materiál, technika	Pinus sylvestris
6. rozmery	Obvod kmeňa 296 cm
7. popis a stav	Borovica je v štádiu veterána, má na kmeni dutiny, suché konáre, je zviazaná pevnou väzbou kovovou obručou, ktorá zarastá do kmeňa
8. návrh na opatrenia a ochrana	Podľa programu ochrany chráneného stromu, pravidelná starostlivosť o senescentný strom
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Borovica lesná (<i>Pinus sylvestris</i>) je chráneným stromom z dôvodu kultúrno-výchovného a z dôvodu historickej väzby na Ľudmilu Podjavorinskú. Ochrana stromu je v pôsobnosti organizačného útvaru ŠOP SR – Správa CHKO Poľana v 2. stupni ochrany
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Borovica je viditeľná najmä na pohľadniach z konca 19. storočia a začiatku 20. storočia, kde je už dospelá a je dominantou priestoru pred kúpeľným domom Bratislava. V tom čase bola okolo jej kmeňa drevená lavica a na svahu pod ňou rozárium.

Pohľad na borovicu Ľudmily Podjavorinskej zo západu.

Pohľad na borovicu Ľudmily Podjavorinskej zo severu.

Pohľad na borovicu Ľudmily Podjavorinskej z juhu.

Položka číslo VD.11

1. názov prvku, detailu	Raster pagaštanov na nádvorí komplexu Palace
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 3.02, kompozičný celok A „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 3 Palace
3. typ, druh	raster stromov
4. sloh, datovanie	1. polovica 20. storočia
5. materiál, technika	5 jedincov pagaštan konský, 3 jedince lipa malolistá
6. rozmery	8 stromov
7. popis a stav	Raster stromov na nádvorí spoločensko-kultúrnej časti komplexu Palace. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Raster stromov je viditeľný na fotografiách z polovice 20. storočia, po dostavbe komplexu Palace, jedince pagaštanov na západnom okraji boli vysadené v trávniku, ostatné pri tanečnom parkete v mlate, na ose hudobného altánku boli vysadené lipy

Pohľad na raster stromov na nádvorí komplexu Palace z terasy kaviarne.

Položka číslo VD.12

1. názov prvku, detailu	Stromoradie okolo tenisových kurtov
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 16.02, kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 6 Pod kurtami
3. typ, druh	stromoradie
4. sloh, datovanie	polovica 20.storočia, po vybudovaní kurtov
5. materiál, technika	pagaštan konský
6. rozmery	10 jedincov
7. popis a stav	Stromoradie pagaštanov konských okolo tenisového ihriska. Dreviny sú dospelé, ich zdravotný stav je rôzny, zväčša priemerný a podpriemerný.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, hrabanie lístia na eliminovanie ploskáčika pagaštanového
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	dožitie starých jedincov a úplná obnova
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Stromoradie je viditeľné na leteckých fotografiách z polovice 20. storočia, po dostavbe komplexu Palace.

Pohľad na tenisové kurty s výsadbou pagaštanov okolo.

Vegetačné prvky – ostatné

Položka číslo VO.01

1. názov prvku, detailu	Lúčna plocha pod Hotelom Palace
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 14.01, kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 14 Paseky
3. typ, druh	otvorená lúčna plocha s rozvoľnenou výsadbou drevín
4. sloh, datovanie	polovica 20.storočia
5. materiál, technika	
6. rozmery	
7. popis a stav	Prírodne-krajinárska kompozícia otvorenej lúčnej plochy s rozvoľnenou výsadbou listnatých a ihličnatých drevín, v dobrom zdravotnom stave
8. návrh na opatrenia a ochrana	Údržba kosbou ako trávobylinné spoločenstvo
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	zachovanie rozvoľnenej kompozície stromov
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Pôvodná pasienková krajina bola na konci 19. storočia doplnená o aleju smrekov vedúcich ku vyhladke, ktorá je zachovaná len čiastočne. Neskôr po výstavbe Hotela Palace boli vysadené ďalšie dreviny vo forme skupín alebo ako solitéry.

Pohľad na otvorenú lúčnu plochu pod Hotelom Palace zo severu.

Položka číslo VO.02

1. názov prvku, detailu	Parková dispozícia s jazierkom a odpočívadlami nad Hotelom Palace
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 4 Poľana
3. typ, druh	Prírodne-krajinárska dispozícia zbierkového typu
4. sloh, datovanie	polovica 20.storočia
5. materiál, technika	Jazierko betónové s vodotryskom a dreveným mostíkom kamenné chodníky a odpočívadlá, prevaha drevín a to najmä zakrsných ihličnanov a listnáčov zbierkového typu, socha Maríny
6. rozmery	
7. popis a stav	Nástup do parkovej plochy cez drevený mostík ponad plochu okrasného bazéna s vodomietmi. Plocha je doplnená o sochu Maríny (4.04) a drevené umelecké prvky. Celá plocha je tvorená spleťou vlnitých chodníčkov s prírodne stvárnenými kamennými obrubníkmi, ktoré vedú k viacerým kamenným odpočívadlám a vyvýšeným záhonom. Výsadba je druhovo pestrá, až zbierkového charakteru, s mnohými tvarom či farbou zaujímavými kultivarmi rastlín, medzi ktorými sú aj vzácne jedince javora dlaňolistého (<i>Acer palmatum</i> 'Atropurpureum'). Na ploche výrazne prevažujú ihličnaté dreviny a to najmä vo forme ihličnatých krov.
8. návrh na opatrenia a ochrana	obnova vodných a čiastočne kamenných prvkov
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	zachovanie sadovnícky hodnotných drevín a prírodno-krajinárskej kompozície s vodným prvkom
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Plocha navrhnutá po výstavbe Hotela Palace v polovici 20. storočia zrejme podľa návrhu architekta Kvapila, ktorý sa však nezachoval. Plocha bola navrhnutá ako prírodno-krajinárska kompozícia s bohatou sieťou kamenných cestičiek, odpočívadiel, vyvýšených záhonov, jazierka s fontánou a dreveným mostíkom. Druhové zloženie drevín je založené na rôznych, v tej dobe populárnych, kultivároch drevín. Oproti súčasnému stavu sa nezachovala pergola pri kruhovom odpočívadle.

Pohľad z východu na parkovú úpravu pred Hotelom Palace so skupinkou japonských javorov.

Položka číslo VO.03

1. názov prvku, detailu	Otvorená lúčna plocha nad Hotelom Palace
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	Priestor 6.01, kompozičný celok D „Hotel Palace“, pasportizačná plocha č. 6 Pod kurtami
3. typ, druh	Prírodne-krajinárska dispozícia s otvorenou lúčnou plochou a komponovaným priehľadom
4. sloh, datovanie	polovica 20.storočia
5. materiál, technika	Lúčna plocha, solitérna drevina, skupiny stromov, porasty, pôdopokryvné dreviny, komponovaný priehľad
6. rozmery	
7. popis a stav	Plocha sa nachádza na východnom svahu nad kúpeľným domom Palace. Plocha je stvárnená ako parkovo upravená plocha prírodne-krajinárskeho charakteru, ktorá prechádza na východnom a severnom okraji do lesoparku. Plocha je komponovaná ako otvorená trávniková plocha po obvode lesného porastu predsadená skupinami okrasných drevín s podsadbou kruhovitých skupín ihličnatých pôdopokryvných drevín. V ploche sa nachádza niekoľko pekných jedincov solitérnych listnatých drevín, napr. dub. Plocha je intenzívne udržiavaná. Miestami (hlavne v rámci výsadiel pôdopokryvných krov v blízkosti solitérneho agátu, ale aj na okrajoch lesa) sa vyskytujú nálety agátov.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu, kosenie pakrového trávniku, odstraňovanie náletov drevín
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	zachovanie sadovnícky hodnotných drevín a prírodno-krajinárskej kompozície s komponovaným priehľadom
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Plocha navrhnutá po výstavbe Hotela Palace v polovici 20. storočia zrejme podľa návrhu architekta Kvapila, ktorý sa však nezachoval. Plocha bola navrhnutá ako prírodno-krajinárska kompozícia s komponovaným priehľadom vymedzeným porastmi stromov s okrajom formovaným skupinami stromov a pôdopokryvných kríkov

Komponovaný priehľad na Hotel Palace, pohľad z vychádzkovej trasy na východe.

Položka číslo VO.04

1. názov prvku, detailu	Parková dispozícia s jazierkom pod Hotelom Bratislava a Detva
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	Priestor 2.08, kompozičný celok B „Historické jadro parku“, pasportizačná plocha č. 2 Detva
3. typ, druh	Prírodne-krajinárska dispozícia s jazierkom
4. sloh, datovanie	polovica 20.storočia
5. materiál, technika	Kaskádové termálne jazierko, kamenné chodníky, svahovitý terén, kamenné schody, vodopád, zbierkové dreviny, tvarované dreviny
6. rozmery	
7. popis a stav	Svah západne pod kúpeľnými domami Detva a Bratislava je riešený prírodne sústavou kľukatých kamenných cestičiek klesajúcich k jazierku s termálnou vodou, ktorá vyteká na úrovni komunikácie pred riaditeľstvom vo forme malého kamenného vodopádu do prepadu. Celá úprava svahu je romantická štylizovaná úprava z druhej polovice 20. storočia s rastlinami zbierkového charakteru. V tejto časti sa nachádzajú na svahu aj tvarované ihličnany v tvare gule a tiež japonské javory, čo spolu s kamennou dlažbou veľkých prírodných formátov vytvára atmosféru japonskej záhrady.
8. návrh na opatrenia a ochrana	arboristické zásahy podľa výsledkov dendrologického posudku, pravidelná kontrola stability a zdravotného stavu drevín, údržba jazierka, obnova chodníkov a schodísk
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	zachovanie sadovnícky hodnotných drevín a prírodno-krajinárskej kompozície s jazierkom s termálnou vodou
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Plocha navrhnutá v polovici 20. storočia zrejme podľa návrhu architekta Kvapila, ktorý sa však nezachoval. Plocha bola navrhnutá ako prírodno-krajinárska kompozícia s kaskádovým termálnym jazeirkom.

Pohľad zo severu na jazierko s termálnou vodou a tvarovanými drevinami.

Položka číslo VO.05

1. názov prvku, detailu	Výhľad na Banskú Bystricu
2. situovanie (podlažie, č. priestoru)	priestor č. 5.02 , kompozičný celok E „Pod prístupovou komunikáciou“, pasportizačná plocha č. 5 Pamätník letcom
3. typ, druh	Výhľad na krajinnú panorámu
4. sloh, datovanie	koniec 19. storočia
5. materiál, technika	
6. rozmery	
7. popis a stav	Vyhliadka na krajinnú panorámu s mestom Banská Bystrica na terénnom výčnelku pod Hotelom Palace, pod ňou svah zarastený drevinami. V súčasnosti je pohľad na mesto zarastený drevinami.
8. návrh na opatrenia a ochrana	Údržba porastov drevín pod vyhliadkou
9. návrh na spôsob obnovy a prípadnej prezentácie	Prezentácia pôvodného pohľadu na Banskú Bystricu napr. tabuľou, obnova pohľadu už zrejme nie je možná pre existenciu lesných porastov na severe
10. iné (autor, nápis, funkcia, pôvod, autenticita)	Pôvodná pasienková krajina bola na konci 19. storočia doplnená o aleju smrekov vedúcich ku vyhliadke s altánkom s panoramatickým výhľadom na mesto Banská Bystrica.

Pohľad z vyhliadky na mesto Banská Bystrica, v súčasnosti zarastený lesným porastom.

E. VYHODNOTENIE VÝSKUMU A ANALÝZA VÝVOJA KULTÚRNEJ PAMiatKY

Stručné zhrnutie výsledkov archívno-historického výskumu.

(Vyhodnotenie archívneho výskumu aj s dokumentáciou je v samostatnej prílohe, autor: P. Baxa)

Najstaršie zmienky o kúpeľoch sú doložené od polovice 13. storočia. V listine kráľa Belu IV. z roku 1254, ktorou potvrdil staršiu listinu z roku 1243 sa pri opise hraníc Zvolena spomína prameň ľudovo nazývaný *Burcut*¹. Už od počiatkov sa pramene rozdeľovali do dvoch skupín. Prvú tvorila skupina teplých prameňov vo vyššej časti dnešného areálu a do druhej skupiny sa radili pramene s chladnejšou vodou v dolnej časti dnešného areálu. Pramene v tých časoch mali charakter výverov a ich liečebné účinky sa spájali s náhodnými uzdraveniami, ktoré vstúpili aj do ľudovej tradície. (Príhoda o žene máčajúcej ľan a odpuchnutí nohy , podrobnejšie P. Baxa v prílohe.) Už v 15. storočí sa kúpeľné pramene spomínajú v diele *Cosmographia* od A.S. Piccolominiho (neskoršieho pápeža Pia II.)². V druhej polovici 15. storočia navštívil pramene aj kráľ Matej I. Korvín s manželkou. V prvej pol. 16. storočia sa o prameňoch zmeňujú Juraj Agricola a Juraj Wernher³. Zariadenia v blízkosti prameňov sa však nikde neuvádzajú. Dá sa predpokladať, že v nepokojných časoch aktívneho tureckého nebezpečenstva bol spoločenský záujem nasmerovaný na obranu krajiny a jej ekonomických základní medzi ktoré patrili aj neďaleké banské mestá a tak sa informácie o liečivých prameňoch ocitli na okraji záujmu. Prvé správy o systematickej liečbe sa objavujú až koncom 17. storočia. V roku 1690 si v prameňoch úspešne liečil podagru (dnu) zvolenský podžupan Tomáš Benický⁴. Neskoršie správy o úspešných liečbach viedli k tomu, že pramene začali byť viac vyhľadávanejšie a už v roku 1711 vymenovala Zvolenská župa zvláštno inšpektora na dohľad poriadku v kúpeľoch. O rozvoj kúpeľov sa zaslúžil zvolenský župan gróf Štefan Esterházy. Z opisu Dávida Wipachera z roku 1768⁵ sa dozvedáme, že v kúpeľoch boli tri bazény, budova s jedálňou, kuchyňou, izbami a ďalším hospodárskym vybavením. Do tohto obdobia môžeme datovať aj prvé doložené stavebné aktivity.

Za začiatok koncepčného budovania kúpeľov a realizácie prvých krajinárskych zásahov možno pokladať až rok 1819⁶, keď dalo zvolenské panstvo vybudovať prvý kúpeľný dom a samostatnú budovu pre ubytovanie hostí (skôr Buda, dnes hotel Bratislava). V roku 1823 tu bol na kúpeľnom pobyte palatín Jozef A.J. Habsburgsko Lotrinský. Pri príprave tejto návštevy došlo pravdepodobne k rôznym úpravám (okrem iných bol upravený aj starý prameň na pitný

¹ KOSTELNÍK. M.: Kúpele na starých pohľadniciach, DAJAMA, Balneologické múzeum Piešťany , KASICO Bratislava, 2013, ISBN: 978-80-8136-019-0 (v kontexte s prameňmi P. Baxu).

² Tamtiež.

³ Tamtiež.

⁴ Tamtiež.

⁵ Tamtiež.

⁶ P. Baxa – archívny výskum

a dostal meno po jeho manželke Dorota). CH. A. Zipser uvádza, že v roku 1828 došlo aj k výstavbe nových obydľí a želanie výsadby novej aleje vedúcej do kúpeľov k prameňu kyseliek (pitných prameňov). V roku 1829 dal Hlavný komorskogrófsky úrad kúpele Sklené Teplice a Sliač do prenájmu. Uvádza sa aj, že už v roku 1830 sa kúpele stali majetkom uhorského štátu a neskôr ich spravovalo Cisársko-kráľovské riaditeľstvo baní, lesov a tovaru so sídlom v Banskej Štiavnici. V roku 1834 sa spomína, že k prameňom pribudol prameň na pitie aj kúpanie Lenkey pri ktorom stávali dva drevené pavilóny na sedacie kúpanie. Riaditeľom kúpeľov a zároveň vedúcou osobnosťou Cisársko-kráľovského riaditeľstva baní, lesov a tovaru bol od roku 1850 Jozef von Russegger⁷, ktorý sa zaslúžil o spracovanie plánu rozvoja kúpeľov a postupne ho aj realizoval. Prínosom bolo scelenie pozemkov kúpeľov a vytvorenie ochranného územia okolo prameňov a aj budovanie koncepčného kúpeľného parku. V tejto súvislosti sa uvádza vybudovanie budovy Pešť (dnes Detva), vysadenie aleje a vybudovanie širokých promenádnych ciest. V tom čase sa už začínalo aj s výstavbou budov východne aj západne od srdca kúpeľov. Uvádzajú sa vily „Thökölyčka“ a „Szerényička“. V neskoršej vile Bellevue bývali v tomto úvodnom štádiu kočiš, záhradník a bola tam aj práčovňa. Na ploche medzi hotelom Buda (dnes Bratislava) a uvádzanou vilou stál tzv. sedliacky či ľudový kúpeľ. Okolo polovice 19. storočia vznikla na mieste domčeka na hrávanie kariet kaplnka sv. Hildegardy. K postupným premenám areálu kúpeľov dochádzalo aj neskôr po výstavbe vily Szerényi (neskôr Na zdar), ktorá bola na dlhý čas prvým z objektov srdca kúpeľov, ktoré sa nachádzali pri vstupe z hlavnej prístupovej ceste lemovanej alejou. Ako dokladá plán z roku 1844 došlo už v prvej etape k premene voľnej krajiny na park v ohybe hlavnej cesty s alejou (za kaplnkou sv. Hildegardy) kde okrem nových cestičiek pribudla aj lesná škôlka. Kultivácia územia postupovala aj na východnej strane srdca kúpeľov pri nájomných vilách a aj popri trasách cestičiek a chodníkov v južnej a východnej časti kúpeľov. Popularitu kúpeľov pred polovicou 19. storočia dokladá aj liečebný pobyt politika a revolucionára Lajosa Kossutha a neskôr aj Boženy Nemcovej. Plán z roku 1854 dokladá snahu o ďalší rozvoj kúpeľov severným smerom, kde sa uvažovalo s rozparcelovaním, vytvorením novej ulice a výstavbou. V roku 1859 boli kúpele predané vyššiemu dôstojníkovi Ľudovítovi Kétsovi. Uvádza sa, že Kéts sa vo vedení kúpeľov nevyznal a počet hostí začal klesať. Po desaťročí pozvoľného úpadku získala kúpele v roku 1870 akciová spoločnosť z Banskej Bystrice a jej šiesti akcionári výrazne vzkriesili upadajúce kúpeľné mesto a vybudovali tu aj viacero nových budov a asanovali niekoľko starších budov. V roku 1873 bol postavený veľký hotel Ungaria (dnes Slovensko) a na vile Bellevue pribudlo poschodie, a pod ňou židovská reštaurácia. V roku 1878 predala akciová spoločnosť kúpele viedenskej akciovej spoločnosti a tá ich postúpila v roku 1882 najvyššiemu akcionárovi Georgeovi André Lenoirovi. Ešte v čase keď vlastnila kúpele viedenská akciová spoločnosť sa začalo s výstavbou novej kúpeľnej budovy priamo nad teplými prameňmi (projektant Viliam Zsigmondy). Lenoir sa o kúpele staral veľmi dobre a dbal aby sa zaradili medzi najlepšie kúpele. Po požiari hotela Pest (dnes Detva) v roku 1886 dbal na jeho obnovu. V roku 1889 bol vybudovaný ďalší nový hotel Pannonia (dnes Poľana). Po dlhších snahách sa mu podarilo kúpiť aj Szerényiovskú vilu (neskôr Na zdar) v susedstve hotela Pest. Lenoir dal nadstavať hotel Buda (dnes Bratislava) a aby „zvýšil lesk“ dal vybudovať v roku 1891 v susedstve Szerényiovskej vily (neskôr „Na zdar“) aj skleník. V skleníku zimovali exotické

⁷ **Joseph Ritter von Russegger** (18. októbra 1802 – 20. júna 1863) bol rakúsky [geológ](#), rodák zo [Salzburgu](#). Od roku 1850 bol riaditeľom Cisársko-kráľovského riaditeľstva baní v Banskej Štiavnici a aj kúpeľov Sliač. Po predaji kúpeľov v roku 1859 odišiel z funkcie riaditeľa kúpeľov.

rastliny a palmy, ktoré v priebehu letnej sezóny dotvárali honosný charakter záhonov v parku. Na ploche južne pred skleníkom tak mohol vzniknúť najväčší parter v kúpeľoch, ktorého kompozícia prechádzala od ornamentálnych tvarov do voľných krajinárskych foriem. Lenoir dal vybudovať aj novú práčovňu a budovu pre ubytovanie čašníkov (asanované v medzivojnovom období). Dal prepojiť drevenými chodbami a pergolami hotely Pest, Ungaria a Buda, ktoré boli takto spojené aj s hlavnou budovou kúpeľa s termálnymi bazénmi. V areáli kúpeľov pribudol údajne v roku 1890 ďalší hotel (dnes Starý Partizán). V tejto etape pribudlo v kúpeľoch viacero objektov, ale aj dve významné aleje. Na severnej strane dnešná aleja Boženy Nemcovej, a na južnej strane lemujúc priestor s parterom pred skleníkom, aleja Terézie Vansovej. Súčasťou aleje bola aj fontána s vodomedom. Druhá, obdobná fontána, bola vybudovaná východnejšie od uvádzanej aleje (vyššie v teréne). Nová aleja predznamenalala snahu pokračovania osi kompozície parku smerom na juh do lesoparku. Smerom k srdcu kúpeľov bol v osi aleje vybudovaný hudobný pavilón. A za ním, v osi budovy Pešť (dnes Detva), bola umiestnená ďalšia fontána s vodomedom. Na východnej strane smerom od srdca kúpeľov došlo k vybudovaniu a prebudovaniu viacerých budov (na pozemkoch rod. Thököly). Vznikli tak objekty: Belveder, Rezignácia, Újpest, vila Amália. V areáli vzniklo aj viacero altánkov na miestach, ktoré poskytovali panoramatické výhľady na krajinu. V centre areálu kúpeľov, na návrší západne od hotela Pest (dnes Detva) bol nad vodným tokom s kaskádami vybudovaný drevený altán. V polohe na severozápadnom cípe komplexu bol vybudovaný ďalší s altánkov (neskôr Víchorec). V polohe nad kúpaliskom a hotelmi Partizán bol vybudovaný ďalší z altánkov. Ako dokladajú dobové fotografie altánky z ľahkej kovovej konštrukcie dotvárali západné partery pred hotelmi Ungaria (dnes Slovensko), Buda (dnes Bratislava), Pest (dnes Detva) a aj veľký parter pri skleníku. Obdobie prosperity neskončilo ani po roku 1893, keď Lenoir daroval kúpele svojmu rodnému mestu Kessel za to, aby mesto vybudovalo sirotinec z vďaky, že mesto prijalo jeho predkov pri prenasledovaní hugenotov z Francúzska. Nemecká správa dala vybudovať v rokoch 1895 - 1896 nový kúpeľný dom. V roku 1903 bola vybudovaná drevená budova divadla a pod vilou Bellevue menšia nemocnica. Východne od srdca kúpeľov bol vybudovaný nový hotel Otthon (neskôr Národný dom) a v roku 1912 koncepčne upravená kanalizácia a vybudovaný vodovod. K vybaveniu kúpeľov patrila aj kaviareň Dankovszky stojaca v blízkosti uvádzaného hudobného pavilónu. Došlo aj k úprave pitných prameňov, ktoré získali drevené nadstavby a pergoly. Éra lesku kúpeľov s množstvom drobnej architektúry v tzv. kúpeľnom (hrázdenom) štýle premiešanom s eklekticistickými fasádami hotelov a kúpeľných domov sa skončila v roku 1918, keď kúpele najskôr kúpil Alexander Just a v roku 1922 od mesta Kessel Československá republika. Spravovalo ich Ministerstvo zdravotníctva a telesnej výchovy. V roku 1919 nakrátko zabrali kúpele boľševici a využívali ich pre vojenské účely čo malo negatívne následky. V roku 1923 navštívil kúpele prezident mladej Česko-slovenskej republiky T.G. Masaryk. Štát prevzal kúpele v nevyhovujúcom stave a následne investoval do novej infraštruktúry (elektrická sieť, signálne zariadenia, hydranty, domáci telefón). V rokoch 1921-27 štát do kúpeľov investoval nemalé finančné prostriedky a záležalo mu aj na propagácii⁸. Podnet na modernizáciu kúpeľov dal v roku 1928 vtedajší minister zdravotníctva a telesnej výchovy Dr. Jozef Tiso (neskorší prezident SR). V tejto etape pribudol kolosálny komplex Pallas (architekta Rudolfa Stockara z roku 1927, spustený do prevádzky v etapách roku 1934 a 1938), v ktorom sa okrem spoločenských priestorov

⁸ napríklad v roku 1927 vyšla vlastným nákladom publikácia MUDr. Ladislava Pražáka, tunajšieho vedúceho lekára, Sliač kúpele, ktorej súčasťou sú aj dobové fotografie a prehľadná mapa

nachádzala aj hotelová časť. V tom čase pribudli aj hotely Škubňa (neskôr Hron) neďaleko železničnej stanice a Janda. Stockar pracoval medzi rokmi 1928 – 1929 na regulačnom pláne kúpeľov, ktorý počítal s asanáciami starších objektov a s viacerými zásahmi do parku a okolitej prírody. Do riadenia rozvoja kúpeľov zasahoval v tom čase Krajinský úrad v Bratislave. V súlade s plánovaným rozvojom malo dôjsť k ďalším trom vrtom a úprave balneoterapie. Realizované boli iba vrty a úprava bazénov v starej kúpeľnej budove. Výstavbu novej kúpeľnej budovy prerušila druhá svetová vojna. V rámci úprav na začiatku tridsiatych rokov došlo aj k prestavbe staršieho hotela Ungaria (dnes Slovensko). V tom čase došlo k požiaru vily Belleuve a tak došlo k prístavbe hotela Slovensko (návrh R. Sockara realizoval František Novák medzi rokmi 1930 - 1931). V roku 1929 sa uvádzajú dve lipové aleje nazývané Aleja Boženy Němcovej a Aleja svornosti (dnes T. Vansovej). V roku 1930 pribudla nová kotolňa a práčovňa, hospodárska budova a garáže v juhozápadnej časti areálu. V roku 1933 bolo vybudované vaňové krídlo hlavného kúpeľného domu. V súvislosti s úpravami došlo k podstatnej zmene urbanistického riešenia celého areálu. Aby bola automobilová doprava vylúčená z hlavnej promenádnej cesty vedúcej okolo prameňov, tak bola vybudovaná nová príjazdová cesta v západnej (dolnej) časti areálu. Cesta svojím tvarovaním v tvare písmena „S“ mala akceptovať charakter prírodnej krajiny s lúkami a citlivo sa na južnej strane napájala na starší komunikačný uzol pod hotelom Slovensko, čím vznikol aj logický vstup pre dopravu do areálu. V roku 1935 boli upravené pitné pramene a v roku 1936 aj staršie bazény. V roku 1937 vo východnej časti areálu pribudlo letné kúpalisko. Po vzniku SR kúpele spravovalo Ústredné riaditeľstvo štátnych kúpeľov v Bratislave. V roku 1940 pobýval v kúpeľoch aj maliar Janko Alexy, ktorý zachytil atmosféru kúpeľov na viacerých dielach. V čase SNP sídlil v kúpeľoch Vojenský kúpeľný ústav a kúpele sa využívali ako vojenská nemocnica. V závere druhej svetovej vojny kúpele obsadili nemecké a maďarské vojenské jednotky a síce budovy výraznejšie nepoškodili, ale utrpelo najmä ich vybavenie. V marci 1945 boli kúpele oslobodené a spravovalo ich Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre zdravotníctvo a onedlho Ústredné riaditeľstvo kúpeľov v Prahe s celoštátnou pôsobnosťou. V roku 1946 sa obnovilo Riaditeľstvo štátnych kúpeľov v Sliachi a došlo aj k obnove hotela Detva (podľa projektu architekta Lehockého). Kúpele využívalo ROH a do komplexu takmer neinvestovalo žiadne prostriedky. Dostavba hlavného kúpeľného domu tak trvala do roku 1960. V roku 1951 sa mala vybudovať kolonáda pri pitných prameňoch, ktorá nebola nikdy realizovaná. Nebol vybudovaný žiadny nový objekt a bola realizovaná asanácia hotelov Bristol, Tatra a i. vo východnej časti centra areálu. V roku 1968 sa začali práce na novej administratívnej budove (v priestore po asanovanej vile Bellevue). Po roku 1948, v súlade s novou štátnou politikou (zjednodušené heslo: „všetko patrí pracujúcemu ľudu“), bola zriadená celoročná prevádzka, čo si vyžiadalo adaptáciu časti ubytovacích kapacít hotelov na byty pre zamestnancov (zasiahlo to hotely: Bratislava, Amália, Partizán, Poľana). V roku 1954 bola v hoteli Slovensko zriadená liečebňa pre deti a bol asanovaný aj Národný dom (skôr Othon) a stará kúpeľná budova v srdci kúpeľov. Zároveň sa začala dlhodobo pripravovaná dostavba kúpeľného domu s balneoterapiou. Kúpele boli v tom čase spravované Ústrednou radou odborov. Do roku 1960 riadila kúpele Oblastná správa kúpeľov. Od 1. júla 1960 prevzala správu Ústredná správa kúpeľov a žriediel na Ministerstve zdravotníctva ČSSR. Začiatkom roku 1965 bola obnovená Správa kúpeľov a žriediel na Slovensku pri povereníctve SNR pre zdravotníctvo. V závere 50. rokov bola plánovaná stavba nového termálneho kúpaliska, garážového domu, benzínového čerpadla, autoservisu a ďalšieho kúpeľného domu, ktorý mal byť podľa Stockarovho návrhu umiestnený v polohe vily Anna. Bola pripravovaná aj výstavba hotela pre cudzincov na mieste hotela Poľana. Pri pitných prameňoch bola rozostavaná a nikdy nedokončená stavba

kolonády. Projekt na jej sadovnícku úpravu spracoval v roku 1958 Alexander Glaus. V roku 1959 postavili bytový dom pre zamestnancov kúpeľov Nový Partizán. Po roku 1968 došlo k adaptácii hotela Starý Partizán pre ubytovanie zamestnancov a škôlku pre ich deti. Obdobie okolo roku 1970 prinieslo odvážne plány na rozšírenie kapacity kúpeľov na dvojnásobok. Po spracovaní analýz nasledovalo vyhlásenie urbanisticko-architektonickej súťaže celého areálu kúpeľov. Po roku 1969 sa realizovala stavba nového kúpeľného domu a v roku 1972 Riaditeľstva Československých štátnych kúpeľov a pošty, obnova starších kúpeľných domov a súčasná úprava pitných prameňov. V roku 1971 bol odhalený pamätník k účasti československých letcov a pomoci sovietskeho letectva v Slovenskom národnom povstaní. Jeho autormi sú Ing. arch. Jozef Chrobák a akad. soch. Miroslav Ksandr. Po roku 1971 sa uskutočnila obnova hotela Poľana (bola zbúraná drevená balkónová časť). Z roku 1973 sa zachoval projekt parkových úprav vstupného areálu v okolí administratívnej budovy od projektanta Ing. Petrika (s kruhovými útvarmi a chodníkmi). Z apríla 1973 sa zachoval projekt úpravy priestranstva pri príjazdovej komunikácii od projektanta Ing. Zajaca. V tom čase bol areál a najmä objekty kúpeľov doplnené o viacero výtvarných diel medzi inými aj soľptúrou Sládkovičovej Marína pred hotelom Palace od Tibora Bártfaya. V roku 1975 bola realizovaná obnova hotela Bratislava. Vo februári 1980 spracovala Ing. Zdenka Šubalová projekt sadových úprav pri pitných prameňoch. S ohľadom na potrebu manažmentu údržby krajinárskych úprav areálu spracoval v roku 1984 Ing. Zajac pasportizáciu plôch zelene. Za posledný významný zásah do urbanisticko-krajinárskeho výrazu celého územia možno pokladať návrh sanatória Cor (pôvodne Sliač) od Ing. arch. Vincenta Maníka – arch. J. Víteka, ktorého základný kameň bol položený v roku 1985. Jeho návrh bol ešte aktualizovaný v roku 1997. K dostavbe objektu však nikdy nedošlo a stavenisko s rozostavaným torzom objektu je v súčasnosti opustené a chátra. V roku 1987 bola realizovaná obnova hotela Amália, kuchyňa stravovacieho strediska Tatra a adaptácia časti budovy Starý Partizán na ubytovanie kúpeľných hostí. Po roku 1989 došlo k viacerým reorganizačným zmenám. K 31. decembru 1990 zanikli Československé štátne kúpele aj s generálnym riaditeľstvom SLOVAKOTERMA a vznikli Slovenské štátne kúpele š.p.. V dôsledku privatizácie vznikla spoločnosť Kúpele Sliač a Kováčová, a.s.. dôsledkom týchto zmien bolo aj prenájom jedenástich objektov v rámci tzv. malej privatizácie. V dôsledku neúspechu firmy CORVAS, s.r.o. a odchodu zdravotných poisťovní z rezortu kúpeľníctva nebolo možné využívať celú kapacitu kúpeľov a začalo sa obdobie radikálneho úpadku spojené so zatváraním viacerých objektov a rušením ich prevádzok. Napriek týmto skutočnostiam však došlo v roku 1992 aj k rekonštrukcii hotela Detva a v roku 1994 k obnove Kúpeľného domu I. a aj dokončeniu stavby Kúpeľného domu II. ktorý je spojený s kúpeľným domom I. V druhej polovici 90. rokov spracoval kolektív vedený architektom Vincentom Maníkom rozsiahly projekt obnovy parku. Projekt ráta s dostavbou sanatória Cor a vybudovaním podzemných garáží pri hotely Detva. Dôležité je ešte uviesť, že v dôsledku Uznesenia vlády Slovenskej republiky č. 830 k návrhu štatútov kúpeľných miest Kováčová, Nimnica Sliač a Turčianske Teplice z 18. novembra 1997, bol schválený aj štatút kúpeľného miesta Sliač. V prvých desaťročiach 21. storočia nedošlo k významnejším zmenám a vedenie kúpeľov sa v tomto čase venovalo príprave komplexného návrhu na revitalizáciu, ktorý sa v dôsledku nedostatku finančných prostriedkov podarilo úspešne pripravovať až v nedávnom období.

Architektonicko-historický vývoj :

S ohľadom na získané informácie z dostupnej literatúry a archívneho výskumu je možné stavebný výskum rozdeliť na nasledovné etapy vývoja:

Za východisko neskoršieho vývoja skúmanej časti substancie celého areálu možno pokladať etapu označenú číslom 0.

V **0 etape** dochádza k formovaniu základnej prístupovej trasy a dá sa tu už predpokladať začiatok stavených aktivít súvisiacich s budovaním neskorších kúpeľov. Možno ju rámcovo ohraničiť od druhej polovice 13. storočia až do začiatku budovania kúpeľov v roku 1819 (ktorým sa začína výstavba najstaršej zachovanej budovy *Buda*, dnes *Bratislava*). V tejto etape dochádza najskôr k pozvoľnému formovaniu hlavnej prístupovej cesty vedúcej z obcí Hájniky a Rybáre k pitným (studeným) prameňom, ktorá pokračovala po úbočí smerom nahor a pozvoľne sa mohla (ponad potok) zalamovať smerom na sever do polohy západného priestranstva pod neskoršími kúpeľnými domami *Buda* a *Pešť*. Ako dokladá mapa z I. vojenského mapovania, paralelne sa mohla používať aj druhá trasa smerujúca priamo cez planinu smerom od Rybárov, ale táto trasa končila ako cesta schodná povozmi a koňmi niekde uprostred a ďalej pokračovala už iba ako chodník až k termálnym prameňom v lokalite nachádzajúcej sa východne od neskorších kúpeľných domov *Buda* a *Pešť*. Na tomto mieste sa nemožno ubrániť polemikám, či sa aj poloha výverov s termálnou vodou nemenila v čase a preto s istotou o tejto etape nemožno uvádzať nič presnejšie. Za prvé prejavy ľudskej činnosti súvisiace so stavebnými aktivitami možno v tejto etape pokladať už aj upravovanie výverov budovaním hrádzok, spevňovaním okrajov alebo prístupových rámp či odvádzajúcich rigolov a strúh. Ako uvádza KOSTELNÍK (s. 57. viď lit.) pri budovaní prvých pravidelných bazénov v kúpeľoch koncom 17. storočia narazili robotníci na zvyšky akéhosi starého vodovodu (autorom správy bol Oto Karol Moller, podrobnejšie v archívnom výskume P. Baxa). Nakoľko ani pri mladších úpravách v druhej polovici 20. storočia sa tu nerealizoval archeologický výskum, nemožno o tomto náleze tvrdiť nič presnejšie. S budovaním prvých nadzemných objektov (nepočítajúc rôzne prístrešky z netrvanlivých materiálov) sa v tejto lokalite mohlo začať až v 18. storočí. Opis z roku 1768 prvýkrát uvádza tri bazény, budovu s jedálňou, kuchyňou, izbami a ďalším hospodárskym vybavením. Uvádzané objekty sa mohli koncentrovať v lokalite dnešného priestoru medzi dnešnými budovami kúpeľov v priestore východne od objektov Buda (dnes Bratislava) a Pešť (dnes Detva). Možno iba predpokladať, že v tom čase už ku kúpeľom viedla cesta nachádzajúca sa v trase neskoršej, ktorá sa vyformovala do prvej doloženej podoby v nasledujúcej I. etape. Charakter územia v okolí lokality výverov a prameňov mal výraz voľnej krajiny s prvkom lesa doplneného lúkami a pasienkami ako dokladá aj I. vojenské mapovanie. S koncepciou urbanizáciou územia sa začalo až v nasledujúcej etape vývoja.

I. etapu možno ohraničiť začiatkom budovania I. kúpeľného domu v roku 1819 a rokom 1859, keď došlo k predaju kúpeľov Ľudovítovi Kétsovi. Zachované objekty z tejto etapy mali klasicistický výraz a tak aj túto etapu možno spájať s prúdom klasicizmu, ktorý v krajinárskej tvorbe charakterizovali kompozície prírodno-krajinárskych anglických parkov. V tejto etape bol najskôr vybudovaný prvý kúpeľný dom so samostatnou budovou pre ubytovanie hostí (skôr Buda, dnes Bratislava). Dá sa tu v tom čase predpokladať intenzívny stavebný ruch a prepravu veľkého množstva stavebného materiálu, pre ktorú muselo dôjsť k dokončeniu formovania hlavnej prístupovej cesty vedúcej z obce Rybáre ku studeným, pitným prameňom a aj ku termálnym prameňom. V roku 1828 sa okrem Zipserovho pránia

(aleje pri uvedenej ceste) uvádza aj budovanie obydľí pravdepodobne v polohe východne aj západne od srdca kúpeľov, ktoré vzniklo vybudovaním prvého kúpeľného domu a budovy pre ubytovanie hostí. Uvádza sa, že k studeným prameňom v roku 1834 pribudol prameň Lenkey s jedinečnou polohou v grote, do ktorej sa vstupovalo otvorom pripomínajúcim prierez v skale. Po roku 1850 došlo s nástupom Jozefa von Russegger ako riaditeľa kúpeľov ku koncepčnému budovaniu kúpeľov. Okrem novej dominanty srdca kúpeľov, ktorým bol hotel Pešť (dnes Detva) s dvoranou na konanie spoločenských podujatí došlo aj k budovaniu vil pre šľachtu, ktorej návštevy zvyšovali spoločenskú prestíž kúpeľov. Uvádzajú sa v tom čase vily „Thökölyčka“ v polohe východne od srdca kúpeľov a „Szerényička“ (neskôr vila „Na zdar“) južne od hotela Pešť (dnes Detva). Na mieste neskoršej vily Bellevue bol v tom čase vybudovaný dom pre kočiša a záhradníka s pracovňou. Okrem hlavného kúpeľného domu bol pre chudobnejších vytvorený aj bazén (sedliacky kúpeľ) medzi hotelom Buda (dnes Detva) a neskoršou vilou Belleuve. V lokalite studených prameňov bola v tom čase na mieste domčeka na hrávanie kariet vybudovaná kaplnka sv. Hildegardy. Russegger dbal aj na kultiváciu krajiny, a tak v okolí hlavnej cesty začali vznikať parkovo upravené plochy v porastoch pôvodných stromov s upravenými chodníkmi, s trávnatými plochami, založená bola lesná škôlka. V srdci kúpeľov, a pravdepodobne aj pri šľachtických vilách (súpis pri predaji kúpeľov v roku 1859 uvádza spolu devätnásť objektov), sa dbalo na výsadbu prvých okrasných záhonov. V roku 1854 sa uvažovalo o ďalšom rozšírení srdca kúpeľov severným smerom a pre tento účel tu boli navrhnuté nové parcely pozdĺž stredovej ulice.

II. erapu možno ohraničiť rokom 1860 až rokom 1918, s ťažiskovým obdobím ich správy Georga André Lenoira 1882 – 1893. Po počiatočnej stagnácii a úpadku kúpeľov v prvom desaťročí nastali roky nebývalého rozkvetu. V roku 1873 bol v neoklasicistickom štýle vybudovaný trojposchodový hotel Ungaria (dnes Bratislava) a v tom istom roku prestavaný a nadstavaný dom pre kočiša a záhradníka na vilu Belleuve, pod ktorou sa nachádzala aj židovská reštaurácia. Objekt získal prestavbou charakter hrádzenej architektúry (tzv. „kúpeľného štýlu“ a v tomto výraze boli postavené aj viaceré pavilóny nad studenými prameňmi – Jozef/Štefánik a „Lenkeyho kúpeľ“, ktoré zakrátko doplnila kolonáda tiež v tomto výraze pri prameni Jozef/Štefánik. Okolo roku 1882 došlo k výstavbe novej budovy kúpeľného domu nad termálnymi prameňmi v štýle módného eklektizmu. Pod vedením G. A. Lenoira kúpele získali nebývalý lesk, ku ktorému prispievali nielen obnovený hotel Pest (dnes Detva), nadstavaný hotel Buda (dnes Bratislava), nový hotel Pannonia (dnes Poľana), nové objekty Belveder, Rezignácia (na mieste Belvedera a Rezignácie cca v 1894 vznikol hotel Bristol), Újpest, Amália (všetky asanované východne od srdca kúpeľov), ale aj známa kaviareň Dankovszký a hudobný pavilón, ktorý vizuálne ukončoval novú promenádu aleju (dnes aleja Terézie Vansovej), ktorá pokračovala južným smerom ako prechádzkový chodník až do lesoparku. Okrem tejto aleje napájajúcej sa z južnej strany na srdce kúpeľov vznikla aj ďalšia promenáda aleja na severnej strane pred hotelom Pannonia (dnes Poľana). Lenoir vo svojej ambícii vybudovať „vynikajúce“ kúpele nepoľavoval, a tak ich lesk zvyšovali aj tri fontány s vodometmi (v centre aleje Terézie Vansovej, východne od aleje Terézie Vansovej a v srdci kúpeľov v osi pred hotelom Pest (dnes Detva). Samozrejmosťou boli ornamentálne záhony letničiek a rozáriá v trávnatých parteroch pri prechádzkových trasách, ktoré dopĺňali sochy a solitérne exotické rastliny. K veľmi atraktívnym plochám zelene v tom čase patrila plocha s kvetinového parteru nachádzajúca sa južne od Szerényiovskej vily (južne od hotela Pest (Detva). Na jej vrchole ju uzatváral skleník na exotické rastliny, ktorý bol vybudovaný v roku 1891. Skleník susedil so Szerényiovskov vilou, ktorú sa podarilo Lenoirovi tiež získať a pripojiť do komplexu kúpeľov pod neskorším názvom vila „Na zdar“. V tejto etape došlo aj

k vybudovaniu altánkov na vyhladkových bodoch odkiaľ bolo možné vnímať panorámu okolitej krajiny. Obdobie lesku sa neskončilo ani po roku 1893, keď Lenoir daroval kúpele svojmu rodnému mestu Kessel. Jeho správa dala v rokoch 1895 – 1896 vybudovať nový kúpeľný dom a v roku 1903 aj novú drevenú budovu divadla a pod vilou Bellevue menšiu nemocnicu. Východne od srdca kúpeľov bol vybudovaný nový hotel Otthon (neskorší Národný dom). Obdobie prosperity prerušil záver I. svetovej vojny a spôsobené škody už napravovala mladá Československá republika v nasledujúcej III. etape vývoja.

III. etapu možno ohraničiť medzivojnovým obdobím, keď sa kúpele stali majetkom štátu po roku 1918 až do záveru II. svetovej vojny v roku 1945. Najskôr bola v kúpeľoch vybudovaná nová infraštruktúra (vodovod so sústavou dodnes zachovaných hydrantov, kanalizácia, el. sieť, nový telefón). V roku 1927 vytvoril R. Stockar návrh na vybudovanie rozsiahleho komplexu Pallas (spustený do prevádzky v rokoch 1934 a 1938), ktorý bol umiestnený do polohy severne od srdca starších kúpeľov. Komplex predznamenal nový urbanistický vývoj kúpeľov a počítal už aj s nárastom automobilovej dopravy. Tento problém bol riešený novou komunikáciou nachádzajúcou sa západne od areálu Pallas, ktorá bola citlivo vložená do krajiny v podobe meandra s pôdorysom v tvare písmena „S“. V rámci úprav došlo ešte v tridsiatych rokoch k prestavbe hotela Ungaria (dnes Slovensko), ďalšie ambiciózne plány zachytené v Štockarovom regulačnom pláne z rokov 1928 - 1929 sa týkali prestavby srdca kúpeľov a vybudovania novej kúpeľnej budovy. Zásahom prozreteľnosti napokon nebola väčšina z nich realizovaná a ostatná časť kúpeľov si zachovala dominujúci charakter z predchádzajúcej II. etapy vývoja. V tých časoch ešte došlo k požiaru vily Bellevue a prístavbe hotela Slovensko (v rokoch 1930 - 1931). Bola vybudovaná aj nová kotolňa, práčovňa, hospodárska budova a garáže v juhozápadnej časti areálu. V r. 1933 pribudlo vaňové krídlo hlavného kúpeľného domu, v roku 1935 boli upravené kúpeľné pramene. Vo východnej časti areálu bolo vybudované v roku 1937 letné kúpalisko. Kultivácia parkov bola realizovaná s ohľadom na existujúce výsadby a v okolí nových objektov pribúdali lineárne záhony a strihané živé ploty. Výraznejšie sa úprava areálu v tom čase nemenila.

Nové spoločenské pomery po roku 1948 a zmena pohľadu na klientelu v kúpeľoch viedli ku zmenám v nasledujúcej **IV. etape** ktorú možno ohraničiť rokom 1948 až záverom éry socializmu v roku 1989. V tejto etape sa najskôr začalo s obnovami. V roku 1946 bola obnovená budova riaditeľstva v tom čase sídliaca v hoteli Bratislava a došlo aj k obnove hotela Detva. V roku 1954 bol asanovaný hotel Otthon (neskôr Národný dom). Pokračovalo sa dostavbou hlavného kúpeľného domu, ktorá trvala do roku 1960. Nasledovali asanácie hotelov nachádzajúcich sa v východnej časti kúpeľov (hotel Bristol, Tatra a i.). V rokoch 1968 - 1972 došlo k výstavbe administratívnej budovy v lokalite vyhorenej vily Bellevue. V závere 50-tych rokov sa ešte plánovalo vybudovanie nového termálneho kúpaliska, benzínového čerpadla, autoservisu, nového ďalšieho kúpeľného domu a bola pripravovaná aj výstavba nového hotela pre cudzincov na mieste hotela Poľana. Pri pitných prameňoch bola rozostavaná nová kolonáda, ktorá nebola nikdy dokončená a v súvislosti s ňou bola asanovaná jedinečná grotta pri prameni Lenkey. V roku 1959 bol postavený objekt pre ubytovanie zamestnancov – Nový Partizán a došlo k viacerým adaptáciám a úpravám existujúcich objektov, ktoré výraznejšie neovplyvnili celkový charakter územia. Po roku 1969 bola realizovaná stavba nového kúpeľného domu a vzápätí bol asanovaný starý kúpeľný dom nad termálnymi prameňmi, ktorý tvoril jadro srdca kúpeľov. V roku 1972 bola vybudovaná budova Riaditeľstva Československých štátnych kúpeľov a pošty. V tom čase boli obnovené viaceré staršie objekty a realizovaná súčasná úprava pitných prameňov.

V roku 1971 bola realizovaná obnova hotela Poľana (a zbúraná drevená balkónová časť). V roku 1971 bol odhalený pamätník k účasti československých letcov a pomoci sovietskeho letectva v SNP. Bol realizovaný projekt Ing. Petríka na úpravu plôch v okolí administratívnej budovy s kruhovými spevnenými plochami. V roku 1973 sa realizovalo aj vybudovanie parkovej úpravy priestoru hlavného parkoviska Ing. Zajaca. Posledným výrazným zásahom do celkovej urbanisticko-krajinárskej koncepcie areálu kúpeľov bol projekt sanatória Sliač/Cor od Ing. arch. V. Maníka – J. Víteka s ktorého výstavbou sa začalo v roku 1985. Osadenie navrhovanej budovy ignorovalo urbanistické a krajinárske danosti lokality a prakticky úplne zničilo základnú logiku pešieho pohybu v areáli. Vo vrcholovej polohe vstupu do srdca kúpeľov bola tak vytvorená zábrana, ktorá blokuje nielen historické pohľady na hotel Detva z pešej trasy od pitných prameňov, ale aj možnosť pohybu po plochách, ktoré zostali stavbou vykrojené z kedysi najatraktívnejšej plochy s partermi a kvetinovými záhonmi. Pred rokom 1989 bolo ešte zrealizovaných niekoľko adaptačných úprav starších objektov, ktoré výraznejšie nezasiahli do celkového areálu.

Po roku 1989 síce došlo k výrazným spoločenským zmenám, ale v prípade komplexu kúpeľov Sliač sa to výraznejšie neprejavilo. Zariadenia, ktoré boli do tých čias v prevádzke začali postupne upadať, chátrať a nasledovalo ich postupné vyradzovanie z prevádzky. Noví majitelia neinvestovali do celkového obrazu ani do územného rozvoja kúpeľov. Provizória zapríčinené výstavbou komplexu nedokončeného kúpeľného domu Sliač/Cor sú aj v súčasnosti jednou z hlavných limít územia a kazia celkový dojem z prechádzkovej, južnej časti areálu kúpeľov. Tento stav bude pravdepodobne ešte v najbližších rokoch zotrvávať aj napriek úprimnej snahe súčasného vedenia kúpeľov, ktoré ako jeden z podkladov spracovania nového plánu rozvoja dalo spracovať aj predložený výskum. Predpokladá sa, že obnova kúpeľov bude realizovaná podľa jednotného koncepčného plánu, ale po častiach v závislosti na momentálnych možnostiach investorov.

etapy vývoja:

I. etapa, klasicizmus	/ r.1819 – 1859 /
II. etapa, historizmus	/ r. 1860 - 1918 /
III. etapa, funkcionalizmus	/ r. 1918 - 1947 /
V. etapa, novodobé úpravy	/od r. 1948 do súčasnosti /

F. CHARAKTERISTIKA PAMIATKOVÝCH HODNÔT KULTÚRNEJ PAMIATKY

h / Charakteristika pamiatkových hodnôt kultúrnej pamiatky

a) Medzi významné pamiatkové hodnoty⁹ patrí **historická hodnota** krajinárskeho komplexu kúpeľov Sliač. V kontexte s informáciami získanými z archívneho výskumu možno komplex kúpeľov v Sliači považovať za miesto, kde sa začali písať dejiny kúpeľného liečiteľstva už v stredoveku, ako to dokladajú už prvé zmienky o prameňoch z roku 1254 a najstarší názov prameňa *Burcut*. Miesto prameňov sa uvádza v diele *Cosmographia* od A.S. Piccolominiho (neskoršieho pápeža Pia II.)¹⁰. Dejiny miesta obohacuje aj návšteva kráľa Mateja I. Korvína s Manželkou v druhej polovici 15. storočia. Hoci spočiatku nebolo jasné aké choroby ba sa liečivou vodou z prameňov dali liečiť, požívali medzi obyvateľstvom rešpekt, nakoľko výpary z prameňov zabíjali všetko živé. Až legenda o vyliečení opuchu nohy ženy, ktorá tu máčala ľan, napomohla vytvoriť vzťah k prameňom ako miestu, kde sa dá prinavrátiť zdravie. Prvé zmienky o systematickej liečbe sú až z konca 17. storočia. V roku 1690 si tu úspešne liečil vodou z prameňov podagru (dnu) zvolenský podžupan Tomáš Benický. Následne sa záujem o kúpele začal zvyšovať. O rozvoj kúpeľov v 18. storočí sa zaslúžil zvolenský župan Štefan Esterházy. To sa tu už nachádzali nielen upravené bazény, ale aj budova s jedálňou, izbami pre hostí a ďalším vybavením. S koncepčným budovaním kúpeľov a formovaním dovedy lesnej krajiny sa začalo až v roku 1819, keď bola vybudovaná aj najstaršia kúpeľná budova s objektom pre ubytovanie hostí. V roku 1823 navštívil kúpele palatín Jozef A. J. Habsbursko Lotrinský. Z tejto prvej etapy vývoja sa zachoval aj významný klasicistický objekt kaplnky sv. Hildegardy, ktorej patrocinium je na Slovensku veľmi vzácné. V roku 1834 pribudol k pitným prameňom prameň Lenkey s jedinečnou grotou, ktorá bola zničená až pri úpravách v druhej polovici 20. storočia. V rokoch 1850 – 1859 sa o rozvoj kúpeľov zaslúžil ich vtedajší riaditeľ Jozef von Russegger, ktorý okrem spracovania koncepčného plánu rozvoja dal vybudovať aj dominantu kúpeľov – hotel Pest (dnes Detva). Okolo polovice 19. storočia boli už kúpele známe aj v kontextoch vtedajšej Rakúskej ríše a liečili sa v nich známe osobnosti s pomedzi ktorých možno uviesť revolucionára a politika Lajosa Kossutha alebo spisovateľku Boženu Němcovú. Kúpele už v tom čase lákali na letné pobyty aj šľachtu, ktorá si ich obľúbila a kupovala si v nich pozemky, kde si stavala vily. Doložené z tohto obdobia sú vily rod. Thököly a Szerényi, ktorých návštevy zvyšovali spoločenskú prestíž kúpeľov. Mladší vývoj kúpeľov je spätý s osobnosťou svetovo uznávaného chemika Georga André Lenoira, ktorý kúpele vlastnil medzi rokmi 1882 – 1893, keď ich daroval rodnému mestu Kassel aby zo ziskov financovala sirotinec (z vďaky za to že sa jeho predkovia tu mohli usadiť v časoch prenasledovania hugenotov). V tomto období kúpele získali nebývalý lesk a bolo v nich vybudovaných množstvo významných objektov a došlo aj k celkovej úprave areálu, ktorý sa posunul tiež na vysokú úroveň. V medzivojnovom období sa podarilo kúpeľom opäť oživiť zašlú slávu a podnet na ich modernizáciu dal vtedajší minister zdravotníctva a telesnej výchovy Dr. Jozef Tiso (neskorší prezident SR). Od roku 1927 tu bol

⁹ Poradie pamiatkových hodnôt je v súlade so ZÁKONOM č. 49 z 19. decembra 2001 o ochrane pamiatkového fondu, § 2 Základné pojmy, časť (2): „Pamiatková hodnota je súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt, pre ktoré môžu byť veci predmetom individuálnej alebo územnej ochrany.“

¹⁰ Tamtiež.

budovaný kolosálny komplex Pallas podľa projektu významného funkcionalistického architekta Rudolfa Stockara. Komplex bol odovzdaný v dvoch etapách v roku 1934 a 1938 a predstavoval v tom čase jeden z najprestížnejších liečebných komplexov v rámci vtedajšej ČSR. Obdobie po druhej svetovej vojne bolo poznačené rozporuplnosťou a stagnáciou. Kúpeľníctvo sa v čase socializmu orientovalo viac na kvantitatívne poskytovanie služieb pracujúcim ako na budovanie lepších služieb a tak sa ani prestíž kúpeľov výraznejšie nezvyšovala. Napriek tomu tu bolo zabudovaných viacero výtvarných diel vtedajších umelcov (Laluha, Bártfay a i.). Ranu urbanistickej logike celého územia aj krajiny uštedril začiatok stavby sanatória Sliač/Cor (Ing. arch. Vincenta Maníka – J. Vitéka) v roku 1985. Objekt zostal rozostavaný a škody, ktoré spôsobilo jeho osadenie do hlavnej historickej prístupovej cesty s alejou sa už podarí napraviť iba s vypätím veľkého úsilia. Historické hodnoty komplexu kúpeľov Sliač sú späté nielen s osobnosťami a dielami architektúry, ale aj so snahami o kultiváciu krajiny, ktoré tu možno doložiť návrhom ich rozvoja a jeho postupným realizovaním, ktorý bol spracovaný v čase vedenia kúpeľov v rokoch 1850 - 1859 Jozefom von Russegger. V tom čase dochádzalo ku kultivácii krajiny vytváraním upravených trávnatých plôch a chodníčkov v okolí hlavnej trasy a budov kúpeľov, výsadbou alejí, ale aj k prvým úpravám porastov drevín. K ďalšiemu výraznému rozvoju a zásahom do okolitej krajiny došlo v čase, keď kúpele vlastnil a viedol George André Lenoir v rokoch 1882 – 1893. Kúpele v tom čase získali dve nové promenádne aleje a atraktívnu plochu s kvetinovým parterom a skleníkom, ktorá bola bezpochyby pýchou kúpeľného celého areálu. Park sa v tomto období rozvíjal aj do časti lesoparku. V medzivojnovom období zasiahol do formovania ďalšieho krajinného a urbanistického plánovania Rudolf Stockar svojou novou koncepciou. Bohužiaľ koncepcie z druhej polovice 20. storočia pristupovali k územiu kúpeľov ako k možnosti lokálneho sprítomnenia momentálnych trendov a to často aj bez ohľadu na hodnoty územia a viaceré z nich nemožno pozitívne hodnotiť.

b) Z hľadiska **spoločenských hodnôt** skúmaný areál požíva stupeň ochrany náležiaci chránenému územiu s historickým parkom a viaceré objekty v ňom sú evidované v ÚZPF Slovenskej republiky. Tento spôsob ochrany je opodstatnený, nakoľko samotný krajinársky komplex s parkom a hodnotnými pamiatkovými objektmi v ňom možno pokladať za jedinečný a to aj v kontextoch kúpeľných areálov v rámci územia Slovenska. Len málokde na území Slovenska sa zachoval tak kolosálny komplex z obdobia funkcionalizmu ako je objekt hotela Pallas. Tento v čase jeho vybudovania logicky a harmonicky nadväzoval na urbanisticko-krajinársky vývoj ostatnej časti kúpeľov, kde v tom čase dominoval historizujúci výraz celého územia vrátane objektov, ktoré sa tu nachádzali. Napriek zásahom z druhej polovice 20. storočia a prostredníctvom množstva poznatkov získaných výskumom o jednotlivých súčastiach tohto areálu je stále reálne rehabilitovať toto územie tak, aby získalo stratenú prestíž v kontextoch kúpeľných areálov nielen na území Slovenska, ale aj v priestore strednej Európy. Pri tom netreba zabúdať na zachovaný archívny materiál vo fondoch archívu Baníckej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici – Slovenský banský archív v BŠ a v mieste dlhoročnej správy kúpeľov v meste Kessel, ktoré prevzalo kúpele po Georgovi André Lenoirovi v roku 1893 a pokračovalo v ich zveľaďovaní. (V prípade záujmu o realizáciu niektorých slohových rekonštrukcií vybraných objektov je možné doskúmať archívny materiál v archívoch v Kesseli a prípadne ešte aj nezaradený archívny materiál nástupníckych organizácií na území SR. Význam slohových rekonštrukcií zaniknutých objektov v kontextoch Európy dokladajú aj aktivity Nadácie Humboldtovho fóra v ostatných dvoch desaťročiach, vďaka ktorej bolo možné slohovo rekonštruovať významné zaniknuté dominanty nemeckých miest a tak vytvoriť memento pre súčasné generácie s poukázaním

na význam historických koreňov a kultúrnej kontinuity, ktorú cielene prerušila ideológia v období po druhej svetovej vojne. Z uvedeného dôvodu je potrebné uvedomiť si fakt, že v prípade zaniknutých dominánt a kľúčových stavieb sa bez ich vizuálneho pripomenutia na pôvodnom mieste nikdy nepodarí vzkriesiť hlavnú urbanistickú logiku pamiatkových území ako celkov a akékoľvek náhrady objemových kópií zaniknutých objektov rýchlejšie morálne zostarnú ako ich autori. Pokiaľ teda je z hľadiska spoločenského záujmu ambíciou plánovanej rehabilitácie areálu kúpeľov prezentácia a zachovanie jeho pamiatkových hodnôt, tak je nutné túto skutočnosť brať vážne a vytvoriť pre ňu primeraný priestor.

c) Skúmaný areál predstavuje **urbanisticko-krajinársky komplex**, kde v súčasnosti dominujú pamiatkové hodnoty súvisiace s hodnotou areálu ako organizmu, ktorý v sebe integruje **urbanistické aj prírodno-krajinárske hodnoty**. Prírodné prostredie lesoparku, ktorý obklopuje areál kúpeľov zaznamenalo v priebehu svojho vývoja niekoľko koncepčných zásahov, ktoré z neho robia jedinečnú územnú sústavu s prírodnými prvkami a citlivými zásahmi človeka. K väčšine z nich došlo v súvislosti s pôsobením Georga André Lenoira v rokoch 1882 – 1893, keď došlo k založeniu atraktívnej plochy s kvetinovým parterom v centre areálu, dvoch nových promenádnych alejí (dnes. B. Němcovej a T. Vansovej), z ktorých aleja T. Vansovej pokračuje v kompozičnej osi smerom na juh ako chodník v lesoparku. Tiež došlo k vytvoreniu vyhládok s možnosťou vnímania panorámy okolitej krajiny a umelých vodných prvkov, ktoré vytvárali v území lokálne kompozičné akcenty. V dôsledku obohatenia tejto krajinársko-urbanistickej koncepcie o komplex Pallas a vytvorenia novej príjazdovej cesty v tvare písmena „S“, ktorá sa prirodzene vinula v krajine s lúkami, došlo k nadobudnutiu novej krajinárskej bonity vnímania areálu kúpeľov ako celku a aj jeho častí v mikropriestoroch, ktoré sa dynamicky otvárali pri pohľade po komponovanej trase. Našťastie v dôsledku zásahu prozreteľnosti sa R. Stockarovi nepodarilo v súlade s dobovými názormi funkcionalizmu vygumovať z jadra kúpeľov jeho srdce (centrálnu zónu medzi kúpeľnými domami a hotelmi Detva a Bratislava) a v tejto etape ešte funkcionalistický areál harmonicky nadväzoval na staršie kúpele, ktoré si v tom čase zachovali svoju malebnosť a osobitú diferenciáciu v charakterových odlišnostiach jednotlivých mikropriestorov. Až následné zásahy v druhej polovici 20. storočia poškodili túto krehkú harmóniu. Ich často rozporuplný, nedokončený a nekoncepčný celkový výraz vyznieva v kontexte celku ako tvorba „pomníkov“ architektonickej tvorby jednotlivých osobností. K najtragickejším zásahom patrí umiestnenie nedostavaného sanatória Sliač/Cor, ktoré ak by bolo možné pokladať za ranu na funkčnej aj kompozičnej logike celého územia. Jeho výstavba prerušila hlavnú pešiu prístupovú trasu vedúcu do srdca kúpeľov a zničila jeden z najatraktívnejších priestorov celého parku – plochu s partermi. V prípade seriózneho záujmu o rehabilitáciu pamiatkových hodnôt územia si nemožno predstaviť iné riešenie ako odstránenie nedostavaného a schátraného torza sanatória Sliač/Cor a prinavrátenie pešej promenádnej cesty do jej pôvodnej polohy. Za obdobný zhuk rôznorodých objektov bez výraznejších urbanistických a architektonických hodnôt možno pokladať komplex súčasného hlavného kúpeľného domu (s balneoterapiou a i.), ktorého celkový výraz devaluje pamiatkové urbanistické a architektonické hodnoty celého územia. V tomto prípade je okrem asanácie reálna aj komplexná prestavba s akceptovaním súčasných architektonických trendov a s dodržaním základnej podmienky, že nová architektúra nesmie degradovať pamiatkové hodnoty územia, ani im konkurovať, ale musí ich harmonicky dopĺňať. V tomto kontexte je možné uvažovať aj o väčšom zapojení zelene do samotnej architektúry a obnovenie charakteru malebnosti prostredia, ktoré dokumentuje množstvo dobových fotografií z konca 19. storočia a prvej polovice 20. storočia.

d) **Architektonické hodnoty** tvoria integrálnu súčasť pamiatkových hodnôt areálu kúpeľov Sliač ako celku. K historickým dominantám jadra kúpeľov, ktoré napomohli vytvoriť ich charakteristiku, patria hotely Detva a Bratislava, ktoré pripomínajú obdobie založenia kúpeľov a aj ich prvého rozkvetu okolo polovice 19. storočia. S týmto obdobím sa spája aj vybudovanie klasicistickej kaplnky sv. Hildegardy v lokalite pitných prameňov a dnes už zaniknutej úpravy prameňa Lenkey v podobe groty, ktorá patrila k jedinečným v kontextoch kúpeľných stavieb u nás aj v okolitých krajinách. Obdobie veľkého rozkvetu kúpeľov po roku 1860 až do roku 1918 pripomína budova hotela Poľana, ktorý v dôsledku necitlivej obnovy prišiel o drevenú časť hlavnej fasády s loggiami a dekoratívnym štítom. Obdobne aj objekt Starý Partizán dokladá tento trend historizujúcej architektúry, ktorý v sebe integroval prvky hrádzených stavieb a neorenesančného staviteľstva nazývaný aj dobovo „kúpeľný štýl“. Obdobie historizujúcich prúdov v architektúre pripomínajú aj fasády hotela Bratislava, ktorý bol v tomto období nadstavaný a upravené boli aj jeho fasády. K zaniknutým stavbám už v štýle eklekticismu patrila aj významová dominanta srdca kúpeľov – kúpeľný dom, ktorého deficit na nejasnom priestranstve (nádvorie?, námestie?, park?) v centre kúpeľov možno stále vnímať. K ďalším deficitom, ktoré sú dodnes vnímané v kontexte vizuálneho severného uzáveru aleje Terézie Vansovej patrí hudobný pavilón, ktorý bol stvárnený ako tradičná drobná hrádzená architektúra. K hodnotným a zachovaným altánom z tejto etapy patrí altán na vyhládke nad kúpaliskom (pol.č.: 501). Z mladšieho obdobia, ale stále vo výraze tradičnej hrádzenej architektúry patrí aj altán na vyhládke pri tenisových kurtoch (pol.č.502:) a kiosk pri hlavnom parkovisku. (pol.č.:505). Ostatné altány majú už viac menej slohovo indiferentný výraz, ktorý síce územie nedegraduje, ale ani výraznejšie nebonifikuje a možno ich architektúru pokladať za neutrálnu. K ďalším zaniknutým objektom, ktoré dotvárali kolorit jadra kúpeľov patrila vila Belleuve a vila „Na zdar“, ktorých podoba po prestavbách zodpovedala výrazu v tzv. kúpeľnom štýle s prvkami hrádzenej architektúry, ktoré do prostredia prinášali malebnosť a ľudskú mierku. Z obdobia medzi dvoma svetovými vojnami patrí k najhodnotnejším komplex hotela Pallace architekta R. Stockara a hotel Slovensko (podľa návrhu arch. Stockara), ktoré nesú znaky jasnej funkcionalistickej architektúry medzivojnového obdobia. V tendencii dobové historizmu boli v tomto období vybudované objekty hospodárskeho dvora v západnej (vstupnej časti areálu), objekt práčovne a kotolne, objekt administratívy vo východnej časti areálu. Tieto si zachovali napriek rôznorodým zásahom architektonické kvality hodné pamiatkovej ochrany. Ostatné objekty z tohto obdobia (komplex Tatra, letné kúpalisko budovy hospodárskeho vybavenia nad alejou Terézie Vansovej a i.) utrpeli v dôsledku mladších úprav škody, ktoré znehodnotili ich primárny výraz a možno ich už dnes pokladať iba za architektonicky neutrálnu. Z obdobia druhej polovice 20. storočia patrí pravdepodobne k najhodnotnejším architektúra prameňa Štefánik, ktorú dopĺňajú mozaiky Milana Laluha (pol.č.: 512). Komplex kúpeľného domu s balneoterapiou možno pokladať za rozporuplný architektonický kompozit bez výraznejších architektonických kvalít, ktorý skôr degraduje pamiatkové hodnoty celého areálu ako by ich bonifikoval. Obdobne možno vnímať aj objekty garáží a technického vybavenia kúpeľov, ktoré často lokálne dominujú okolitému prostrediu pri vnímaní mikropriestorov areálu. Vyslovene devalvačný architektonický charakter má nedostavané a schátrané torzo sanatória Sliač/Cor, ktoré už v období projektovania ničím nevynikalo nad tuctovú stavebnú tvorbu trendov 80.tých rokov, s ktorou sa možno stretnúť v podobe dodnes zachovaných objektov vybavenosti nejakého z vtedajších panelových sídlisk, zdravotných stredísk a nemocníc prípadne rekreačných zariadení. Objekt zodpovedal dobovej spoločenskej požiadavke (masovej zdravotnej starostlivosti) a bol navrhnutý v súlade s dobovými realizačnými možnosťami.

e) V prípade skúmaného komplexu kúpeľov Sliač možno **vedecké hodnoty** vnímať iba v prenesenom význame a spájať ich vedeckou činnosťou v oblasti medicíny pri liečení chorôb obehového systému, pohybového ústrojenstva a trávenia, ktorých účinky na vedeckej úrovni skúmal a prezentoval známi chemik Georg André Lenoird. Jeho záujem a popularizácia výsledkov svojej práce zaujali aj iných a kúpele v Sliači sa v ostatnej tretine 19. storočia zaradili medzi najprogresívnejšie sa vyvíjajúce v kontextoch vtedajšieho vedeckého diania v Európe a posunuli tak vo všeobecnosti aj poznatky o liečbe chorôb obehového systému, pohybového ústrojenstva a trávenia. Z pohľadu **vedeckého a technického prínosu v stavitelstve** je nutné oceniť aj dobové technické riešenia ktoré sa týkali najmä stavby vodovodov, kanalizačných systémov a zakladania stavieb v hydrogeologicky nestabilnom podloží. Z mienky o náleze staršieho vodovodu pri úprave bazénov zo záveru 17. storočia ako aj zmienka o vodovode z prvkov z liateho železa z 19. storočia dokladajú existenciu jasných hmotných dokladov tejto inžinierskej činnosti, ktorá sa nachádza pod terénom najmä v polohe srdca kúpeľov a je ju v budúcnosti potrebné skúmať. Zmienka o komplikovanom zakladaní hlavného kúpeľného domu z roku 1882, evokuje otázky ako vôbec bolo možné založiť murovanú stavbu na termálnych výveroch, ktorých trasy sa v závislosti na procesoch prebiehajúcich v zemskom jadre posúvajú. (Návrh tejto budovy vypracoval známy priekopník hydrogeologických vrtov Viliam Zsigmondy.) Odpovede na tieto a podobné otázky môže zodpovedať realizovanie systematického plošného archeologického výskumu a doskúmanie archívnych fondov v meste Kassel, ktoré ich. Z hľadiska prínosu pre novodobé stavitelstvo stojí za zmienku spracovanie návrhu komplexu Pallace architekta Rudolfa Stockara, ktorý v sebe integruje tie najpokrokovejšie stavitelské princípy a technické poznatky svojej doby (železobetónové konštrukcie, sklobetón, parné centrálné vykurovanie ...). V druhej polovici 20. storočia bohužiaľ k výraznejšiemu vedeckému a technickému prínosu v stavitelstve v areáli kúpeľov Sliač nedošlo. .

f) S ohľadom na charakter skúmaného areálu možno **výtvarné hodnoty** nachádzať v podobe solitérov, ktoré dotvárajú celkový charakter verejných priestorov v parku. Zo starších výtvarných diel, ktoré už v priebehu zanikli, je možné uviesť dve sochy, ktoré sú doložené na fotografiách zo začiatku 20. storočia a nachádzali sa ako súčasť úpravy hlavnej plochy s parterom a v priestore srdca kúpeľov pred hotelom Detva. Obe sochy predstavovali druh realistickej tvorby z poslednej tretiny 19. storočia a nie je vylúčené, že sa jednalo o import z oblasti Rakúska, prípadne Nemecka. Z novších výtvarných diel z druhej polovice 20. storočia sa v posunutej polohe zachovala socha Sládkovičovej Maríny od Tibora Bártfaya (pol.č.: 510). 28. augusta 1971 bol slávnostne odhalený v parku severne od hotela Pallace pamätník účasti československých letcov a pomoci sovietskeho letectva v SNP, ktorého autormi boli Ing. arch Jozef Chrobák a akad. soch. Miroslav Ksandr, ktorých plastika dominuje priestoru pamätníka až do súčasnosti (pol.č.: 509). Zo 70. rokov sa ako súčasť výzdoby pavilónu nad prameňom M.R. Šefánika sa zachovali pôsobivé mozaiky Milana Láluha (pol.č.: 512). K hodnotným patrí aj nástavec dnešnej hlavnej fontány vytvorený zo skla (pol.č.: 511) a stvárnenie tzv. Starého prameňa v priestore pred kúpeľným domom (pol.č.: 508). Výtvarné diela sa areáli kúpeľov nachádzajú aj v interiéroch jednotlivých objektov. Medzi najpôsobivejšie patria kompozície *Jar* a *Torzo* od Karola Dúbravského v interiéroch kúpeľného domu, leptané sklá od Róberta Dúbravca a Františka Kráľa, nástenná maľba kupoly od Ivana Šimka a dielo od Jána Paľa na priečelí kúpeľného domu, ktoré napriek svojim výtvarným kvalitám iba málo zlepšuje celkový negatívny výraz rozpačitej architektúry kúpeľného domu. S pomedzi diel, ktoré zdobia exteriér objektov vyniká kompozícia dvoch pamätných tabúl a busta pripomínajúca pobyt P. Országha Hviezdoslava

na hoteli Slovensko. Medzi výtvare zaujímavé patria aj dva betónové objekty „vázy“ nachádzajúce sa priestore pred kúpeľným domom (pol.č.:513), ktoré sú pravdepodobne pozostatkom Stockarovej úpravy hotela Slovensko a ocitli sa tu viac menej náhodou po dostavbe kúpeľného domu.

g) **Umelecko-remeselné hodnoty** sú v skúmanom areáli zredukované na minimum s ohľadom na prax realizácie parkových a záhradných úprav v druhej polovici 20. storočia. Ako dokladajú dobové fotografie z obdobia 50. tých rokov, všetky prvky, ktoré mali umelecko-remeselnú hodnotu a boli pozostatkom II. alebo III. etapy vývoja areálu boli takmer cielene likvidované. Zanikli tak dekoratívne liatinové vázy dotvárajúce kvetinové záhony v blízkosti hotela Detva, kovové a drevené altánky, mostíky s hrádzenou konštrukciou, dekoratívne kandelábre osvetlenia, ozdobné zábradlia a pavilóny nad prameňmi a boli nahradzané hrubo zváranými zábradliami zo železných rúr a unifikovanými betónovými prefabrikátmi. Z mála starších prvkov za zachovali dva betónové objekty „vázy“ (pol.č.:5013) v predpolí kúpeľného domu. Pri hoteli Slovensko sa zachoval kandeláber osvetlenia (pol.č.:507A, 507B) vytvorený zo železobetónu, ktorého primárny výraz dokladajú dobové fotografie a ktorý súvisí s prestavbou hotela Slovensko podľa návrhu R. Stockara. Kandeláber dokladá dobové remeselné zvládnutie práce so železobetónom, ktoré je už súčasným obdobím deficitu odborných remeselníkov možno zaradiť do kategórie umeleckého remesla.

S pomedzi ostatných, ale neopomenuteľných pamiatkových hodnôt disponuje skúmaný areál aj prvkami, kde je zastúpená aj **hodnota autenticity**. Predovšetkým sa jedná diela zaradené do kategórie výtvarných prvkov a umelecko-remeselných prvkov nakoľko tieto neboli od obdobia ich vytvorenia až do súčasnosti nejako obnovované (pol.č. 505, 506, 507A, 507B, 508, 509, 510, 511, 512, 513).

Keďže k významným súčasťam krajinného areálu patrí aj vegetácia, možno v tomto prípade považovať viaceré dreviny a skupiny drevín tiež za autentické prvky, ktoré dokladajú vývoj územia minimálne do III. a II. vývojovej etapy. Tieto prvky možno pokladať s ohľadom na ich charakter (ako živý organizmus) za reverzibilné, v súčasnosti sú často na pokraji ich biologického dožitia. V tomto prípade sa ochrana ich hodnoty autenticity značne redukuje na jedince, ktorých prežitie je ešte možné udržať aj v nasledujúcom období (napr. borovica Ľudmily Podjavorinskej). Za autentické je potrebné považovať hlavne polohu drevín a ich funkciu v kompozícii (najmä aleje), ktoré je potrebné zachovať a to aj za cenu druhej náhrady napr. s ohľadom na klimatické zmeny a výskyt škodcov.

G. NÁVRH OCHRANY, OBNOVY A PREZENTÁCIE KULTÚRNEJ PAMIATKY

S ohľadom na získané informácie o urbanistickom vývoji a zmenách obrazu krajiny v jednotlivých etapách vývoja sa odporúča za rámcovú metódu jeho pamiatkovej obnovy komplexu kúpeľov Sliač zvoliť **konzervačno - rekonštrukčný princíp** s akceptovaním mladších flexibilných a reverzibilných doplnkov, ktoré nesmú vo svojom výraze dominovať ani rušiť pamiatkové hodnoty celého areálu a jeho zachovaných objektov a plôch.

Aj napriek viacerým úpravám možno stále pokladať za najhodnotnejšiu a najucelenejšiu vývojovú etapu II. etapu (historizmus- eklekticismus), ktorá zostala v celom areáli čitateľná. Je vhodné pristúpiť k rehabilitácii urbanistickej logiky areálu a v prípade bezprostredného okolia hlavných trás a v kontakte so zachovanými pamiatkovými objektmi z tohto obdobia aj k rehabilitácii výrazu parkových úprav, ktoré dokladá bohatý fotografický materiál. Druhou veľmi významnou etapou vývoja územia bola III. etapa (funkcionalizmus), ktorá bola napriek radikálnym ambíciám napokon realizovaná v miere, ktorá akceptovala staršiu etapu a doplnila územie o nové komponenty, ktoré výrazne bonifikovali územie ako celok (vloženie komplexu Pallace a doplnenie príjazdovej komunikácie pre automobilovú dopravu v súlade s rázom a modeláciou voľnej krajiny v západnej časti areálu). Následný vývoj plný rozporuplných zámerov a nedokončených, prípadne iba parciálne realizovaných objektov a úprav územia, možno vyhodnotiť ako menej hodnotný a možno ho naďalej akceptovať iba tam, kde tieto zásahy nepoškodzujú vnímanie pamiatkových hodnôt. V urbanistických situáciách, kde zanikli významné objekty z II. etapy vývoja (vila Bellueve, Skleník, hudobný pavilón, reštaurácia Dankovský, vila „Na zdar“, Hlavný kúpeľný dom, hotel Bristol a i.) je vhodné pristúpiť k objemovej rekonštrukcii týchto objektov s náznakom architektonického tvaroslovia, ktoré bolo pre tieto objekty charakteristické v podobe náznakovej rekonštrukcie a v prípadoch, kde to archívny materiál dovoľuje aj k ich slohovej rekonštrukcii.

Spomedzi výrazne rušivých objektov , ktoré je nutné odstrániť alebo aspoň radikálne prehodnotiť ich objemové a architektonické stvárnenie patrí rozostavané a schátrané torzo sanatória Sliač/Cor. V tomto prípade je nutné obnoviť základnú historickú logiku pešieho pohybu v území obnovením promenádnej cesty (alebo aspoň trasy) s alejou a v jeho východnej časti obnoviť jednu z najväčších atraktivít parkovej koncepcie z II. a III. etapy plochu s partermi. Pri pešom pohybe v oboch najhodnotnejších etapách sa vnímanie prichádzajúceho hosťa prirodzene nasmerovalo na najvýznamnejšiu historickú dominantu hotel Detva a za ním nasledoval vstup do srdca kúpeľov, kde v súčasnosti chýba tá najpodstatnejšia súčasť srdca kúpeľov – hlavný kúpeľný dom s bazénmi, ktorý je nutné aspoň v podobe náznakovej rekonštrukcie (s možnosťou prezentácie archeologických situácií pod terénom) doplniť, aby bola základná logika formovania celého komplexu aspoň čiastočne prinavrátená. Obdobne je potrebné rehabilitovať promenádny výraz v alejách Boženy Němcovej a Terézie Vansovej z II. prípadne III. etapy vývoja, ktoré vytvárali nespornú bonitu vnímania koloritu kúpeľov ako celku.

Najdôležitejšie priestory :

Priestor pred nástupom do areálu kúpeľov v rozdvojení príjazdovej cesty a pešej cesty s alejou vedúcou okolo prameňov (*pasportizačná plocha č.12 Hoľa*):

Súčasný rozpačitý výraz nástupu do kúpeľov v jeho západnej časti je možné vnímať ako vhodné miesto pre umiestnenie záchytného parkoviska a doplnenia služieb, ktoré si v budúcnosti areál kúpeľov vyžiada. V uvedenom priestore by mal byť zdôraznený nástup na historickú cestu s alejou, ktorý je v súčasnosti potrebné hľadať v spleť oplotení rodinných domov a rôzneho porastu.

Priestor v okolí pitných prameňov (p.p. č.10 Pramene):

Urbanistický vývoj v uvedenom priestore možno považovať za neukončený. Možno tu akceptovať súčasný výraz, ktorý bol vytvorený v druhej polovici 20. storočia a nadväzuje na nezrealizovaný návrh kolonády ale možno tu uvažovať aj s vybudovaním kópie groty, ktorá obklopovala prameň Lenkey nakoľko sa jednalo o raritu aj v kontextoch iných svetových kúpeľov. V kontexte možnosti vybudovania tejto kópie je možné uvažovať aj o doplnení stromov minimálne v juhozápadnej časti priestranstva s prameňmi.

Priestor v okolí rozostavaného sanatória Sliač/Cor (p.p.č.9 Ku prameňom):

Stav nejasného vyústenia historickej cesty s alejou do spleť chodníčkov spôsobilo umiestnenie sanatória Sliač/Cor do historickej prístupovej trasy. Tá primárne ústila do priestoru nachádzajúcom sa západne pri hoteloch Detva a Bratislava. S ohľadom na význam tejto logickej trasy je potrebné rehabilitovať historickú trasu a odstrániť nedostavané torzo sanatória Sliač/Cor. Budovaním sanatória sa zasiahlo aj do plochy parku, ktorá patrila k najatraktívnejším v kontexte celého areálu. Túto plochu s lokálnou zaniknutou dominantou objektu skleníka je potrebné rehabilitovať v podobe náznakovej, prípadne slohovej rekonštrukcie parterov aj objektu skleníka. V severnej časti tohto priestoru (južne od hotela Detva) sa nachádzal objekt vila „Na zdar“, ktorý patril pôvodne k súkromným sídlam šľachy Szerényi, ktorej prítomnosť zvyšovala spoločenskú prestíž kúpeľov Sliač. Objekt bol budovaný už v klasicistickej etape a jeho súčasťou až do asanácie bola aj plocha nádvorja s upraveným parterom. Okrem iného bol aj prvým z objektov srdca kúpeľov, ktoré mohol prichádzajúci hosť vnímať (z toho odvodený aj neskorší názov Údvozlégý - „Buď pozdravený“ voľne „Na zdar“). Z ohľadom na uvedenú hodnotu je vhodné uvažovať o rehabilitácii aj uvedeného objektu aspoň v podobe objemovej kópie s uplatnením štylizovaného architektonického tvaroslovja v podobe náznakovej rekonštrukcie alebo aj slohovej rekonštrukcie na základe zachovaných fotografií.

Priestor na západnej strane od objektov Detva a Bratislava (p.p.č.2 Detva):

Uvedený priestor nadväzuje na absurdnú situáciu, ktorá vznikla vybudovaním torza sanatória Sliač/Cor. S ohľadom na potrebu návratu logiky trasovania predmetného krajinárskeho celku je vhodné obnoviť aj charakter tohto priestoru. V medzivojnovom období doplnila urbanistickú situáciu spevnená komunikácia pre motorové vozidlá, ktorá sa kontinuálne a logicky napojila zo západnej strany v lokalite, kde stála vila Bellevue. V tom čase sa už logicky uvažovalo s odklonením trasy pre automobily od peších promenádnych trás a tak aj táto cesta sa vinula po obvode parkovo upravovaných plôch z dolnej (západnej strany uvedeného priestoru a vychádzala medzi hotely Slovensko a Pallace. Toto logické napojenie je aj v budúcnosti akceptovateľné. Nad komunikáciou sa nachádzala promenádna plocha s kvetinovými partermi, ktoré ešte aj v prvej polovici 20. storočia dokladá viacero dobových fotografií a bola dokladom II. vývojovej etapy. S ohľadom na vybudovanie jazierok s termálnou vodou došlo k terénnym úpravám na celom svahu, ktoré by však bolo možné akceptovať ak pri rehabilitácii výrazu z II. a III. etapy vývoja. Rehabilitácia parterových úprav by sa mohla byť realizovaná formou náznakovej rekonštrukcie s dodržaním charakteristických prvkov parterov (centrálne dominanty – socha, váza, palma, obklopená kvetinovým záhonom letníčiek v pravidelných tvaroch). Pri rehabilitácii by sa dalo uvažovať aj so zrušením novodobých jazierok prípadne ich výraznou redukciou (napr. na systém kaskád).

Srdce kúpeľov (medzi kúpeľnými domami a objektmi Detva a Bratislava) (p.p.č.2 Detva):

Uvedený priestor patrí k ďalším, ktoré v dôsledku radikálnych úprav areálu po roku 1948 utrpeli. K najbolestivejším zásahom patrilo asanovanie hlavnej kúpeľnej budovy, ktorá zdôrazňovala význam miesta aj logiku jeho urbanistického a krajinárskeho vývoja. Objekt síce výškovo nepresahoval okolitú zástavbu, napriek tomu však patril k hlavným orientačným bodom v celom území. Z uvedených dôvodov je potrebné jeho objem aspoň v podobe náznakovej rekonštrukcie exteriéru opätovne rehabilitovať a tento nový objekt môže po realizovaní plošného archeologického výskumu prezentovať jeho výsledky a aj dejiny kúpeľov Sliač vo forme malého múzea. Priestranstvo medzi kúpeľnými domami a hotelmi Detva a Bratislava dotvárala fontána s vodomedom a hudobným pavilónom, ktorý aj vizuálne uzatvára aleja Terézie Vansovej. Oba chýbajúce objekty je potrebné obnoviť v podobe náznakovej prípadne aj slohovej rekonštrukcie (ak sa k nim ešte podarí doplniť informácie archívnym výskum) na základe zachovaných fotografií. K ďalšej súčasti priestoru patrila kaviareň Dankovský, ktorá ho vizuálne uzatvára na severnej strane. V prípade rehabilitácie je potrebné doplniť jej chýbajúci objem v podobe náznakovej rekonštrukcie s dodržaním charakteristického architektonického tvaroslovía (v súlade so stavmi podľa dobových fotografií). Celkový ráz priestoru dotvárali aj partery, ktoré je potrebné rehabilitovať v podobe náznakovej alebo slohovej rekonštrukcie na základe historických fotografií.

Promenáda s alejou Terézie Vansovej (p.p.č.9 Ku prameňom):

V dôsledku úprav v druhej polovici 20. storočia v tomto priestore najskôr zanikol prvok fontány s vodomedom v centrálnej časti aleje a neskôr aj hudobný pavilón, ktorý aleju vizuálne ukončoval na severnej strane. Oba prvky je potrebné rehabilitovať v podobe náznakovej rekonštrukcie prípadne slohovej rekonštrukcie (ak by to umožnili poznatky s doplneného archívneho výskumu). Medzi ďalšie významné súčasti axiálnej kompozície priestoru aleje patrí aj jej južné pokračovanie schodiskom a peším chodníkom, ktorý pokračuje v lesoparku. Toto pokračovanie je potrebné aj naďalej zachovať a korekciou korún vzrastlých stromov aj zdôrazniť. Betónové a asfaltové plochy je potrebné nahradiť mlatovými a samoučelné betónové blokové obrubníky aj s množstvom rôznorodých betónových blokov asi pätiiek osvetlenia, ktoré nebolo ani realizované) taktiež odstrániť.

Promenáda s alejou Boženy Nemcovej (p.p.č.4 Poľana):

Promenáda vznikla v II. etape vývoja areálu a jej vtedajšia podoba stromoradia s mlatovou cestou sa zachovala až do výstavby komplexu Pallace. V tom čase došlo k úpravám promenády doplnením pásových záhonov letničiek a strihaných živých plotov, ktoré dodávali priestoru primerane noblesný charakter. Tieto prvky je potrebné rehabilitovať a sústavu blokových obrubníkov tiež odstrániť ako aj v prípade aleje Terézie Vansovej.

Priestor s hlavným parkoviskom v kontakte s vyhlídkou „Víchorec“ (p.p.14 Paseky):

Celkový charakter voľnej krajiny, ktorý tomuto priestoru dominoval je potrebné opätovne rehabilitovať odstránením betónových a asfaltových plôch záchytného parkoviska. Parkovisko je vhodné presunúť nižšie do polohy nástupu na západnej strane prípadne na severozápadnú stranu, kde by mohlo byť koncipované ako aditívny prídavok k hmote lesa (so zakomponovanými stromami). Komunikáciu pre motorové vozidlá je vhodné korigovať do stavu z medzivojnového obdobia, keď táto komunikácia viedla v meandri v tvare písmena „S“ a prirodzene tak akceptovala charakter priestoru ako voľnej krajiny, ktorý by tu mal zostať

dominantným. Novodobé betónové konštrukcie v okolí vyhliadky „Víchor“ je potrebné odstrániť a aj v tomto priestore prinavrátiť prirodzený charakter krajiny, ktorý tu dominoval.

Priestor východne od sanatória Pallace (p.p.č.6 Pod kurtami):

Nakoľko v tomto priestore bolo už v minulosti realizovaných viacero hodnotnejších parkových úprav, je tu možné nadviazať na existujúce koncepcie prípadne v novom návrhu počítať so zachovaním častí starších koncepcií. V tomto priestore sa neodporúča uvažovať s umiestnením akejkoľvek novej zástavby.

Priestory východne nad kúpeľnými domami I. a II. (p.p.č.7. Kúpalisko a č. 8 Partizán):

Keďže v priebehu druhej polovice 20. storočia tu došlo k asanáciám viacerých hodnotných objektov a priestor zostal celkovo dezurbanizovaný a aj bez stôp po kvalitnejšej parkovej koncepcii, je tu možné uvažovať aj s umiestnením novodobých architektur. Tie však nesmú pôsobiť v kontexte areálu kúpeľov rušivo a mali by eliminovať celkovo negatívne pôsobiaci výraz novodobých kúpeľných domov. V prípade novodobých kúpeľných domov je možné uvažovať aj o ich asanácii a nahradení kvalitnejšou architektúrou, ktorá na strane od srdca kúpeľov prijme charakteristiky prostredia doloženého v II. a III. etape vývoja. (zástavba, ktorá bude počítať s vysokou zeleňou a gradovaním podlaží od I. NP od priestoru srdca kúpeľov). Dá sa tu uvažovať aj s architektúrou, ktorá vo vysokej miere pochopí charakter terénnej modelácie celkového prostredia a môže byť aj čiastočne, prípadne úplne, zapustená do terénu. V uvedenom priestore je možné pripustiť vyššiu mieru novotvaru a súčasnej architektonickej tvorby ako v ostatných priestoroch.

V rámci obnovy je nutné :

- pokračovať v pravidelnej údržbe všetkých objektov v území (s výnimkou torza stavby sanatória Sliač/Cor,
- udržiavať vo dobrom stave všetky súčasti vybavenia parku (altány, výtvarné diela, osvetlenie a ostatné prvky drobnej architektúry),
- udržiavať v dobrom stave dreviny v parku podľa výsledkov dendrologického prieskumu a návrhov opatrení, pravidelne vykonávať kontrolu stability a prevádzkovej bezpečnosti rizikových drevín,
- pokračovať v pravidelnej údržbe všetkých trávnatých plôch podľa ich intenzitnej triedy údržby a vo výsadbe letničkových záhonov,
- udržiavať vo vyhovujúcom stave spevnené plochy,
- udržiavať vo vyhovujúcom stave všetky vodné toky, fontány a jazierka,
- udržiavať vo vyhovujúcom stave všetky pramene a pravidelne ich čistiť a kontrolovať stav,
- spracovať komplexný architektonicko-krajinársky návrh pre celé územie s a postupne ho realizovať,
- v prípade altánov pol.č.: 501 a 502 ich zachovať a umelecko-remeselne obnoviť, prezentovať vo výraze so zeleným pigmentovaným náterom,
- v prípade altánov pol.č.: 503 a 504 ich zachovať v hmote,
- v prípade kiosku pol.č.: 505 ho zachovať a umelecko-remeselne obnoviť, prezentovať vo výraze so zeleným pigmentovaným náterom,
- v prípade súboru hydrantov pol.č.: 506 ich zachovať, remeselne obnoviť, povrchový náter prezentovať podľa usmernenia odborného metodika KPÚ v tóne zelenej,

- v prípade súboru kandelábrov 507A ich zachovať, remeselne ošetriť povrch transparentným konzervačným prostriedkom na železobetón a doplniť o hornú násadu, ktorá bude vytvorená podľa návrhu, ktorý bude usmerňovať odborný metodik KPÚ,
- v prípade súboru kandelábrov 507B ich zachovať, remeselne ošetriť povrch transparentným konzervačným prostriedkom na železobetón a udržiavať funkčné aj horné svietidlá, v prípade potreby výmeny svietidiel postupovať podľa usmernenia odborného metodika KPÚ,
- v prípade výtvarného diela „starý prameň“ pol.č.: 508 dielo zachovať, reštaurátorsky obnoviť, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu),
- v prípade pamätníka pol. č.: 509 dielo zachovať, reštaurátorsky obnoviť, základňu opätovne osadiť na nový základ, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu),
- v prípade sochy „Sládkovičovej Maríny“ pol. č.: 510 dielo zachovať, reštaurátorsky obnoviť, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
- v prípade nástavca fontány pol.č.: 511 dielo zachovať, reštaurátorsky obnoviť, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu),
- v prípade súboru mozajok pol.č.: 512 dielo zachovať, reštaurátorsky obnoviť, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu).
- v prípade dvojice váz pol.č.: 513 diela zachovať, reštaurátorsky obnoviť, prezentovať podľa výsledkov reštaurátorského výskumu (vo výraze materiálu),
- v celom areáli obnoviť aleje a to individuálne podľa životnosti a zdravotného stavu drevín, buď celkovou obnovou po dožití väčšiny jedincov, alebo pri zachovanejších alejách aj postupnou čiastočnou dosadbou drevín a to podľa návrhov pre obnovy jednotlivých alejí, ktoré bude usmerňovať odborný metodik KPÚ. Podľa potreby je možné pri obnove alejí zvoliť aj druhovú náhradu, keďže autentická je najmä poloha a kompozícia alejí, druhy drevín v alejách sa menili,
- obnoviť raster pagaštanov na nádvorí komplexu Palace (pol.č. VD.11) (dožitie a úplná obnova)
- obnoviť stromoradie okolo tenisových kurtov (pol.č.VD.12) a to dosadbou drevín
- zachovanie a obnova mokradí (v prípade potreby odstrániť zatrubnenie tokov),
- zachovať komponované pohľady a otvorené lúčne plochy (pol.č. VO.03 a VO.04)

V rámci obnovy je možné:

- asanovať rozostavané a schátrané torzo sanatória Sliač/Cor,
- asanovať južnú časť kúpeľného domu,
- asanovať do terénu zapustený spojovaciu chodbu medzi kúpeľným domom a hotelom Detva,
- asanovať novodobý objekt vo východnej časti areálu kúpeľov,
- asanovať administratívnu budovu riaditeľstva kúpeľov,
- na mieste asanovaného sanatória Sliač/Cor obnoviť hlavnú pešiu prístupovú cestu s alejou,
- obnoviť plochu kvetinových parterov (prislúchajúcou ku pôvodným skleníkom) medzi alejami v podobe náznakovej, prípadne aj slohovej rekonštrukcie,

- vybudovať objemovú kópiu vily „Na zdar“ a skleníkov s uplatnením typického architektonického členenia podľa zachovaných fotografií,
- zrušiť, prípadne zredukovať termálne jazierka vo západnej polohe od hotela Detva a Bratislava a obnoviť partery podľa zachovaných fotografií v podobe náznakovej alebo slohovej rekonštrukcie (kvetinové partery a rozárium),
- asanovať súčasný administratívny objekt riaditeľstva kúpeľov a v tejto lokalite vybudovať objemovú kópiu vily Bellevue s uplatnením typického architektonického členenia podľa zachovaných fotografií,
- obnoviť príjazdovú komunikáciu do kúpeľov v pôdorysnom riešení zodpovedajúcom III. (funkcionalistickej etape) a premiestniť hlavné záchytné parkoviská k vstupu do areálu na jeho západnej prípadne severozápadnej strane,
- obnoviť priestory v okolí hotela Poľana do výrazu II. Etapy (historizujúcej) s možnosťou náznakovej alebo slohovej rekonštrukcie parterov podľa zachovaných fotografií,
- vybudovať kópiu groty, ktorá obklopovala prameň Lenkey podľa zachovaných fotografií,
- vybudovať objemovú kópiu budovy hlavného kúpeľa v srdci kúpeľov s uplatnením typického architektonického členenia podľa zachovaných fotografií, kde budú prezentované archeologické situácie po zaniknutej stavbe (V novom objekte by bolo vhodné umiestniť múzeum dejín kúpeľov Sliač, ktoré by zodvihlo kultúrnu úroveň aj lokálne povedomie o ich historickom význame)
- v súvislosti s vybudovaním uvedenej objemovej kópie je možné súčasnú fontánu presunúť do iného priestoru,
- rehabilitovať výraz priestoru „srdca kúpeľov“ (medzi kúpeľnými domami a objektmi Detva a Bratislava) do II. etapy vývoja podľa s možnosťou slohovej alebo náznakovej rekonštrukcie parterov podľa zachovaných fotografií ,
- vybudovať objemovú kópiu kaviarne Dankovský s uplatnením typického architektonického členenia podľa zachovaných fotografií,
- vybudovať objemovú kópiu hudobného pavilónu s uplatnením typického architektonického členenia v podobe náznakovej rekonštrukcie prípadne aj slohovej rekonštrukcie podľa zachovaných fotografií,
- rehabilitovať výraz
- vybudovať tri významné fontány s vodomietmi (v polohe v aleji Terézie Vansovej, v lokalite srdca kúpeľov, v polohe nad alejou Terézie Vansovej) v podobe náznakovej rekonštrukcie (s pôdorysom v tvare kruhu so spevnenou obrubou a vodomietom uprostred),
- obnoviť výraz kúpaliska do výrazu aký mal v III. etape vývoja podľa zachovaných fotografií,
- obnoviť výraz obslužných budov tenisových kurtov aký mali v II., prípadne III. etape vývoja, podľa zachovaných fotografií,
- v celom areáli obnoviť všetky spevnené plochy do výrazu mlatových plôch,
- obnoviť diaľkové pohľady z historických vyhlídkových bodov reguláciou porastov stromov,
- spracovať návrh koncept večernej iluminácie celého areálu kúpeľov s možnosťou osvetľovania významných kompozičných bodov v kontexte celku aj mikropriestorov územia.
- v prípade altánov pol.č.: 503 a 504 je možnosť nahradiť ich replikou, ktorá bude realizovaná umelecko-remeselne, prezentovať ich výraz so zeleným

pigmentovaným náterom (altány pol.č.: 503 a 504 je možné prezentovať aj s hnedým pigmentovaným náterom,

- v prípade kiosku pol.č.: 505 je možné ho aj premiestniť na iné miesto,
- v prípade výtvarného diela „starý prameň“ pol.č.: 508 je možné dielo premiestniť na iné miesto,
- v prípade pamätníka pol.č.: 509 je možné dielo aj premiestniť na iné miesto,
- v prípade sochy „Sládkovičovej Maríny“ pol.č.: 510 je možné dielo aj premiestniť na iné miesto,
- v prípade nástavca fontány pol.č.: 511 je možné dielo aj premiestniť na iné miesto,
- v prípade dvojice váz pol.č.: 513 je možné diela aj premiestniť na iné miesto,

Obnovu je možné rozdeliť na etapy podľa finančných možností investora. Prednostne je nutné realizovať opatrenia zabraňujúce zhoršovaniu stavebno-technického stavu objektu ako celku a stavu jednotlivých prvkov.

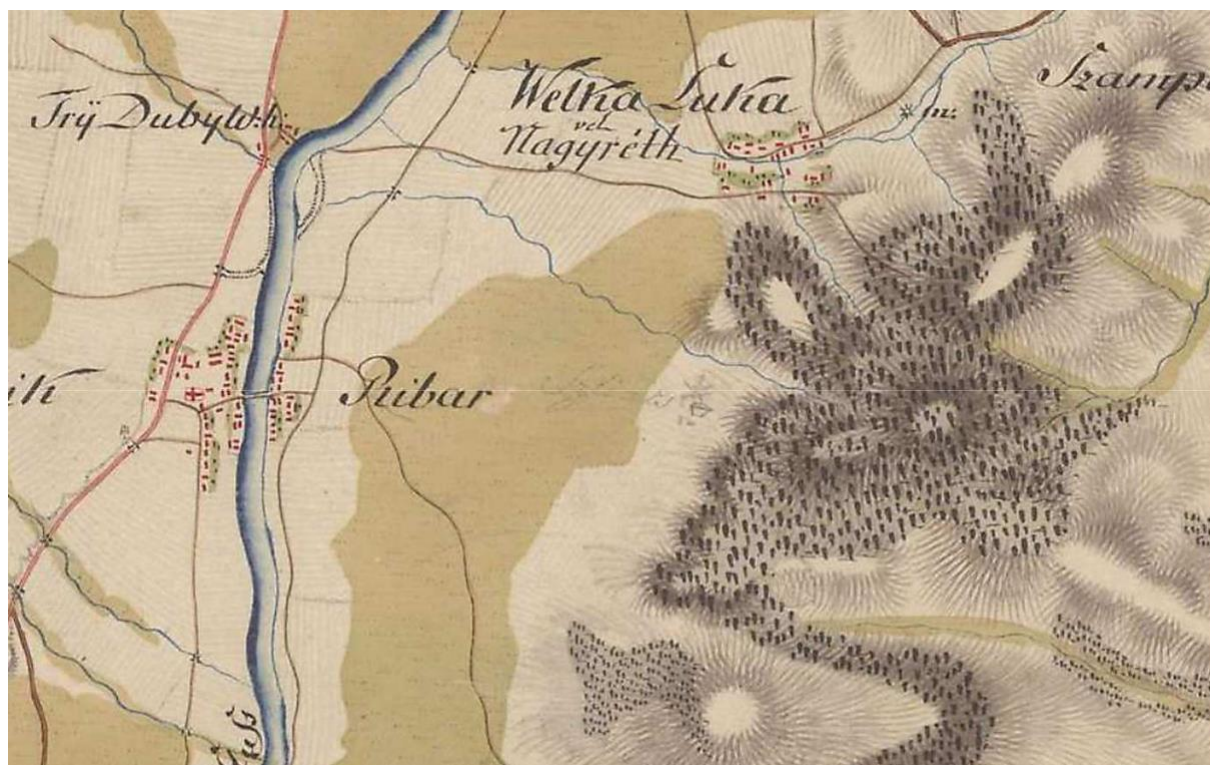
H. POŽIADAVKY NA VYKONANIE PRÍPADNÝCH ĎALŠÍCH ŠPECIALIZOVANÝCH VÝSKUMOV S URČENÍM ROZSAHU A S ODÔVODNENÍM

S ohľadom na možnosti skúmania komplexu kúpeľov je potrebné v prípade kde by bolo možné realizovať slohové rekonštrukcie významných stavieb a iných komponentov územia je potrebné doplniť ešte archívny výskum realizovaný v archívoch mesta Kessel, ktoré v čase II. najvýznamnejšej etapy vývoja spravovalo kúpele a ktorému G.A. Lenoir kúpele Sliač aj daroval. Prípadne ešte doskúmať nezaradený archívny materiál vo fondoch následníckych organizácií na území SR. V prípade nálezu pôvodnej výkresovej dokumentácie k najdôležitejším stavbám je možné uvažovať aj o ich obnove v podobe presnej slohovej rekonštrukcie. Z dôvodu vysokého predpokladu nálezu najstarších situácií po staršom vývoji kúpeľov je nutné realizovať plošný archeologický výskum v polohe srdca kúpeľov (medzi objektmi kúpeľných domov a objektmi Detva a Bratislava) s ohľadom na zamýšľaný nový architektonický návrh rehabilitácie kúpeľov, ktorý doplní informácie o vývoji kúpeľov a výraznou mierou prispeje aj k obohateniu informácií o začiatkoch kúpeľníctva na Slovensku. S ohľadom na možnosť stavebných úprav viacerých existujúcich objektov, ktoré patria do areálu kúpeľov je nutné v nich a v kontakte s nimi pred spracovaním architektonických štúdií a návrhov ešte spracovať komplexnú pasportizáciu všetkých výtvarných diel, ktoré sú v súčasnosti v nich zabudované. Pasportizácia umožní spracovateľom architektonických návrhov zvážiť potrebu ich zachovania na súčasnom mieste prípadne umožní ich presun do polôh, kde budú môcť byť kvalitnejšie vnímané verejnosťou.

Výskumy , ktoré je potrebné vykonať:

1. pokračovanie II. etapy archívneho výskumu
2. realizovať plošný archeologický výskum v lokalite srdca kúpeľov (medzi objektami kúpeľných domov a objektmi Detva a Bratislava)
3. spracovať pasportizáciu výtvarných prvkov aj v existujúcich objektoch a na jej základe stanoviť, ktoré výtvarné diela je nutné zachovať na súčasnom mieste a ktoré je možné presunúť do inej polohy.

I. FOTOGRAFICKÁ A GRAFIKÁ DOKUMENTÁCIA
(HISTORICKÉ MAPY, HISTORICKÉ FOTOGRAFIE, FOTOGRAFIE SÚČASNÝ STAV)

1.1. Obce Hájniky, Rybáře („Ribar“) a okolie na mape 1. vojenského mapovania (1764 - 1787).

Poloha kúpeľov („Szliacs“) bola do mapy zakreslená pravdepodobne neskôr.

Zdroj: Arcanum → Maps → Maps of Europe → *Europe in the XVIII. century* [online]. [prevzaté 1. 11. 2021].

Dostupné z: <<https://maps.arcanum.com/en/browse/composite/>>. Reprodukcia: Patrik Baxa.

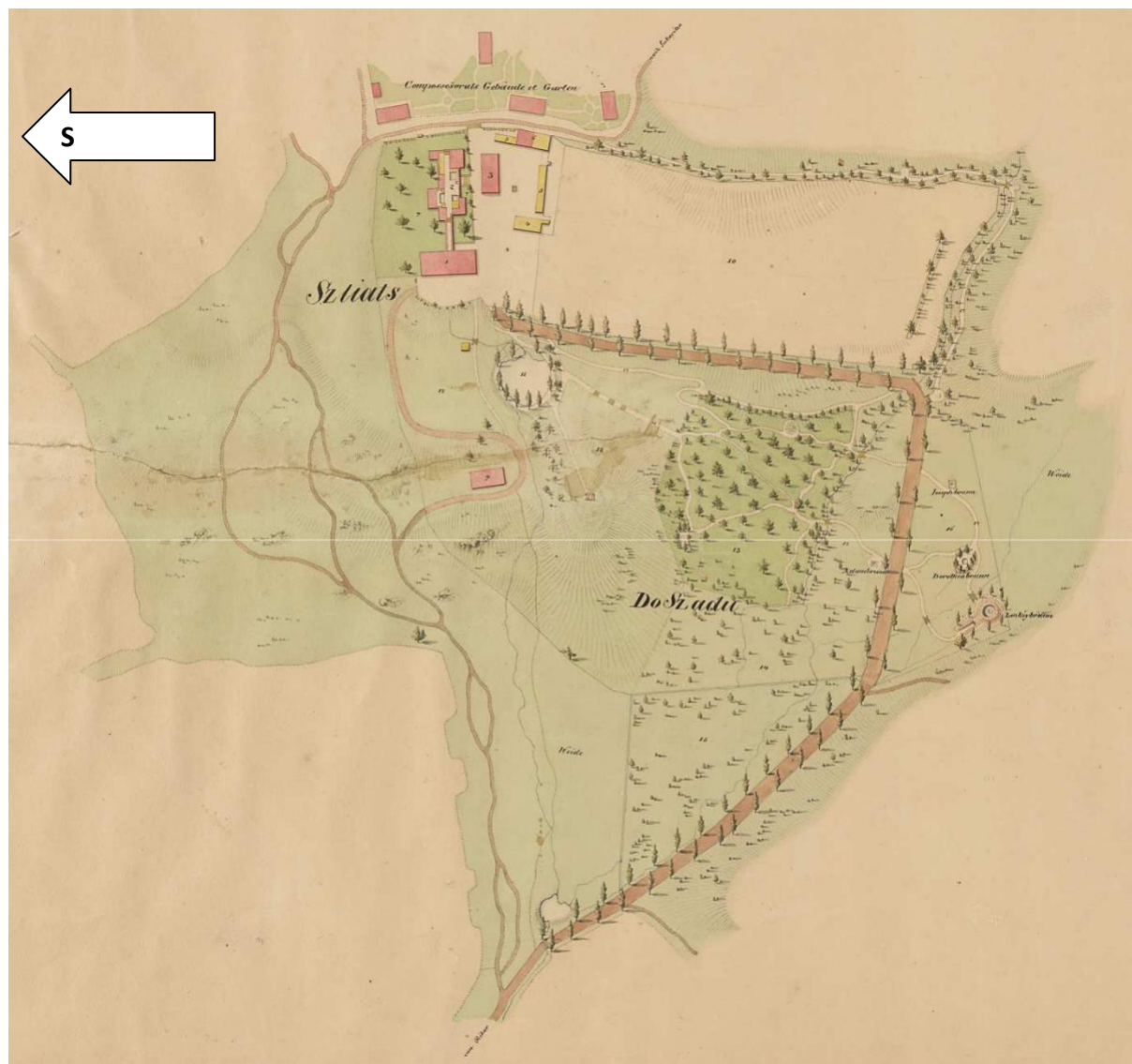

1.2. Časť obce Rybáře („Ribár“) a kúpele Sliač na mape 2. vojenského mapovania (40. roky 19. stor.).

Zdroj: Arcanum → Maps → Maps of Europe → *Europe in the XIX. century* [online]. [prevzaté 1. 11. 2021].

Dostupné z: <<https://maps.arcanum.com/en/browse/composite/>>. Reprodukcia: Patrik Baxa.

Mapa zobrazuje kúpele v čase prvého rozkvetu. Čitateľná je poloha hlavných kúpeľných objektov (kúpeľný dom a hotel), prístupová cesta s alejou a tiež pahorok s vyhlídkou.

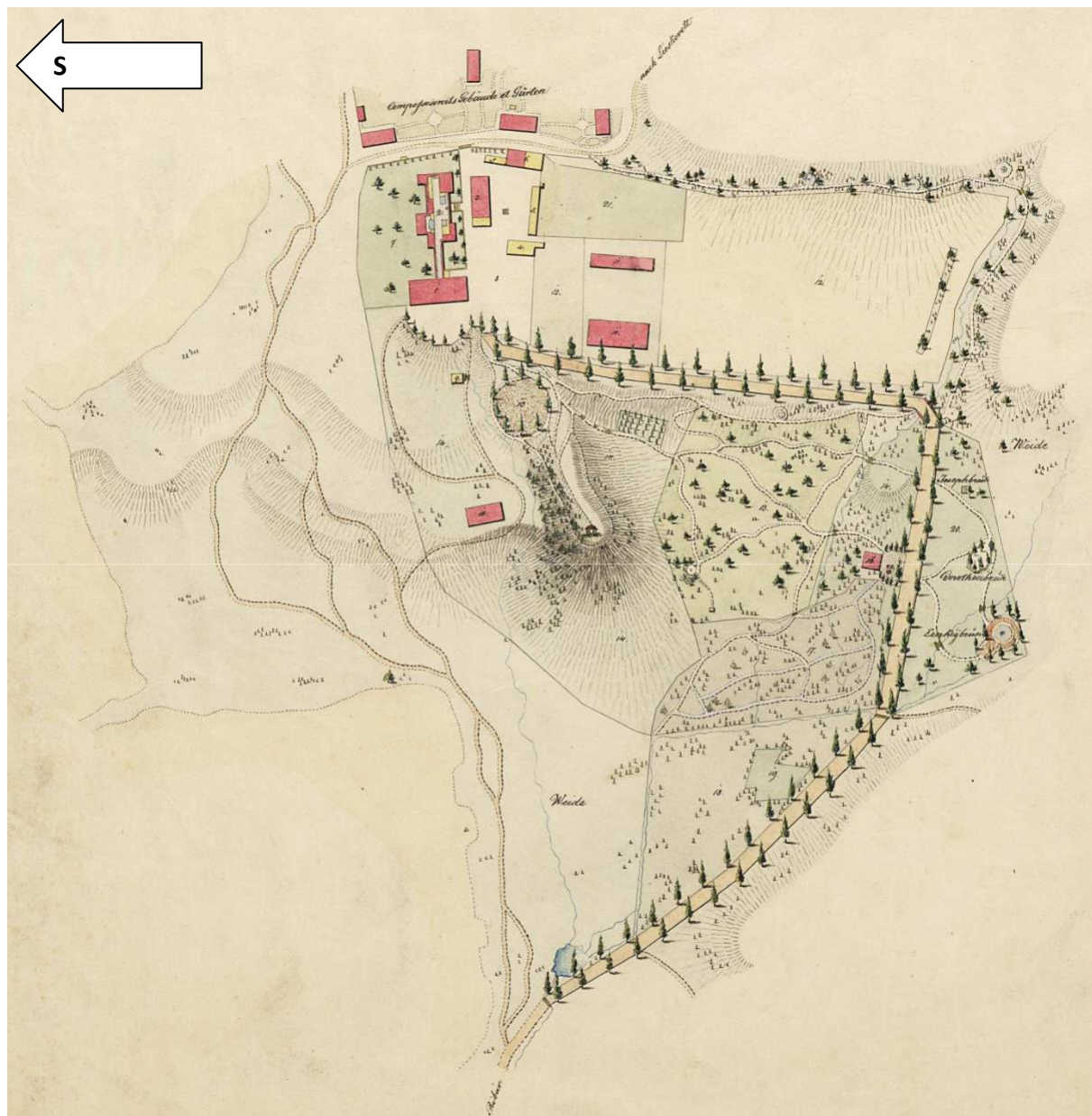

1.3. Ján Paulik: situačný plán kúpeľov Sliac z roku 1836 (výrez).

Zdroj a reprodukcia: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond

Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici, inventárne číslo 12 938.

V centre kúpeľov stálo len niekoľko stavieb: kúpeľný dom, hotel Ofen/Buda (dnes Bratislava), objekt kaviarne („Caffeehaus“) a zopár ďalších budov (zrejme polodrevených, resp. drevených, zakreslené žltou farbou) teriálov) – výčap, vozovňa a stajne. Smerom na východ bola zástavba piatich komposesorátnych objektov („Composses[s]orats Gebäude“) a v areáli sa nachádzali aj dva ďalšie objekty: drevený dom (tzv. Sedliacky kúpeľ) stojaci západne od hotela Ofen/Buda a obytný dom, ktorý bol lokalizovaný ešte ďalej smerom na západ. V mieste neskoršej Kaplnky sv. Hildegardy zatiaľ nie je zakreslený žiadny objekt. Okrem najstaršieho prameňa Dorota s kruhovým, stromoradím a prameňa Jozef je už viditeľný aj najnovší prameň minerálnej vody Lenkey na pitie aj kúpanie z r. 1834, ktorý bol stvárnený ako „grotta“ lemovaná stromoradím. V celom areáli tieklo niekoľko vodných tokov, ktoré boli preklenuté viacerými mostíkmi. Prístup do areálu zabezpečovala najmä komunikácia smerujúca z obce Rybáre východným smerom, pričom neďaleko kúpeľov sa stočila najprv juhovýchodne, neskôr opäť východne (pri pitných prameňoch) a napokon v ostrej zákrute severne, aby návštevníkov priviedla priamo k hotelu Ofen/Buda (dnes Bratislava) a kúpeľnému domu. Táto cesta bola lemovaná súvislou alejou. Okolo kúpeľného domu a sčasti aj okolo hotela Ofen/Buda sa nachádzala parková úprava s trávnikom a výsadbou solitérnych stromov, označené však pojmom „Promenade“. „Nádvorie“, vytvorené medzi jednotlivými objektmi centra kúpeľov, na južnej strane hraničilo s veľkým „panským poľom“ („Dominical Acker“), ktoré zo západnej strany lemovala aleja prístupovej komunikácie a z východnej i južnej strany obrubovala cestička, stromy a vodný tok. Komposesorátne objekty obklopovala jednoduchá formálna parková úprava („Garten“). Smerom na severozápad, západ a juhozápad od centra kúpeľov sa nachádzali pasienky, v ústrednej časti – z južnej a východnej strany obklopenej hlavnou prístupovou komunikáciou – plynulo prechádzajúce do úpravy prírodno-krajinárskeho parku so spleťou cestičiek a viacerými akcentmi. Jedným z nich bol rybník ležiaci juhozápadne od hotela Ofen/Buda (dnes Bratislava), olemovaný stromami; od rybníka vychádzala cestička juhozápadným smerom, ktorá končila pri ďalšom akcente – altánku. Ešte ďalej na juhozápad sa nachádzali „panské ovocné záhrady“ („Dominical Obstgarten“), ktorých cestičky mali dva výrazné kompozičné prvky – kruhové plochy, ktoré možno dopĺňala okrasná výsadba.

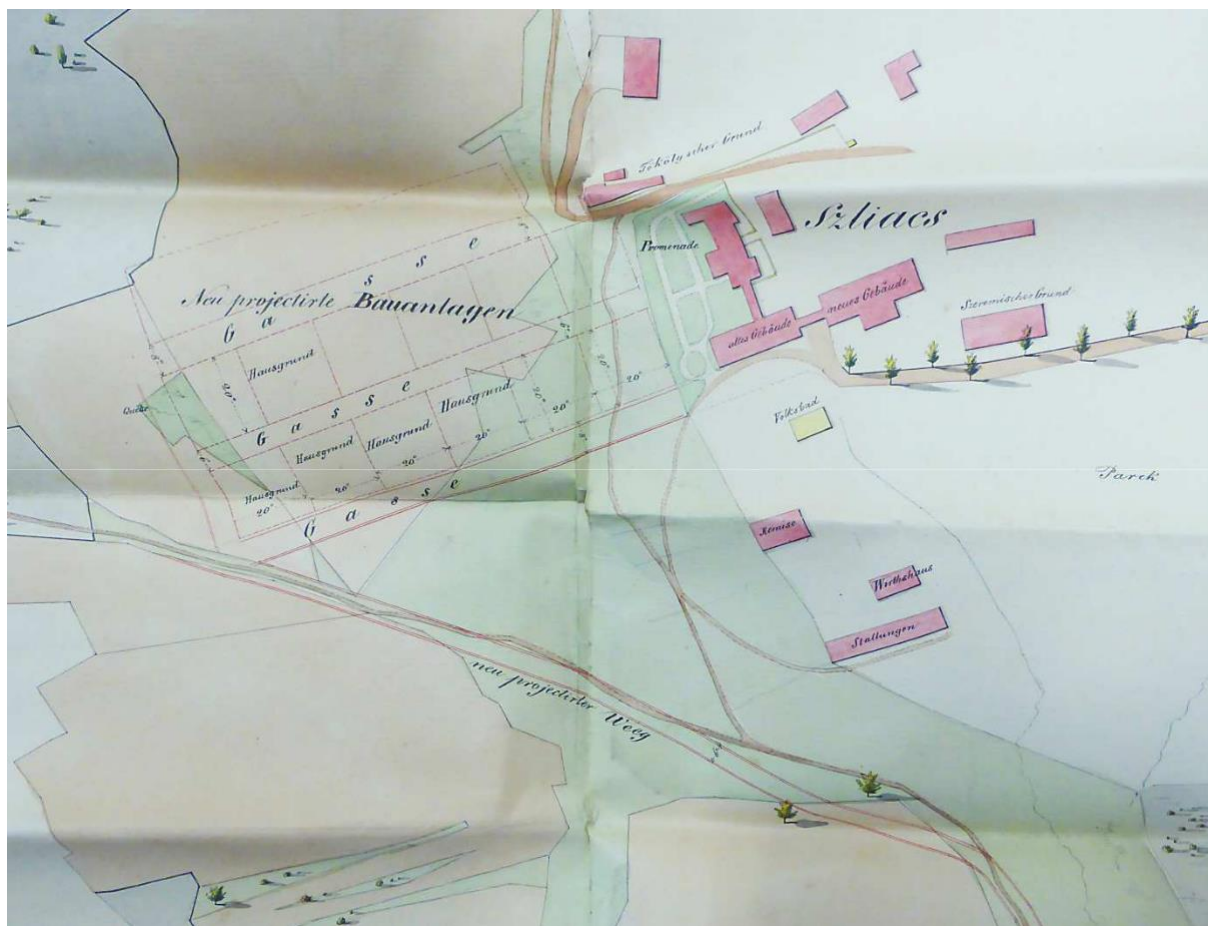

1.4. Karol Ringler: situačný plán kúpeľov Sliach z roku 1844 (výrez).

Zdroj a reprodukcia: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond

Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici, inventárne číslo 12 938.

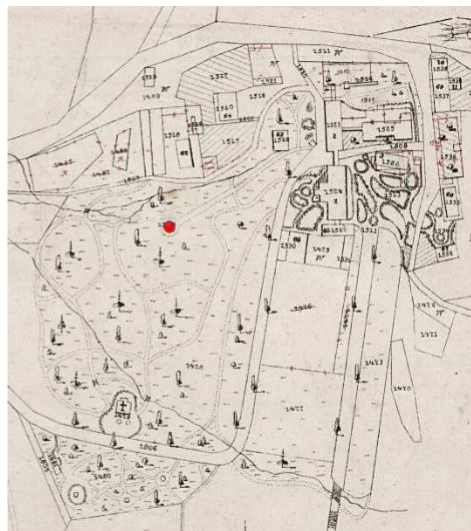
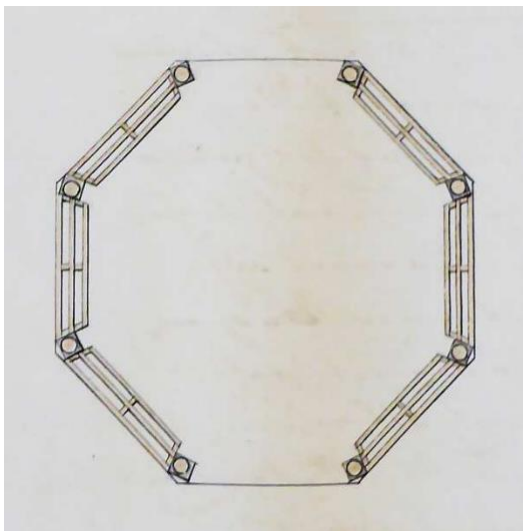
Výkres vznikol na základe Paulikovho plánu z roku 1836. Pri porovnaní so stavom šesť rokov (1836) je zrejmé, že tu pribudli tri budovy. Dve v paralelnom sadení, umiestnené južne od hotela Ofen/Buda a obklopené „panským poľom“, patrili rodine Szerényi, pričom jedna z nich sa potom nazývala vila Ťdvözlégy (neskôr Na zdar). Okrem toho bol na mieste, kde neskôr bude stáť Kaplnka sv. Hildegardy, zriadený objekt slúžiaci ako panská fajčiareň („*Herrn Rauchzim[m]er*“). Určité zmeny nastali aj v architektonicko-krajinárskej úprave jednotlivých plôch areálu kúpeľov. Severovýchodný roh niekdajšieho „panského poľa“ (bezprostredne susediaci so zástavbou) sa premenil na „nájomcovu záhradu“ („*Pächters Garten*“), rybník, nachádzajúci sa juhozápadne od hotela Ofen/Buda, bol vysušený („*Genester Teich*“), pribudlo viacero cestičiek (najmä v jelšovom poraste západne od objektu slúžiaceho ako fajčiareň) a zmenilo sa aj niekoľko ďalších detailov – napríklad južne od vysušeného rybníka bola založená pravdepodobne lesná škôlka, vo východnej časti jelšového porastu vznikla čistinka („*Blösze*“) a pod.

1.5. Ján Nepomuk Lipták: situačný plán sliackych kúpeľov z roku 1854.

Zdroj: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond Hlavný komorskogrofský úrad v Banskej Štiavnici, škatuľa 6 476, dokument „*Situations Plan die neu projectirten Bauanlagen in dem Badeorte Szliacs vorstellend*“. Foto: Patrik Baxa.

Urbanistickú situáciu a plánovanú výstavbu nových objektov v polovici 19. storočia dokumentuje situačný plán z roku 1854 od Jána Nepomuka Liptáka. V areáli kúpeľov nachádzali erárne hotely Ofen/Buda („altes Gebäude“, dnes Bratislava) a Pesth/Pest („neues Gebäude“, dnes Detva), kúpeľný dom, „ľudový kúpeľ“ („Volksbad“), vozovňa („Remise“), hostinec („Wirthshaus“), stajne („Stallungen“), objekt na mieste dnešnej Kaplnky sv. Hildegardy, ktorá vtedy ešte nestála, a niekoľko nepomenovaných objektov – vedľa kúpeľnej budovy pravdepodobne dom lekára, neďaleko zrejme drevená ľadovňa a pod. Samostatné bočné krídlo hotela Pesth/Pest (dnes Detva), existujúce dodnes, tu nie je zakreslené. Okrem uvedených erárnych budov sú v pláne vyznačené i viaceré súkromné objekty – dom pána Szerényiho („Szeremischer Grund“), majetky patriace rodine Thököly („Thökölyscher Grund“) a niekoľko nepomenovaných budov (jednoznačne je však rozoznateľný tzv. Amáliin dvor, podľa niektorých autorov pôvodne nazývaný ako Thökölyčkin dom). V predmetnom výkrese sú zreteľne narysované aj regulačné čiary plánovanej zástavby („Neu projectirte Bauanlagen“), ktorá sa mala realizovať severne od hotela Ofen/Buda – približne v miestach dnešného komplexu Palace. Táto plocha bola vyhradená na výstavbu troch paralelných ulíc (pozdĺžne orientovaných v smere sever – juh) a niekoľkých objektov: autor vyznačil dvanásť pozemkov tvaru štvorca s rozmermi 20 × 20 siah, t. j. cca 38 × 38 metrov, a nad najvrchnejšou ulicou – ústiaceou k objektom rodiny Thököly – je načrtnutý ďalší (zrejme) stavebný pozemok s plošnou výmerou zodpovedajúcou piatim uvedeným štvorcovým pozemkom. Táto oblasť novej zástavby mala byť prístupná aj prostredníctvom novej komunikácie („neu projectirter Weeg“) trasovanej juhozápadným smerom k obci Rybáre a spájajúcej sa s hlavnou cestou do kúpeľov. Keďže na predmetnom pláne nie je zakreslený žiadny prvok parkovej úpravy – s výnimkou „promenády“ pred kúpeľným domom (na rozdiel od starších plánov sú tu znázornené cestičky), alej pri hlavnej prístupovej ceste do kúpeľov a názvu „Parck“ – a autor nezobrazil ani samotné pitné pramene, domnievame sa, že výkres bol určený predovšetkým na definovanie regulačných čiar novej zástavby, bez ambícií virohodného zobrazenia celého areálu kúpeľov.

1.6. Pôdorys altánku (1858) a jeho poloha zakreslená do súdobej katastrálnej mapy (červený krúžok).

Zdroje: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond Hlavný komorskogrofský úrad v Banskej Štiavnici, škatuľa 6 476, dokument „N° 23./ *Schätzung Des Chiosk in Badeorte Szliats*“. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava, Pôvodný katastrálny operát, signatúra Zv 80, kópia katastrálnej mapy, list č. 4, výrez.

V súvislosti s predajom kúpeľov Ľudovítovi Kétsovi (1859) sa zachovalo množstvo archívnych materiálov; medziiným aj ocenenie finančnej hodnoty stavieb a iných prvkov nachádzajúcich sa v tomto areáli. Medzi vtedajšie prvky tzv. drobnej architektúry parku patrila aj altánok („Chiosk“, kiosk), ktorý – podľa opisu – mal pôdorys tvaru osemuholníka a pozostával z ôsmich hranatých stĺpov, pričom na ich horných ukončeníach „pod výčnelkom strechy“ bolo krížové stuženie s „visiacimi hlavicami“; krokvy mali záhlavia s vyrezávanými ozdobami a strechu tvorilo debnenie z hoblovaných dosiek pokryté šindľom. V dolnej časti altánku bolo umiestnených šesť lavíc s ozdobami, (pravdepodobne) podlahu tvoril asfalt a okolo altánku sa nachádzali dva kamenné stupne. „Chiosk“ lokalizujeme do časti situovanej južne od hotela Pesth/Pest (dnes Detva), pričom z tohto altánku vychádzala priama cestička v osi smerujúcej k hlavnému vstupu do areálu kúpeľov, ktorý sa nachádzal medzi hotelmi Ofen/Buda (dnes Bratislava) a Pesth/Pest (Detva). Altánok je v tejto polohe zakreslený aj na starších plánoch z rokov 1836 a 1844.

1.7. Katastrálna mapa (výrez), ktorá zobrazuje urbanisticko-architektonickú situáciu v roku 1860.

Kópia katastrálnej mapy vyhotovená v roku 1871 podľa predlohy z roku 1860.

Zdroj a reprodukcia: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava, Pôvodný katastrálny operát, signatúra Zv 80, kópia katastrálnej mapy, list č. 4, výrez.

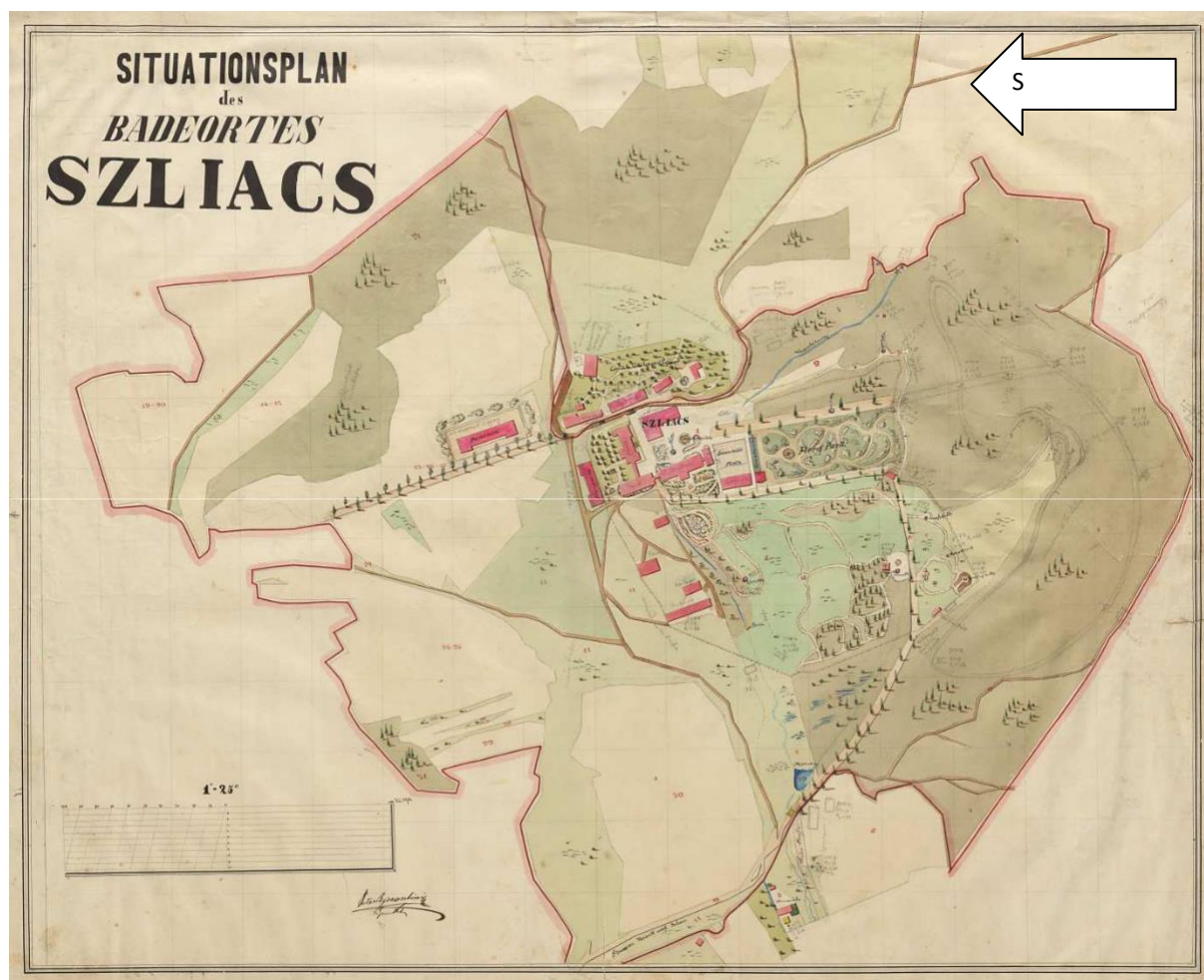
Na katastrálnej mape z roku 1860, resp. jej kópii vyhotovenej roku 1871 je nezmenená poloha hlavnej prístupovej komunikácie s alejou. Hlavný vstup sa stále nachádza medzi hotelmi Ofen/Buda (dnes Bratislava) a Pesth/Pest (dnes Detva). Ďalšia aleja smerovala od juhovýchodného nárožia hotela Pesth/Pest na juh (v pláne z roku 1844 ešte nebola zakreslená), pričom v pôvodnej pôdorysnej stope sa zachovala až do súčasnosti (neskôr Promenáda svornosti, dnes Aleja Terézie Vansovej). Plocha, z dvoch strán ohraničená južným a východným segmentom hlavnej prístupovej trasy, bola stvárnena ako prírodno-krajinársky park, so sieťou kľukatých cestičiek (pri porovnaní s plánom z roku 1844 sú badateľné určité rozdiely v jej osnove), pričom sa tu nachádzalo aj niekoľko prvkov drobnej architektúry – mostíky a altánok. Altánok bol sprístupnený chodníkom vedúcim od hlavného vstupu do kúpeľov. Kaplnku sv. Hildegardy rámoval zrejme živý plot. Okolie troch pitných prameňov bolo upravené na spôsob prírodno-krajinárskeho parku s viacerými cestičkami, pričom blízko prameňa Lenkey sa nachádzal „Lenkeyho kúpeľ“ – drevená stavba na murovanom základe. Okrasná formálna výsadba parterov sa uplatňovala v blízkosti budov, pred západnými fasádami hotela Pesth/Pest (dnes Detva) či medzi jeho východným priečelím, južnou fasádou kúpeľného domu a súkromnými objektmi umiestnenými východným smerom, západne od hotela Ofen/Buda (dnes Bratislava) a okolo ďalších fasád kúpeľného domu.

1.8. Časť obce Rybáre („Ribar“) a kúpele Sliac na mape 3. vojenského mapovania (70. roky 19. stor.).

Zdroj: Arcanum → Maps → Maps of Europe → *Europe in the XIX. century (with the Third Military Survey)*

[online]. [prevzaté 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://maps.arcanum.com/en/browse/composite/>. Repr.: P. Baxa. Na mape sú viditeľné lesné cesty na juhu kúpeľného areálu v lesoparku, hlavná os vychádza z promenády.

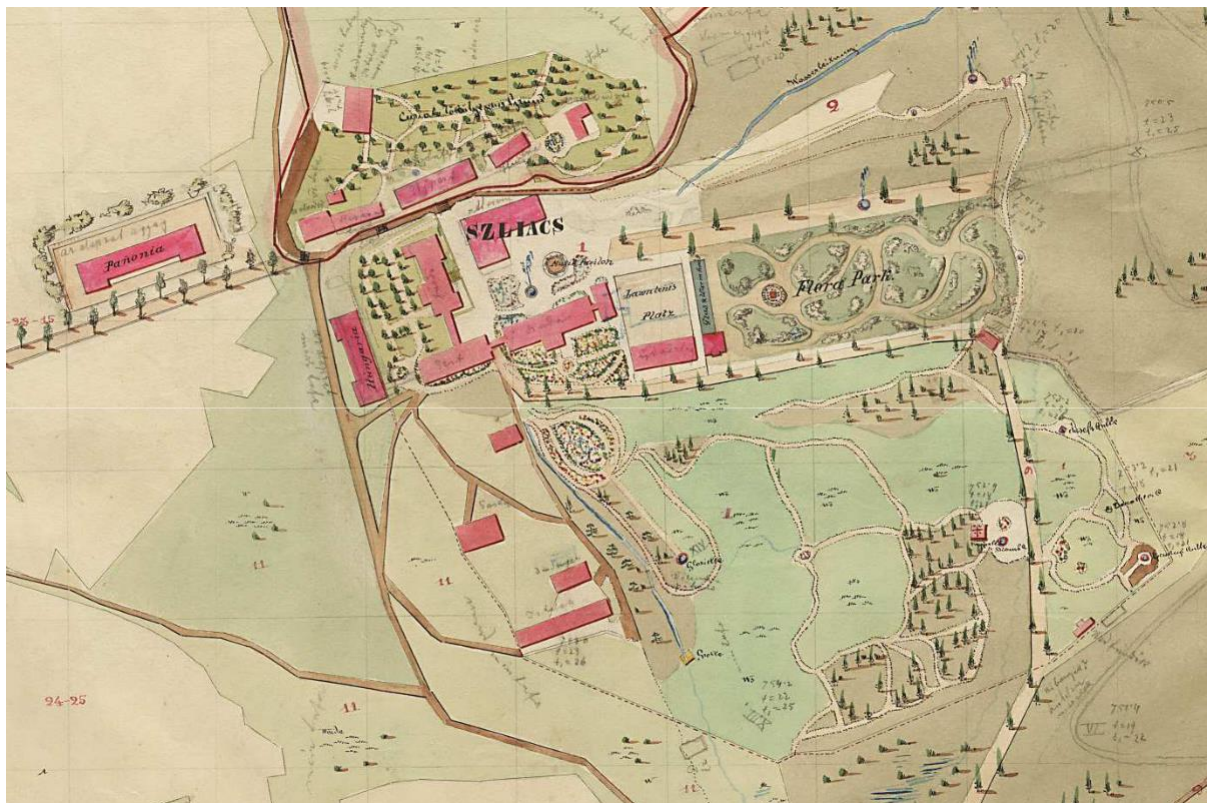

1.9. Peter Biscontin: „Situačný plán kúpeľov Sliach“. Nedatované, koniec 19. storočia.

Zdroj a reprodukcia: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond

Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici, inventárne číslo 12 937.

Podobu areálu kúpeľov na konci 19. storočia zobrazuje nedatovaný situačný plán signovaný adjunktom“ Petrom Biscontinim. V centre kúpeľov stál – okrem samotného kúpeľného domu a starých hotelov Buda (dnes Bratislava) a Pest (Detva) – už aj hotel Ungaria (Slovensko) a nová reštaurácia (južne od kúpeľného domu). Blízko pri týchto hlavných objektoch (juhozápadne od hotela Pest) bola vila Údvözlégy (neskôr Na zdar) a vedľa nej (v pozdĺžnej orientácii východ – západ) skleníky („Glas & Warmhaus“). Západným smerom od centrálnej zástavby sa nachádzali ešte štyri ďalšie (nepomenované) objekty, smerom na východ ležala skupina súkromných budov na pozemkoch rodiny Thököly – objekty Belveder, Rezignácia, Újpest („Nová Pešť“), reštaurácia, vila Amália ďalšie dve stavby. Na urbanistickej osi tejto časti areálu na severnej strane pribudol nový hotel Pannonia (dnes Poľana). Zakreslená je aj poloha Kaplnky sv. Hildegardy a blízkeho „Lenkeyho kúpeľa“. Ceruzou sú zakreslené cestičky v lesoparku na juhu areálu.

1.10. Peter Biscontin: „Situacný plán kúpeľov Sliač“ (výrez zobrazujúci centrálnu časť areálu).

Nedatované, koniec 19. storočia. Zdroj a reprodukcia: Slovenský národný archív, Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici, fond Hlavný komorskogrofský úrad v Banskej Štiavnici, inventárne číslo 12 937.

Medzi kúpeľným domom a hotelmi Ungaria (dnes Slovensko) a Buda (Bratislava) sa nachádzal parčík s formálnou úpravou, cestičkami vymedzené trávnaté partery sú lemované stromami. „Nádvorie“ medzi kúpeľným domom, hotelom Pest (Detva) a reštauráciou akcentovala fontána napájaná vodovodom dotiahnutým z blízkeho vŕška (spomenuté už v ocenení z roku 1858), nachádzal sa tu aj hudobný pavilón („Musik Paviion“) a kvetinová výsadba. Partery s bohatou kvetinovou výsadbou sa nachádzali aj na západnom priečelí hotela Buda a Pest a tiež v polohe vtedy už vysušeného rybníka. Plochu medzi hotelom Pest, vilou Údvözlégy (neskôr Na zdar) a skleníkmi tvorilo tenisové ihrisko („Lawnten[n]is Platz“). Hlavná prístupová cesta od obce Rybáre bola stále lemovaná dlhou alejou; východne od jej najvyššieho úseku ležala podobná aleja (dnes Aleja Terézie Vansovej; zakreslená už na katastrálnej mape z roku 1860), ktorú v centrálnej časti akcentovala fontána (spomenutá aj v ocenení z roku 1858). Medzi týmito alejami – na mieste niekdajšieho „panského poľa“ sa nachádzala bohato zdobená parková plocha („Flora Park“) s trávnatými a kvetinovými partermi vymedzenými klukatými cestičkami. Tretia fontána sa nachádzala východne od južného konca dnešnej Aleje Terézie Vansovej. Súkromné objekty na pozemkoch rodiny Thököly tiež obklopovala parková plocha, ale s prevahou stromov. Nová aleja je vysadená pri hoteli Pannonia (dnes Poľana) a mala orientáciu v smere sever – juh (dnes Aleja Boženy Němcovej pri komplexe Palace). Samotný hotel Pannonia obklopovala z východnej strany izolačná clona z krov. Časť parku pod prístupovou alejou je prírodno-krajinárskeho charakteru s lúčnymi plochami a skupinami stromov. Okrem kvetinovej výsadby v mieste niekdajšieho rybníka (západne od hotela Pest/Detva) sa menšie kompozície z kvetín nachádzali aj v centrálnej časti parku a pri Kaplnke sv. Hildegardy a prameni Adam. Na pahorku pod vysušeným rybníkom sa stále nachádza altánok „Glorietta“ (v dokumentoch ocenenia majetku z roku 1858 je použitý pojem „Chiosk“). Okrem predmetného objektu sa tu nachádzal aj ďalší architektonický prvok – „Grotta“, pravdepodobne drevená stavba (zakreslená žltou farbou, ktorou sa znázorňovali objekty postavené z horľavých materiálov) umiestnená na vodnom toku vychádzajúcom z centra kúpeľov. V západnej časti parku voľne prechádzal do močiarov, kde sa nachádzal aj rybník „Mühlenteich“ (na spomenutom vodnom toku). Podobným prírodno-krajinárskym spôsobom bolo upravené i okolie pitných prameňov Jozef (dnes Štefánik), Dorota (Bystrica) a Lenkey, ktorý sa stále nachádzal v zaujímavom priestore pripomínajúcom grotto (stromoradie okolo žriedla Dorota, zakreslené na pláne z roku 1844, tu už absentuje). Trávnatú plochu pri prameni Lenkey na dvoch miestach dopĺňali vysadené kvety. Nad pitnými žriedlami (južným smerom) sa nachádzala lúka voľne prechádzajúca do okolitého lesa.

1.11. Rudolf Stockar: regulačný plán sliačskych kúpeľov z roku 1929.

Zdroj: STOCKAR, Rudolf: Sliač. In *Slovenský staviteľ*, roč. II., 1932, č. 7 (júl), s. 192. Reprodukcia: Patrik Baxa.

Nákres zobrazuje regulačný plán kúpeľov, ktorý vznikol v čase, keď kúpele odkúpila do mesta Kassel Československá republika (r. 1922) a vyhlásila architektonickú súťaž na projekt nového objektu – budúceho centra kúpeľov pozostávajúceho zo spoločensko-reštauračnej a ubytovacej budovy (dnešný komplex Palace). Konkurz, vypísaný roku 1924, vyhral Rudolf Stockar. Plány boli hotové až v roku 1927, v priebehu výstavby sa však pôvodné projekty čiastočne zmenili. Spoločensko-reštauračná časť bola sprístupnená v roku 1934, hotelová až roku 1938. Súčasne vznikli hotely Škubňa (neskôr Hotel Hron; neďaleko železničnej stanice, v súčasnosti chátra) a Janda. Medzitým (1928 – 1929) architekt Stockar vypracoval regulačný plán kúpeľov, ktorý počítal nielen s asanáciou takmer všetkých starších budov a novou zástavbou, ako aj s rôznymi zásahmi do kúpeľného parku a okolitej prírody. Rudolf Stockar pracoval i na prestavbe hotela Slovensko a ďalších stavebných realizáciách či projektoch v kúpeľoch. Podľa jeho slov z roku 1932 malo nasledovať zriadenie Štátneho liečebného domu (samotný kúpeľný dom) spolu s úpravou kúpeľných prameňov, čo považoval za „najchúlostivejšie práce“, pričom plánoval etapovitý postup a završenie úpravy celého centra kúpeľov o desať rokov.

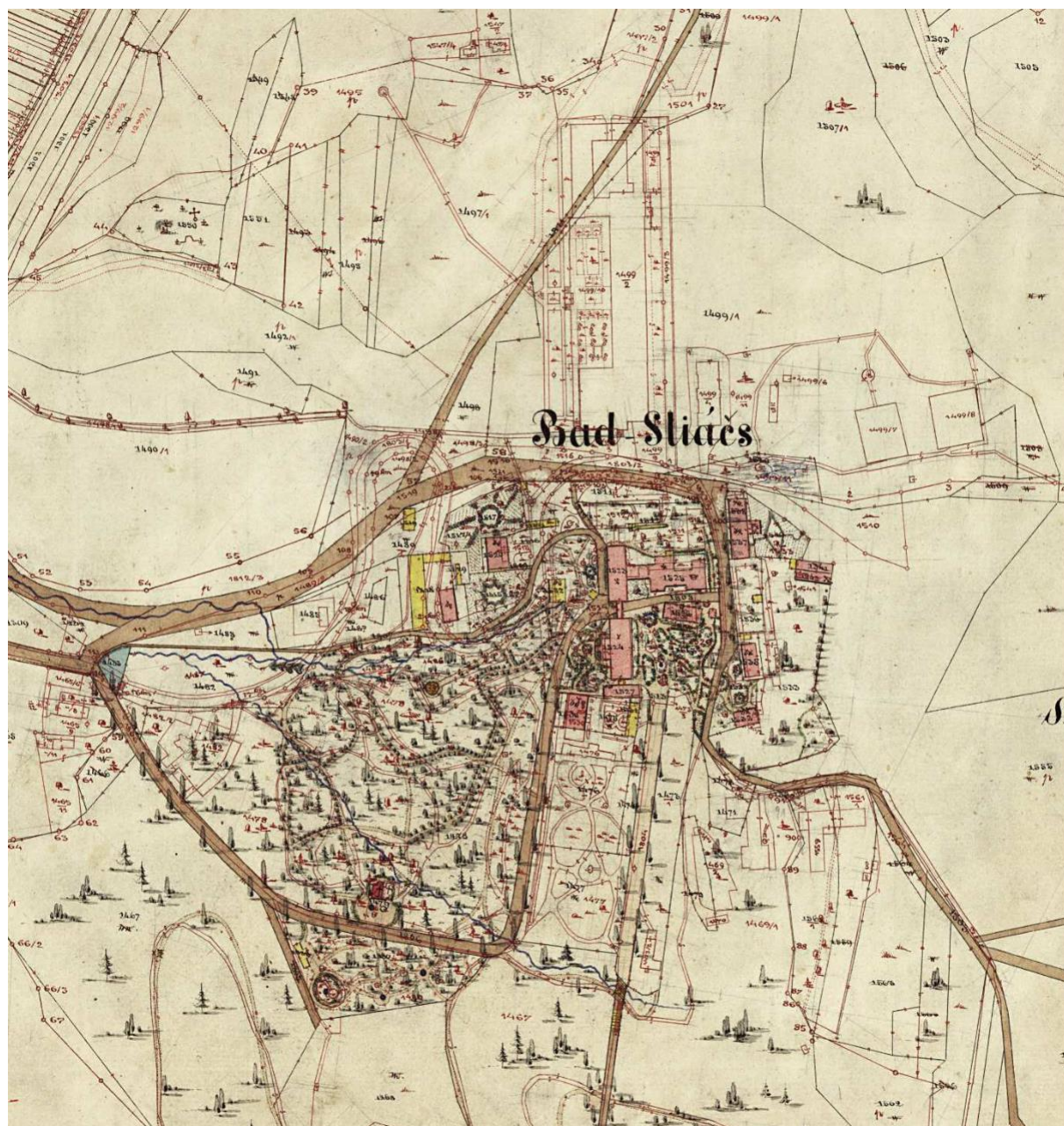

1.12. Katastrálna mapa (výrez), ktorá zobrazuje urbanisticko-architektonickú situáciu v roku 1933.

Odtlačok mapy vyhotovený v roku 1934 podľa predlohy z roku 1860, pričom zobrazuje stav z roku 1933.

Zdroj a repr.: Úrad geodézie, kartografie a katastr a Slovenskej republiky, Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava, Pôvodný katastrálny operát, signatúra vZ 80, odtlačok katastrálnej mapy, list č. 4, výrez.

Začiatkom 30. rokov bola vykonaná už spomínaná prestavba hotelu Slovensko. Na konci roka 1929 kompetentní rozhodli o prístavbe, nadstavbe a adaptácii tohto objektu; rozhodnutie bolo urýchlené zničením vily Bellevue, využívanej na byty a kancelárie správy, v dôsledku požiaru, pri čom tieto prevádzky sa následne preniesli do prístavby k hotelu Slovensko. Podľa dobového časopisu Slovenský staviteľ išlo o adaptáciu a nadstavbu pôvodného objektu na základe projektu architekta Rudolfa Stockara, realizovanú v r. 1930 – 1931. V roku 1930 bola postavená kotolňa a pracovňa, roku 1931 hospodárska budova a garáže na juhozápadnom okraji areálu a v roku 1933 tzv. vaňové kridlo nového kúpeľného domu (dnes označený ako Kúpeľný dom I). Na katastrálnej mape, zobrazujúcej stav areálu v roku 1933, vidíme veľkú zmenu týkajúcu sa prístupovej komunikácie do kúpeľov: ako hlavná cesta sa vtedy už nevyužívala trasa vedúca okolo pitných prameňov, ale došlo k výstavbe novej komunikácie, ktorá sa za obcou Rybáre odpojila z pôvodnej trasy, v serpentínach stúpala k hotelu Slovensko, obchádzala ho zo severnej strany a pokračovala k hotelu Bristol a ďalším objektom areálu. Osamotene stála na severozápade územia vila Endrédy, neďaleko vyhliadky s altánkom.

1.13. Katastrálna mapa (výrez) zobrazuje urbanisticko-architektonickú situáciu v r. 1860 a 1933.

Pôvodná mapa bola vyhotovená v roku 1860, do nej je zakreslený stav z roku 1933 (červenou farbou).

Zdroj a reprodukcia: Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, Ústredný archív geodézie a kartografie, Bratislava, Pôvodný katastrálny operát, signatúra Zv 80, pôvodná katastrálna mapa, listč.4, výrez.

1.14. Kúpele Sliach na ortofotomape z polovice 20. storočia.

Zdroj: Technická univerzita vo Zvolene → Mapový server → Mapy → *Historická ortofotomapa Slovenska* [online]. [prevzaté 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>. Reprodukcia: Patrik Baxa.

Historická ortofotomapa z polovice 20. storočia dokladá, že v tom čase boli viaceré cesty a chodníky kúpeľného areálu lemované alejami. Viditeľná je aleja smerujúca z parkoviska do mesta, taktiež aleja smrekov smerujúca od nádvorja Hotela Palace k vyhladke s altánkom, nad ňou je ešte viditeľná vila Endrédy. Podľa veľkosti stromov bola aleja vysadené zrejme ešte pred samotnou stavbou hotela Palace, ktorého stavba aleju presekla. Viditeľná je tiež nová cesta z 30-tych rokov s ešte mladou výsadbou stromov. Vo všeobecnosti boli investície po roku 1945 veľmi nízke. Kúpeľný dom, ktorého výstavba začala roku 1949, stavebníci dokončili až v roku 1960. Po roku 1948 sa v kúpeľoch zaviedla celoročná prevádzka a tak vznikla potreba zabezpečenia stálych pracovníkov. Z tohto dôvodu boli hotely Bratislava, Amália, Partizán a Poľana adaptované na byty pre zamestnancov.

1.15. Alexander Glaus: návrh sadovnickej úpravy parku. Širšia situácia v mierke 1 : 1 000, 1958.

Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „Sadovnická úprava okolia prameňov [!] Sliač kúpele. Prepracovaný úvodný projekt.“, bez signatúry (neusporiadaný archív). Foto: Patrik Baxa.

Projekt na jej sadovnickej úpravy okolia prameňov a promenády vypracoval záhradný architekt Alexander Glaus. Navrhol dotvorenie architektonickej koncepcie jednotlivých prameňov, zahŕňajúcej aj otvorenú kolonádu spájajúcu pramene Štefánik a Lenkey, prostredníctvom chodníkov (dláždené plochy lemované pieskovými pásmi na okrajoch, obrubníky), lavičiek, výtvarných diel, fontány s vodnými rastlinami, ako i doplnením existujúcej zelene trávnatými plochami či vysokou a nízkou zeleňou. Za Kaplnkou sv. Hildegardy plánoval vybudovať prírodné jazero s rozlohou približne 1 500 – 2 000 m² (prítok odpadovej vody z kúpeľov mal kaskádovitým spôsobom pretekať skalami a vytvárať na nich nános okrovočervenej usadeniny), zrealizovať novú výsadbu vhodných vlhkomilných rastlín a inej zelene. Odpočívadlá pri kaplnke navrhol doplniť dlažbou, lavičkami a pod. Návrh bol zrealizovaný zrejme čiastočne.

1.16. Alexander Glaus: návrh sadovníckej úpravy okolia pitných prameňov (výrez).

Situácia v mierke 1 : 200, 1958.

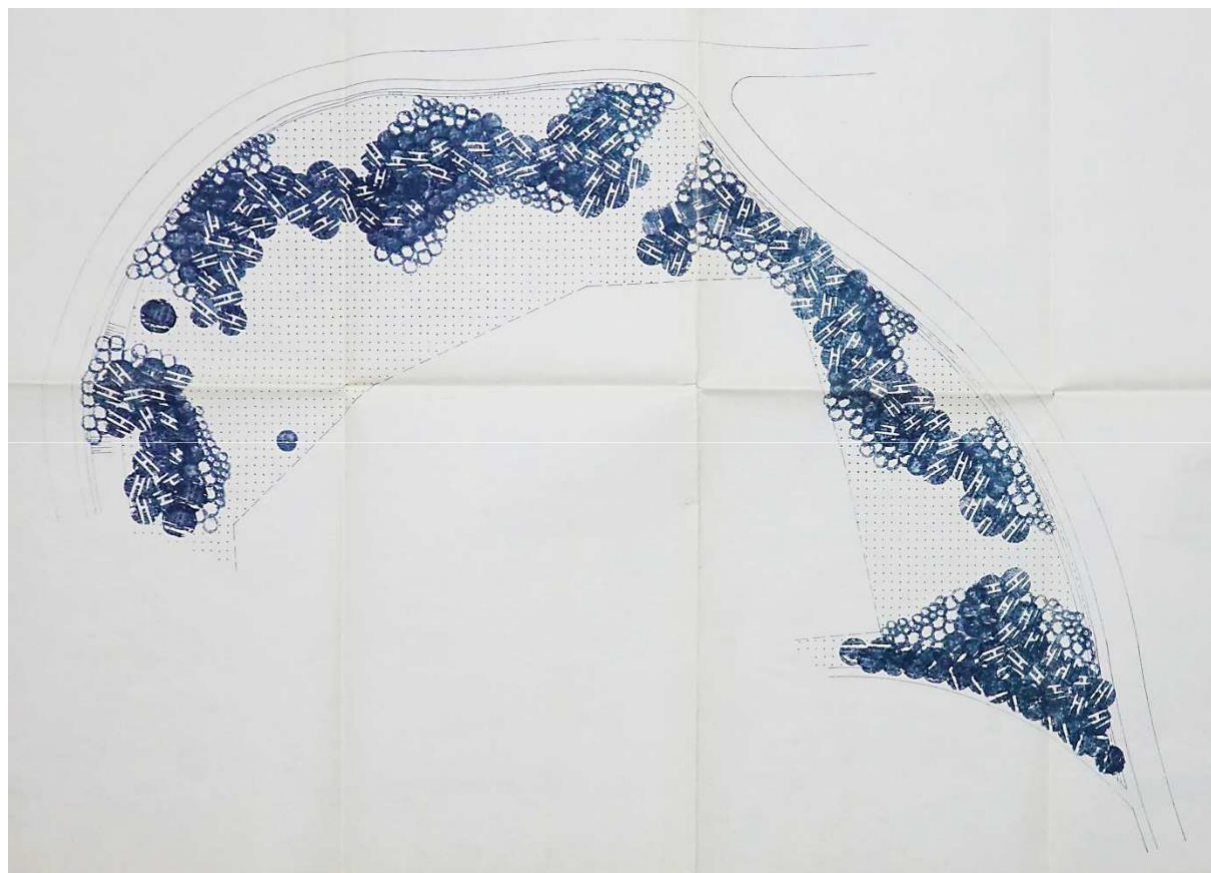
Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „Sadovnícka úprava okolia prameňov [!] Sliač kúpele. Prepracovaný úvodný projekt.“, bez signatúry (neusporiadaný archív). Foto: Patrik Baxa. Návrh bol zrealizovaný zrejme čiastočne.

1.17. Ing. Petřík: projekt úprav časti vstupného areálu – okolie riaditeľstva. Celkový návrh, 1973.

Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „Čsl. štátne kúpele Sliač – Vstupný areál“,
bez signatúry (neusporiadaný archív). Foto: Patrik Baxa.

Po roku 1969 sa realizovala stavba nového kúpeľného domu, budovy Riaditeľstva Československých štátnych kúpeľov a pošty (1972), obnova starších objektov a moderné architektonické doriešenie prameňov pitných minerálnych vôd. Z februára 1973 sa zachoval projekt úprav časti vstupného areálu a okolia administratívnej budovy riaditeľstva (zodpovedný projektant Ing. Petřík, Vojenské lesy a majetky, Projektové oddelenie Pliešovce, Skupina sadovníckych úprav Banská Bystrica). Spracovaniu projektu predchádzala inventarizácia existujúcich porastov so zakreslením do príslušného výškopisného a polohopisného zamerania. Návrh počítal s ponechaním svahovitého terénu v pôvodnej modelácii (len s malými úpravami), pričom nové kruhové odpočívadlá mali byť pospájané pešími komunikáciami. Autor plánoval zachovať existujúci porast – okrem odstránenia určitých náletových drevín – a doplniť trávnik, dreviny a trvalky. Návrh parkových úprav bol čiastočne zrealizovaný a dodnes existujú kruhové kamenné odpočívadlá s lavičkami na severovýchodnom svahu pod riaditeľstvom.

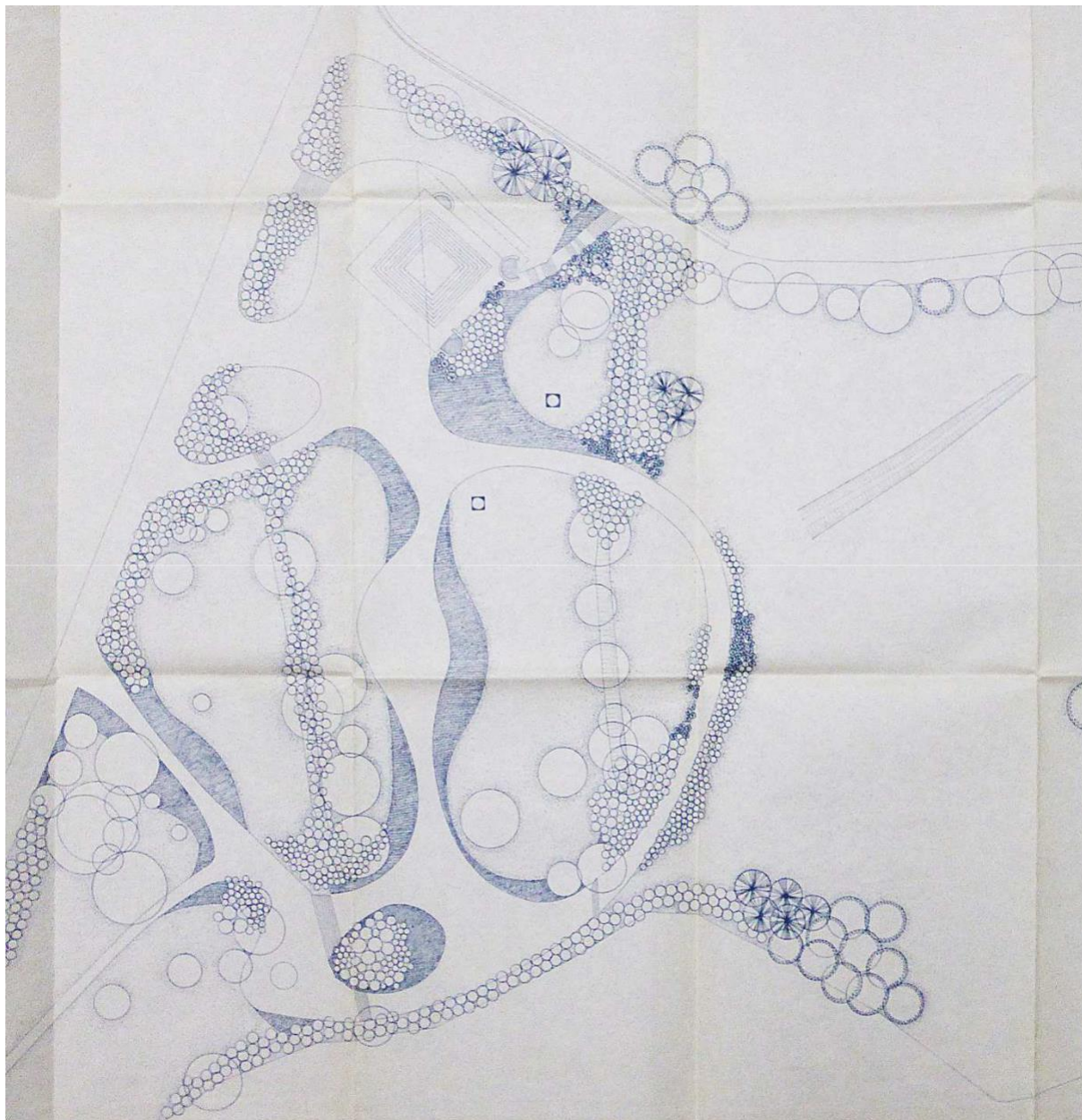

1.18. Ing. J. Zajac: projekt úprav časti vstupného areálu – okolie prístupovej cesty.

Celkový návrh, 1973.

Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „Čsl. štátne kúpele Sliač – Sadové úpravy“, bez signatúry (neusporiadaný archív). Foto: Patrik Baxa.

Z apríla 1973 sa zachoval projekt na sadové úpravy ďalšej časti vstupného priestoru, ktoré mali zabezpečiť „ozelenenie okolia prístupovej cesty do kúpeľného areálu“ (zodpovedný projektant Ing. J. Zajac, Vojenské lesy a majetky, Projektové oddelenie Pliešovce, Skupina sadovníckych úprav Banská Bystrica). Návrh počítal s obvyklými terénnymi úpravami pláne, výsevom trávnik a stromov a krovín, ktoré v budúcnosti splnia úlohu ochrannej zelene „medzi prístupovou cestou a vnútornou plochou.“

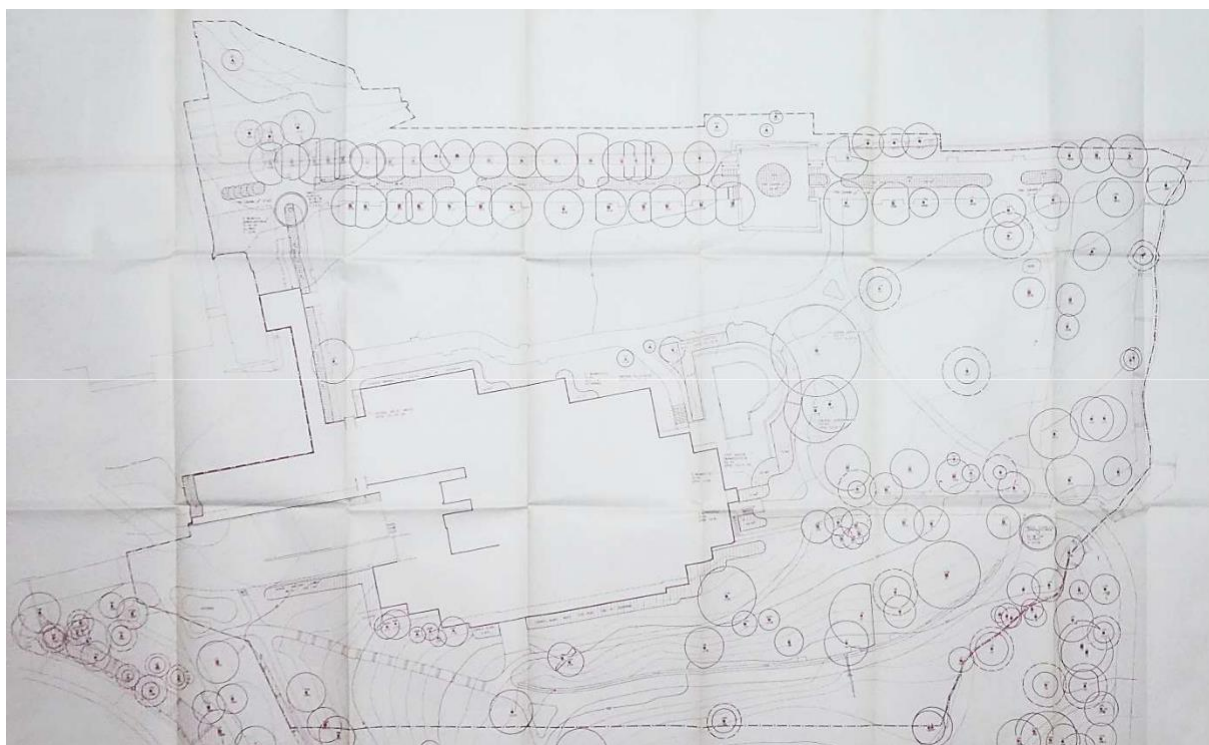
1.19. Ing. Zdena Škubalová: projekt sadových úprav promenády pri pitných prameňoch.

Celkový výkres, 1980.

Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „*Sliač – pramene*“, staré inventárne číslo 140 (neusporiadaný archív).

Foto: Patrik Baxa.

Vo februári 1980 Ing. Zdena Škubalová (Záhradnícke rekreačné služby mesta Banská Bystrica) vypracovala projekt sadových úprav promenády pri pitných prameňoch. Z dôvodu, že kúpele Sliač sú zamerané na liečenie srdcovocievnych ochorení, ktoré nie je založené na pravidelnom pití minerálnych vôd, promenádu pri pitných prameňoch neriešila klasickým spôsobom, ale voľným usporiadaním chodníkov v priestore parku. Ústredná časť areálu prameňov mala pacientov a návštevníkov pútať počas každého ročného obdobia. Dláždené chodníky v návrhu dopĺňa trinásť kvetinových záhonov, najmä z trvaliek s prírodnou kompozíciou. Na trávnatých plochách sa počítalo s umiestnením architektonických doplnkov – dvoch presvetlených sklenených valcov. Tieto diela mali byť zvýraznené kvetinovými záhonmi v ich blízkosti, vždy na jar a jeseň osádzanými letničkami a cibulovinami. Dôležitou podmienkou bolo, aby každý záhon charakterizovali len jeden druh a jedna farba. Návrh počítal aj s doplnujúcou výsadbou stromov či väčšieho množstva vždyzelených krov a umiestnením atypických lavíc. Existujúce dreviny mali prejsť prebierkou, rovnako okrajové porasty a mali byť doplnené o krovité porasty. Blízku lúku navrhla Zdena Škubalová ponechať v „prírodnom stave“. Predmetný návrh bol takmer komplexne zrealizovaný.

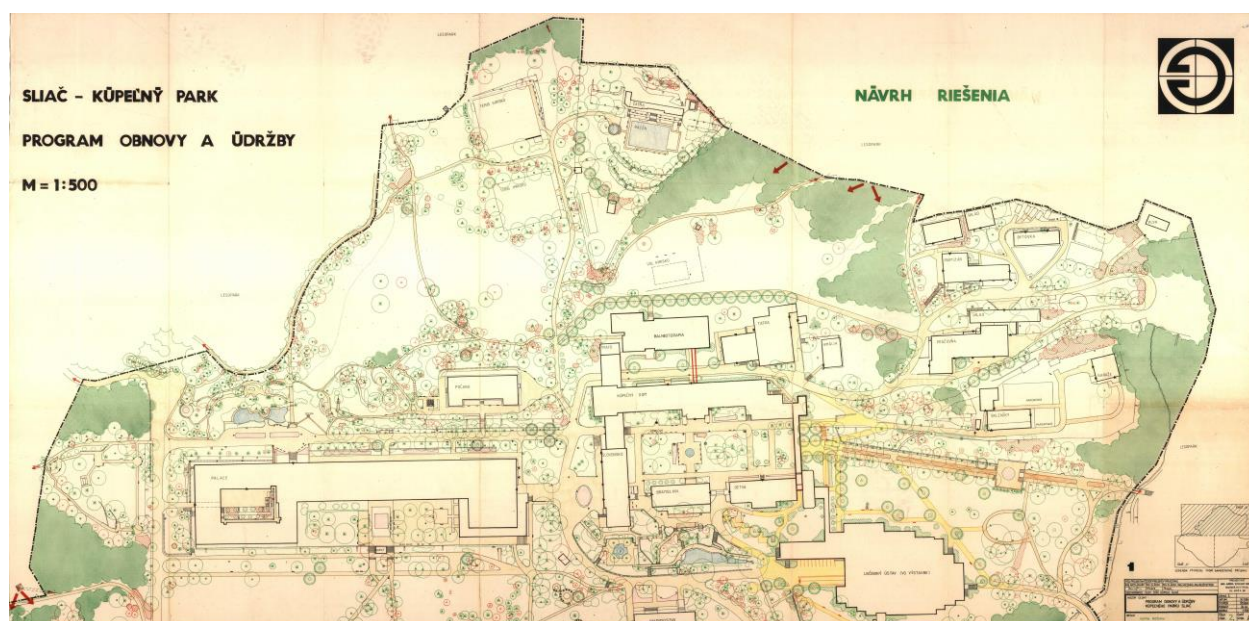

1.20. Ing. arch. Vincent Maník a kolektív: projekt úprav parku pri sanatóriu Sliač/Cor.

Osadzovací výkres, zobrazenie cieľového stavu (zodpov. projektant Ing. Peter Sládek), 1997.

Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, fascikel „*Liečebný ústav Sliač : Parkové úpravy : Projekt*“, bez signatúry (neusporiadaný archív). Foto: Patrik Baxa.

V 2. polovici 90. rokov, bol pod autorským vedením architekta Vincenta Maníka vypracovaný rozsiahly projekt komplexnej obnovy parku, ktorý sa vtedy nachádzal v zanedbanom stave. Celé územie sa rozdelilo na viacero (pravdepodobne dvanásť) pasportizačných plôch, pri čom návrh počítal s úpravou – obnovou a vybudovaním nových – zelených i spevnených plôch, tzv. drobnej architektúry a osvetlenia. Proces týkajúci sa zásahov do zelených plôch mal zahŕňať prebierky starých stromov či odstránenie náletov (tzv. zdravotný, výchovný a kompozičný výrub, uvoľnenie perspektívnych stromov na základe vypracovanej inventarizácie drevín a výrubového plánu) a s tým súvisiacu obnovu, resp. vytvorenie nových priehľadov, obnovu starších a výsadbu nových trvalkových záhonov, ošetrovanie alejí (len minimálny výrub a čiastočná dosadba), ale aj založenie úplne novej zelene (napríklad v areáli rozostavaného sanatória Sliač/Cor mala byť navezená ornica, prevedené zatravnenie, výsadba stromov, krov a trvalkových záhonov). Stavebno-technické riešenie navrhlo zmenu existujúcich objektov (chodníky a drobná architektúra), pričom – v porovnaní s predošlým stavom – sa malo uplatniť „viacej tradičných, resp. prírodných materiálov (drevo, kameň, voda).“ Podľa návrhu tu mali byť obnovené či dobudované chodníky s asfaltovým povrchom (niektoré s okrajmi z dlažbových kociek), dláždeným alebo mlatovým povrchom, betónové schodišťa, dláždené rampy, kamenné oporné múriky na betónovom základe, dláždené plochy pre lavičky, premostenia, priepusty, odvodňovacie objekty a pod. Nevhodné typizované objekty zariadenia tzv. parkového interiéru bolo treba nahradiť atypickými, vizuálne lepšie prispôbenými prostrediu, vyhotovenými z kvalitnejších materiálov. Z hľadiska drobnej architektúry sa návrh dotýkal obnovy aj novostavieb altánkov, kvetinových žľabov, parkových lavičiek, smetných košov, ale i nového jazierka (severozápadne od rozostavaného sanatória Sliač/Cor; vrátane riešenia prítoku, odtoku, príslušného stavidla atď.) napojeného na sústavu starších jazierok zásobovaných použitou vodou z kúpeľných prameňov, priľahlej oddychovej plochy a pod. Súbežne sa malo obnoviť aj verejné osvetlenie. Projekt bol vypracovaný v čase, keď prebiehalo budovanie sanatória Sliač (neskôr nazvaný Cor, dodnes nedostavané), pri čom sa uvažovalo i s výstavbou podzemných garáží pri hoteli Detva (pred západným priečelím). Predmetná časť parku mala po dostavbe objektu Sliač/Cor nadobudnúť „dôležitosť 1. kategórie, porovnateľnú len s významom priestoru okolo LD Palace.“ Pri projekčných prácach autori vychádzali najmä z pasportizácie zelene spracovanej v roku 1984, leteckých snímok z rokov 1949 a 1991, výškopisného i polohopisného zamerania a štúdie „Program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliač“ z rokov 1994 – 1995, ktorej autorom je architekt Vincent Maník a kolektív. Otázku, do akej miery bol projekt zrealizovaný, zatiaľ nevieme jednoznačne zodpovedať.

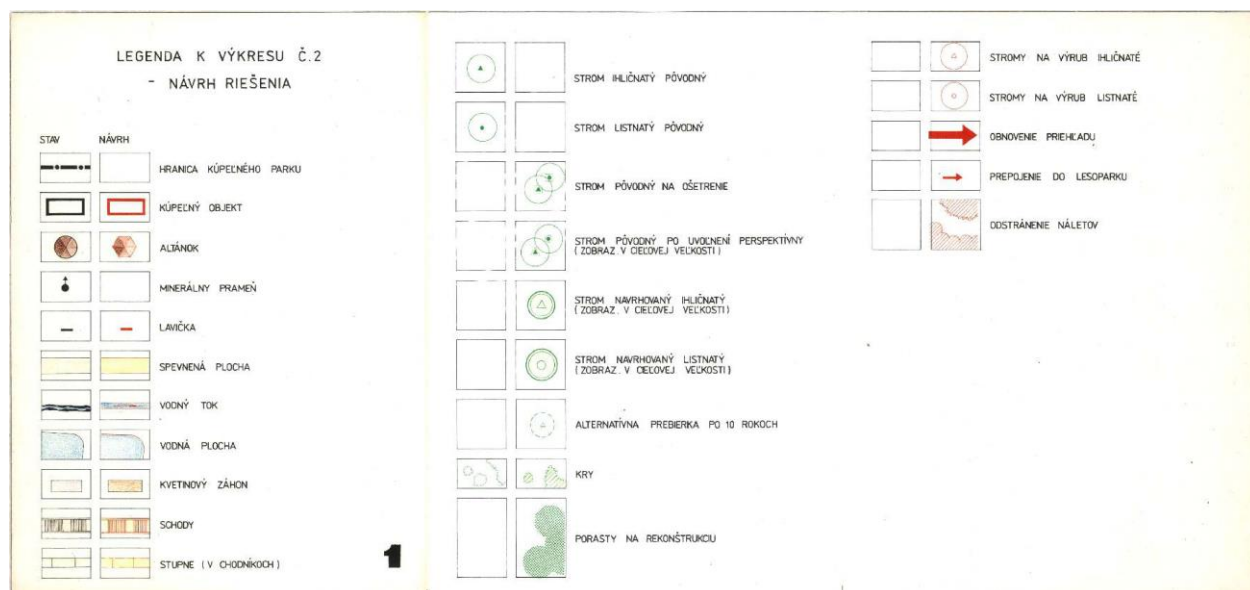
1.21. Ing. arch. Vincent Maník a kolektív: program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliač .
 Návrh riešenia, stupeň štúdia, M 1:500, časť A, projektant Ing. Sládek, Ing. Micenko, Ing. Reištetter, 1994.
 Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, (neusporiadaný archív).

1.22. Ing. arch. Vincent Maník a kolektív: program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliač .
 Návrh riešenia, stupeň štúdia, M 1:500, časť B, projektant Ing. Sládek, Ing. Micenko, Ing. Reištetter, 1994.
 Zdroj: Archív Kúpeľov Sliač, (neusporiadaný archív).

1.23. Ing. arch. Vincent Maník a kolektív: program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliach .
 Návrh riešenia, stupeň štúdia, M 1:500, časť C, projektant Ing. Sládek, Ing. Micenko, Ing. Reištetter, 1994.
 Zdroj: Archív Kúpeľ'ov Sliach, (neusporiadaný archív).

1.24. Ing. arch. Vincent Maník a kolektív: program obnovy a údržby kúpeľného parku Sliach .
 Legenda návrhu riešenia. Zdroj: Archív Kúpeľ'ov Sliach, (neusporiadaný archív).

1.25. Areál kúpeľov Sliač na ortofotomape z rokov 2017 – 2019.

Zdroj: Technická univerzita vo Zvolene → Mapový server → Mapy → *Historická ortofotomapa Slovenska* [online]. [prevzaté 1. 11. 2021]. Dostupné z: <https://mapy.tuzvo.sk/HOFM/>. Reprodukcia: Patrik Baxa.

PRÍLOHA 2
HISTORICKÉ FOTOGRAFIE

2.1. Pohľadnica z r. 1916. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021].

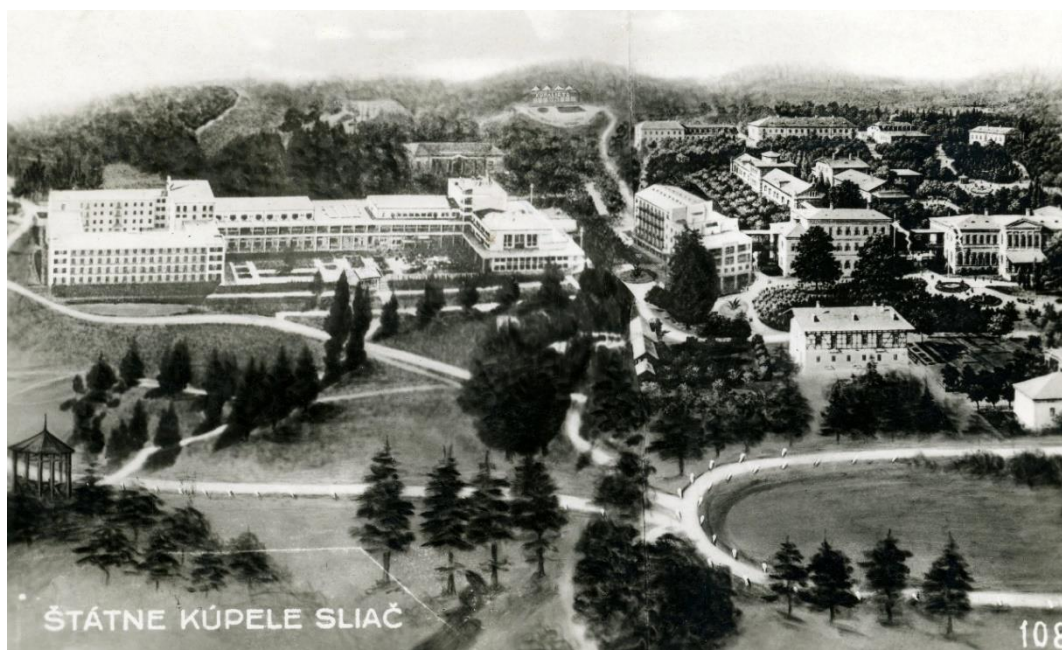
Z obdobia prelomu 19. a 20. storočia sa v rôznych inštitúciách a u súkromných zberateľov zachoval veľký počet rôznych fotografií – mnohé boli vydané ako pohľadnice. V centre kúpeľov stojí okrem samotného kúpeľného domu a starých hotelov Buda (dnes Bratislava) a Pest (Detva) – už aj hotel Ungaria (Slovensko) a nová reštaurácia (južne od kúpeľného domu). Blízko pri týchto hlavných objektoch (juhozápadne od hotela Pest) bola vila Üdvözlő (neskôr Na zdar) a vedľa nej (v pozdĺžnej orientácii východ – západ) skleníky („Glas &

Warmhaus“). Urbanistickú os tejto časti areálu na severnej strane dopĺňal nový hotel Pannónia (dnes Poľana).

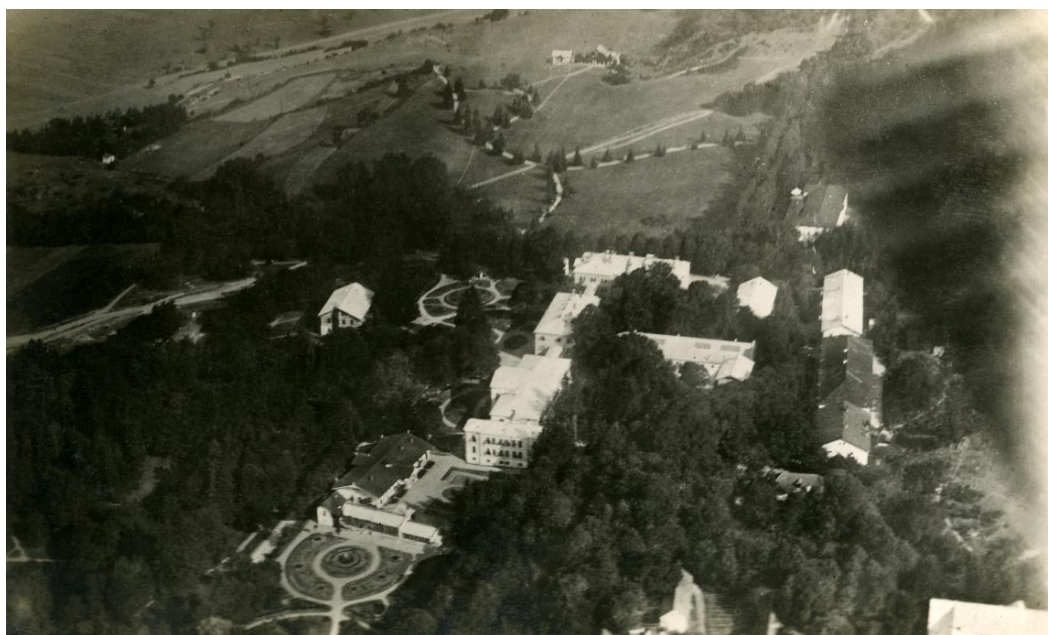
2.2. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Pohľad zachytáva kvetinové partery v centre kúpeľov pri vile Bellevue a pred hotelmi Ungaria, Buda a Pest. Za budovou Pest je viditeľný hudobný altán pri kaviarni Dankovszky.

2.3. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Pohľadnica zobrazuje stav kúpeľov po výstavbe Hotela Palace v rokoch 1927 – 1938. Viditeľná je smreková aleja vedúca popod Hotel Palace k vyhladke s altánkom. Pribudlo aj termálne kúpalisko vybudované v r. 1936 na východe areálu.

2.4. Letecká fotografia zo začiatku 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Fotografia zobrazuje areál kúpeľov ešte pred výstavbou Hotela Palace (teda pred r. 1928). Viditeľná je mladá smreková aleja pod Hotelom Poľana, smerujúca k vyhladke Víchorec, nad ňou Vila Endrédy. Už pomerne vzrastná je lipová aleja (Aleja Boženy Nemcovej, dnes pre komplexom Palace), pod Hotelom Poľana (vybudovaný v r. 1889). Veľká časť územia na severozápade je tvorená lúkami. Dole je viditeľný skleník z r. 1891 a pred ním formálna parková úprava s kvetinovými partermi. Za nimi Vila Szerényička (neskôr Údvözlégy, potom Na zdar), tiež s formálne stvárneným nádvorím. Bohato zdobené kvetinové partery v trávnikoch sú ja na západnej strane komplexu kúpeľných domov Pest – Buda – Ungaria. Pod nim Villa Bellevue a ešte stará prístupová cesta.

2.5. Letecká fotografia z druhej polovice 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Fotografia zobrazuje kúpele po prestavbe Rudolfa Stockara v 30-tych rokoch, viditeľný je komplex Palace, prestavba Hotela Slovensko a stavba Kúpeľného domu I. Pod komplexom Palace viditeľná vzrastlá smreková aleja smerujúca k vyhlíadke.

2.6. Letecká fotografia z druhej polovice 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Fotografia zobrazuje kúpele po prestavbe Rudolfa Stockara v 30-tych rokoch, viditeľný je komplex budov Slovensko – Bratislava – Detva a stavba Kúpeľného domu I. Pod nimi vo výstavbe budova riaditeľstva kúpeľov, ktorá začala v r. 1969. Parkové úpravy zodpovedajú už dnešnému stavu. Viditeľná je pagaštanová aleja vedúca k budove Slovensko, v ktorej už nevedie cesta. Ešte nestojí Kúpeľný dom II., pod lesom je viditeľný areál kúpaliska.

2.7. Letecká fotografia z druhej polovice 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Fotografia zobrazuje východné predpolie Komplexu Palace, s parkovou úpravou zrejme architekta Kvapila z druhej polovice 80-tych rokov. Použité sú vodné plochy, fontány, zbierkové dreviny – ihličnany a farebné dreviny, chodníky sú kamenné s odpočívadlami.

2.8. Letecká fotografia z prvej polovice 20. storočia. (ZDROJ: Archív p. Pilárika).

Pohľad na Hotel Bristol, za ním Hotel Slovensko ešte pred prestavbou v 30-tych rokoch.

2.9. Letecká fotografia z polovice 20. storočia. (ZDROJ: Archív KPÚ BB)

Pohľad na Hotel Bristol (asanovaný v 60-tych rokoch), prestavaný Hotel Slovensko a novopostavený Komplex Palace.

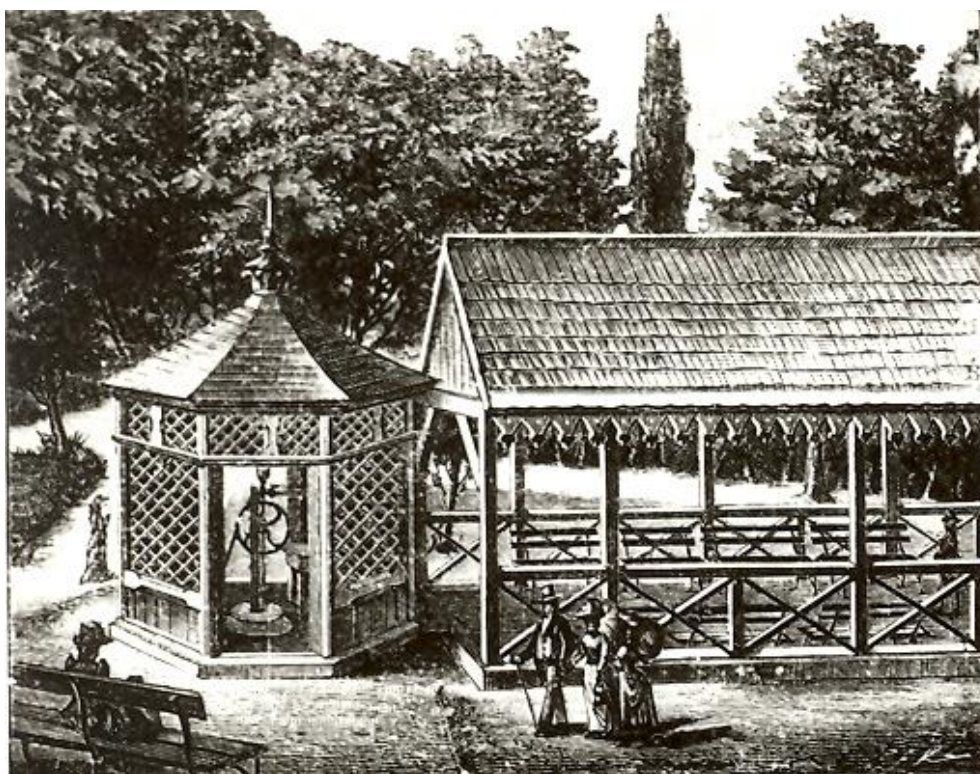
2.10. Fotografia z r. 1907 . Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na prístupovú cestu do kúpeľov s alejou pyramidálnych topoľov.

2.11. Pohľadnica z r. 1898 . Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na kúpele od mesta, vľavo Hotel Poľana, vpravo komplex budov Ungaria – Buda – Pest a pod nimi Bellevue.

2.12. Pohľadnica (ZDROJ: Archív p. Behríkovej)

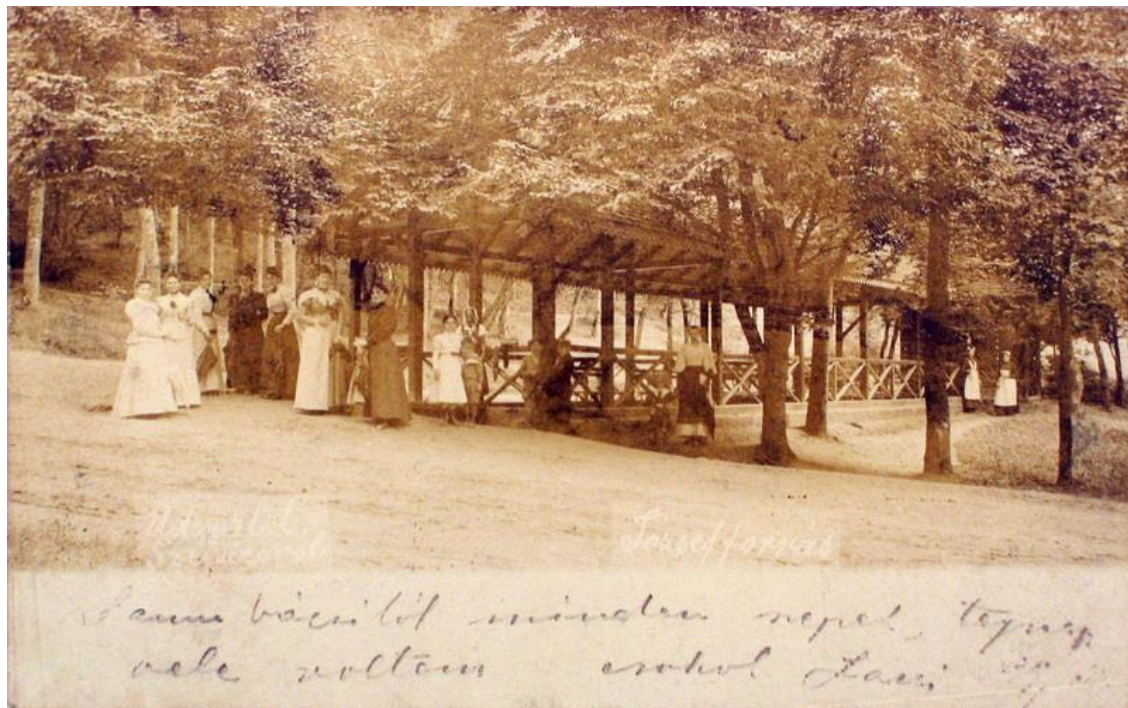

prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou strieškou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

2.13. Pohľadnica z r.1913 (Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021].

Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou strieškou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

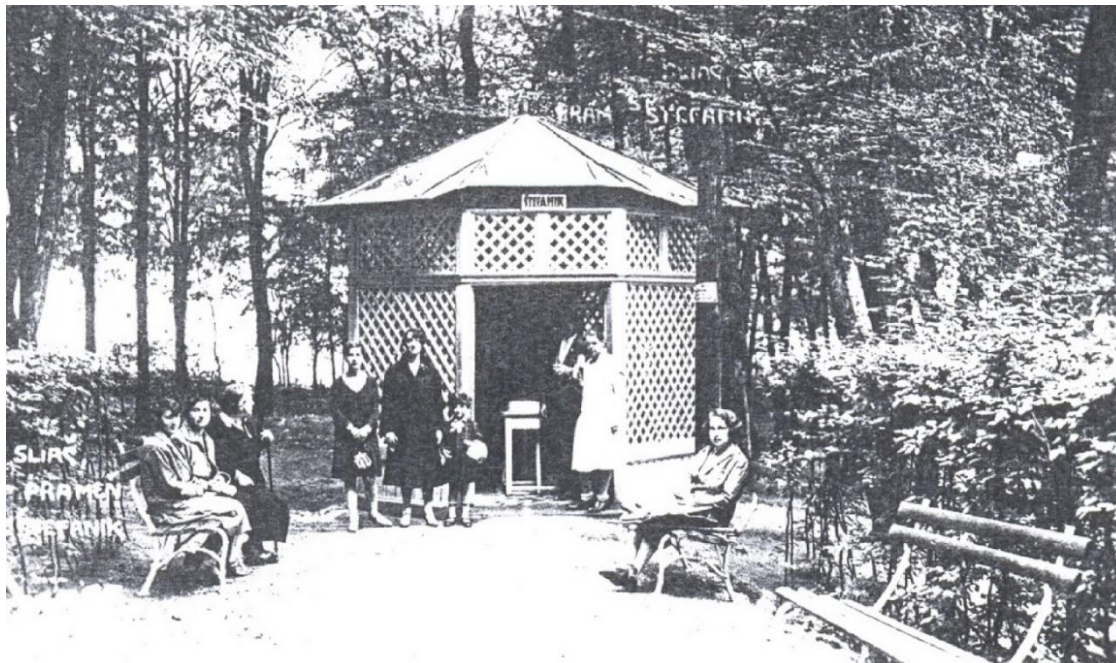
2.14. Pohľadnica, začiatok 20. storočia. (Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021].

Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou strieškou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

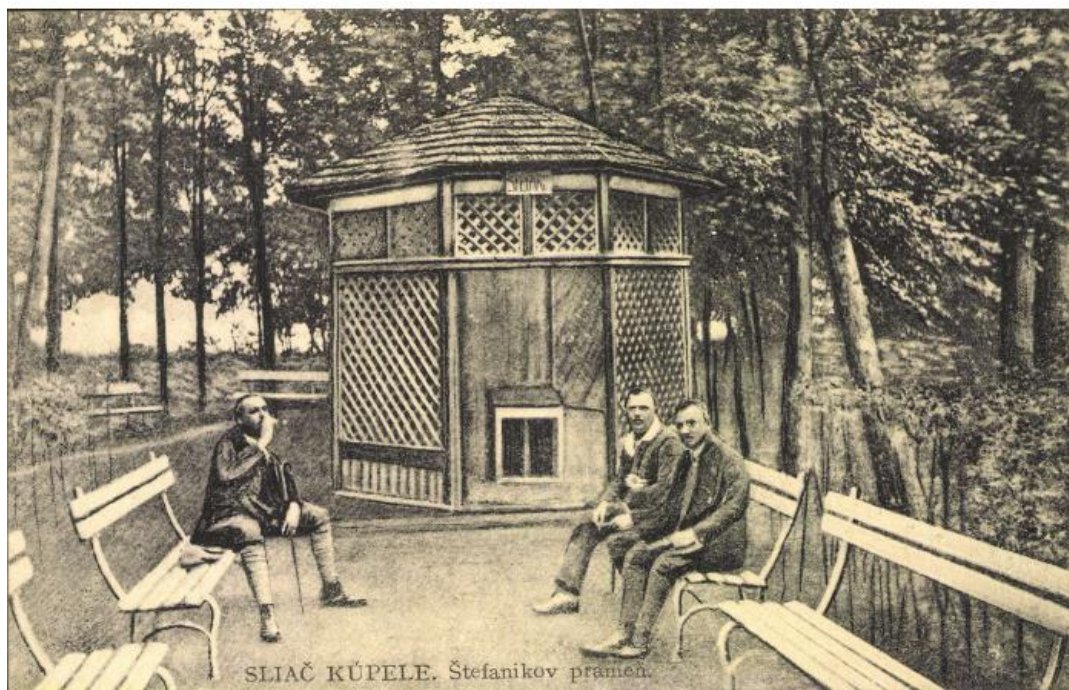
2.15. Pohľadnica z r.1903 (Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]).

Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou striedskou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

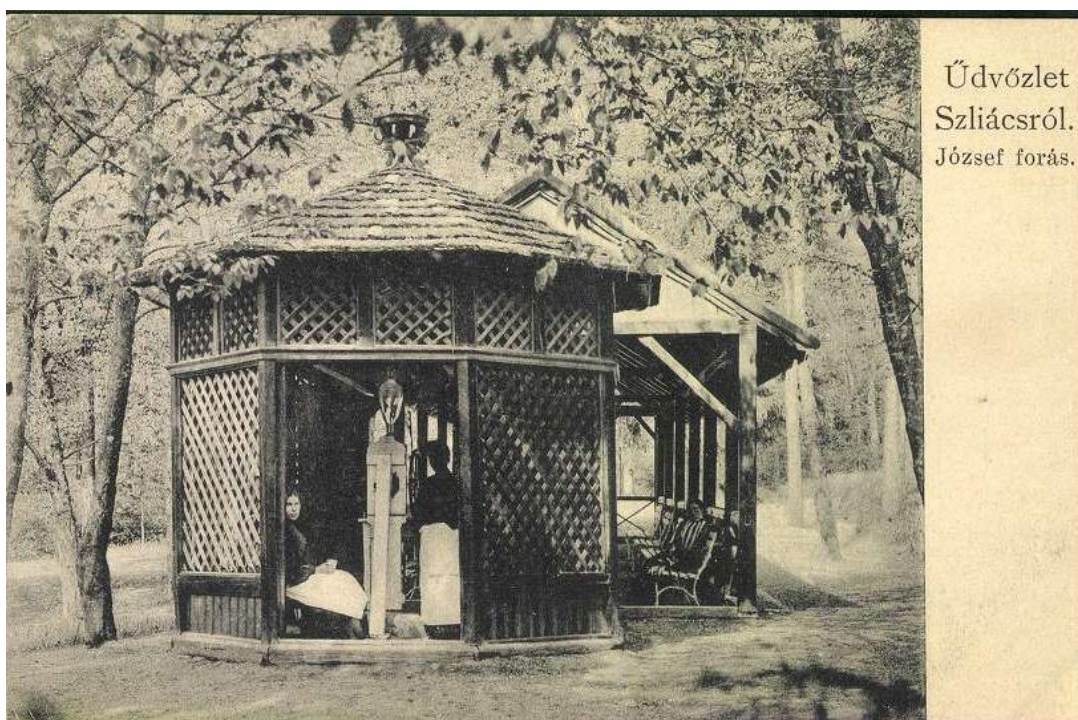
2.16. Fotografia (Zdroj: archív p. Behrikovej).

Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou striedskou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

2.17. Fotografia (Zdroj: archív p. Behrikovej).

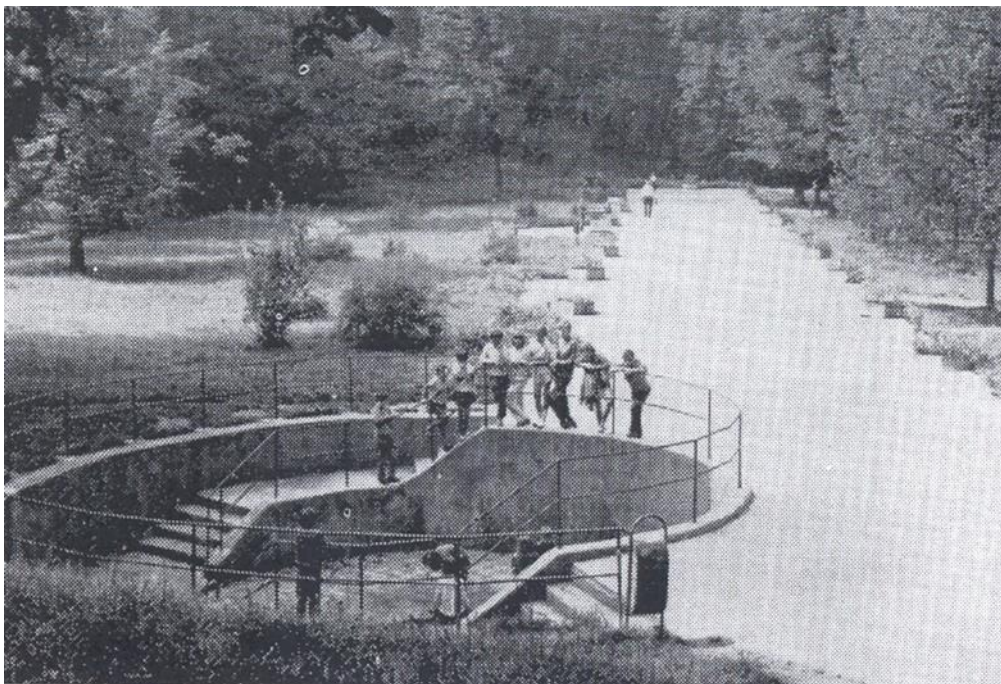
Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou strieškou, v

určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou.

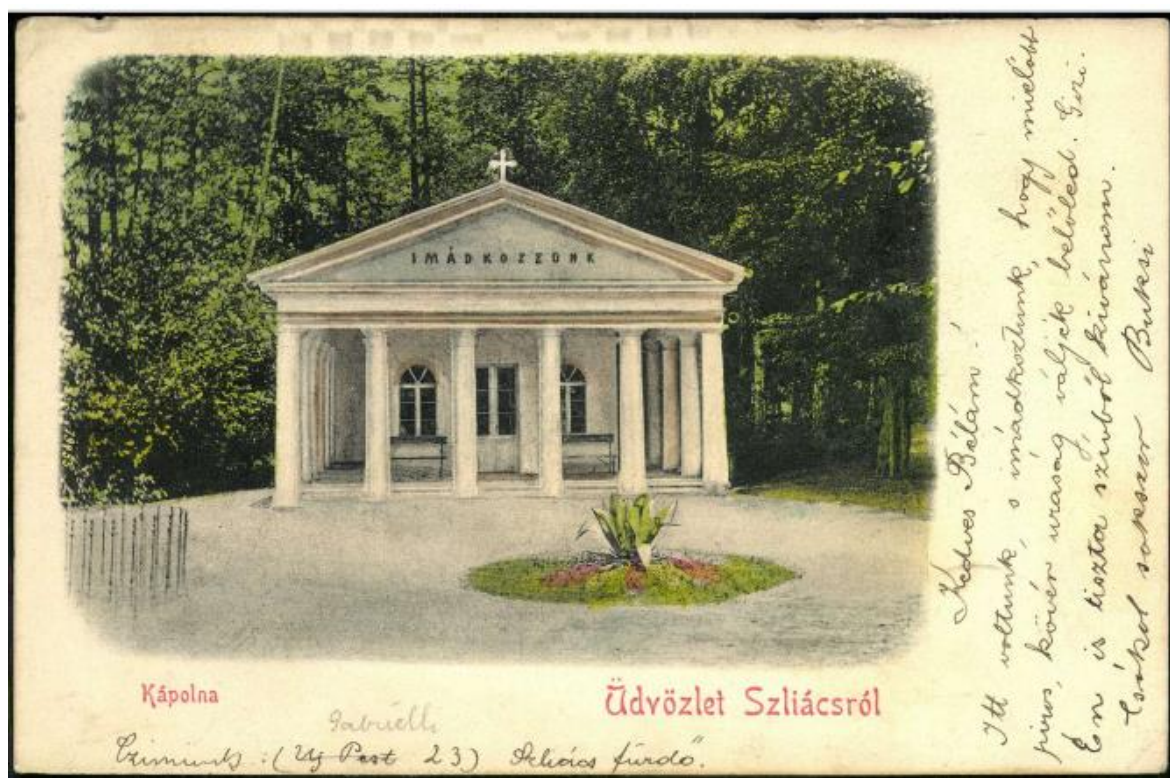
2.18. Fotografia, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]

Na prelome 19. a 20. storočia bolo architektonicky upravené aj ústie prameňa Jozef (dnes Štefánik), ktoré zakrýval osemuholníkový altánok (steny s mriežkovými výplňami) zakončený nízkou stanovou strieškou, v určitom období doplnený dlhšou drevenou zastrešenou kolonádou

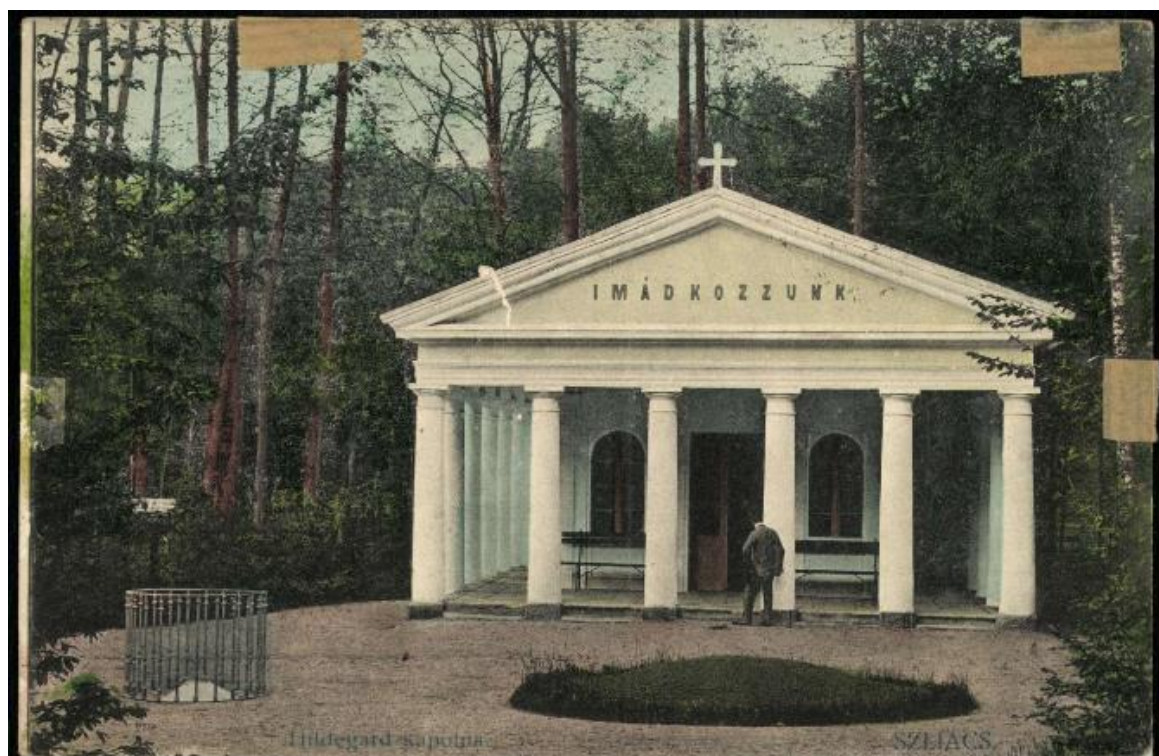

2.19. Fotografia (Zdroj: archív p. Behrikovej).

Na fotografii prameň Štefánik v 60-tych rokoch 20. storočia, úprava okolia prameňov podľa výkresu Alexandra Glausa z r. 1958.

2.20. Pohľadnica z r. 1901. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplanka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam.

2.21. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplanka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam.

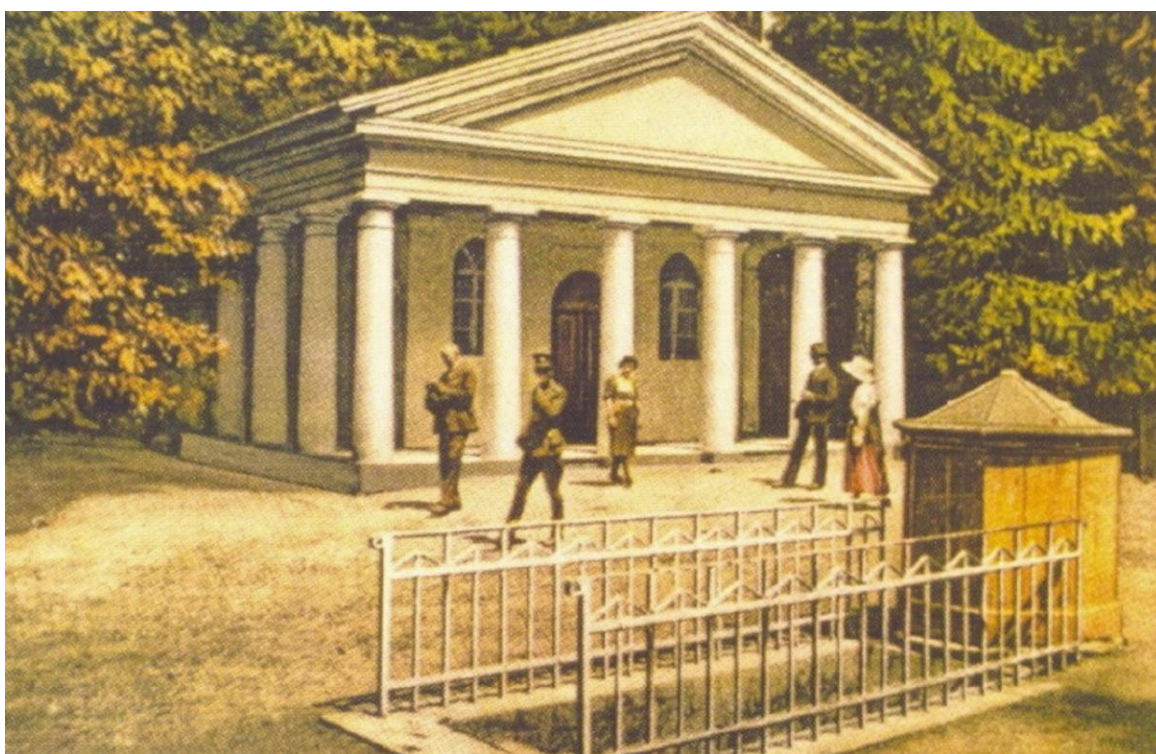
2.22. Fotografia z r. 1907, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplňka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam

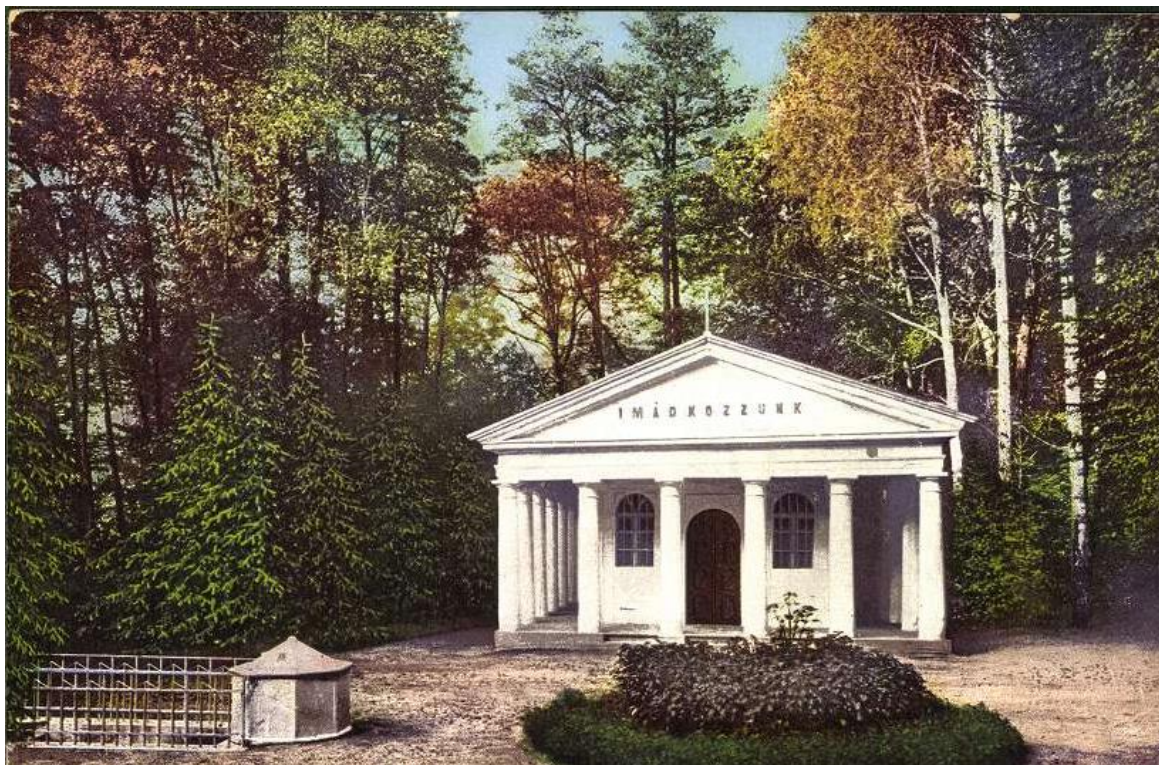
2.23. Fotografia z r. 1908, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplňka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam

2.24. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
 Kaplnka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam.

2.25. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia, Zdroj:archív p. Behríkovej.
 Kaplnka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam.

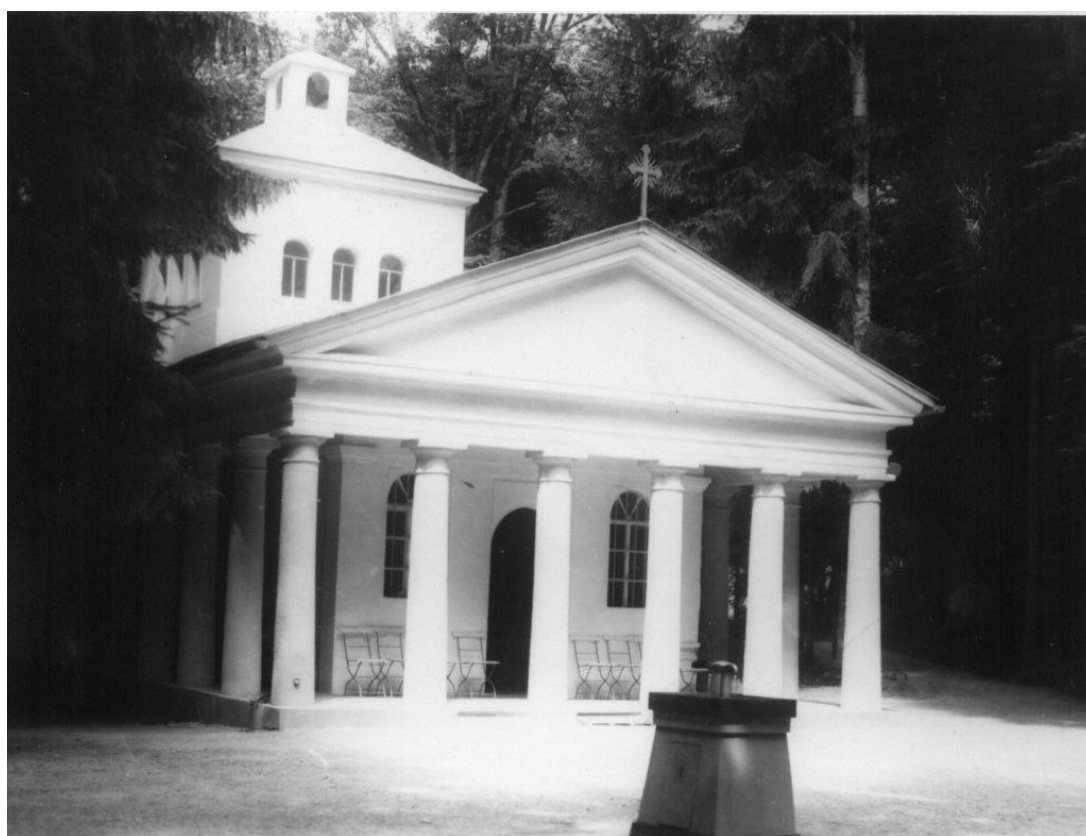
2.26. Pohľadnica z r. 1914, zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplňa sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam

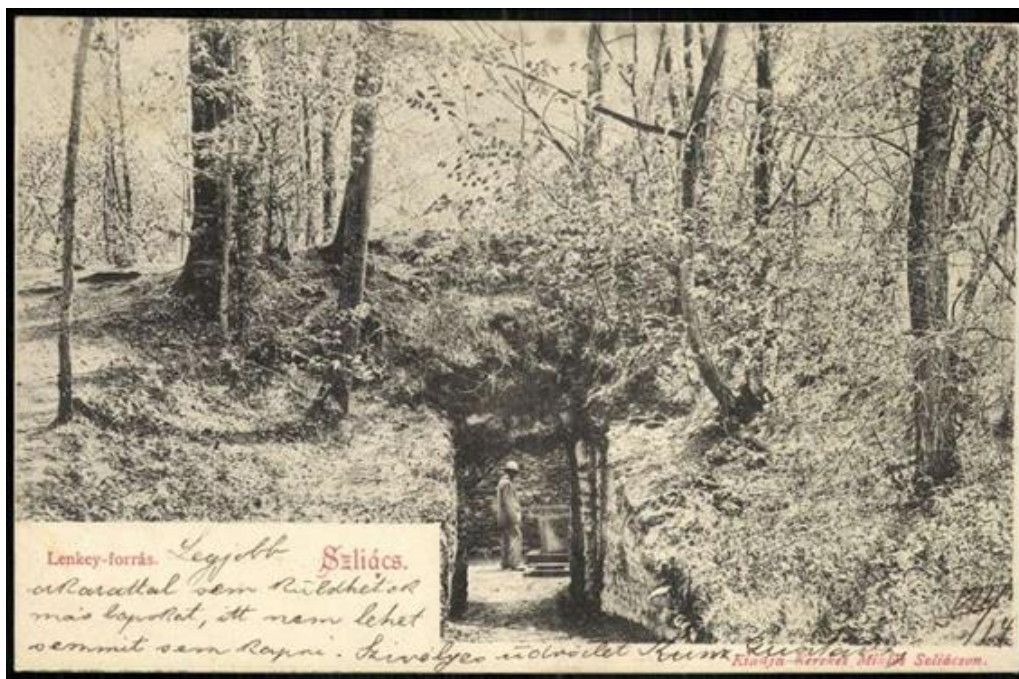
2.27. Fotografia zo začiatku 20. storočia, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Kaplňa sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam

2.28. Fotografia zo začiatku 20. storočia, Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
 Kaplnka sv. Hildegardy postavená v r. 1855, pred ňou prameň Adam

2.29. Fotografia z polovice 20. storočia, Zdroj: Archív KPÚ BB.
 Kaplnka sv. Hildegardy postavená už po nevhodnej prestavbe v r. 1938, pred ňou prameň Adam.

2.30. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Prameň Lenkey umiestnený v grotte.

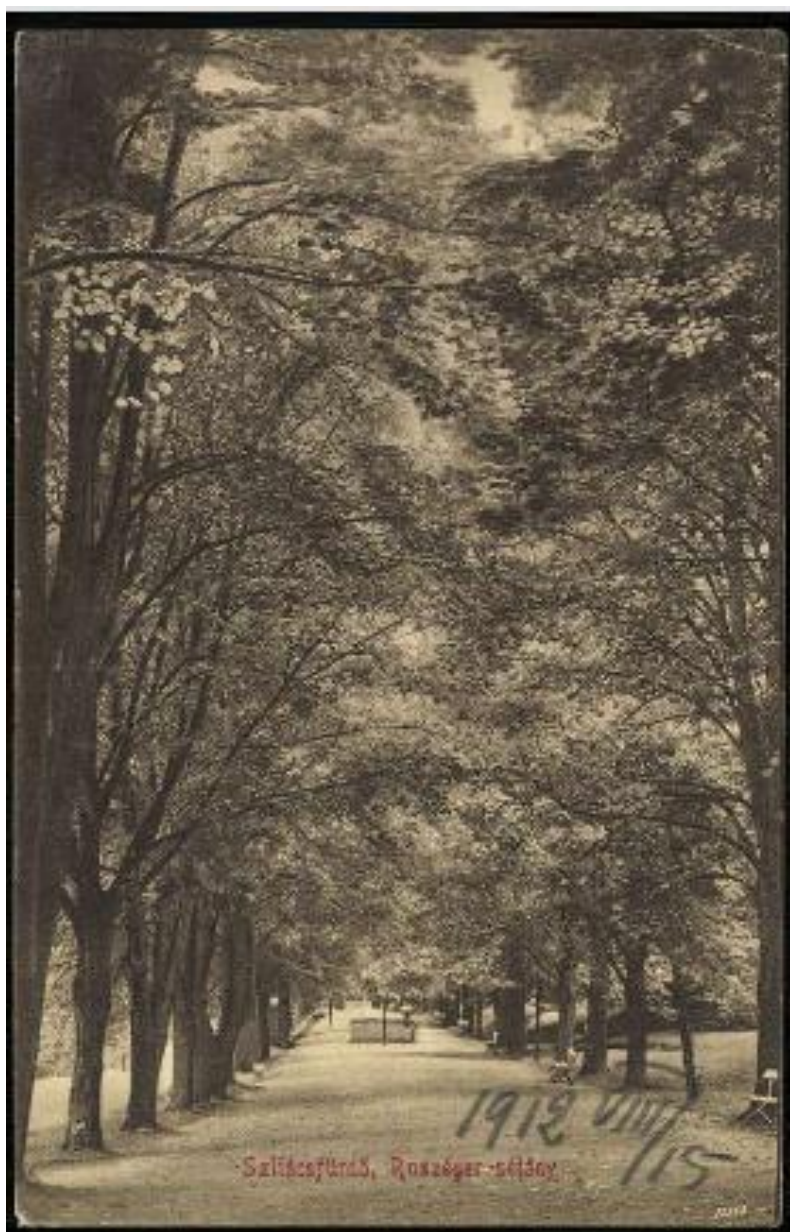

2.31. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]
Prameň Lenkey umiestnený v grotte.

2.32. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]

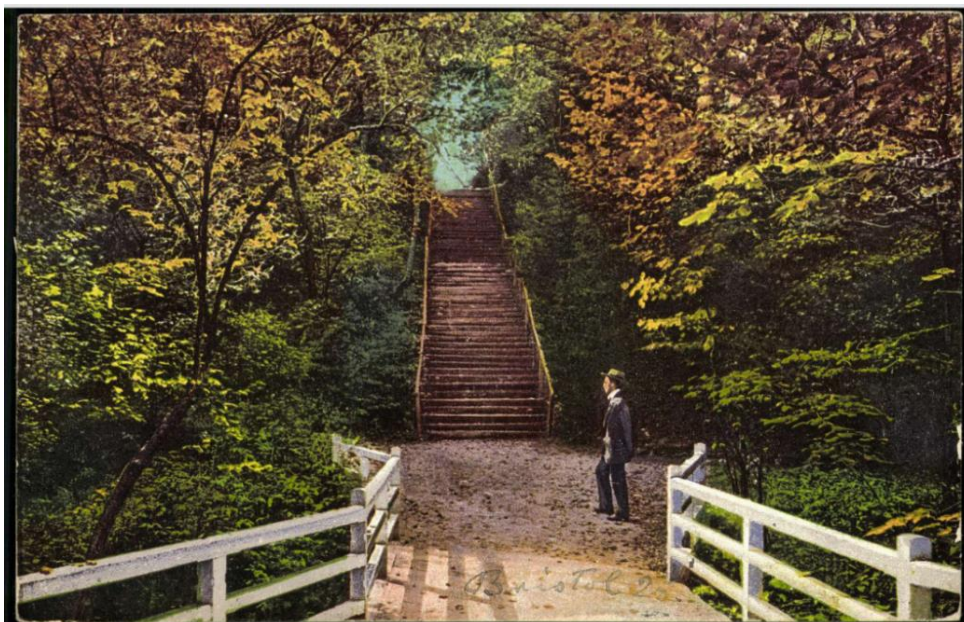
Prameň Dorota s kovovou obrubou. Keď navštívil kúpele rakúsky arcivojvoda a kráľovský palatín knieža Jozef Anton Ján Krstiteľ Habsbursko-Lotrinský, v kúpeľoch uskutočnili rôzne stavby a adaptácie – napríklad starý prameň bol v roku 1823 upravený na pitný a podľa palatínovej manželky dostal meno Dorota (dnes prameň Bystrica). Bola to studňa so zábradlím, bez obsluhy, pričom záujemca si nabral vodu pomocou pohárka, čo spustil do žriedla. V minulosti sa táto voda pila spolu so žinčicou, ktorú tu predávali dedinskí chlapci, prípadne sa používala aj na vaňové kúpele. Prameň Bystrica je najstarším pitným žriedlom v sliačskych kúpeľoch.

2.33. Pohľadnica z r. 1912. Zdroj: hungaricana.hu [online]. prevzaté [20.11.2021]

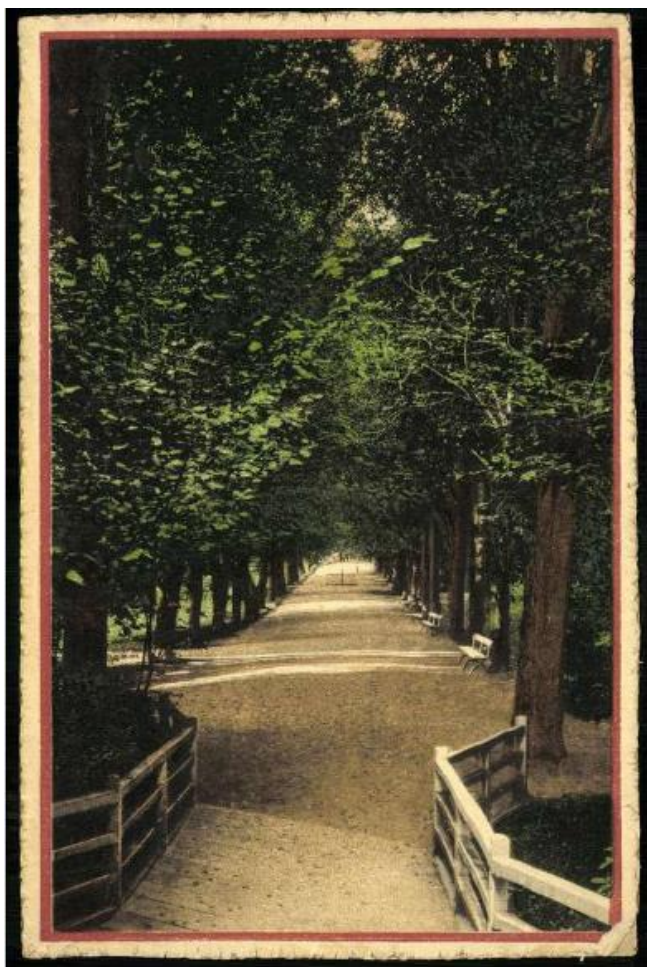
Pohľad na aleju Terézie Vansovej v strede s fontánou.

V súvislosti s predajom kúpeľov Ľudovítovi Kétsovi (1859) sa zachovalo množstvo archívnych materiálov; medziiným aj ocenenie finančnej hodnoty stavieb a iných prvkov nachádzajúcich sa v kúpeľoch, medzi nimi aj o fontáne v aleji Terézie Vansovej na fotografii. Podľa opisu mal fontána „dolnú obrubu“, ktorú tvoril veľký bazén vymurovaný z kamenných kvádrov, napájaný vodovodom vedeným z prameňa na južnom konci „picej aleje“ („Säufgeralle“); železné potrubie vodovodu malo dĺžku 56 siah (cca 106 m). Polohu tohto zaujímavého objektu nemáme v predmetnom dokumente lokalizovanú, ale je isté, že zaniknutá fontána bola umiestnená približne v strede dnešnej Aleje Terézie Vansovej, ktorá smeruje od juhovýchodného nárožia bočného krídla hotela Detva južným smerom a napája sa na cestu vedúcu k pitným prameňom (dnes je v predpokladanom mieste niekdajšej fontány odpočinková plocha obklopená žľabmi na kvety). V tomto mieste fontánu zakreslil aj autor spomínaného situačného plánu z konca 19. storočia (pozri nižšie) a predmetný architektonický prvok zobrazujú i historické fotografie aleje (viz. foto), na ktorých zreteľne vidieť – dnes už neexistujúcu – kovovú mrežu približne v strede stromoradia.

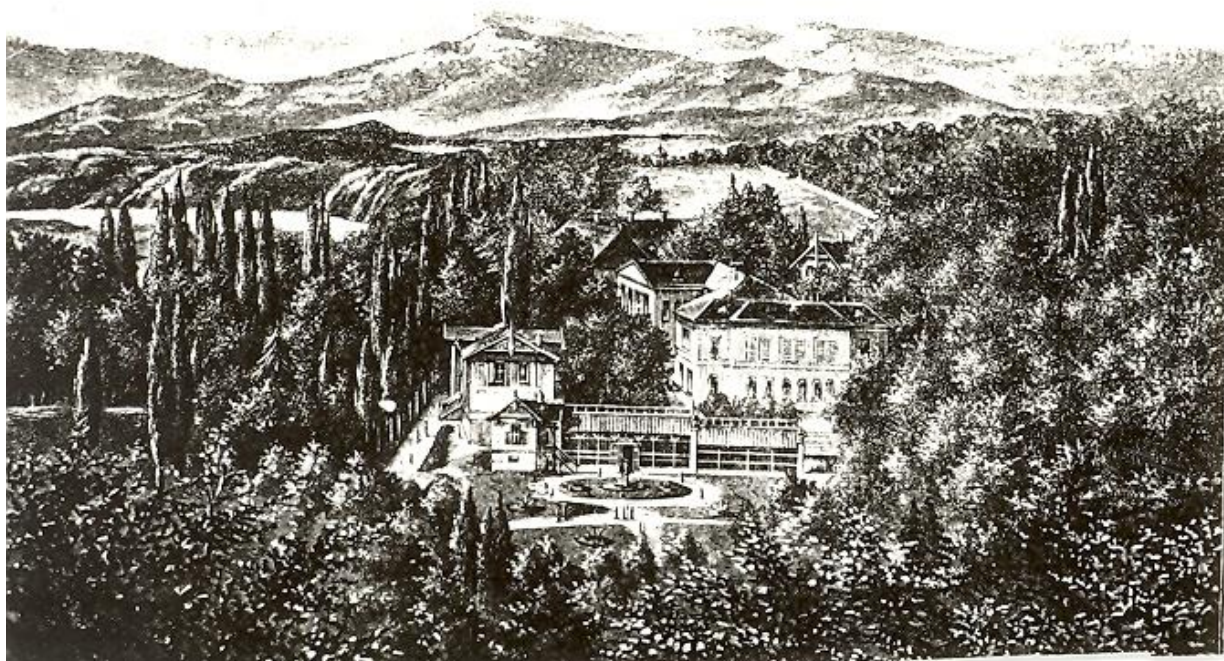
2.34. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad z aleje Terézie Vansovej na schody Šándora Mariássyho vedúce do lesoparku na juhu areálu, v popredí mostík ponad vodný tok.

2.35. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad do aleje Terézie Vansovej zo schodov Šándora Mariássyho vedúce do lesoparku na juhu areálu, v popredí mostík ponad vodný tok.

2.36. Kresba zo začiatku 20. storočia, Zdroj:archív p. Behríkovej.

V popredí skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter. Za nimi Vila Na zdar, popod ktorú vedie hlavná prístupová cesta, viditeľná je topoľová aleja. V pozadí Hotel Pest. Skleník sa spomína už v opise majetku v r.

1859, inde sa spomína stavba skleníka v r. 1880 či 1891.

2.37. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia, Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

V popredí skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter s výsadbou letničiek sochou ženy. V trávnom parteri výsadba solitérnych tvarovaných kríkov (zrejme tis) a stromčekových ruží. Za nimi Vila Na zdar a Hotel Pest.

2.38. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia, Zdroj: archív p. Pilárika.

Pohľad od skleníkov na formálny kvetinový parter s výsadbou letničiek a sochou ženy. V trávnom parteri výsadba a stromčekových ruží. V pozadí dve ľahké stavby altánov z kovu s mobiliárom.

2.39. Fotografia z polovice 20. storočia, Zdroj: archív p. Pilárika.

Pohľad od skleníkov na formálny kvetinový parter s výsadbou letničiek a sochou ženy v pomerne už zanedbanom stave.

2.40. Pohľadnica z r. 1903 Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter. Za nimi Vila Na zdar, popod ktorú vedie hlavná prístupová cesta, viditeľná je topoľová aleja. V pozadí Hotel Pest. V popredí výsadby stromčekových ruží.

2.41. Pohľadnica z r. 1903, Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter. Za nimi Vila Na zdar, popod ktorú vedie hlavná prístupová cesta, viditeľná je topoľová aleja. V popredí výsadby stromčekových ruží a kovový altán.

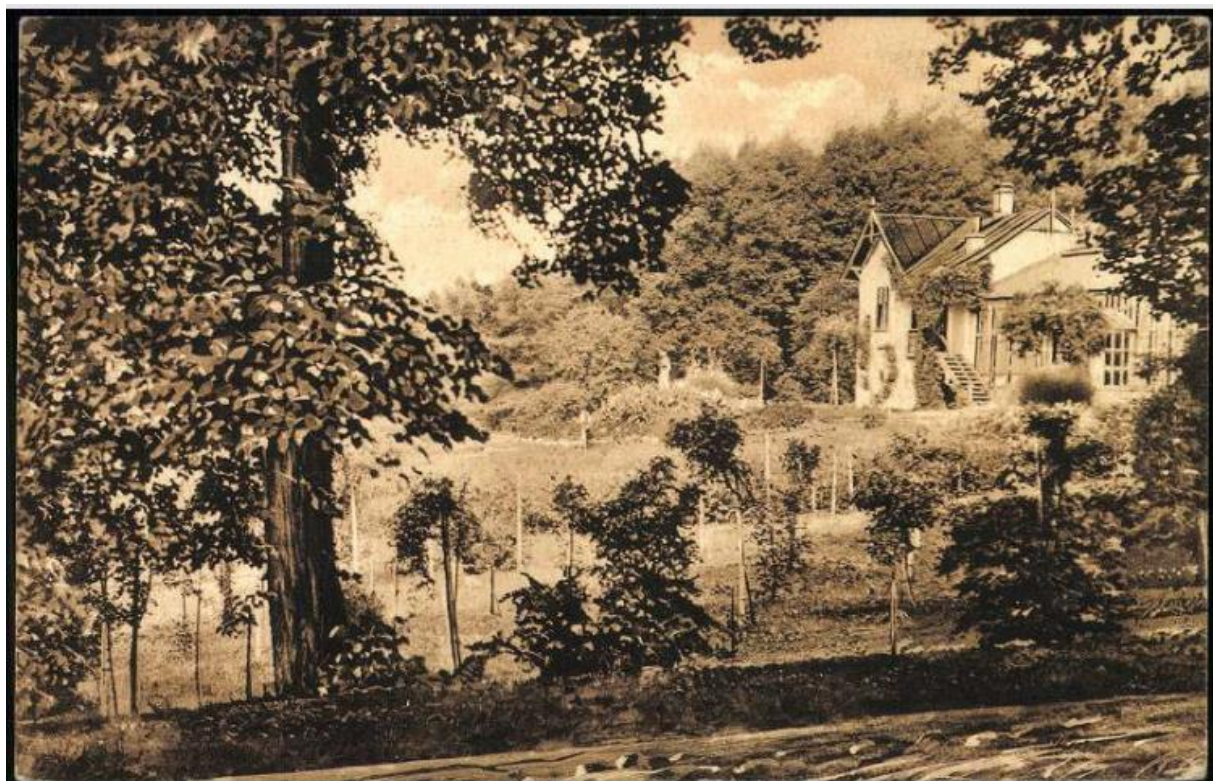
2.42. Pohľadnica z r. 1913. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter. Za nimi Vila Na zdar, popod ktorú vedie hlavná prístupová cesta, viditeľná je topoľová aleja. V popredí výsadby stromčekových ruží a kovový altán.

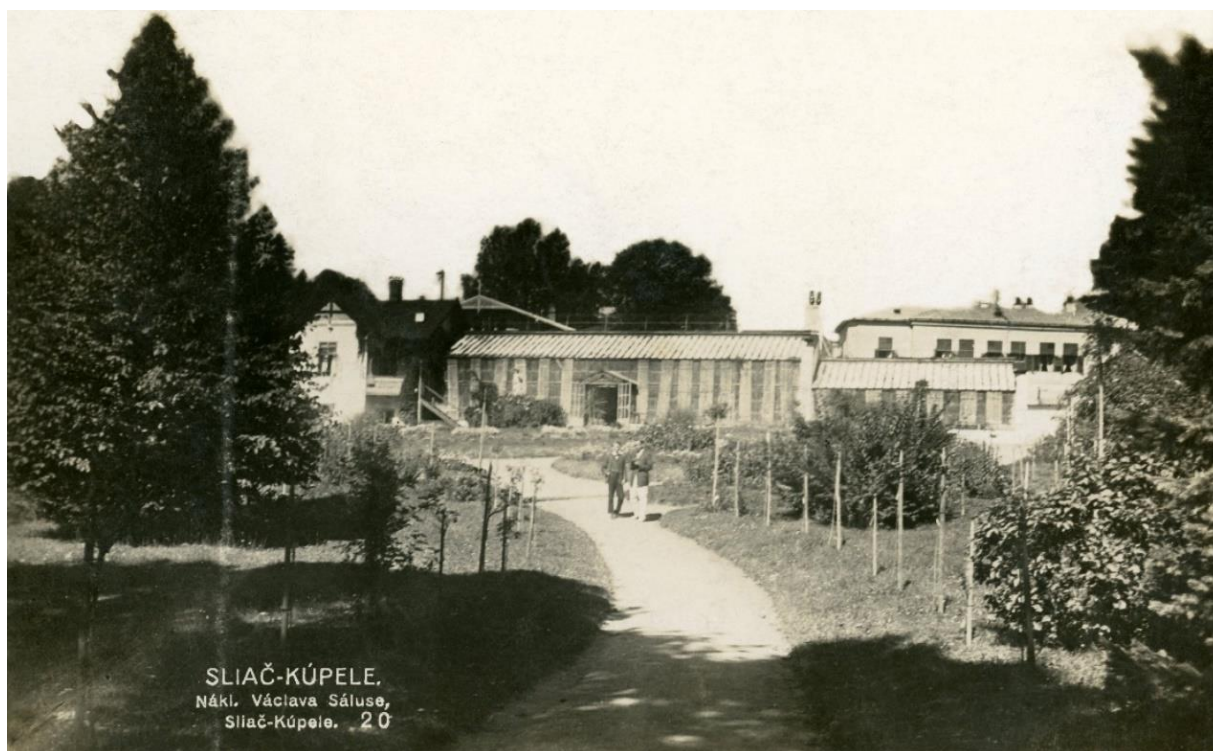

2.43. Pohľadnica z r. 1915. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na skleníky a pred nimi formálny kvetinový parter. Za nimi Vila Na zdar, popod ktorú vedie hlavná prístupová cesta, viditeľná je topoľová aleja. V popredí výsadby stromčekových ruží a kovový altán.

2.44. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na skleníky, v popredí výsadby stromčekových ruží a kovový altán.

2.45. Fotografia zo začiatku 20. storočia. Zdroj: archív p. Pilárika.

Pohľad na skleníky, v pozadí Vila Na Zdar a Hotel Pest. V popredí výsadby stromčekových ruží.

2.46. Fotografia z 30-tych rokov 20. storočia. Zdroj: archív p. Piláríka.
Pohľad na skleníky, v popredí výsadby stromčekových ruží a kovový altán.

2.47. Fotografia z 30-tych rokov 20. storočia. Zdroj: archív p. Pilárika a p. Behříkovéj.

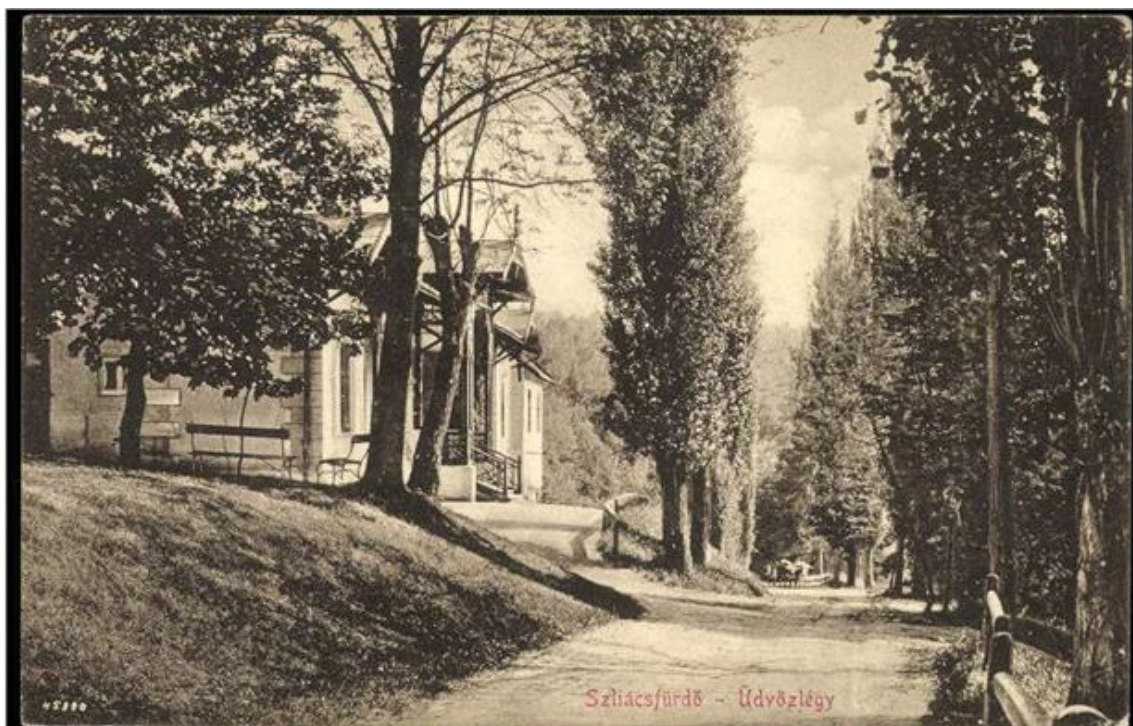
Pohľad na Vilu Na zdar, v roku 1926 bola k budove skleníkov dostavaný fotoateliér. V popredí formálne

riešená úprava nádvorja s výsadbou letničiek a ruží.

2.48. Fotografia zo začiatku 20. storočia. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na Vilu Na zdar, v pozadí Hotel Pest.

2.49. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]
Pohľad na Vilu Na zdar z jej západného priečelia, viedla k nej hlavná prístupová komunikácia do kúpeľov

s alejou topoľov.

2.50. Pohľadnica z r. 1905. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]
Pohľad na Vilu Na zdar z jej západného priečelia, pred ňou vysadené tri pagaštany, zrejme na mieste pôvodných topoľov. .

2.51. Pohľadnica z r. 1907. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). V popredí kovový altán a palma vynášaná zo skleníka na letenie. Trávnaté plochy sú využívané na slnenie.

2.52. Pohľadnica z r. 1903. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]

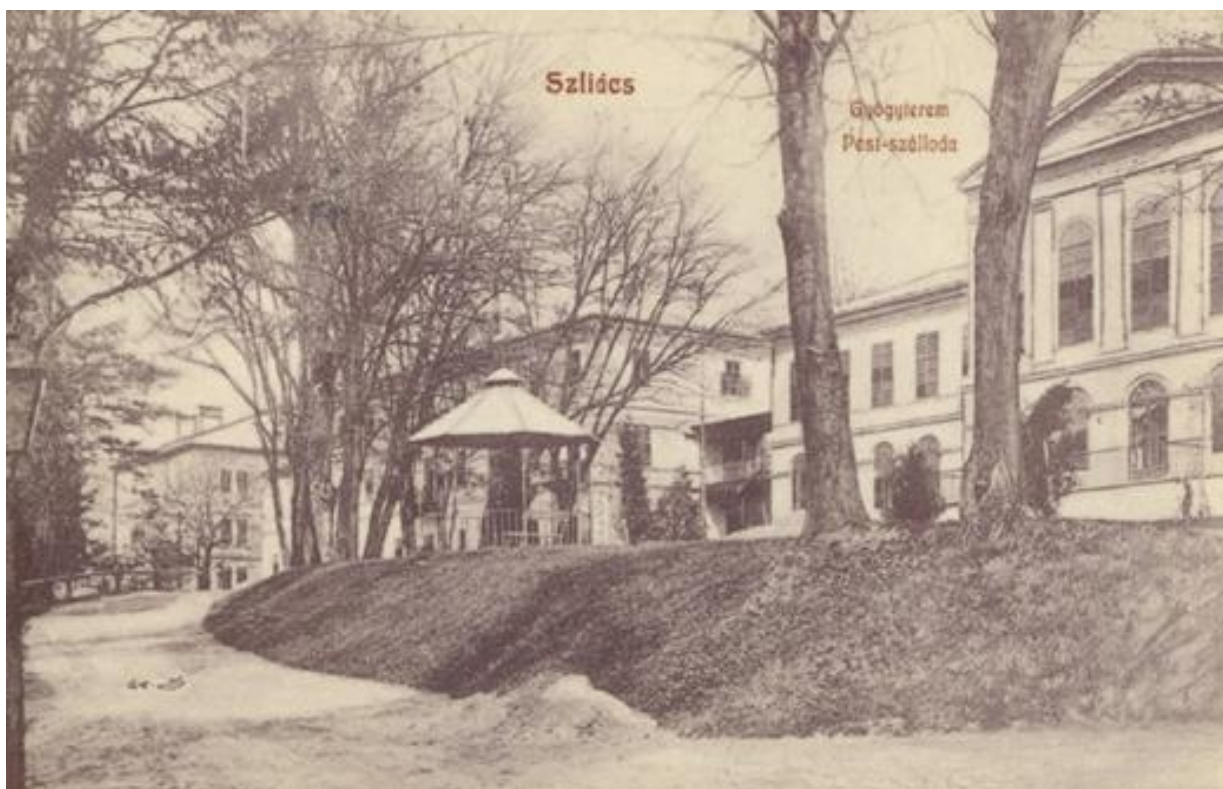
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). V popredí kovový altán.

2.53. Fotografia z prvej polovice 20. storočia. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). V popredí kovový altán.

2.54. Fotografia z druhej polovice 20. storočia. Zdroj: archív p. Behríkovej.
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva), úprava s kaskádovitými jazierkami zrejme podľa projektu Alexandra Glausa z konca 60-tych rokov.

2.55. Pohľadnica z r. 1903. Zdroj: archív p. Behríkovej
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). V popredí kovový altán.

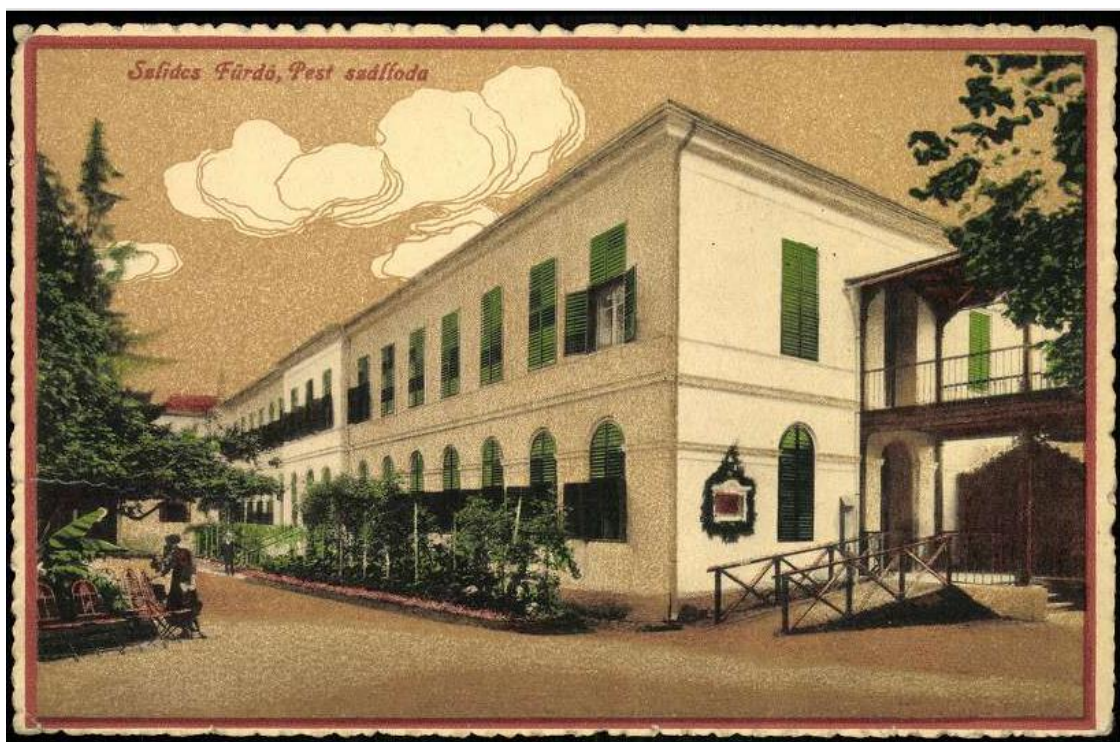
2.56. Pohľadnica z roku 1913. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021]
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). V popredí kovový altán, trávnikové partery a palmy.

2.57. Pohľadnica zo začiatku 20. storočia. Zdroj: archív p. Behríkovej
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). Kovový altán, trávnikové partery a poschodový letníčkový záhon.

2.58. Pohľadnica z polovice 20. stor. Zdroj: archív KPU BB.
Pohľad na západné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva).

2.59. Pohľadnica zo začiatku 20. stor. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na východné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). Pred fasádou úzky záhon s krami. Nádvorie tvorené zrejme mlatovou plochou.

2.60. Pohľadnica z r. 1901. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na východné priečelie Hotela Pest (Praha, Detva). Pred fasádou úzky záhon s krami. Nádvorie tvorené zrejme mlatovou plochou.

2.61. Pohľadnica zo začiatku 20. stor. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na západné priečelie hotelov Buda a Pest.

2.62. Pohl'adnica zo začiatku 20. stor. Zdroj : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohl'ad na západné priečelie hotelov Buda a Pest (Bratislava a Praha).Pred nimi kvetinový parter s vázou

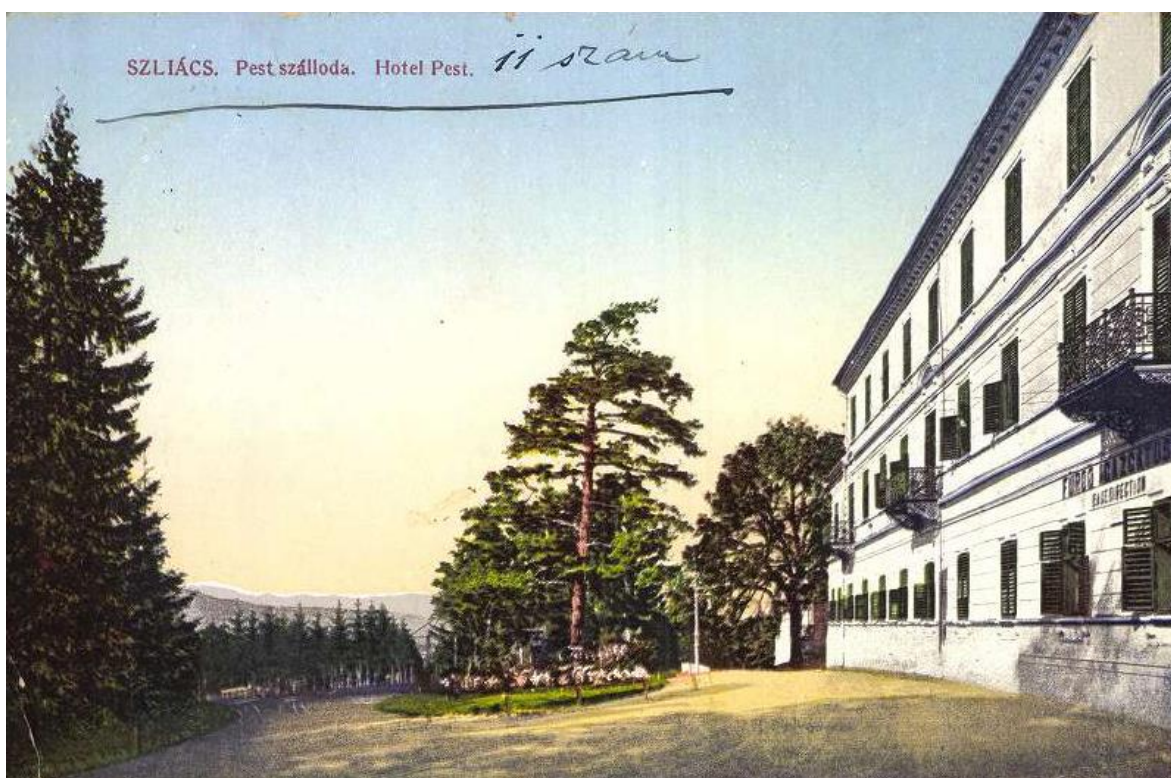
a kiosk.

2.63. Pohľadnica zo začiatku 20. stor. Zdroj: : archív p. Pilárika.
 Pohľad na západné priečelie hotelov Buda a Pest (Bratislava a Praha) s kioskom.

2.64. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotelov Hungária a Buda. Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, v popredí kvetinový parter. Cestičky sú mlatové.

2.65. Pohľadnica z r. 1923. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so

stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.66. Pohľadnica z r. 1903. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

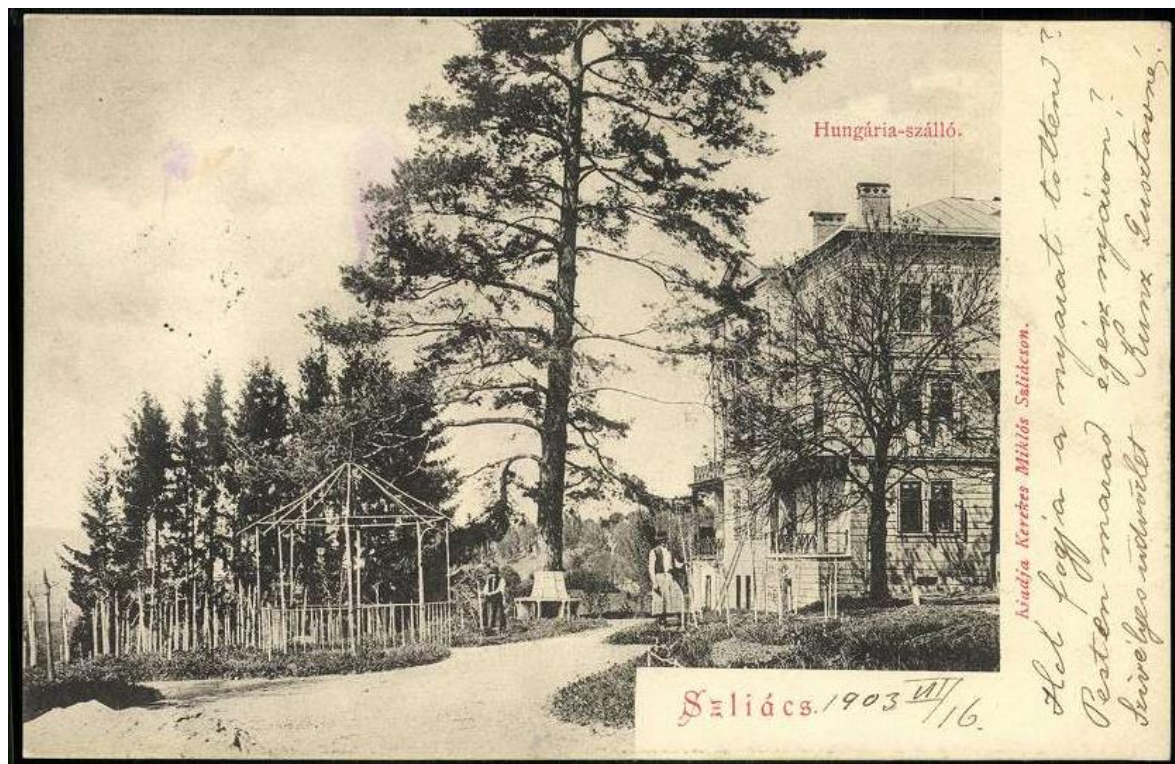
Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so

stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.67. Pohľadnica z r. 1905. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.68. Pohľadnica z 1903. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Hungaria (Slovensko), borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.69. Pohľadnica z r.1904. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Pest (Praha). Pred nimi kovová konštrukcia altánka so strechou z plachtoviny a parter so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.70. Pohľadnica z r. 1907. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so

stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.71. Pohľadnica z r. 1907. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Hungaria (Slovensko) a Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.72. Pohľadnica z r. 1907. Zdroj: : archív KPÚ BB.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so

stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.73. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.74. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: : archív p. Behríkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové.

2.75. Pohľadnica z r. 1914. Zdroj: : hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) s kvetinovým parterom, cestičky sú mlatové.

2.76. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: : archív p. Behríkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Pest (Praha), kvetinový parter s vázou, v nej juk alebo

dracéna.

2.77. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava). Pred nimi borovica Ľudmily Podjavorinskej s parterom so stromčekovými ružami, cestičky sú mlatové. V pozadí ďalší kvetinový záhon s vázou.

2.78. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Rozárium s altánkom..

SLIAČ-KÚPELE: Parle ze sadu.

Náhl. Václava Štúra,
Sliač-Kúpele. 22 b

2.79. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko), borovica Ľudmily Podjavorinskej

a rozárium s altánkom..

2.80. Fotografia zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív KPÚ BB. .

Pohľad na západné priečelie hotela Buda2 (Bratislava) s borovicou Ľudmily Podjavorinskej a rozárium.

2.81. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery a rozárium

s altánkom.

2.82. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery a rozárium s altánkom.

2.83. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery a rozárium s altánkom. Vľavo budova Bellevue.

2.84. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej.

Pohľad na Villu Bellevue pod západným priečelím hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery a rozárium s altánkom.

2.85. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na Villu Bellevue pod západným priečelím hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery.

2.86. Pohľadnica z r. 1909. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na Villu Bellevue pod západným priečelím hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové

partery a altánok.

2.87. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na Villu Bellevue pod západným priečelím hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Kvetinové partery.

2.88. Pohľadnica z r. 1904. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko).

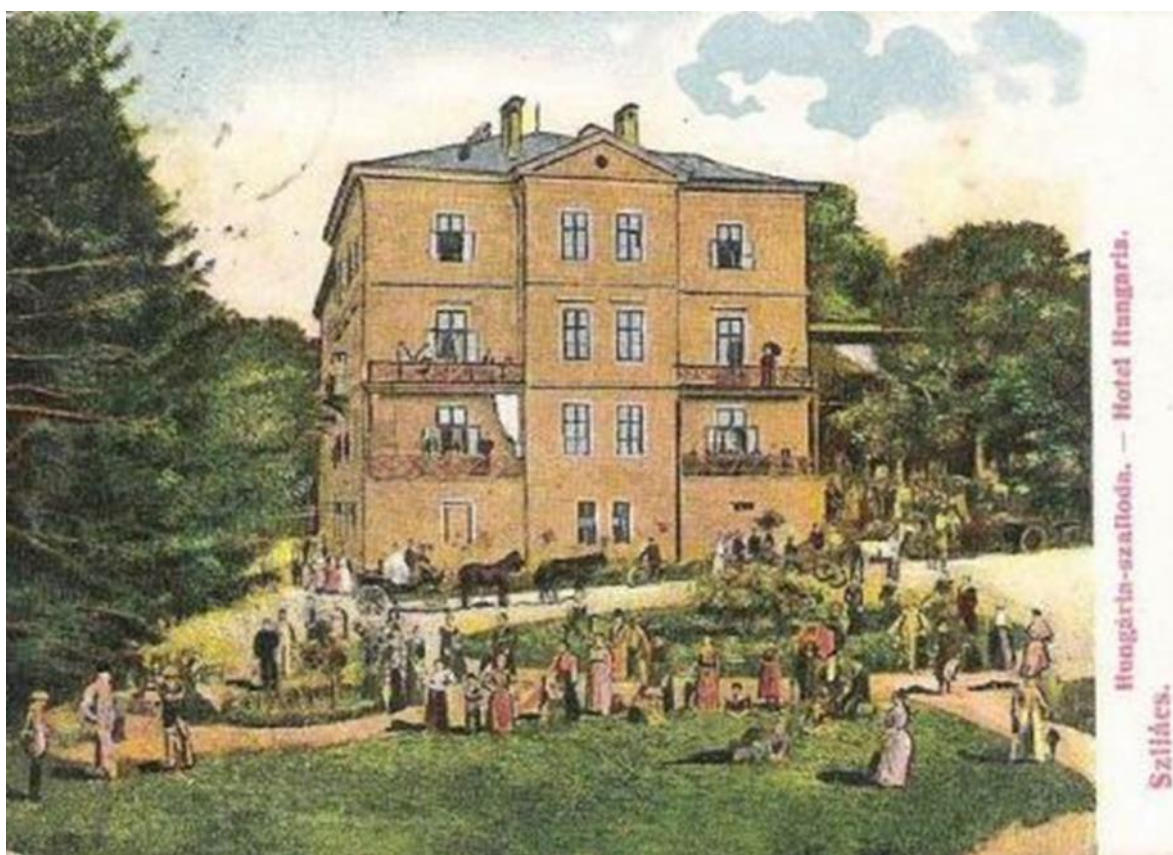

2.89. Pohľadnica z r. 1904. Zdroj: archív p. Behrikovej.
Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko).

2.90. Pohľadnica zo zač. 20. stor, Zdroj: archív p. Behríkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Hungaria (Slovensko), v popredí kvetinové partery a trávnaté plochy na slnenie.

2.91. Pohľadnica zo zač. 20. stor, Zdroj: archív p. Behríkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Hungaria (Slovensko), v popredí trávnaté plochy na slnenie.

2.92. Pohľadnica z r. 1904. Zdroj: archív p. Behrikovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Borovica Ľ. Podjavorinskej s rozáriom, v popredí kvetinové partery a trávnaté plochy na slnenie.

2.93. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behrikovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko).

2.94. Pohľadnica polovice 20. storočia. Zdroj: archív KPÚ BB.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Hotel Slovensko už po prestavbe v 30-tych rokoch, ale parkové úpravy sú ešte pôvodné.

2.95. Pohľadnica polovice 20. storočia. Zdroj: archív p. Behříkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Hotel Slovensko už po prestavbe v 30-tych rokoch, ale parkové úpravy pod hotelom Bratislava sú ešte pôvodné. Pod Hotelom Slovensko je už vybudovaná okrúhla fontána s bazénom s vyvýšeným okrajom a vodotryskom,

2.96. Pohľadnica polovice 20. storočia. Zdroj: archív KPÚ BB. .

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Hotel Slovensko už po prestavbe v 30-tych rokoch. Fontána pod Hotelom Slovensko má zmenený tvar, pôvodne vyvýšený okraj je znížený na úroveň terénu a pribudla už aj terasovitá úprava terénu pod hotelom Slovensko a smerom k Hotelu Bratislava s kamennými múrikmi. Prevažuje výsadba ihličnanov (thuja). V pozadí borovica Ľ. Podjavorinskej a rozárium.

2.97. Fotografia polovice 20. storočia. Zdroj: archív p. Behříkovej.

Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Hotel Slovensko už po prestavbe v 30-tych rokoch. Fontána pod Hotelom Slovensko má zmenený tvar, pôvodne vyvýšený okraj je znížený na úroveň terénu a pribudla už aj terasovitá úprava terénu s kamennými múrikmi a šlapákový chodník.

2.98. Fotografia z druhej polovice 20. storočia. Zdroj: archív p. Behříkovej.
Fontána pod Hotelom Slovensko v úrovni terénu, výsadba ihličnatých kríkov už v zapojených skupinách.

2.99. Fotografia polovice 20. storočia. Zdroj: archív p. Behříkovej.
Pohľad na západné priečelie hotela Buda (Bratislava) a Hungaria (Slovensko). Hotel Slovensko už po prestavbe v 30-tych rokoch.

2.100. Pohľadnica z r. 1904. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na východné priečelie hotela Pešť a nádvorie s Kúpeľným domom.

2.101. Fotografia zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív p. Behríkovej.

Pohľad na východné priečelie hotela Pešť a nádvorie s Kúpeľným domom a mohutnou lipou.

2.102. Fotografia zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív p. Behříkovej.
Pohľad na nádvorie s hudobným altánom a kaviarňou Dankovszky.

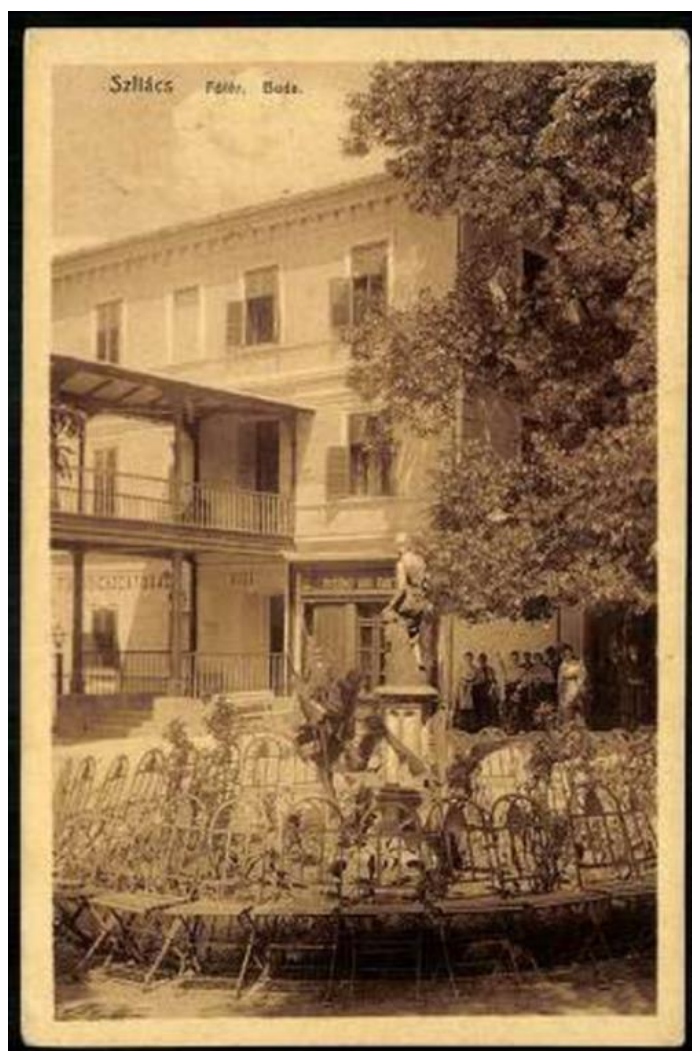

2.103. Pohľadnica zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív p. Behříkovej.

Pohľad na nádvorie s pred hotelom Pest s kaviarňou Dankovszky s letničkovými záhonmi a banánovníkmi.

2.104. Fotografia zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív p. Pilárika. .

Pohľad na nádvorie s hudobným altánom a kaviarňou.

2.105. Fotografia zo zač. 20. storočia, Zdroj: archív p. Behríkovej.
Pohľad na nádvorie pred hotelom Pest s letníčkovým záhonom so sochou.

2.106. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na nádvorie s hudobným altánom a kaviarňou Dankovszky

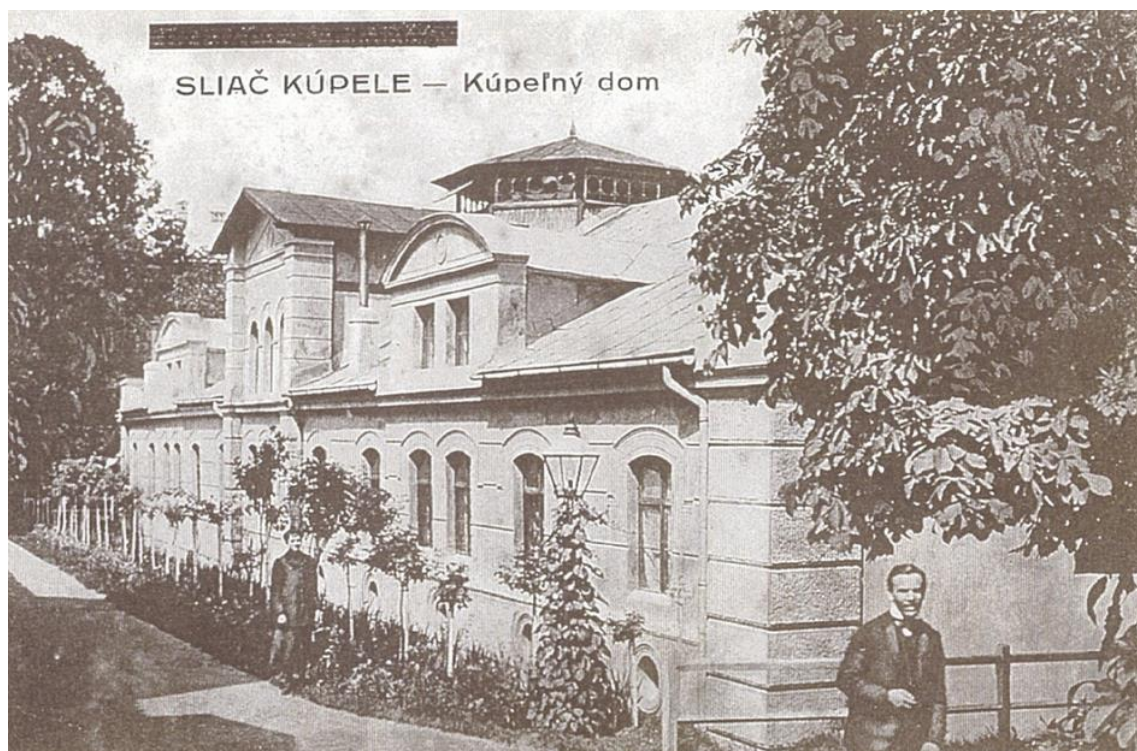
2.107. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na nádvorie s hudobným altánom a kaviarňou Dankovszky

2.108. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na nádvorie medzi kúpeľným domom a hotelom Pest s prameňom.

2.109. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na nádvorie pred hotelom Pest s prameňom, pozadí pagaštany.

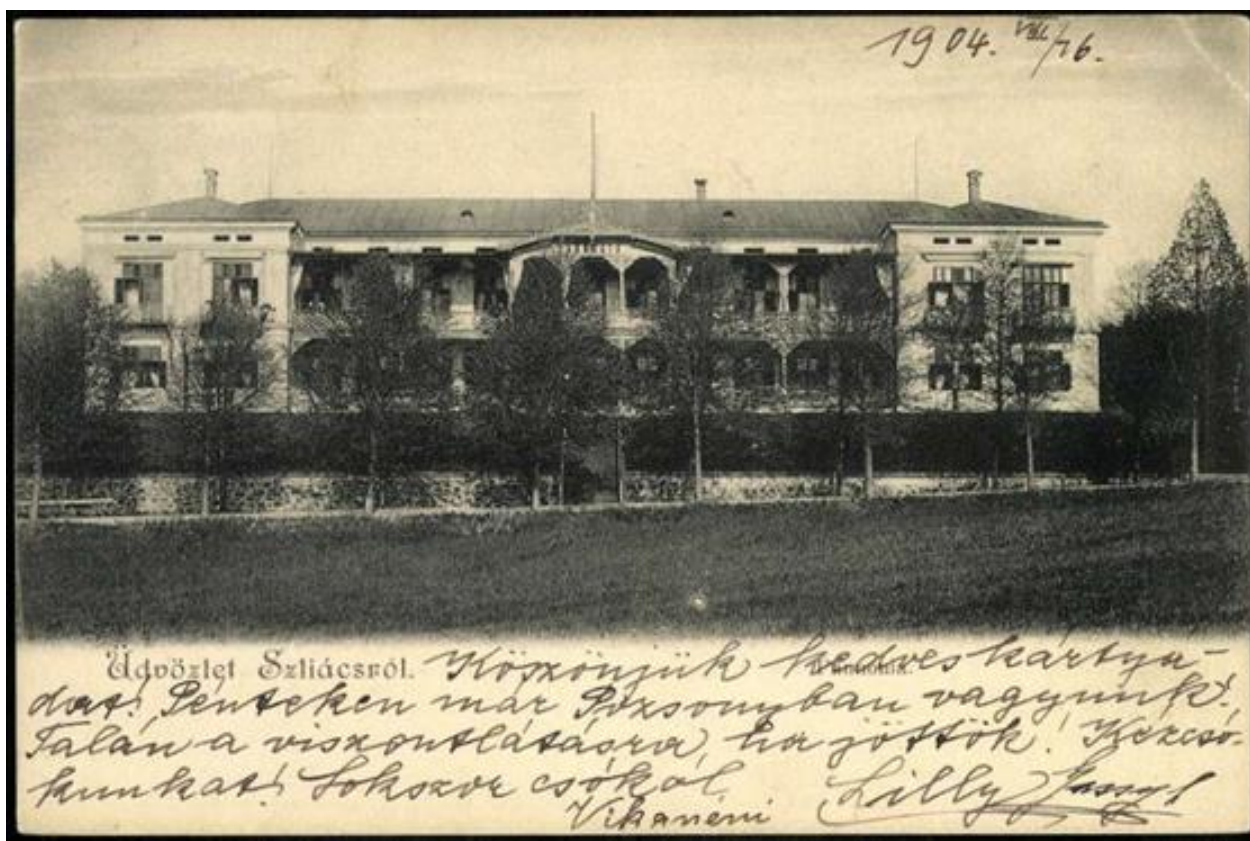
2.110. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behrikovej.
Kúpeľný dom, výsadba stromčekových ruží a pagaštany.

2.111. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na nádvorie pred hotelom Pest s pagašťanmi.

2.112. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na novú urbanistickú os s lipovou alejou pod Hotelom Pannonia (Poľana).

2.113. Pohľadnica z r. 1904. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Pohľad na novú urbanistickú os s lipovou alejou pod Hotelom Pannonia (Poľana).

2.114. Pohľadnica z r. 1913. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na Hotel Pannonia (Pol'ana).

2.115. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Pohľad na Hotel Pannonia (Pol'ana).

2.116. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Pohľad na Hotel Pannonia (Poľana) a kovovým altánkom.

2.117. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Pohľad na Hotel Pannonia (Poľana) a kovovým altánkom.

2.118. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Pohľad na Hotel Pannonia (Poľana) a kovovým altánkom.

2.119. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Pohľad na Hotel Pannonia (Poľana) a kovovým altánkom a alejou stromov na terase hotela.

2.120. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Pohľad na Hotely Bristoll a Ujpest.

2.121. Pohľadnica z r. 1905. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
Tenisové kurty za skleníkmi.

2.122. Fotografia z r. 1914. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Lúky pod hotelom Pannonia, v pozadí Hotel Slovensko, pred ním pagaštanová aleja dodnes čiastočne zachovaná,

Lúka bola využívaná na slnečné kúpele. Viditeľná výsadba smrekovej aleje, ktorej časť sa zachovala.

2.123. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].

Lúky pod hotelom Pannonia, v pozadí Hotel Slovensko, pred ním pagaštanová aleja dodnes čiastočne zachovaná, Lúka bola využívaná na slnečné kúpele.

2.124. Fotografia zo zač. 20. stor. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
 Lúky pod hotelom Pannonia, v pozadí Hotel Slovensko, pred ním pagaštanová aleja dodnes čiastočne zachovaná,
 Lúka bola využívaná na slnečné kúpele

2.125. Fotografia z r. 1915. Zdroj: hungaricana.hu [online], prevzaté [20.11.2021].
 Lúky pod hotelom Pannonia, v pozadí Hotel Slovensko, pred ním pagaštanová aleja dodnes čiastočne zachovaná,
 Lúka bola využívaná na slnečné kúpele

2.126. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace, pohľad od hotela Slovensko. Letnené sukulenty.

2.127. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Vľavo spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace, v pozadí Hotel Poľana. Letnené sukulenty. Viditeľný pôvodný stĺp verejného osvetlenia z prestavby v 30-tych rokoch so štvoricou svietidiel.

2.128. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace, príjazdová cesta prerušila pôvodnú pagaštanovú aleju – vľavo viditeľné jedince pagaštanov zachované dodnes. Letnené sukulenty. Viditeľný pôvodný stĺp verejného osvetlenia z prestavby v 30-tych rokoch so štvoricou svetidiel.

2.129. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace, výsadba ihličnanov a previslých listnatých kultivarov drevín. .

2.130. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace (pohľad zo západu). Viditeľná zachovaná pôvodná smreková aleja vedúca k vyhladke (v tom čase cca 10-20 rokov stará podľa veľkosti drevín) , aleja bola prerušená výstavbou komplexu.

2.131. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace (pohľad zo západu). Viditeľná zachovaná pôvodná smreková aleja vedúca k vyhladke (v tom čase cca 10-20 rokov stará podľa veľkosti drevín) , aleja bola prerušená výstavbou komplexu. Viditeľná príjazdová cesta bez zelene.

2.132. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace (pohľad zo západu). Viditeľná zachovaná pôvodná smreková aleja vedúca k vyhladke (v tom čase cca 10-20 rokov stará podľa veľkosti drevín) , aleja bola prerušená

výstavbou komplexu. Viditeľná príjazdová cesta bez zelene. Prízemná budova vpravo už neexistuje.

2.133. Fotografia z 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace (pohľad zo západu). Viditeľná zachovaná pôvodná smreková aleja vedúca k vyhladke (v tom čase cca 10-20 rokov stará podľa veľkosti drevín) , aleja bola prerušená výstavbou komplexu. Viditeľná výsadba pagašťanov na nádvori a tiež treláže, ktoré boli doplnené neskôr.

2.134. Fotografia z 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba pagaštanov na nádvorí, ešte neboli osadené treláže.

2.135. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba pagaštanov na nádvorí, ešte neboli osadené treláže. Na nádvorí tanečný parket, okolo neho pôdopokravná výsadba krov. V pozadí viditeľná smreková aleja.

2.136. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behrikovej.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba pagaštanov na nádvorí, už osadené treláže. .

2.137. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace (pohľad zo západu). Viditeľná výsadba pagaštanov na nádvorí, už osadené treláže. .

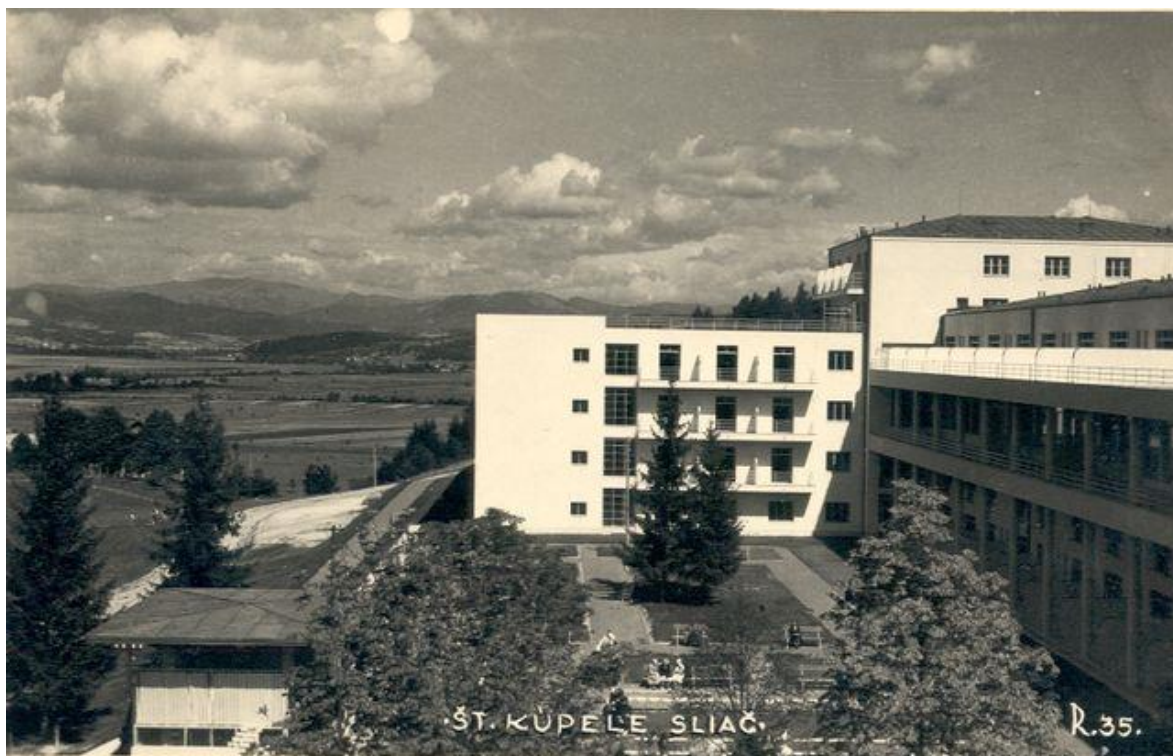
2.138. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace a časť hotelovej časti. Viditeľná výsadba rastra pagaštanov na nádvorí, už osadené treláže, vpravo hudobný altán. V hotelovej časti výsadba smrekov a líp. Prevažujú mlatové a trávnikové plochy, nie sú tu kvetinové záhony.

2.139. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba rastra pagaštanov na nádvorí, už osadené treláže, hudobný altán. Svahy trávnaté, bez výsadby .

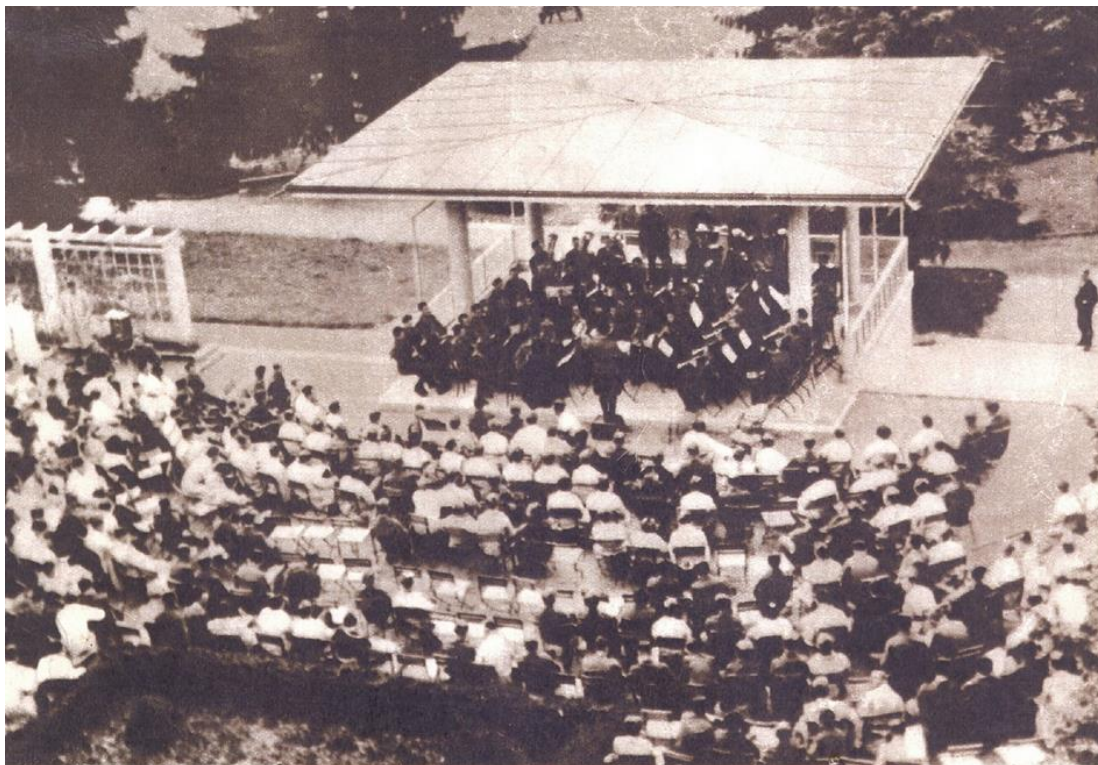
2.140. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behrikovej.

Hotelová časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba rastra pagaštanov na nádvorí, hudobný altán. .

2.141. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behrikovej.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Viditeľná výsadba rastra pagaštanov na nádvorí, už osadené treláže s popínavými drevinami, Hudobný altán. Svahy trávnaté, bez výsadby. Cestička mlatová.

2.142. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříkovej.
Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Hudobný altán.

2.143. Fotografia z 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív KPÚ BB. .
Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Hudobný altán už uzavretý. Parter s kvetinovou výzdobou z kobercových letničiek. Cestičky mlatová.

2.144. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej.

Spoločensko-reštauračná časť komplexu Palace. Schodisko so zelnou v mobilných nádobách.

2.145. Fotografia z 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej.
Hotelová časť komplexu Palace, pohľad z terasy kaviarne.

2.146. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív KPÚ BB.

Hotelová časť komplexu Palace postavená v r. 1938, pohľad zo západu z lúky. Viditeľná výsadba živého plotu pred terasami spodných izieb.

2.147. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika

Hotelová časť komplexu Palace postavená v r. 1938, pohľad zo západu z lúky. Viditeľná pôvodná smreková aleja a dva smreký na nádvorí hotelovej časti, ktoré sú pozostatkom pôvodnej aleje.

2.148. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříkovej.
Hotelová časť komplexu Palace s kolonádou na východnom priečelí. .

2.149. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Hotelová časť komplexu Palace s kolonádou na východnom priečelí. .

2.150. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Výsadba letničiek. Cesta z dlažby z kamennej kocky.

2.151. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Parková úprava priečelia je bez výsadby letničiek, len trávnikové plochy. Viditeľné svietidlá z obdobia výstavby hotela, V pozadí aleja Boženy Nemcovej.

2.152. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Časť trávnikovej plochy už vyhradená pre parkovisko, . Viditeľné svietidlá z obdobia výstavby hotela.

2.153. Fotografia z 1. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Časť trávnikovej plochy už vyhradená pre parkovisko, . Viditeľné svietidlá z obdobia výstavby hotela.

2.154. Fotografia z pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behriková.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Časť trávnikovej plochy už vyhradená pre parkovisko. Výsadba aleje na doplnenie pôvodnej.

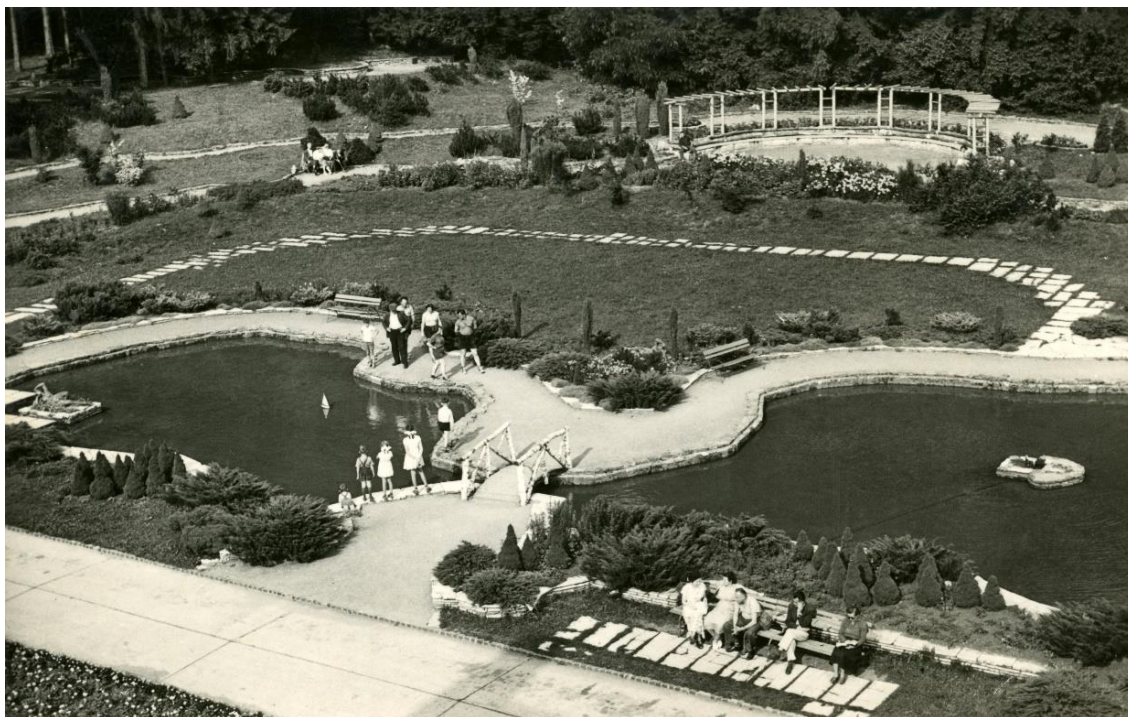
2.155. Fotografia zo 60-tych rokov 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.

Hotelová časť komplexu Palace, vstup do hotela. Už zrealizovaná parková úprava s jazierkom a výsadbou

kultivarov ihličnanov.

2.156. Fotografia zo 60- 70- tych rokov 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik
 Hotelová časť komplexu Palace, kolonáda. Výsadba letníkových záhonov.

2.157. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik
 Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa návrhu architekta Kvapila. V pozadí odpočívadlo s polkruhovou pergolou, nezachovanou. Šlapákové chodníky.

2.158. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa

návrhu architekta Kvapila s bohatou výsadbou krov a trvaliek.

2.159. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa návrhu architekta Kvapila s bohatou výsadbou krov a trvaliek.

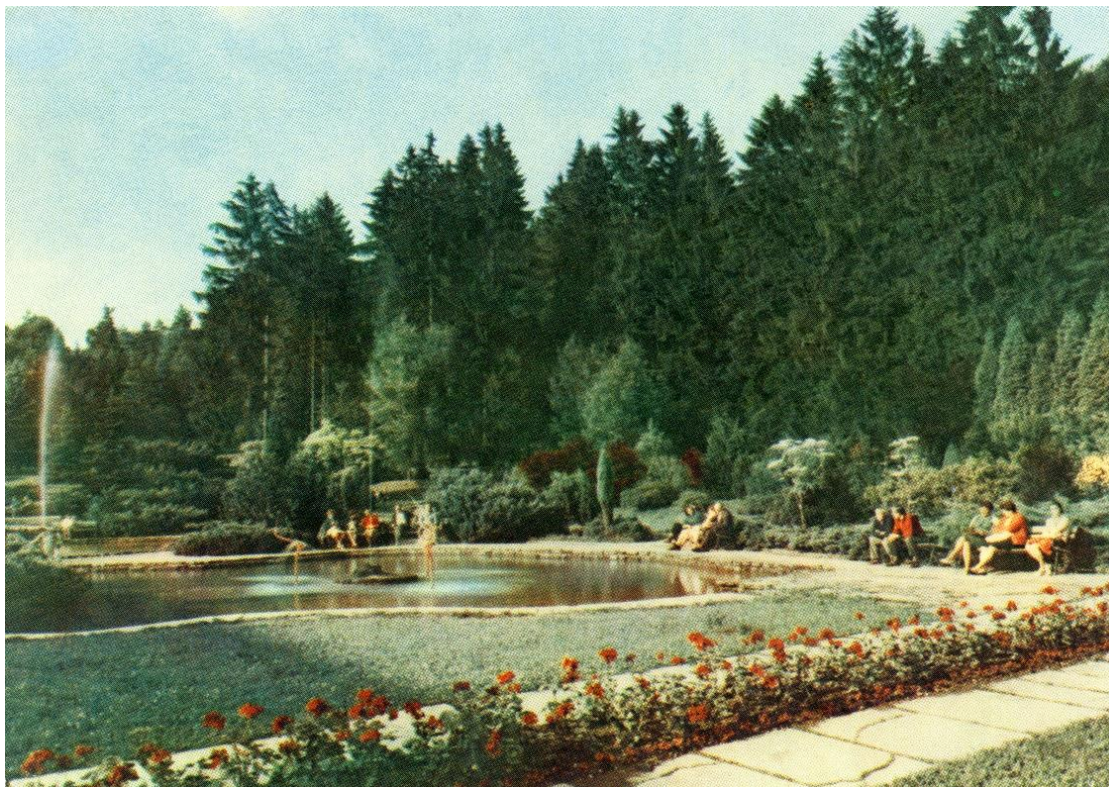
2.160. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa návrhu architekta Kvapila s bohatou výsadbou krov a trvaliek.

2.161. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa návrhu architekta Kvapila s bohatou výsadbou krov a trvaliek.

2.162. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríkovej.

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy zrejme podľa návrhu architekta Kvapila s bohatou výsadbou krov a trvaliek.

2.163. Fotografia zo 2. pol. 20. stor. Zdroj: archív p. Behříkovej.

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace, pohľad z vychádzkovej trasy cez otvorenú lúčnu plochu rámovanú výsadbami ihličnatých krov a porastom stromov.

2.164. Fotografia z konca 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.

Parková úprava na východnej strane pred hotelovou časťou komplexu Palace. Parkové úpravy doplnené o bohatý letničkový záhon.

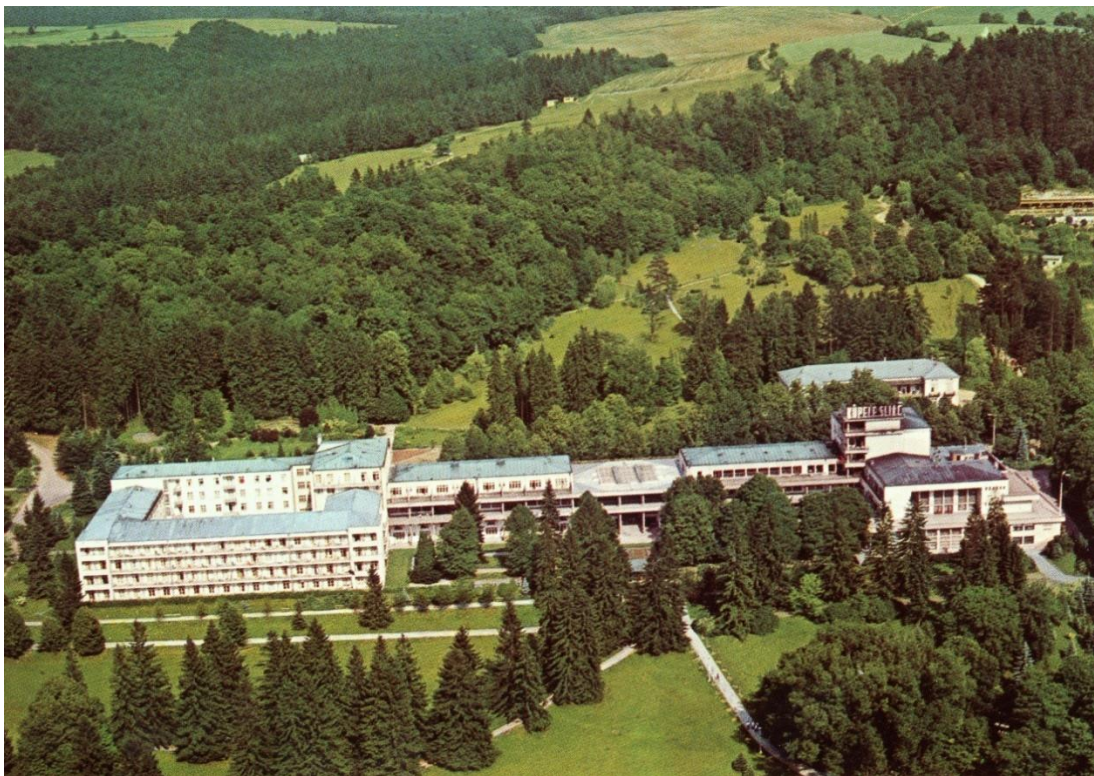
2.165. Fotografia z druhej polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.

Parková úprava v okolí komplexu Palace. Viditeľné sú kurty, lúčna plocha a jazierko pred hotelom na východe, na severe už zrealizovaný parčík okolo pamätníka SNP.

2.166. Fotografia z druhej polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.

Parková úprava v okolí komplexu Palace na západnej strane. Viditeľná pôvodná smreková aleja a výsadba topoľov popri prístupovej ceste, ale aj výsadby pod cestou. Vpravo pagaštanová aleja vedúca od mesta až do centra kúpeľov.

2.167. Fotografia z druhej polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárik. .

Parková úprava v okolí komplexu Palace na západnej strane. Viditeľná pôvodná smreková aleja a prístupový

chodník od hudobného altánu ešte bez súčasnej brezovej aleje.

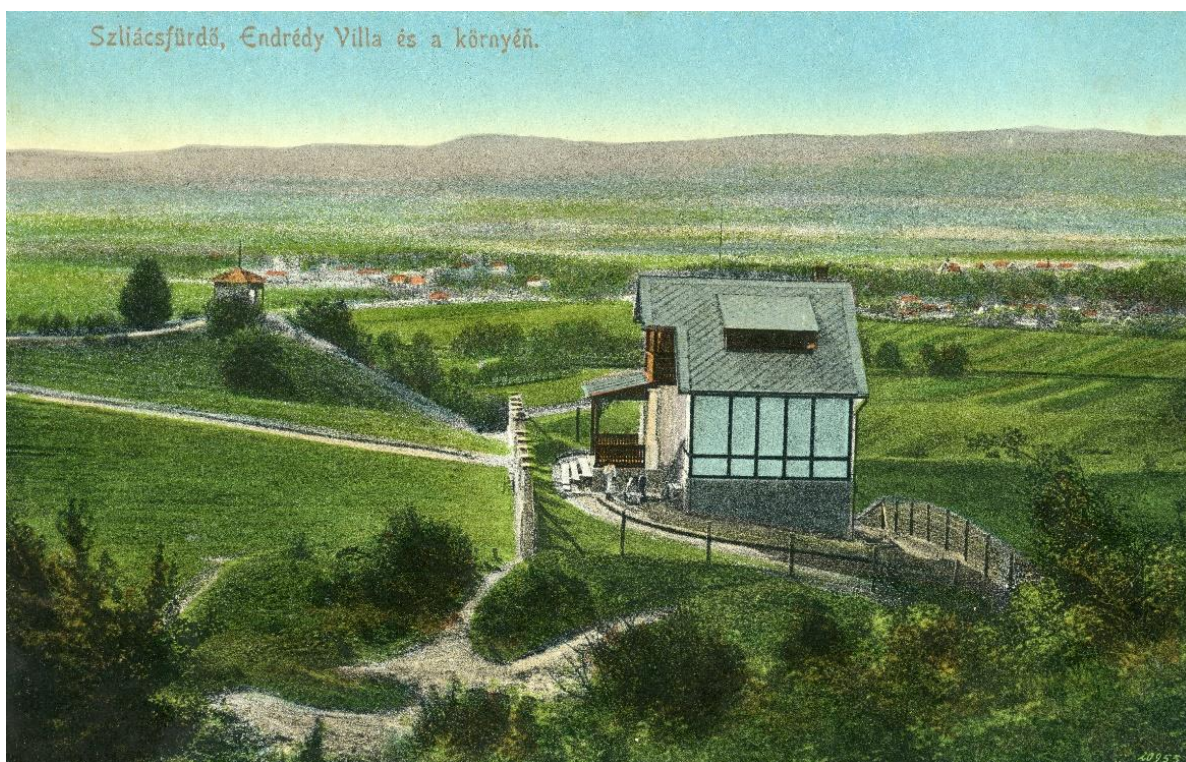
2.168. Fotografia z druhej polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behrliková.

Parková úprava v okolí komplexu Palace na západnej strane. Pohľad zo záhradky vily Endrédy.

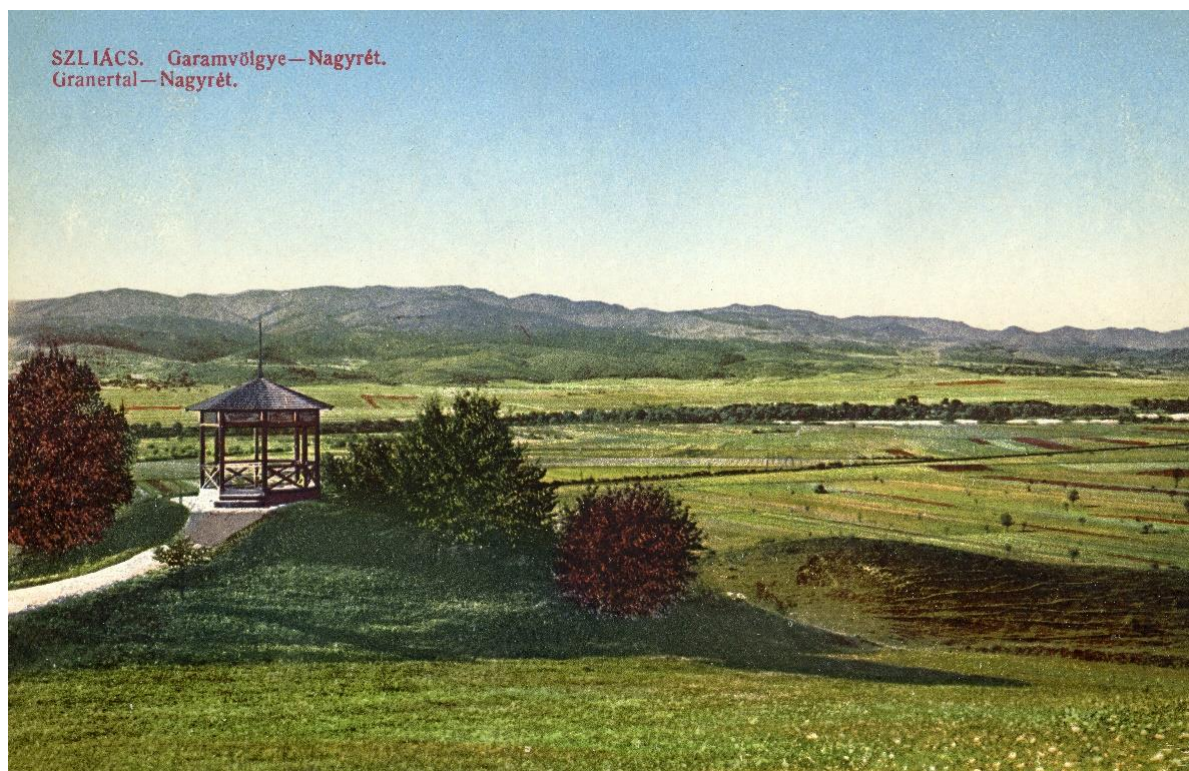
2.169. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behríková.

Pohľad od mesta na hotelový komplex Palace. Viditeľná je ešte vila Endrédy. Prijazdová cesta bez výsadby topoľov. Výbežok vyhlíadky s porastom krov, altánok na foto nevidieť. Územie je prevažne trávnaté, bez drevín.

2.170. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríková a p. Pilárik.

Vila Endrédy a vyhlíadka s altánkom. Okolie vyhlíadky je bez porastu stromov, možné sú ďaleké výhľady.

2.171. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríková.
Vyhliadka pod vilou Endrédy.

2.172. Pohľadnica zo zač. 20. stor. Zdroj: archív p. Behríková.
Vyhliadka pod vilou Endrédy.

2.173. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková a p. Pilárik.
Vyhliadka pod vilou Endrédy.

2.174. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Behříková.
Jeden z altánkov zo začiatku 20. storočia, zrejme altán nad kúpaliskom.

2.175. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. KPÚ BB. .

Jeden z altánkov zo začiatku 20. storočia, altán nad tenisovými kurtami.

2.176. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. KPÚ BB. .

Jeden z altánkov zo začiatku 20. storočia, altán nad tenisovými kurtami.

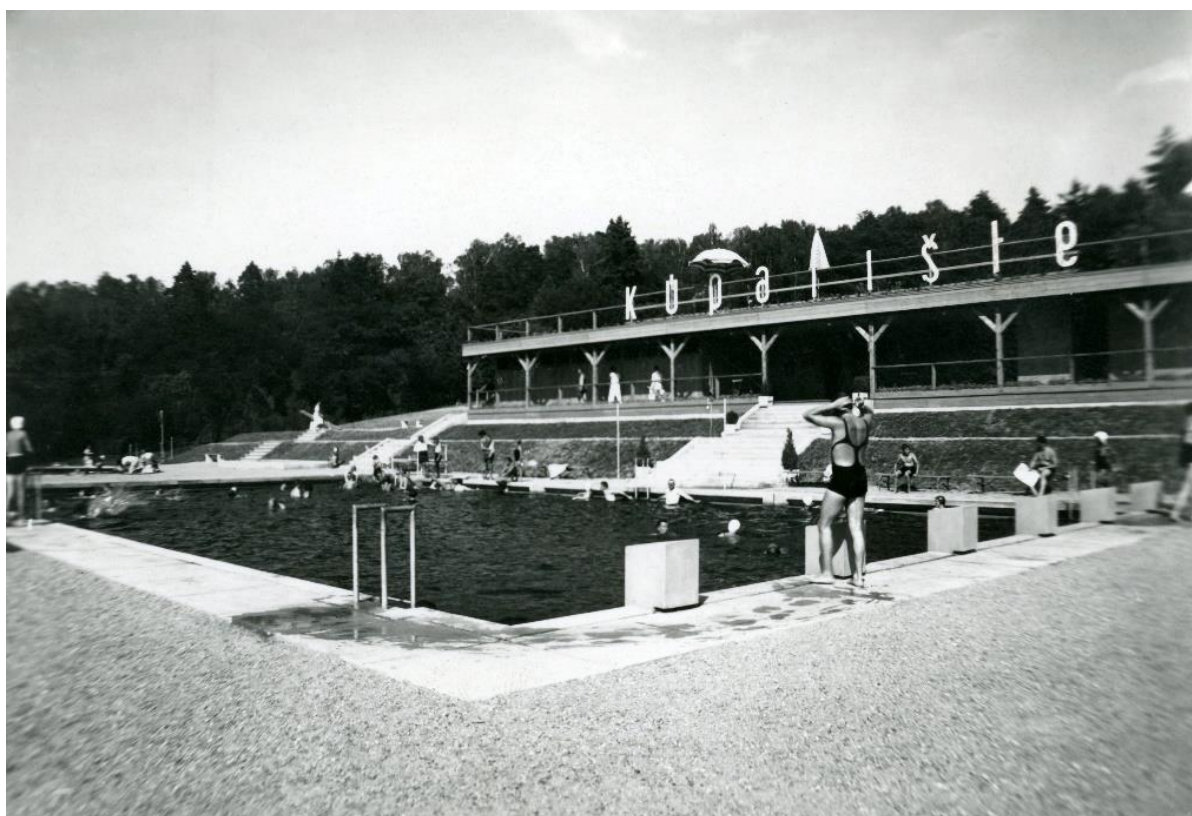
2.177. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. KPÚ BB. .
Pohľad z altánku nad tenisovými kurtami.

2.178. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. KPÚ BB. .
Tenisové kurty na Hotelom Poľana.

2.179. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.
Termálne kúpalisko na východe areálu pod lesoparkom.

2.180. Fotografia z polovice 20. stor. Zdroj: archív p. Pilárika.
Termálne kúpalisko na východe areálu pod lesoparkom.

PRÍLOHA 3
FOTODOKUMENTÁCIA SÚČASNÉHO STAVU

Kompozičný celok A „Pramene“ (p.p. č. 10 Pramene, č. 11 Kaplnka, č. 1 Riaditeľstvo)

3A1. Vstup do areálu parku z mesta Sliač na juhozápade a to v stope pôvodnej hlavnej príjazdovej cesty smerujúcej zo západu od mesta smerom na juhovýchod okolo prameňov, ďalej do jadra kúpeľov k najstarším kúpeľným domom. Cesta začína pri komplexe

hospodárskych objektov (11.01) kúpeľov.

3A.2. Pôvodná historická cesta je peším ťahom, ktorým prichádzajú návštevníci smerom od mesta Sliač smerom ku prameňom. Cesta je vydláždená kamennou dlažbou ukladanou

FOTODOKUMENTÁCIA SÚČASNÉHO STAVU

vejárovite. Cesta je lemovaná po ľavej strane (severným smerom) stromoradím pagaštanov (11.02), po pravej strane (južným smerom) porastom listnatých drevín.

3A.3. Prameň Lenkey (10.03). Juhozápadná časť parkovej plochy, tvorená priestranstvom s troma prameňmi – Štefánik (pôvodne Jozef) (10.01), Banská Bystrica (pôvodne Dorota) (10.02)

a Lenkey (pôvodne Lenkey) (10.03).

3A.4. Prameň Banská Bystrica (10.02). Centrálna plocha je spevnená veľkoformátovou kamennou dlažbou doplnenou betónovými lavičkami. Všetky tri pramene sú situované v rámci jednotnej spevnenej plochy z travertínu.

3A.5. Prameň Štefánik (10.01) - prístrešok na troch pilieroch, ktoré sú doplnené o výtvarné diela v podobe keramickej mozaiky zo 70-tych rokov 20. stor., ktorých autorom je výtvarník akad. mal. Milan Láluha.

3A.6. Prameň Štefánik – výtvarné dielo stvárňujúce lietadlo, antikorová plastika (konštruktivizmus), sochára a šperkára Antona Cepku.

3A.7. Stromoradie do lesoparku nad prameňom Štefánik. Za plochou prameňov je v južnom smere situovaná otvorená lúčna plocha. Po jej okraji sa vinie chodník smerujúci do lesoparku

lemovaný stromoradím pagašťanov (10.4).

3A.8. Kaplnka sv. Hildegardy. Oproti trojici prameňov je nad lúkou situovaná kaplnka s. Hildegardy (11.03) z roku 1855, pred ktorou sa nachádza prameň Adam (11.04).

3A.9. Prameň Adam pred kaplnkou sv. Hildegardy.

3A.10. Komplex hospodárskych budov na rázcestí, nad ktorými je vlhká lúka.

3A.11. Drevený altánok (11.05) na hrebeni pahorku s prístupovou alejou z pagaštanov (11.06),

vyznačený už na historickom mapovom podklade z roku 1844.

3A.12. Kaskádový vodný prvok (11.07) vo svahu pod altánkom.

3A.13. Objekt bývalej kolkárne (1.02) s predpolím s vodným prvkom.

3A.14. Budova riaditeľstva kúpeľov, v súčasnosti nevyužívaná, cesta smerujúca z centrálneho parkoviska.

3A.15. Odpočívadlá pri budove riaditeľstva. Plocha na sever od riaditeľstva má sadovnícku úpravu z druhej polovice 20.storočia, ide o dláždené kruhové odpočívadlá s lavičkami vo svahovitom teréne (1.03) pospájané kamennou komunikáciou so schodmi. Úprava realizovaná podľa projektu „Ing. Petřík: projekt úprav časti vstupného areálu – okolie riaditeľstva. Celkový návrh, 1973.“

3A.16. Pagaštanová aleja (1.04) v mieste jednej z pôvodných prístupových komunikácií smerujúcich do jadra kúpeľov. Aleja bola

Kompozičný celok B „Historické jadro parku“ (p.p. č. 9 Ku prameňom, č. 2 Detva)

3B.1. Historická príjazdová cesta v polohe nad prameňmi, kde sa komunikácia stáčala na sever. Trasa komunikácie je v súčasnosti zachovaná len čiastočne, keďže trasu prerušila

stavba kúpeľného domu Cor z 2. polovice 20. storočia.

3B.2. Promenádný chodník. Pohľad z nádvorja kúpeľných domov z chodníka nad prepájacím objektom v osi nádvorja na pôvodnú promenádu aleju.

3B.3. Promenádna aleja. Vo väzbe na os nádvorja kúpeľných domov je situovaný pôvodný promenádny chodník (9.02) s alejovou výsadbou lípy malolistej (*Tilia cordata*) a pagaštanu konského (*Aesculus hippocastanum*). Chodník je asfaltový, dvojitý, v strede so zeleným pásom trávniku s výsadbou ihličnatých a vždyzelených krov.

3B.4. Odpočívadlo na promenáde. Pohľad ku lesoparku. Na trase promenády je zachované kamenné odpočívadlo (9.03). V minulosti sa na promenáde nachádzala jedna z troch fontán. Komunikácia je osvetlená a nachádzajú sa popri nej hydranty.

3B.5. Odpočívadlo na promenáde. Pohľad na sever ku kúpeľným domom.

3B.5. Skelet kúpeľného domu z 2. polovice 20. storočia (9.01). Okolie stavby je v súčasnosti ohradené od okolia so zákazom vstupu a husto zarastené náletovou vegetáciou.

3B.6. Pohľad na promenádu zo schodiska v lesoparku.

3B.7. Schodisko do lesoparku. Promenáda pokračuje na juhu schodiskom do lesoparku.

3B.8. Fontána na nádvorí pred hotelom Detva (2.06), vymedzené kúpeľnými domami Slovensko, Bratislava a Detva na západnej strane a novšími objektmi Kúpeľného domu I (2.04) a Balneoterapie (2.05) z východnej strany. Nádvorie má na ose budovy Bratislava (na jej zaniknutom vstupe) centrálnu spevnenú časť s fontánou (2.07).

3B.9. Nádvorie pred kúpeľnými domami, výsadby stromov. Po oboch stranách nádvorja sú skupinové výsadby pagašťanov v trávnikovách plochách, ale aj solitérne smreký, magnólie a jedľovec.

3B.10. Objekt Kúpeľného domu I. je doplnený pred fasádou o výsadbu ihličnatých drevín a

nachádza sa tu aj kúpeľný prameň (2.07).

3B.10. Kúpeľný prameň pred objektom Kúpeľného domu I.

3B.11. Západné priečelie kúpeľného domu Bratislava, v pozadí pamätný strom Borovica Ľudmily Podjavorinskej (2.09).

3B.12. Jazierko s termálnou vodou (2.08) a sadovnícka úprava pod kúpeľnými domami Detva a Bratislava.

3B.13. Vodopád a sadovnícka úprava pod kúpeľňými domami Detva a Bratislava.

3B.14. Pohľad na časť medzi kúpeľňými domami Slovensko (vľavo) a Bratislava (vpravo), na ploche s prebiehajúcim výrubom pôdopokryvných ihličnatých krov sú viditeľné odhalené terasy a kamenné múriky (2.10).

3B.15. Pohľad na časť pod kúpeľným domom Slovensko, klesajúca cestička z kamennej dlažby cez terasy (2.10) s ihličnatými krami je ukončená plochou s fontánou (2.11).

3B.16. Pohľad na časť pod kúpeľným domom Slovensko, plocha s fontánou (2.11) v spevnenej ploche odpočívadla z kamennej veľkoformátovej dlažby a výsadbou solitérnych ihličnanov.

Kompozičný celok C,, Kúpalisko a Partizán“ p.p. č. 7 Kúpalisko, č. 8 Partizán

3C.1. Práčovňa – pohľad na prístupovú komunikáciu vedúcu okolo objektu práčovne ku objektu Starý Partizán.

3C.2. Nový Partizán – pohľad na prístupovú komunikáciu vedúcu od práčovne ku objektu Nový Partizán, táto sa stáča dole späť ku spodnej časti komplexu práčovne nad objektom záhradníctva.

3C.3. Skleníky – pohľad na areál záhradníctva so skleníkmi pod objektom práčovne.

3C.4. Kúpalisko – pohľad do areálu kúpaliska.

3C.5. Objekt Balneoterapie - nad plochou je prístupová panelová cesta a vodný zdroj.

3C.6. Altánok nad kúpaliskom.

Kompozičný celok D,, Hotel Palace“

p.p. č. 6 Pod kurtami, č. 4. Poľana, č. 3. Palace, č. 14. Paseky

3D.1. Parková úprava pod Kurtami. Pohľad z vychádzkového okruhu smerom na západ, na Hotel Palace. Centrálna plocha trávnik (6.01) je olemovaná výsadbami stromov s podsadbou

ihličnatých skupín krov polkruhového pôdorysu.

3D.2. Tenisové kurty (6.02) sa nachádzajú na severovýchodnom okraji areálu, vo východnom svahu nad kúpeľnými domami Poľana a Palace, pod lesoparkom, oproti kúpalisku. Okolo nich je líniová výsadba listnatých stromov (pagaštany).

3D.3. Altánok nad kurtami. Nad kurtami, na okraji lesného porastu, sa nachádzajú zvyšky dreveného altánu (6.03).

3D.4. Promenáda pod Poľanou. Pohľad na promenádu s lipovou alejou (4.02) pod kúpeľným domom Poľana.

3D.5. Parková úprava východne nad Hotelom Palace, vlnité nespevnené chodníčky s kamenným obrubníkom, vysoké zastúpenie ihličnaných drevín.

3D.6. Odpočívadlo v parkovej ploche nad Hotelom Palace. Oblúkové odpočívadlo s kamenným múrikom s kamenným operadlom, dlažba veľkoplošná kamenná, v strede s vyvýšeným záhonom.

3D.7. Parková úprava východne nad Hotelom Palace, skupinka japonských javorov.

3D.8. Parková úprava východne nad Hotelom Palace, bazén a skupiny ihličnanov.

3D.9. Drevený mostík vedúci cez jazero v parkovej ploche východne nad Hotelom Palace.

3D.10. Socha Maríny a drevené plastiky v parkovej ploche východne nad Hotelom Palace. kompozícia ihličnatých krov vytvárajúca pozadie soche Maríny a dreveným výtvarným prvkom.

FOTODOKUMENTÁCIA SÚČASNÉHO STAVU

3D.11. Hotel Poľana, pohľad na parkovú plochu pred severnou fasádou Poľany tvorený odpočívadlom s kamennou dlažbou , lavičkami, stolom, šachovnicou.

3D.12. Hotel Poľana, západné priečelie s lavičkami, kamennou dlažbou a schodmi vedúcimi do aleje.

3D.13. Východné priečelie Hotela Palace s prístupovou komunikáciou vedúcou zo severu smerom na juh, po ľavej strane plochy pre letničkové záhony, po pravej strane výsadby ihličnatých drevín.

3D.14. Východné priečelie Hotela Palace s kolonádou, v trávinatej ploche medzi kolonádou a promenádou s alejou sú vysadené letničkové záhony. Terénna nerovnosť pod kolonádou je riešená kamenným múrikom.

3D.15. Južné nádvorie hotela Palace - pohľad z terasy, tanečný parket a raster pagašťanov umiestnený v nespevnenej štrkovej ploche.

3D.16. Južné nádvorie hotela Palace - pohľad z terasy na stredovú časť nádvorie s hudobným pavilónom, pred ním v trávinatej ploche letníckový záhon. Pod altánom prechod po schodiskách do parkovej plochy

a brezovou alejou až ku parkovisku.

3D.17. Južné nádvorie hotela Palace - pohľad z terasy pohľad na severnú časť nádvorja z terasy, formálna parková úprava s tvarovanými krami a solitérnymi drevinami.

3D.18. Hotel Palace, pohľad na západnú časť pod hotelom. Pod plochou nádvorja, ktorá je ukončená drevenou treľážou, je svah pokrytý súvislou plochou borievky.

3D.19. Paseky, pohľad z balkóna hotela Palace na západ, prírodno-krajinárska úprava.

3D.20. Paseky, pohľad na prírodne krajinárske stvárnenie priestoru pod západným priečelím Hotela Palace, otvorená lúčna plocha lemovaná skupinami a solitérami stromov.

3D.21. Paseky, terénna modelácia a zvyšky smrekovej aleje k vyhladke Víchorec, pod západným priečelím Hotela Palace.

3D.22. Paseky, pohľad zo severu na prírodne krajinárske stvárnenie priestoru pod západným priečelím Hotela Palace.

3D. 23. Paseky, detské ihrisko pri prístupovej cestičke z parkoviska s brezovou alejou.

3D.24. Paseky, záchytné parkovisko s kioskom.

3D.25. Paseky, južná hranica plochy Paseky je vymedzená chodníkom z centrálného parkoviska vedúceho do centra kúpeľného areálu. Plochou prechádzajú odvodňovacie kanály.

Kompozičný celok E „Pod prístupovou komunikáciou“

p.p. 5 Pamätník letcom, č.13 Kúpeľný les, č. 12 Hoľa, č. 15 Kozák

3E.1. Pamätník letcom, priestor okolo pamätníka so solitérnymi drevinami.

3E.2. Pamätník letcom, priestor pod pamätníkom s kamennými múrikmi a solitérnym bukom.

3E.3. Pamätník letcom, technický stav kamenných múrikov a schodiska pod pamätníkom.

3E.4. Kamenné múriky lemujúce komunikácie smerujúce cez parkovú časť k vyhladke Vícholec, pôvodne zrejme so sedákom.

3E.5. Vyhládka Víchorec, altánok a kamenné múriky lemujúce komunikácie smerujúce cez parkovú časť k vyhládke.

3E.6. Vyhliadka Víchorec a altánkom, prístupná z hlavnej prístupovej komunikácie.

3E.7. Vyhliadka Víchorec, pohľad z altánu na Banskú Bystricu, výhľad je zarastený porastom drevín.

3E.8. Hlavná prístupová komunikácia ku Hotelu Palace so zvyškami topoľovo-pagašťanovej aleje.

3E. 9. Kúpeľný les, podmäčaná lúčna plocha pod vsakovacím objektom odvodňovacieho rigolu, v pozadí prístupová zmiešaná aleja stúpajúca z mesta k parkovisku kúpeľného areálu.

3E.10. Kúpeľný les, odvodňovací rigol prechádzajúci lesom, na brehoch viditeľné násypy zeminy prihrnuté ku kmeňom stromov.

3E.11. Kúpeľný les, areál cintorína, ohraničený výsadbou smrekov.

3E.12. Kúpeľný les, areál cintorína, altánok.

3E.13. Hoľa, rozvoľnená parková kompozícia s lúčnym trávnikom, solitérnymi drevinami a skupinami drevín, prevažne ihličnatých.

3E.14. Hoľa, komunikácia z kamennej dlažobnej kocky s vejárovitým kladením v zmiešanej aleji vedúcej z centrálného záchytného parkoviska do mesta.

ZOZNAM VÝKRESOVEJ DOKUMENTÁCIE :

1. / súčasný stav	M 1: 1000
2. / slohová analýza	M 1: 1000
3. / návrh na obnovu	M 1: 1000

J. ÚDAJE O O PODKLADOCH A POUŽITEJ LITERATÚRE

Skúmanej časti územia, ktorá tvorí územno-krajinársky areál kúpeľov Sliač sa samostatne doposiaľ venovala zväčša pozornosť na úrovni populárnej a odborne-populárnej úrovni. Bolo vydaných viacero populárnych materiálov, ktoré mali propagovať kúpele pre prichádzajúcich hostí a turistov. Napriek tomu sa problematike dejín tohto miesta venovala pozornosť už aj v encyklopedickom diele od editora Samuela Borovského: *Hont vármegye és Selmeczbánya vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*, vydanom už v roku 1906, kde boli sumarizované viaceré základné historické fakty. Separátne boli najmä populárne príspevky publikované v medzivojnovom období. Po druhej svetovej vojne viaceré z týchto informácií prevzali a prehodnotili autori kolektívneho diela: *Súpis pamiatok na Slovensku 3*, ktorého tretí diel bol vydaný v roku 1969. Ten obsahuje o lokalite iba základné informácie. V populárnej forme a na základe informácií sumarizovaných z mnohých prameňov bolo v roku 2009 vydané súborné dielo: *Slovensko - Ilustrovaná encyklopédia pamiatok*, ktoré spoluautor a editor Peter Kresánek neustále kontroloval a dopĺňal až do záverečného momentu pred tlačou. Z maďarskej novšej literatúry je potrebné uviesť dielo Jozefa Sisu: *A magyar művészet a 19. században ÉPÍTÉSZET ÉS IPARMŰVÉS ZET*, kde sú kúpele uvádzané v kontexte so zakladaním prvých stálych kúpeľov v kontextoch celého vtedajšieho Uhorska prvej polovice 19. storočia, kde možno porovnávať úroveň kúpeľných stavieb a urbanizmu kúpeľov najmä v tomto období. Obdobné kontexty v kompozícii krajiny areálov kúpeľov 19. storočia na území Uhorska možno nachádzať aj v kolektívnom diele, ktoré editoval Zoltán Deák: *PANNON ENCIKLOPÉDIA A magyar építészet története*.

K najpodstatnejším materiálom paril komplexne spracovaný archívno-historický výskum Ing. arch. Patrika Baxu, ktorý podal okrem komplexne spracovaných dejín areálu a jeho súčastí aj kvalitne zozbieraný fotografický a grafický materiál (podrobnejšie P.Baxa pramene a literatúra.) Ďalšia literatúra, ktorá výraznou mierou prispela k spracovaniu predkladaného výskumu je uvedená v podobe zoznamu neskôr a aj v samostatne tlačených prílohách.

Celkovo možno preskúmaný materiál a podklady zhrnúť ako postačujúci pre spracovanie predkladaného výskumu. V prípade realizovania ďalších etáp bude potrebné rozšíriť aj archívny výskum. Taktiež pre vedecké účely je možné ešte archívny výskum prehĺbiť.

Grafické podklady :

(Zameranie dodal objednávateľ výskumu Kúpele Sliač)

Sadovnícka úprava okolia prameňov, projektant: Ing. arch. Alex. Glaus, 1958

Čsl. Štátne kúpele Sliač – Vstupný areál, Sadové úpravy, Vojenské lesy a majetky, n.p. Pliešovce – Sadovnícke stredisko – projekcia, 1973

Lesoparkové úpravy „Kozák – Sliač“, Vojenské lesy a majetky, n.p. Pliešovce – Sadovnícke stredisko – projekcia, 1974

Sliač – pramenná promenáda, Sadové úpravy, Zahradnícke a rekreačné služby mesta Banská Bystrica, 1979

Pasportizácia zelene PLK Sliač, Pôdohospodársky projektový ústav Bratislava, 1985

Rekonštrukcia kúpeľného parku Sliač, projektant: Ing. arch Vincent Maník, 1994-1995

Dokumentácia karta - Pamiatky záhradnej architektúry a umenia 1119/5, (PAMMIS/Fat, 10/2020)

Kúpele Sliač: prieskumy a rozboru prírodno-krajinárske. Rudbeckia. 2021. 67 str.

Ostatné grafické podklady sú uvedené in : Vyhodnotenie analýzy literatúry a archívneho výskumu

Legislatívne podklady

Nariadenie vlády SR č. 617/2004 Z.z. zo 27. októbra 2004, ktorým sa ustanovujú citlivé oblasti a zraniteľné oblasti

Vyhláška MŽP SR č. 705/2002 Z.z. z 29. novembra 2002 o kvalite ovzdušia

Vyhláška MŽP SR č. 706/2002 Z.z. z 29. novembra 2002 o zdrojoch

znečisťovania ovzdušia, o emisných limitoch, o technických požiadavkách a

všeobecných podmienkach prevádzkovania, o zozname znečisťujúcich látok,

o kategorizácii zdrojov znečisťovania ovzdušia a o požiadavkách zabezpečenia rozptylu emisií znečisťujúcich látok, v znení vyhlášky č. 410/2003 Z.z. a vyhlášky

Zákon NR SR č. 220/2004 Z.z. z 10. marca 2004 o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v znení zákona č. 219/2008 a v znení zákona č. 57/2013;

Zákon NR SR č. 364/2004 Z.z. o vodách a o zmene zákona SNR č.72/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (vodný zákon)

Zákon NR SR č. 478/2002 Z.z. o ochrane ovzdušia a ktorým sa dopĺňa zákon č. 401/1998 Z.z. o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia v znení neskorších ovzduší (zákon o ovzduší)

Zákon NR SR č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny

Zákon NR SR č. 569/2007 Z.z. o geologických prácach (geologický zákon)

Internetové stránky

<https://app.sazp.sk/atlassr>

<http://www.podnemapy.sk/bpej/viewer.htm>

<https://www.geology.sk/geoinfoportal/geoportal-sguds/>

<http://zbgis.skgeodesy.sk/>

<http://mapire.eu/>

<http://mapy.tuzvo.sk/hofm/>

<http://kupelesliac.sk/>

<http://pamiatky.sk/>

<http://hungaricana.hu/>

Ostatný archívny materiál:

RÚSES okresu Zvolen, SAŽP, 2013

Územný plán mesta Sliač, 2005

Územný plán mesta Sliač – Zmeny a doplnky 06, TS design, 2016

Atlas krajiny SR, 2002

Klimatický atlas SR, 2015

Vodohospodárska mapa SR 1:50 000, VÚVH, Národný geoportál (<http://geoportal.gov.sk/sk/map>)

D. VASS et al.: Regionálne geologické členenie Západných Karpát a severných výbežkov Panónskej panvy na území ČSSR 1 : 500 000, GÚDŠ, 1988, ISBN: SGÚ č. 60/878/86-5

JAGERČÍKOVÁ, Ľ.: Kúpele Sliač (hydrogeologická stavba) – interný materiál Kúpeľov Sliač, 2020

Ostatné pramene a iný archívny materiál je uvedený in: Vyhodnotenie analýzy literatúry a archívneho výskumu

Historické fotografie:

Pre potreby architektonicko-historického výskumu boli použité hist. fotografie zozbierané ako súčasť archívneho výskumu (podrobnejšie P. Baxa in Vyhodnotenie analýzy literatúry a archívneho výskumu v prílohe.)

Literatura:

BOROVSKÝ, S.: *Hont vármegye és Selmeczbánya vármegye. Magyarország vármegyéi és városai*, APOLLÓ, Budapest, 1906

DEÁK.Z.: *PANNON ENCIKLOPÉDIA A magyar építészet története*, URBIS Könyvkiadó, Budapest, 2009

DŽATKO, M., SOBOCKÁ, J. a kol.,. *Príručka pre používanie máp pôdnoekologic-kých jednotiek*. VÚPOP Bratislava, 2009, 102 s., ISBN 978-80-89128-55-6

GAJDOŠ, Milan: *Obrázky z minulosti Sliača*. 1. vyd. Zvolen : Vydavateľstvo TU vo Zvolene, 2008.174 s.

GAJDOŠ, Milan A KOL.: *Sliač*. 1. vyd. Martin : Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1977. [104] s. Edícia obrazových fotografických vlastivedných publikácií.

HABERLAND, D.: *Kúpele Sliač*. In DULLA, Matúš A KOL.: *Slávne kúpele Slovenska*. 1. vyd. Bratislava – Praha : FOIBOS BOOKS SK s. r. o. – FOIBOS BOOKS s. r. o., 2014, s. 156 – 166.

HENSEL, J. – PETROVIČ, Š.: *Klimatografia kúpeľných a vybraných miest Slovenska*. Martin : Osveta, 1976. 424 s.

JIROUT, J.: *Sliač kúpele – Perla Slovenska*. Plzeň,: Dělnické družstvo, 1929.

JIROUT, J.: *Sliač kúpele : Perla Slovenska*. Miesto vydania neuvedené : vlastným nákladom, 1929. 72 s. + reklamná príloha.

KRESÁNEK.P.: *Slovensko- Ilustrovaná encyklopédia pamiatok*, Simplicissimus, 2009

KOL. AUTOROV: *Československé štátne kúpele Sliač*. Bratislava : Turista, pcr. pre Čs. štátne kúpele Sliač vo Vydavateľstve Šport Bratislava, 1959. 48 s.

KOL. AUTOROV: *Slávne kúpele Slovenska*. Bratislava, Foibos books, 2014, (s. 156- 159).

KOLLÁR, D.: *Kultúrne krásy Slovenska*. Parky a záhrady. Bratislava: Dajama, 2010.

KOSTELNÍK, Martin: *Kúpele na starých pohľadniciach*. 1. vyd. Bratislava – Piešťany : DAJAMA – Balneologické múzeum v Piešťanoch, 2013. 96 s.

MICHALKO, J., BERTA, J., MAGIC, D., *Geobotanická mapa ČSSR*. Veda, vydavateľstvo SAV, Bratislava, 168 s., 1986.

MULÍK, J.: *Dejiny kúpeľov a kúpeľníctva na Slovensku*. 1. vyd. Martin : Vydavateľstvo Osveta, n. p., Martin, 1981. 188 číslovaných s. + 60 nečíslovaných s. vo forme priebežných obr. príloh.

OTRUBA, I.: *Zahradní architektura : tvorba zahrad a parků*. Šlapanice : Era, 2002. 355 s. ISBN 80-86517-13-6.

REBRO, A.: *Pramene minerálnych vôd v kúpeľoch Sliač*: separát z almanachu.

REBRO, A.: *Sliač v balneoliteratúre 18. storočia*. Piešťany : Balneologické múzeum, 2002. 80 s.

SISA.J.: *A magyar művészet a 19. században ÉPÍTÉSZET ÉS IPARMŰVÉSZET*, Magyar tudományos akadémia – OSIRIS Kiadó, Budapest, 2013

STEINHÜBEL, G.: *Slovenské parky a záhrady*. 1. vyd. Martin : Vydavateľstvo Osveta, š. p., 1990. 144 s.

ŠIMONČÍK, E. (ed.): *Sliač – 50 rokov mestom*. Sliač : Mesto Sliač, 2019. 96 s.

ŠÍPOŠ, J.: *Pri prameňoch zdravia : Sprievodca po slovenských kúpeľoch*. Bratislava : Obzor, vydavateľstvo kníh a časopisov, pre Povereníctvo SNR pre zdravotníctvo – Správu kúpeľov a žriedel, nedatované. 192 s. Jednotlivé kapitoly tejto publikácie predtým postupne vychádzali ako prílohy časopisu *Slovenské kúpele*.

ŠÍPOŠ, J., KOVAČEVIČ, J.: *Slovenské kúpele*. 1. vyd. [V knihe označené ako „Vydanie 2.“] Martin : Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1972. [280] + [40] s. Edícia fotografických vlastivedných publikácií.

ŠÍPOŠ, J., KOVAČEVIČ, J.: *Slovenské kúpele*. 2. vyd. Martin : Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1979. 344 s. Edícia fotografických vlastivedných publikácií.

ŠÍPOŠ, J., HAVRAN, P.: *Slovenské kúpele*. Martin, : Osveta, 1972, (s.87-112).

VALTÝNI, J.: *Zásady hospodárenia v kúpeľných a rekreačných lesoch SSR*. Bratislava, Príroda, 1986.

VASS.D et al.: *Regionálne geologické členenie Západných Karpát a severných výbežkov Panónskej panvy na území ČSSR 1 : 500 000*, GÚDŠ, 1988, ISBN: SGÚ č. 60/878/86-5

ZMETÁKOVÁ, D. (ed.): *Karol Ľudovít Libay (1814 – 1888) : Cesty a návraty na Slovensko*. Bratislava : Slovenská národná galéria, 1997. Nepaginované.

K. INÉ SÚČASTI

samostatne tlačené prílohy:

Vyhodnotenie analýzy literatúry a archívneho výskumu

Spracovateľ: Ing. arch. Patrik Baxa, PhD.

Kúpele Sliač – kúpeľný park: Dendrologický prieskum – stromy a porasty

Spracovateľ: Rudbeckia s.r.o., Svätoplukovo 449, 951 16

Rozhodnutie KPÚ Banská Bystrica:

Kopia osvedčenia o osobitnej odbornej spôsobilosti:

L. STANOVISKO PÚ SR K VÝSLEDKOM VÝSKUMU

Rozhodnutie KPÚ Banská Bystrica:

KRAJSKÝ
PAMIATKOVÝ ÚRAD
BANSKÁ BYSTRICA

Číslo konania: K PUBB-2021/1703-3/5611/LUP

Banská Bystrica, 21.01.2021

Vybavuje/kontakt: Ing. Andrea Luptáková/+ 421 048 2455 861

Mgr. Miloslava Borošová Michalcová, PhD. /+ 421 048 2455 815

ROZHODNUTIE

Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, vecne a miestne príslušný správny orgán na úseku ochrany pamiatkového fondu, podľa § 11 ods. 1 a § 9 ods. 5 zákona č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“), v spojitosti s § 46 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní (správny poriadok) v znení neskorších predpisov (ďalej len „správny poriadok“) vydáva toto

rozhodnutie

Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica (ďalej len „KPÚ Banská Bystrica“, alebo „správny orgán“) podľa § 32 ods. 2 a 4 pamiatkového zákona

rozhodol

o zámere spoločnosti KÚPELE SLIAČ a. s., 962 31 Sliač – kúpele, vykonať obnovu národných kultúrnych pamiatok (ďalej len „NKP“):

- A. „DOM LIEČEBNÝ“ - PALACE, súp. č. 714, parc. C-KN č. 469 v k. ú. Rybáre, zapísanej v Ústrednom zozname pamiatkového fondu (ďalej len „ÚZPF“) pod č. 11211/1, v rozsahu obnovy interiéru budovy - modernizácie technickej infraštruktúry a doplnenia hygienických štandardov so zachovaním funkčného využitia.
- B. „KÚPELE S AREÁLOM“, parc. C-KN č. 422, 423, 424, 426, 427/1, 427/2-3, 427/4-5, 428, 429, 430, 432, 436/1-2, 437, 438/1, 438/2, 439, 440 - 441, 442, 443, 450/2, 456/2-4, 457, 458/1-2, 458/3-5, 458/6, 458/7, 459/1, 459/2, 460, 461, 462, 464/1-2, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471/1-2, 472, 473, 474/1-3, 477, 481, 482/1, 482/2, 483, 484/1-2, 485, 486, 487, 488/1, 488/2, 489, 490, 845/1-2, 856/1, 856/8, 857, 858, 859, 860, 862/1-2, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 876, 1435/11 v k. ú. Rybáre, zapísanej v ÚZPF pod č. 1119/1-7,

Pamiatkových objektov (ďalej len „PO“):

- B.1. „Liečebný dom Detva“, súp. č. 722, parc. C-KN č. 476 v k. ú. Rybáre, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/1, v rozsahu komplexnej obnovy s funkčným využitím hotelové ubytovanie a služby,
- B.2. „Kaplnka, sv. Hildegardy“, súp. č. 877, parc. C-KN č. 425 v k. ú. Rybáre, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/2, v rozsahu komplexnej obnovy so zachovaním funkčného využitia,
- B.3. „Liečebný dom Slovensko“, súp. č. 717, parc. C-KN č. 472 v k. ú. Rybáre, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/3, v rozsahu komplexnej obnovy s funkčným využitím hotelové ubytovanie a služby,
- B.4. „Tabuľa pamätná“, na fasáde „Liečebného domu Slovensko“, zapísaná v ÚZPF pod č. 1119/4, v rozsahu komplexnej obnovy,

Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica
Tel.: +421 48 24 55 111

Lazovná 8 | 975 55 Banská Bystrica
e-mail: podatelna.bb@pamiatky.gov.sk

Slovenská republika
www.pamiatky.sk

B.5. „Park“, parc. C-KN č. 422, 423 (len pozemok), 424, 426, 427/1, 427/2-3 (len pozemok), 427/4-5, 428, 429, 430, 432, 436/1-2 (len pozemok), 437, 438/1 (len pozemok), 438/2, 439, 440-441 (len pozemok), 442, 443, 450/2, 456/2-4, 457 (len pozemok), 458/1-2, 458/3-5 (len pozemok), 458/6, 458/7 (len pozemok), 459/1, 459/2 (len pozemok), 460 (len pozemok), 461, 462 (len pozemok), 464/1-2, 465, 466, 467, 468 (len pozemok), 469, 470, 471/1-2, 472 (len pozemok), 473 (len pozemok), 474/1-3, 477, 481 (len pozemok), 482/1, 482/2 (len pozemok), 483 (len pozemok), 484/1-2, 485 (len pozemok), 486, 487, 488/1, 488/2 (len pozemok), 489, 490, 845/1-2, 856/1, 856/8, 857, 858, 859, 860, 862/1-2, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 876, 1435/11 v k. ú. Sliač – Rybáre, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/5, v rozsahu komplexnej obnovy s doplnenými objektmi pre poskytovanie služieb komplexnej kúpeľnej starostlivosti a cestovného ruchu, vybudovania komunikácií, odstavných a parkovacích plôch a nehnuteľností v areály,

B.6. „Prameň“, parc. C-KN č. 474/1, 426, 429, 430 (Kúpeľný prameň pri hlavnej budove, Prameň Adam, Prameň Lenkey, Prameň Štefánik), Prameň Bystrica, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/6, v rozsahu komplexnej obnovy,

B.7. „Altánok“, parc. C-KN č. 469 a 486 v k. ú. Rybáre, zapísaný v ÚZPF pod č. 1119/7,

ktorý je z hľadiska záujmov chránených pamiatkovým zákonom

p r í p u s t n ý

a určuje nasledovné podmienky:

1. Zachovať individuálny charakter prostredia kúpeľov, obnoviť a prezentovať jeho pamiatkové hodnoty (urbanistické, architektonické, krajinné, umelecko - remeselné, výtvarné), NKP.
2. Zachovať a rehabilitovať ich pôvodnú urbanistickú, kompozičnú a objemovo - priestorovú štruktúru; vylúčiť akékoľvek nadstavby, prístavby, dostavby NKP, historických objektov („*Liečebný dom - ďalej len „LD“ - Bratislava, Poľana, Amália, Starý Partizán, skleníky*“) a iných objektov na ploche NKP „*KÚPELE S AREÁLOM*“.
3. Realizáciu nového „*Krytého bazéna*“ a jeho zázemia je prípustné riešiť alternatívne:
 - formou prístavby ku „*Kúpeľnému domu č.2*“, objemovo a výškovo neprevyšujúcu jeho úroveň, situovať na vizuálne neexponovanom mieste, pri návrhu strechy je akceptovateľné uplatnenie tzv. „*zelenej strechy*“,
 - na ploche „*Stravovacieho zariadenia Tatra*“, s napojením na „*Kúpeľné domy č. 1 a 2*“, rešpektujúc ich výškovú úroveň.
4. Návrh krytého plaveckého bazénu realizovať bez nárokov na zvýšenie prevádzkovo - dopravnej záťaže existujúcich komunikácií.
5. „*Parkovací dom*“, riešiť len v nevyhnutnom rozsahu, situovať a navrhnuť tak, aby prevádzkou, architektonickým, objemovým, výškovým riešením nenarúšal charakter a pohľadové vnímanie areálu kúpeľov, jeho charakteristických objektov; vylúčiť situovanie parkovacieho domu v ploche NKP „*PARKU*“.
6. Architektonickými prostriedkami eliminovať vzhľad objektov a nevhodné stavebné úpravy, nekonvenujúce s charakterom kúpeľov (trafostanica, výmenníková stanica, bývalé riaditeľstvo kúpeľov, kolkáreň a pod.) a NKP.
7. Vhodnosť zachovania skeletovej konštrukcie rozostavanej stavby *SANATORIUM COR*, overiť statickým posudkom; dostavba musí riešením rešpektovať morfológiu terénu a výškovú gradáciu existujúcich objektov; vylúčiť vytváranie nových dominánt - plošných, výškových a objemových.

8. Eliminovať realizáciu spevnených plôch a komunikácií; dopravnú infraštruktúru v areáli realizovať výlučne v rozsahu zabezpečenia materiálne – technického zásobovania kúpeľov, vytvorenie vyhradených parkovacích miest pre držiteľov preukazu ťažko zdravotne postihnutých osôb riešiť na už existujúcich parkovacích plochách.
9. Existujúce plochy statickej dopravy návštevníkov kúpeľov upraviť architektonicko – krajinárskymi prostriedkami.
10. Zariadenia technickej infraštruktúry osadiť na vizuálne neexponovaných miestach.

A. „DOM LIEČEBNÝ - PALACE“

11. Zachovať, obnoviť a prezentovať funkcionalistickú architektúru liečebného domu .
12. Zachovať pôvodnú koncepciu architektonického diela, jeho dispozíciu a funkciu liečebného domu (komunikačné, prevádzkové, ubytovacie priestory...), minimalizovať delenie pôvodných priestorov priečkami a zásahy do pôvodných konštrukcií; v opodstatnených prípadoch (dodržanie hygienických štandardov) použiť reverzibilný systém.
13. Zachovať pôvodné konštrukcie, hodnotné architektonické, remeselné detaily, výtvarné prvky a originálne povrchové úpravy; navrhnuté autorom stavby (materiálová, tvarová a konštrukčná autenticita).
14. Zachovať pamätňé platne z čierneho lešteného kameňa – žula so zlatými písmenami: s nápisom - národný umelec JÁN CIKKER a ppor. KAROL GRUN – parašutista počas SNP.
15. Pri obnove použiť tradičné materiály a technológie, zodpovedajúce obdobiu vzniku objektu.
16. Novodobé nevhodné výplne otvorov a povrchové úpravy, nahradiť novými, v analógii s pôvodnými.
17. Inžinierske siete viesť prednostne v existujúcich trasách, minimalizovať nové vedenie technických zariadení v spoločenských miestnostiach a vstupných priestoroch.
18. Vykonať **pamiatkový výskum**:
druh výskumu: architektonicko - historický, predstihový, zameraný na zistenie pôvodných, individuálnych pamiatkových hodnôt (konštrukcia, interiérové riešenie, použitie pôvodných materiálov, zariadení, prvkov a detailov) NKP s návrhom obnovy,
miesto a rozsah vykonávaného výskumu: „DOM LIEČEBNÝ - PALACE“, súp. č. 714, parc. C-KN č. 469 v k. ú. Rybáre, zapísanej ÚZPF pod č. 11211/1,
spôsob vykonávania výskumu: archívny výskum a uplatnenie nedeštruktívnych metód a deštruktívnych v nevyhnutnom rozsahu .
 a) odovzdať KPÚ Banská Bystrica bezodplatne jedno vyhotovenie výskumnej dokumentácie, spolu so stanoviskom Pamiatkového úradu SR, k vydaniu záväzného stanoviska,
 b) začiatok pamiatkového výskumu začať vstupnou komisiou a písomne oznámiť KPÚ Banská Bystrica 7 dní vopred.
19. Vypracovať **projektovú dokumentáciu** v rozsahu:
 a) architektonická štúdiu
 b) projekt pre stavebné povolenie, so zapracovaním výsledkov pamiatkového výskumu a prípravnej dokumentácie,
 v priebehu spracovania dokumentácie prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu osobitných záväzných stanovísk.

B. „KÚPELE S AREÁLOM“

B.1. „Liečebný dom Detva“

20. Zachovať, obnoviť a prezentovať klasicistickú architektúru pamiatkového objektu (tvaroslovie, interiérové a exteriérové konštrukčné a remeselné prvky, detaily, štukovú výzdobu, použité materiály, farebnosť); vrátane spojovacej chodby s LD Bratislava.
21. Zachovať pôvodnú dispozíciu a rehabilitovať funkciu liečebného domu, minimalizovať delenie pôvodných priestorov priečkami a zásahy do pôvodných konštrukcií; v opodstatnených prípadoch (dodržanie hygienických štandardov) použiť reverzibilný systém.
22. Zachovať pamätnú tabuľu z bieleho mramoru so zlatým písmom, orámovanú štukovým rámom v hornej časti s profilovanou rímsou, v strede s polkruhom.
23. Pri obnove použiť tradičné materiály a technológie, zodpovedajúce obdobiu vzniku objektu.
24. Odstrániť všetky nevhodné mladšie stavebné úpravy a použité materiály.
25. Nové rozvody inžinierskych sietí prednostne viesť v pôvodných trasách, nové trasovanie navrhnuť s minimálnym zásahom do historických konštrukcií; vylúčiť ich neopodstatnené zasahovanie do historických murív a stropov.
26. Vylúčiť zateplenie fasád kontaktným zatepľovacím systémom.
27. Spracovať *pasportizáciu* všetkých okien, dverí, presklených stien a výkladov (výplní a ich súčastí), s vyhodnotením pôvodnosti a technického stavu; určiť rozsah zachovania, navrhnuť spôsob obnovy.
28. Vykonať **pamiatkový výskum**:
druh výskumu: architektonicko - historický a umelecko - historický, predstihový, zameraný na zistenie pôvodných, individuálnych pamiatkových hodnôt (konštrukcie, architektonické detaily a výtvarné súčasti v interiéri a exteriéri, použitie pôvodných materiálov, zariadení a prvkov a detailov) NKP s návrhom obnovy,
miesto a rozsah vykonávaného výskumu: „Liečebný dom Detva“, súp. č. 722, parc. C-KN č. 476 v k. ú. Rybáre, zapísanej ÚZPF pod č. 1119/1,
spôsob vykonávania výskumu: archívny spolu s uplatnením nedeštruktívnych a deštruktívnych metód v nevyhnutnom rozsahu.
 a) odovzdať KPÚ Banská Bystrica bezodplatne jedno vyhotovenie výskumnej dokumentácie, spolu so stanoviskom Pamiatkového úradu SR, k vydaniu záväzného stanoviska,
 b) začiatok pamiatkového výskumu začať vstupnou komisiou a oznámiť písomne KPÚ Banská Bystrica 7 dní vopred.
29. Vypracovať **prípravnú dokumentáciu** v rozsahu:
 a) *statický posudok*, s návrhom sanácie zistených porúch, rešpektujúci hodnotné historické konštrukcie, architektonické, remeselné prvky a povrchové úpravy,
 b) *posudok príčin zvlhčenia* murív objektu v časti sokla s návrhom sanačných opatrení, prednostne s uplatnením nedeštruktívnych metód sanácie.
30. Spracovať **projektovú dokumentáciu** v rozsahu:
 a) *architektonická štúdia*, ktorej súčasťou bude zameranie NKP,
 b) *projekt pre stavebné povolenie*, so zapracovaním výsledkov pamiatkového výskumu a prípravnej dokumentácie,
 v priebehu spracovania dokumentácie prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu osobitných záväzných stanovísk.

B.2. „Kaplnka, sv. Hildegardy“

31. Zachovať, obnoviť a prezentovať pôvodnú architektúru kaplnky a jej jednotlivých historických úprav, konštrukčné, objemovo – priestorové a dispozičné členenie.

32. Pri obnove použiť tradičné materiály a technológie zodpovedajúce obdobiu vzniku objektu a prestavby z 30. rokov 20. storočia.
33. Prioritne odstrániť príčiny zatekania a poškodenú plechovú krytinu nahradiť identickou krytinou.
34. Farebný odtieň strešnej krytiny (podľa vzorkovníka), vopred odsúhlasiť KPÚ Banská Bystrica.
35. Obnovu fasád, poškodenú a odpadnutú štukovú výzdobu podstrešnej rímsoy, realizovať umelecko - remeselným spôsobom, prostredníctvom fyzickej / právnickej osoby so skúsenosťami (referenciami) s realizáciou predmetných prác.
36. Pred začatím prác spracovať technologický návrh umelecko - remeselnej obnovy a predložiť KPÚ Banská Bystrica.
37. Priebeh prác fotodokumentovať, po ich ukončení spracovať dokumentáciu a odovzdať KPÚ Banská Bystrica.
38. Farebnosť fasád overiť sondážou.
39. Obnovu interiéru realizovať reštaurovaním, na základe vykonania reštaurátorského výskumu, zameraného na:
 - identifikáciu historických omietok, náterov a výmalby,
 - definovanie miery zachovania hodnotných prvkov a detailov a ich poškodení,
 - návrh technológie reštaurovania a prezentáciu s dôrazom na najhodnotnejšie časti výzdoby,
 - zameranie a zdokumentovanie maliarskej výzdoby na plochom strope (možnosť realizovania prípadnej rekonštrukcie)
40. Reštaurátorský výskum a reštaurovanie vykonať prostredníctvom fyzickej osoby s odbornou spôsobilosťou na „reštaurovanie nástennej maľby, historickej omietky a muriva v interiéroch a exteriéroch historickej architektúry“ - M1.
41. Vypracovať reštaurátorskú dokumentáciu v stupňoch:
 - a) „Správa z reštaurátorského výskumu a návrh na reštaurovanie“,
 - b) „Dokumentácia skutočne vykonaných reštaurátorských prác“,o ktorých vydá KPÚ Banská Bystrica samostatné rozhodnutie.
42. Vypracovať prípravnú dokumentáciu v rozsahu:
 - a) *statický posudok*, s vyhodnotením existujúceho stavu stavby a návrhom sanácie zistených porúch, rešpektujúci pamiatkové hodnoty NKP,
 - b) *posudok príčin zvlhčenia* murív objektu v časti sokla s návrhom sanačných opatrení s uplatnením nedeštruktívnych metód sanácie,v priebehu spracovania prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu záväzných stanovísk.
43. Spracovať projektovú dokumentáciu v stupni:
projekt pre stavebné povolenie, so zapracovaním výsledkov reštaurátorského výskumu a prípravných dokumentácií.

B.3. „Liečebný dom Slovensko“

44. Zachovať, obnoviť a prezentovať funkcionalistickú architektúru pamiatkového objektu (obdobie prestavby 30. rokov 20. storočia), jeho objemovo – priestorovú skladbu.
45. Zachovať pôvodnú dispozíciu a funkciu liečebného domu (komunikačné, prevádzkové, ubytovacie, hygienické priestory...), minimalizovať delenie pôvodných priestorov priečkami a zásahy do pôvodných konštrukcií; v opodstatnených prípadoch (dodržanie hygienických štandardov), použiť reverzibilný systém.

46. Zachovať a rehabilitovať existujúce hodnotné architektonické, remeselné detaily, výtvarné prvky a originálne povrchové úpravy, navrhnuté autorom stavby (materiálová, tvarová a konštrukčná autenticita) v interiéri a exteriéri.
47. Zachovať pamätné tabule:
- z lešteného labradoritu so zlatým negatívnym písmom, s textom: „V tejto budove bola umiestnená počas SNP vojenská a partizánska nemocnica, z ktorej sa ťažko ranení letecky dopravovali do ZSSR.“
 - s dvomi horizontálnymi kamennými platňami z čierneho lešteného labradoritu, so zlatým negatívnym rytým písmom, v ľavej časti s asymetricky situovanou bustou básnika P.O. Hviezdoslava, s textom: „Jak tu slastno, jak tu milo, v šumnom Sliači...“
48. Odstrániť odlupujúce sa a hygienicky závažné omietky, všetky nevhodné mladšie stavebné úpravy a iné príčiny, resp. zásahy, poškodzujúce pamiatkové hodnoty.
49. Pri obnove použiť tradičné materiály a technológie, zodpovedajúce obdobiu prestavby objektu.
50. Inžinierske siete viesť prednostne v existujúcich trasách, minimalizovať nové vedenie technických zariadení v spoločenských miestnostiach a vstupných priestoroch.
51. Farebnosť fasád realizovať v súlade s funkcionalistickou architektúrou.
52. Spracovať *pasportizáciu* všetkých okien, dverí, presklených stien a výkladov (výplní a ich súčastí), s vyhodnotením pôvodnosti a technického stavu; určiť rozsah zachovania, navrhnuť spôsob obnovy.
53. Vypracovať *prípravnú dokumentáciu* v rozsahu:
- a) *statický posudok*, ktorého obsah bude tvoriť sanačný posudok s návrhom sanácie zistených porúch, rešpektujúci pôvodné konštrukcie a architektonické prvky a detaily.
- v priebehu spracovania prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu záväzného stanoviska.
54. Spracovať *projektovú dokumentáciu* v stupňoch:
- a) *architektonická štúdia*,
 - b) *projekt pre stavebné povolenie*, so zapracovaním výsledkov prípravných dokumentácií,
- v priebehu spracovania prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu záväzných stanovisk.

B.4. „Tabuľa pamätná“

55. Tabuľu obnoviť umelecko-remeselným spôsobom.
56. Umelecko - remeselné práce realizovať prostredníctvom fyzickej, alebo právnickej osoby, ktorá má preukázateľné skúsenosti (referencie) s realizáciou predmetných prác.
57. Pred začatím prác spracovať technologický návrh umelecko-remeselnej obnovy a predložiť KPÚ Banská Bystrica.
58. Priebeh prác fotodokumentovať, po ich ukončení spracovať dokumentáciu a odovzdať KPÚ Banská Bystrica.

B.5. „Park“

59. Zachovať a obnoviť kúpeľný park s rešpektovaním jeho založenia v roku 1860 a neskorších úprav v 40. rokoch 20. storočia (kompozícia architekta Kvapila, prieťahy, aleje líp a cielená výsadba exotických drevín, výtvarné diela a pod.).
60. Odstrániť sekundárne porastové skupiny a hmoty (stromové aj kríkové), poškodené a nebezpečné dreviny a iné druhy nevhodné, neperspektívne a náletové dreviny.
61. Centrálnu časť kúpeľného parku navrhnuť v pôvodnej výsadbe trvalkových záhonov a letničiek, podľa zachovanej historickej fotodokumentácie.

62. Park doplniť vhodnou výsadbou drevín s ohľadom na introdukcie jednotlivých druhov, alebo doby vzniku kultivarov.
63. Mobiliár parku a prvky drobnej architektúry (altánky, lavičky, smetné koše, lampy...) navrhnuť v analógii (tvarovej a materiállovej), zistenej z historickej fotodokumentácie; **odstrániť a vylúčiť situovanie typizovaných a katalógových prvkov.**
64. Povrchovú úpravu parkových komunikácií a spevnených plôch navrhnuť z prírodného kameňa, použiť čadičové kocky vejárovito kladené, mlatovú úpravu; vylúčiť použitie betónovej zámkovej dlažby, existujúcu odstrániť.
65. Pri obnove parku je vhodné doplnenie vodných prvkov (typy a druhy podľa historickej fotodokumentácie), aj za účelom zabezpečenia vodozádržných opatrení.
66. Fontánu pred „LD Slovensko“ (na západnej strane pred LD), vrátane jej okolia, prinavrátiť do pôvodného stavu podľa historickej dokumentácie.
67. Obnoviť kúpeľnú promenádu pred LD „Slovensko - Natália“, podľa historickej dokumentácie.
68. Obnoviť funkciu „Sklenika“, pri úprave objektu sa inšpirovať historickými fotografiami.
69. Informačný systém a ilumináciu v území parku riešiť komplexne a v súlade s návrhom prvkov malej architektúry.
70. „Letné termálne kúpalisko“ (ďalej len „kúpalisko“) komplexne zrekonštruovať, doplniť hygienickú vybavenosť a služby.
71. Pri rekonštrukcii zachovať „komorný“ charakter kúpaliska, ako doplnkovej aktivity kúpeľov.
72. **Areál kúpaliska ponechať v existujúcej plošnej výmere, doplniť o plošné štruktúry s využitím pre športové aktivity (bazény, ihriská a pod.) a objekty služieb; ktorých charakter nepôsobí rušivo na poskytovanie kúpeľnej starostlivosti a kúpeľné prostredie.**
73. Existujúci objekt „prístrešku“ obnoviť v pôvodnom architektonickom výraze; jeho prístavbu architektonicky upraviť.
74. Materiálové a tvarové riešenie bazénov a spevnených plôch (vrátane existujúcich) prispôbiť dobe vzniku kúpaliska, vylúčiť realizáciu nerezových a fóliových bazénov.
75. Plošné, hmotové a objemové riešenie kúpaliska, vrátane architektonického stvárnenia a jeho napojenia na dispozičné usporiadanie parku bude predmetom osobitného posúdenia KPÚ Banská Bystrica.
76. Zachovať objemovo - výškové riešenie nehnuteľností na ploche NKP „Park“: LD Poľana, Kúpeľný dom č. 1, 2, LD Bratislava, Amália, ubytovňa Starý Partizán, stravovacie zariadenie Tatra, Bufet Kolkáreň, administratívna budova a prístavba, kotolňa a pracovňa, hospodárska budova, bytový dom Nový Partizán, Záhrada – sklad a pod.); vylúčiť ich prístavby a nadstavby.
 - a) zachovať, zrekonštruovať a prezentovať historický architektonický výraz LD „Bratislava, Poľana, Amália a Starý Partizán“, objektu kotolne, zauhlovne (vrátane komína) a pracovne, vrátane hodnotných historických konštrukcií, detailov a povrchových úprav v exteriéri. Obnovu fasád realizovať umelecko - remeselným spôsobom prostredníctvom fyzickej / právnickej osoby, ktorá má preukázateľné skúsenosti (referencie) s realizáciou predmetných prác. V rámci umelecko - remeselnej obnovy fasád realizovať sondy na zistenie pôvodnej farebnosti plôch a detailov. Vylúčiť zateplenie fasád kontaktným zatepľovacím systémom.
 - b) vhodnými architektonickými prostriedkami eliminovať vzhľad objektov a nevhodných stavebných úprav, nekonvenujúcich s charakterom kúpeľov (Bufet Kolkáreň, administratívna budova s prístavbou (býv. sídlo riaditeľstva kúpeľov), hospodárska budova, bytový dom Nový Partizán a pod.),

- c) rozsah prípravnej a projektovej dokumentácie návrhu úprav nehnuteľností na ploche NKP bude určený individuálne, na základe ich stavebno - technickej stavu a konkrétneho využitia každej nehnuteľnosti.

77. Vykonať pamiatkový výskum:

Druh výskumu: architektonicko – historický, predstihový, ktorého súčasťou bude dendrologický prieskum

miesto a rozsah vykonania výskumu: komplexný výskum pamiatkového objektu "Park"

spôsob vykonania výskumu: archívnymi a zisťovacími metódami s dôrazom na:

- definovanie skladby drevín, ich zdravotného stavu, poškodenia a ich vhodnosti výsadby pre obnovu parku (štandardné dendrometrické atribúty dreviny, predpokladaný vek stromu a určenie fyziologického veku (vývojové štádium), jej význam v porastovej štruktúre, sadovnícka hodnota, hodnotenie fyziologického a biomechanického aspektu vitality dreviny a popis poškodenia na základe vizuálneho hodnotenia s návrhom na eventuálne doplnenie prístrojového hodnotenia stability a návrh sanačných opatrení prípadne výrubov (technológia a naliehavosť zásahu).
- začiatok pamiatkového výskumu začať vstupnou komisiou a oznámiť písomne KPÚ Banská Bystrica 7 dní vopred.

78. Spracovať projektovú dokumentáciu v stupňoch:

- architektonicko – krajinná štúdia, so zapracovaním výsledkov pamiatkového krajinného výskumu
- projektová dokumentácia obnovy „Parku“, so zapracovaním výsledkov výskumu parku, v priebehu spracovania prerokovať s KPÚ Banská Bystrica a predložiť k vydaniu záväzných stanovísk.

B.6. „Prameň“

- Zachovať, obnoviť a prezentovať prestrešenie minerálneho prameňa „Štefánik“, ako súčasť „pramennej promenády“ v existujúcom slohovom výraze – obdobie socialistického realizmu (70. roky 20. storočia).
- Zachovať, obnoviť a prezentovať plastiku z travertínu s motívom srdca minerálneho prameňa „Kúpeľný prameň“.
- Umelecko - remeselným spôsobom prostredníctvom fyzickej, alebo právnickej osoby, ktorá má preukázateľné skúsenosti (referencie) s realizáciou predmetných prác obnoviť výtvarné diela:
 - sklenené mozaiky na stĺpoch prestrešenia prameňa „Štefánik“ (autor: akad. maliar Milan Luluha),
 - stropnú plastiku (konštruktivizmus) v materiáli hliník – antikor (autor: sochár a šperkár Anton Cepka),
 - kamennú plastiku z travertínu s motívom srdca.
- V prípadný zámer architektonicko - výtvarných úprav minerálnych i prameňov (okrem prameňa „Štefánik“), riešiť v rozsahu drobných stavieb, prioritne podľa historických dokumentácií.

B.7. „Altánok“

- Zachovať, obnoviť a prezentovať architektonické (hmotovo - priestorové, pôdorysné a pôvodné dispozičné členenie, konštrukčné a materiálové) riešenie, remeselné detaily objektu.
- Pri obnove použiť tradičné materiály a technologické postupy, zodpovedajúce obdobiu vzniku.
- Vylúčiť použitie cudzorodých a rušivo pôsobiach architektonických prvkov a materiálov.

86. Podmienky pre prípravu a vykonávanie obnovy :

- a) môžu byť na základe aktuálnej úrovne poznania spresnené, alebo doplnené KPÚ Banská Bystrica aj v štádiu prípravy, projektového spracovania a počas realizácie prác,
 - b) v prípade odkrytia **nepredpokladaného nálezu** v priebehu obnovy, nález oznámiť KPÚ Banská Bystrica najneskôr na druhý pracovný deň po jeho odkrytí, ktorý rozhodne o ďalšom postupe.
87. Oznámiť KPÚ Banská Bystrica písomne 5 dní vopred začiatok a ukončenie obnovy jednotlivých NKP a nehnuteľností na ploche NKP.
88. Každú zmenu zámeru posudzovaného v tomto rozhodnutí je vlastník povinný vopred prerokovať s KPÚ Banská Bystrica.

Odôvodnenie:

KPÚ Banská Bystrica prijal dňa 02.11.2020 žiadosť spoločnosti KÚPELE SLIACH a. s., Sliač – kúpele, v zastúpení Ing. Mgr. Martinom Beňuchom, predsedom predstavenstva a riaditeľom spoločnosti, o vydanie rozhodnutia o zámere vykonať obnovu: NKP „DOM LIEČEBNÝ“ - PALACE, súp. č. 714, zapísanej ÚZPF pod č. 11211/1, v rozsahu obnovy interiéru a NKP „KÚPELE S AREÁLOM“, zapísanej v ÚZPF pod č. 1119/1-7, s pamiatkovými objektmi: „Liečebný dom Detva“, „Kaplanka, sv. Hildegardy“, „Liečebný dom Slovensko“, „Tabuľa pamätná“, „Park“, „Prameň“ a „Altánok“, v rozsahu ich komplexnej obnovy. List vlastníctva a kópia katastrálnej mapy boli vyhotovené KPÚ Banská Bystrica cez katastrálny portál.

Zámerom žiadateľa je vykonať komplexnú rekonštrukciu objektov a infraštruktúry celého kúpeľného areálu, v rozsahu spĺňajúcom požiadavky pre štandardy poskytovania služieb komplexnej kúpeľnej starostlivosti (ústavnej, ambulantnej), s ambíciou doplniť ďalšie zdravotnícke služby v systéme verejného zdravotníctva, služby cestovného ruchu (ubytovacie, stravovacie, wellness, kultúrno-spoločenské služby a aktivity). Vzhľadom na nárast lôžkovej kapacity a zvýšenie atraktívnosti územia pre turistov a širokú verejnosť žiadateľ vníma potrebu riešenia dopravnej infraštruktúry (parkovacie a odstavné plochy resp. parkovací dom), ako aj širších vzťahov v území týkajúcich sa doplnkového vybavenia technickej infraštruktúry kúpeľného areálu. Pripravuje statické posúdenie rozostavanej budovy SANATORIA COR, ktorá dosiaľ nie je skolaudovaná, ani odovzdaná do užívania. Podľa výsledku uvažuje stavbu dokončiť, alebo na existujúcom mieste novo vybudovať a zaradiť do siete zariadení poskytujúcich služby komplexnej kúpeľnej starostlivosti a cestovného ruchu. Uvažuje prehodnotiť funkčné využitie existujúcich budov technických prevádzok (práčovňa, kotolňa) s cieľom logického usporiadania funkcií v celom komplexe budov, budovy využiť pre služby cestovného ruchu, technické prevádzky presťahovať na periferiu kúpeľného areálu. Vylúčiť funkciu trvalého, alebo prechodného bývania v areáli kúpeľov.

Správy o liečivých prameňoch na Sliachi sa začínajú objavovať v historických dokumentoch na prelome stredoveku a novoveku. Nazývané boli „teplíce“, oficiálne „Thermae Ribariensis“. Stavebný rozvoj začal začiatkom 19. storočia. V roku 1819 dalo postaviť zvolenské panstvo 1-poschodovú budovu hotelového typu s 24 izbami pre hostí, v roku 1820 kúpeľnú budovu so štyrmi bazénmi: panským /Herrnbad/, Meštianskym /Burgernbad/, Sedliackym /Bauerbad/ a studeným nazývaným ľudovým. V 1. pol. 19. storočia boli v areáli postavené hotely - dnešná Bratislava a Detva, Thokoličkin dom a Szeréničkin dom vila Anna. Kúpele do roku 1830 patrili Zvolenskej župe. Od roku 1830 do roku 1850 boli majetkom uhorského štátu, ten ich predal Ľudovítovi Ketschovi. Hlavný dozor nad kúpeľmi mal lesný úrad v Banskej Štiavnici, na čele s ministerským radcom a cestovateľom Jozefom Russegerom, ktorý prvý vypracoval rozvojový plán kúpeľov a začal s realizáciou kúpeľného parku. Od roku 1868 patrili kúpele akciovej spoločnosti v Banskej Bystrici, v roku 1878 ich odkúpila kúpeľno - stavebná akciová spoločnosť vo Viedni, v roku 1882 ich predala Jurajovi Andreasovi Lenoirovi. Lenoir daroval kúpele roku 1893 svojmu rodnému mestu Kassel v Nemecku. Pod správou mesta Kassel boli až do roku 1918, keď ich odkúpil Alexander Just. Po roku 1918 prevzal správu nad kúpeľmi československý štát. Najväčší stavebný rozvoj kúpeľov bol koncom 20-tych a v 30-tych rokoch 20. storočia. Kúpele sú lokalizované vo svahu, s prírodnými prameňmi a neopakovateľnými výhľadmi do hôr.

V archíve KPÚ Banská Bystrica sa nachádza historická fotodokumentácia areálu kúpeľov, pôvodných objektov a aktualizácie listy pamiatkových objektov.

A. „DOM LIEČEBNÝ“ – PALACE, je 5 podlažný, polyfunkčný objekt (ubytovanie, administratíva, služby, reštaurácia, spoločenská miestnosť, kinosála, technické zázemie a pod.), konštrukčný trojtrakt (v južnom krídle s vnútorným dvorom) s dvoma čiastočne zapustenými podzemnými podlažiami. Existujúci slohový výraz stavby – funkcionalizmus. Interiér miestností je prezentovaný zachovaným pôvodným architektonicko – prevádzkovým a materiálным vybavením, konštrukčnými prvkami a detailmi. Niektoré izby majú svoje hygienické priestory. I. suterén je rozsiahlejší ako II. suterén, pod celou plochou severnej časti stavby – pod hlavným blokom a pod južným krídlom. Objekt je prístupný z ústredného nástupného schodiska i obslužnej komunikácie.

Predmetom ochrany je: dispozičné a konštrukčné riešenie stavby, vertikálne a horizontálne konštrukcie, architektonické, remeselné a výtvarné detaily, situovanie a rozmery pôvodných otvorov, pôvodné výplne otvorov a ich detaily, zábradlia, zachované pôvodné materiály a zariadenie izieb – predovšetkým, kúpeľní, spoločenských miestností a pod., pôvodná funkcia objektu.

B. „KÚPELE S AREÁLOM“

B.1. „Liečebný dom Detva“, dvojposchodová (pôvodne 1. poschodová), čiastočne podpivničená budova, z roku 1819. Existujúci slohový výraz stavby – klasicizmus. Objekt patrí k najstarším stavbám kúpeľného areálu s výrazným podielom autenticity. V súčasnosti je nevyužívaný a chátra. Zastrešený je plytkou valbovou strechou s plechovou krytinou, so štítom nad časťou západného rizalitu.

Predmetom ochrany je: hmotovo - priestorové, dispozičné, konštrukčné a materiálové riešenie stavby, vertikálne a horizontálne konštrukcie, architektonické riešenie fasád, situovanie a rozmery pôvodných otvorov, pôvodné výplne otvorov, ich materiálové, rozmerové a tvarové riešenie, plastická štuková výzdoba, jej pôvodná farebnosť, architektonické a výtvarné detaily (aj prekryté mladšími omietkovými vrstvami), pôvodná funkcia objektu.

B.2. „Kaplnka, sv. Hildegardy“, postavená v roku 1855, iniciovaná arcikňažnou Hildegardou. Pôvodný koncept vychádza z architektúry klasicizmu, napodobením gréckeho periptera, pravdepodobne inšpirovaná stavbou Lea von Klenze (predstaviteľa mníchovského akademizmu) – pamätníkom Walhale. V banskobystrickom kraji je ojedinelým predstaviteľom sakrálnej stavby evokujúcej antickú architektúru. Pôvodná dispozícia bola zjednodušeného typu uvedených stavieb, obsahovala stĺporadie zo 6 dórskeho stĺpov nesúcich architráv a tympanon. Stĺpy sú bez pätky, s hladkým driekom bez entázy, s jednoduchou dórskou hlavicou. V priestore vlysu je nápis „PÁN JE TU A VOLÁ ŤA“ (pôvodný nápis bol v nemčine). Plocha tympanonu je dekorovaná maľbou, Božie oko s lúčami (podľa dobovej fotografie sa v tympanóne nenachádzala). V rokoch 1936-1938 kaplnka rozšírená, na mieste presbytéria sa vytvoril predĺžením transept, severným smerom svätyňa, interiér doplnený nástennými maľbami Jozefa Hanulu. Upravované boli aj pasívne plochy stien a stropu kaplnky, zatretá maľba zobrazujúca posviacku prameňa Adam. Čitateľné sú premaľby, pozmenili originálny charakter. Maľba 4 evanjelistov z 19. storočia je poškodená. Viditeľná je podpora vizuálneho výrazu tmavohnedou linkou, ktorá lemuje dekoratívny ornament a postavy evanjelistov. Korekcia sa nachádza akoby na prvej premaľbe. Podobná tmavohnedá línia sa objavuje na maľbe J. Hanulu (pri zobrazení sv. Hildegardy, anjelov a sv. Trojice). V interiéri je nutné na prezentovaných maľbách jednoznačne identifikovať originálne vrstvy, charakter a farebné ladenie. Vzhľadom na špecifiku výmaľby v 19. storočí je možné predpokladať, že maľba 4 evanjelistov nebola solitérna a koncept dekoratívneho členenia bol uplatnený v celom rozsahu pôvodnej architektúry (pravdepodobne pod historicky mladšími omietkami, príp. nátermi). V rámci výskumu je nevyhnutné realizovať zameranie a zdokumentovanie maliarskej výzdoby na plochom strope. Obnova musí byť realizovaná konzervačnými a rekonštrukčnými spôsobmi, zameranými na obnovu celkovej stability objektu, architektonických a konštrukčných, umelecko - remeselných a výtvarných hodnôt.

Predmetom ochrany je: hmotovo – priestorová skladba, jednoloďová dispozícia s transeptom a svätyňou na severnej strane, architektonické riešenie fasád, situovanie a rozmery pôvodných otvorov, pôvodné výplne otvorov, ich materiálové, rozmerové a tvarové riešenie, architektonické detaily, výtvarné diela, nálezy prekryté omietkou.

B.3. „Liečebný dom Slovensko“, vznikol prestavbou a prístavbou v roku 1924 pôvodného kúpeľného domu Hungária, z roku 1840. Významná funkcionalistická stavba z obdobia najväčšieho rozvoja kúpeľov, svedectvo vyspelosti architektúry a stavebníctva medzivojnového obdobia Československa, s dôrazom na maximálny komfort využitia. Dispozícia, architektonické riešenie fasád sú zachované bez väčších zmien. Ojedinelým architektonickým detailom je svetlík schodiska. Objekt bol v roku 1931 s úplným komfortom – ústredným kúrením, teplou a studenou vodou, osobným výťahom a telefónmi na izbách, obchodíkmi s oceľovo - drevenými výkladmi so zhrňovacími roletami. Po roku 1948 bol dispozične upravený pre účely detskej zotavovne (bez zásahu do základnej dispozície). V roku 1960 dokončená prístavba hlavnej kúpeľnej budovy k východnej fasáde. Objekt má pozdĺžny nosný systém, trojtraktový, so strednou časťou s hlavným schodiskom a spoločenskou funkciou, ubytovacou časťou, časťou s kancelárskimi ambulanciami.

Predmetom ochrany je: hmotovo - priestorové, dispozičné, konštrukčné a materiálové riešenie stavby, vertikálne i horizontálne konštrukcie, architektonické, remeselné a výtvarné detaily, architektonické riešenie fasád, situovanie a rozmery pôvodných otvorov, pôvodné výplne otvorov, ich materiálové, rozmerové a tvarové riešenie, pôvodná funkcia objektu.

B.4. „Tabuľa pamätnej“, odhalená v roku 1954 na budove Liečebného domu Slovensko, s textom: „V čase Slovenského národného povstania r. 1944 bola tu zriadená nemocnica, v ktorej liečili sovietskych a francúzskych partizánov, českých a slovenských vojakov“, pripomína historickú udalosť. Povrch žulovej tmavo-šedej dosky je leštený. Pamiatka, ako aj miesto jej osadenia sú autentické. Lokalita kúpeľov bola významná voči letisku Sliač – Tri Duby, ktoré bolo centrom povstaleckého letectva.

Predmetom ochrany je: materiál a výtvarné riešenie pamätnej tabule.

B.5. „Park“, parkový charakter mala plocha už v období Rakúka – Uhorska - lúka (pre pastvu oviec) so solitérmi drevín, obklopené úzkym pásom hrabového lesa. Skleník pre tropické rastliny bol založený v roku 1880. V období 1. ČSR bol charakter parku zvýraznený výsadbou solitérnej borovice, pagaštanov a katalp. Po dokončení LD Palace bol upravený záhradným architektom Kvapilom (základ kompozície: centrálna lúka obklopená lesným porastom). Výsadbou exotických drevín bol zvýraznený systém priehľadov pre pozorovanie z viacerých smerov. Kompozičné riešenie bolo veľmi čisté. Ďalšie úpravy sa mali zamerať na odstraňovanie chýb; náhradu strieborných smrekov a krátkovekých vrb (nerealizované). V 60. a 70. rokoch 20. Storočia došlo k masívnej výsadbe druhovo nevhodných stromov (duglasky, vejmutovky, brezy, smreka pichľavého a pod.), v hustom rozpone. Dodnes sú zachované plochy centrálnych lúk so solitérmi stromov a čiastočne aj priehfady. Zeleň je tvorená pôvodnými výsadbami spreď cca. 100 rokov, doplnená v r. 1946 arch. Kvapilom, kompozične a esteticky nevhodné je nadmerné zastúpenie smreka pichľavého. Adaptácia bude riešená podľa archívnej dokumentácie, nesmie narušiť zachované pamiatkové hodnoty.

Predmetom ochrany sú: pôvodné architektonické, krajinné a urbanistické hodnoty parku, panorámy a scenérie (architektonicko - krajinárska kompozícia, pôdorys a topografia parku, vegetácia, prvky drobnej architektúry, dekoratívne prvky, tečúce aj stojaté vody) objemové a výškové usporiadanie objektov na ploche NKP.

B.6. „Prameň“, na mape z roku 1836 sú pramene: Josephbrunn, Adambrunn, Dorotheabrunn, Lenkeybrunn, prepojené chodníkmi. Kúpeľný prameň bol pravdepodobne v kúpeľnej budove. V r. 1975 bola vykonaná ich exteriérová úprava. Dnes sú ukončené picou fontánkou, tvorí ju kamenný podstavec, s nerezovou kruhovou vaničkou a výtokmi. Prameň Štefánik bol v 70. rokoch prekrytý altánom,

trojuholníkového pôdorysu, so strechou uloženou na pilieroch zdobených keramickou mozaikou akad. mal. Milana Laluhu. Pod stropom je antikorová plastika (konštruktivizmus), sochára a šperkára Antona Cepku. Kúpeľný prameň je tvorený kamennou plastikou z travertínu.

Predmetom ochrany sú: samotné pramene – prírodné bohatstvo, architektúra prístrešku prameňa „Štefánik“, jej tvarové, materiálové riešenie, remeselné a výtvarné detaily, s umeleckými dielami.

B.7. „Altán“, je architektonicko - urbanistickou súčasťou LD Palace, postavený v 30 - tých rokoch 20. storočia, ako hudobný altánok záhradnej reštaurácie. Postavený bol ako 2 - podlažný, so zapustenou stenou prízemia, s otvorenými bočnými stenami na poschodí, na nárožiach s kruhovými stĺpmi, s plytkou strechou. Po obvode poschodia boli z troch strán zábradlia oceľovej rámovej konštrukcie so sklenenou výplňou, súčasťou boli oceľové rámy na južnej a východnej strane, s tieniacimi plachtami. V roku 1953 altán prestavali na bufet, uzatvorením poschodia, v interiéri bolo zrealizované schodisko. Napriek stavebnej úprave je pôvodná funkcionalistická architektúra čitateľná, bez zásahu do pôdorysnej, dispozičnej schémy a architektúry. Zachovali sa takmer všetky architektonické a remeselné detaily.

Predmetom ochrany je: hmotovo - priestorové, pôvodné dispozičné, konštrukčné a materiálové riešenie, architektonické a remeselné detaily, pôvodné architektonické riešenie fasád, situovanie a rozmery otvorov súvisiacich s pôvodnou dispozičiou, pôvodné výplne otvorov ich materiálové, rozmerové a tvarové riešenie; predmetom ochrany nie je úprava súvisiaca s funkciou bufetu.

Obnova NKP je proces, založený na individuálnom prístupe ku konkrétnym pamiatkovým hodnotám, s dôrazom na zachovanie urbanistickej, dispozičnej, hmotovo - priestorovej, výrazovej a ideovej autenticity a originality nehnuteľnosti.

Podľa všeobecných princípov ochrany pamiatkových hodnôt a regionálnych znakov NKP je nutné:

- zachovať a chrániť architektonické, umelecké, umelecko – remeselné artefakty a prvky, pôvodné materiály, povrchové úpravy stavebné techniky a technológie v interiéri a exteriéri,
- neprípustné je neopodstatnené nahradzovanie slohových častí, prvkov, detailov, falzifikujúcich autentický stavebný vývoj, materiál a slohové zaradenie pamiatky,
- kópiou možno nahradiť originálne historické prvky alebo materiály iba výnimočne, ak stupeň poškodenia originálu je nezvratný, kópia musí byť identická s originálom materiálovo, tvarovo, konštrukčne, povrchovo a farebne a musí mať rovnaké vizuálne a funkčné vlastnosti,
- v nevyhnutných prípadoch, ak nie je možné zachovať autentickú hmotu alebo materiál historických prvkov, dodržať zásadu kontinuity, t. j. zachovať nadväznosť na pôvodný materiál, technologický a remeselný postup,
- pri realizácii obnovy a iných novodobých zásahoch do historických prvkov a materiálov uplatniť zásadu reverzibility,
- asanácia NKP je neprípustná,
- vylúčiť stavebné úpravy nerešpektujúce originál; vylúčiť umiestňovanie atypických prvkov,
- zariadenia technickej infraštruktúry osadiť vo vizuálne menej exponovaných miestach
- zachovať, udržiavať a regenerovať všetky pôvodné pamiatkové hodnoty (architektonické – konštrukcia, dispozičia, materiál, historické výtvarné, technické riešenie, umelecko – remeselné súčasti interiéru a exteriéru),
- zachovať a udržiavať výškové, objemové a priestorové usporiadanie NKP,
- nadstavovať o ďalšie podlažia je neprípustné,
- limitovať zobytnenie a funkčné využitie podkrovia, vhodnosť zmeny funkčnej náplne, a prípadný spôsob presvetlenia podkrovia bude predmetom individuálneho posúdenia,
- zachovať existujúce tvary striech (ich hodnotné historické konštrukcie, detaily a sklony), použiť pôvodnú strešnú krytinu a ich konštrukčné prvky a detaily,
- vylúčiť zatepľovanie fasád a interiérov v prípade hodnotných výtvarných a remeselných úprav,
- vylúčiť neopodstatnené dostavby a prístavby (archívne dokumentačne nepotvrdené).

Podľa článku č. 14 Florentskej a Benátskej charty: *historická záhrada musí byť udržiavaná vo vhodnom prostredí. Potrebne je zakázať akúkoľvek zmenu fyzikálneho prostredia, ktorá ohrozuje ekologickú rovnováhu. To platí pre všetky druhy vnútornej a vonkajšej infraštruktúry (kanalizácia, zavodňovacie systémy, komunikácie a cesty, parkovacie plochy, oplatenie, technické zariadenia umožňujúce údržbu zvyšujúce komfort návštevníkov.*

Podľa čl.6 Benátskej charty: *Ochrana pamiatky zahŕňa aj jej blízke okolie v jej pôvodnom rozsahu. Všade tam, kde ešte existuje tradičné prostredie, má byť zachované. Zakázaná je akákoľvek nová výstavba, ale aj búranie a úpravy, ktoré by mohli narušiť vzťahy hmôt a farieb. Označenie „historická záhrada“ prináleží rovnako malým, drobným záhradám ako rozsiahlym tvarovaným, alebo krajinárskym parkom.*

Florentská charta, ako doplnok k Benátskej charte, stanovuje princípy ochrany historických parkov a záhrad, formulované na medzinárodnej úrovni, vypracované Medzinárodnou radou pre pamiatky a sídla (ICOMOS). O význame medzinárodných chart v oblasti ochrany kultúrneho dedičstva svedčí aj Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva prijatá dňa 28. februára 2001 (Zbierka zákonov SR č. 91/2001, čiastka 39 z 20. marca 2001), v ktorej sa hlási k uplatňovaniu princípov zakotvených v medzinárodných zmluvách, dohovoroch ale aj odporúčaní medzinárodných organizácií na ochranu kultúrneho dedičstva.

KPÚ Banská Bystrica vydal dňa 17.09.2020 rozhodnutie č. KPUBB-2020/16315-3/74250/LUP o zámere vykonať obnovu NKP, „DOM LIEČEBNÝ“ - PALACE, súp. č. 714, parc. C-KN č. 469 v k. ú. Rybáre, zapísanej v ÚZPF pod č. 11211/1, v rozsahu odstránenia statických porúch konštrukcií vonkajších terás a balkónov a komplexnej obnovy exteriéru budovy. Rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť dňa 09.11.2020.

KPÚ Banská Bystrica uskutočnil dňa 27.10.2020 za účasti zástupcov žiadateľa Ing. Mgr. Martina Beňucha, predsedu predstavenstva, riaditeľa spoločnosti KÚPELE SLIAČ a. s. a Vladimíra Pilárika, FM facility manažment KÚPELE SLIAČ a. s., miestnu obhliadku a ústne pojednávanie za účelom zistenia aktuálneho stavu nehnuteľností v areáli kúpeľov a prerokovania zámeru. Miestnou obhliadkou bolo zistené, objekty nevyužívaných kúpeľných domov sú z dôvodu zanedbanej údržby v zlom až havarijnom technickom stave takého rozsahu, pri ktorom dochádza k značným stratám pamiatkových hodnôt a každé oddiaľovanie obnovy vedie k ich definitívnemu zániku. Cieľom obnovy je zachovať charakter kúpeľov, ich objemovo priestorovú štruktúru, prezentovať pôvodný architektonický vzhľad jednotlivých historických kúpeľných budov, autenticky zachovaných prvkov a detailov v interiéri aj exteriéri, resp. rehabilitovať takéto prvky, ako i pôvodné parkové úpravy a prvky drobnej architektúry, časť kúpeľov zapojiť aj do kontextu mesta. Správny orgán oboznámil účastníkov konania s individuálnymi pamiatkovými hodnotami NKP, z miestnej obhliadky vyhotovil fotodokumentáciu, z pojednávania zápisnica spísaná nebola.

KPÚ Banská Bystrica poskytol dňa 15.12.2020 účastníkom správneho konania podklady pre vydanie rozhodnutia, dňa 21.01.2021 uskutočnil ústne pojednávanie z dôvodu zabezpečenia vyjadrenia k podkladom, spôsobu dokazovania, príp. podania návrhu na jeho doplnenie. KPÚ Banská Bystrica spresnil, že úpravy dispozície sú prípustné iba v rozsahu, pri ktorom sa nezasiahne do základnej (pôvodnej) pôdorysnej osnovej jednotlivých podlaží a koncepcie architektonického diela. Dispozičné riešenie bolo jedným z určujúcich kritérií pre priznanie pamiatkovej ochrany. Do dispozície sa nesmie zasiahnuť spôsobom, keď po vykonaných úpravách nebude možný vratný spätný proces k pôvodným koncepciám a hodnotám. Pôvodné, pamiatkovo chránené a nové reverzibilné riešenia musia byť odlišiteľné. Zvlášť keď sa jedná o funkcionalistickú architektúru je potrebné zdôrazniť, význam a určujúci charakter architektonického riešenia, pre ktoré sú rozhodujúce vzťahy a pomery jednotlivých parametrov budovy. Podľa § 32 ods. 1 pamiatkového zákona obnova kultúrnej pamiatky (ďalej len „obnova“) je súbor špecializovaných umelecko – remeselných činností a iných odborných činností, ktorými sa vykonáva údržba, konzervovanie, oprava, adaptácia, alebo rekonštrukcia kultúrnej pamiatky, alebo jej časti s cieľom zachovať jej pamiatkové hodnoty. Obnovou na účely tohto zákona sa rozumejú aj činnosti, ktoré nepodliehajú ohláseniu ani povoleniu podľa osobitného predpisu.

KPÚ Banská Bystrica doplnil podklady rozhodnutia, odovzdal archívnu historickú fotodokumentáciu. Ostatné v zápisnici uvedené vyjadrenia účastníkov pojednávania a doplnenia návrhu zapracoval do výrokovkej časti rozhodnutia. Z pojednávania bola spísaná zápisnica KPUBB-2021/1703-2/4872/LUP, KLA, účastníci konania v pripomienke upozornili, že „plánujú v rámci projektu obnovy a rozvoja realizovať nový (náhradný) vrt prírodného liečebného zdroja. Jeho situovanie bude vopred prerokované s KPÚ Banská Bystrica.“

Podmienky vypracovať pamiatkové výskumy boli určené za účelom pasportizácie hodnotných prvkov a detailov, identifikovanie hodnotných výtvarných súčastí v interiéri a exteriéri, určenie rozsahu a stavu zachovania pamiatkovo hodnotných prvkov a detailov (ide najmä o výmaľbu, detaily dverných a okenných otvorov, okeníc, sklenených výplní, dobových obkladov stien, svietidiel, dlažieb a parketáže, liatinových prvkov, napr. balkónov, zábradlí a pod.). Výskumy musia obsahovať spracovanie návrhu pamiatkovej obnovy.

Podmienkami obnovy je vypracovanie architektonickej štúdie a projektovej dokumentácie obnovy, ktorá musí poskytnúť komplexné, dostatočne podrobné a vzájomne skoordované údaje o pripravovanej obnove. Rozsah projektovej dokumentácie je limitovaný rozsahom a charakterom prác na obnove.

Uvažovanou výstavbou parkovacieho domu a nových parkovacích spevnených plôch na ploche parku by sa degradovala zachovalá architektonicko - vegetačná kompozícia a vnímanie špecifického historického parku a jeho priestoru. Taktiež, objekty kúpeľných domov pôvodne obklopené prírodou – parkom, by stratili svoju prevahu. Umiestnením nových objektov by došlo k narušeniu priamych voľných pohľadov a nepriaznivému zásahu do pôvodnej konfigurácie terénu (ďalší významný kompozičný prvok). Výstavba nevyhnutnej infraštruktúry (prístupové komunikácie, inžinierke siete a pod.) by znamenala ďalší negatívny zásah do prírodného prostredia historického parku.

KPÚ Banská Bystrica upozorňuje:

V širšom areáli kúpeľov Sliač sú evidované ojedinelé nálezy z eneolitu a doby bronzovej, staré banské diela a úvozy historických komunikácií preto nie je možné vylúčiť, že počas zemných a výkopových prác na predmetnej stavbe dôjde k nálezu archeologických nálezov.

KPÚ Banská Bystrica vydá osobitné rozhodnutie o druhu, rozsahu, spôsobe vykonávania a nakladania s nálezmi v čase kedy bude zrejmy rozsah zásahov do terénu.

Vlastník poučí osoby zúčastňujúce sa na realizácii prác na obnove o povinnostiach ochrany prípadného archeologického nálezov vyplývajúcich z § 40 ods. 2 a 3 pamiatkového zákona. Podľa § 40 ods. 2 pamiatkového zákona, ak dôjde počas realizácie prác na obnove k archeologickým nálezom mimo povoleného výskumu musí to nálezca oznámiť KPÚ Banská Bystrica najneskôr na druhý pracovný deň po ich nájdení.

Podľa § 40 ods. 3 pamiatkového zákona nález musí ponechať bez zmeny až do ohliadky KPÚ Banská Bystrica a je potrebné vykonať všetky nevyhnutné opatrenia proti poškodeniu, znehodnoteniu alebo od cudzeniu.

Podľa § 35 ods. 3 a ods. 4) písm. a), b) pamiatkového zákona pamiatkový výskum je nutné vykonať prostredníctvom fyzickej osoby odborne spôsobilej v odboroch pamiatkového výskumu: umelecko-historický a architektonicko - historický. Podmienky vykonávania pamiatkového výskumu pre vlastníka a oprávnenú osobu stanovuje § 39 pamiatkového zákona.

V súlade s § 32 ods. 8 pamiatkového zákona projektovú dokumentáciu obnovy môže spracovať len fyzická osoba autorizovaná podľa osobitného predpisu.

V súlade s § 32 ods. 9 pamiatkového zákona projektovú dokumentáciu vypracovanú podľa odseku 8 a každú jej zmenu je vlastník povinný v priebehu spracovania prerokovať s krajským pamiatkovým úradom z hľadiska zachovania pamiatkovej hodnoty kultúrnej pamiatky, alebo pamiatkového územia.

V súlade s § 32 ods. 10 pred začatím obnovy je vlastník povinný krajskému pamiatkovému úradu predložiť prípravnú a projektovú dokumentáciu podľa odsekov 4, 7 až 9 pamiatkového zákona. Krajský pamiatkový úrad vydá osobitné záväzné stanovisko o každej prípravnej dokumentácii a každej projektovej dokumentácii obnovy a úpravy nehnuteľnosti v pamiatkovom území.

KPÚ Banská Bystrica konal podľa § 32 ods. 2 a 4 pamiatkového zákona, posúdil predložený zámer z hľadiska ochrany individuálnych hodnôt predmetných NKP, záujmov chránených pamiatkovým zákonom, pričom nezistil dôvody, ktoré pri dodržaní určených podmienok by neumožňovali vykonať obnovu a rozhodol tak, ako je uvedené vo výrokovej časti rozhodnutia.

Štátny pamiatkový dohľad na úseku ochrany pamiatkového fondu podľa § 32 ods. 13 pamiatkového zákona bude vykonávať KPÚ Banská Bystrica.

Podľa § 44a pamiatkového zákona toto rozhodnutie po uplynutí troch rokov odo dňa nadobudnutia právoplatnosti stráca platnosť, ak v tejto lehote nebol vykonaný úkon, na ktorý sa vzťahuje.

Poučenie:

Proti tomuto rozhodnutiu je možné podať odvolanie Krajskému pamiatkovému úradu Banská Bystrica, Lazovná č. 8, 975 65 Banská Bystrica v súlade s § 53 a 54 správneho poriadku v lehote 15 dní odo dňa doručenia. Toto rozhodnutie je preskúmateľné súdom po vyčerpaní riadnych opravných prostriedkov.

Ing. arch. Zuzana Klasová
riaditeľka
krajského pamiatkového úradu

Doručí sa do vlastných rúk
KÚPELE SLIAČ a. s., 962 31 Sliač - kúpele

Na vedomie
Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, ul. Lazovná č. 8, 975 65 Banská Bystrica, na založenie do spisu.

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky

Registračné číslo: 249
Bratislava 1.6.2017

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky
podľa § 35a ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z.
o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
vydáva

osvedčenie
o osobitnej odbornej spôsobilosti

na vykonávanie pamiatkových výskumov,
na základe ktorého

Ing. arch. Peter Hudák, PhD.

je osobou s osobitnou odbornou spôsobilosťou vykonávať
architektonicko-historický výskum

Toto osvedčenie sa vydáva na obdobie
od 1.6.2017 do 31.5.2022.

PhDr. Radoslav Ragač, PhD.
generálny riaditeľ sekcie kultúrneho dedičstva

Bratislava 12.07.2021
Registračné číslo: 236

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky podľa § 35a ods. 1 zákona č. 49/2002 Z. z.
o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov
vydáva

**osvedčenie
o osobitnej odbornej spôsobilosti**

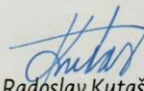
na vykonávanie pamiatkového výskumu,
na základe ktorého je

Ing. Halajová Denisa, PhD.

osobou s osobitnou odbornou spôsobilosťou vykonávať
architektonicko-historický výskum
v zúženom rozsahu – objekty krajinárskej architektúry (objekty historickej zelene).

Toto osvedčenie sa vydáva na obdobie
od 12.07.2021 do 11.07.2026

Radoslav Kutaš
štátny tajomník